

Towarzystwo Pamięci
Powstania Wielkopolskiego 1918/19
Zarząd Główny

Powstańcy Wielkopolscy

Biogramy uczestników
Powstania Wielkopolskiego
1918-1919

tom VII

Powstańcy wielkopolscy ...

Biogramy uczestników powstania wielkopolskiego 1918/1919

Autorzy not biograficznych:

Adamczewski Piotr S.
Baranowska Teresa
Basińska Ilona
Becker Włodzimierz
Bengsch Aleksander
Białkowski Robert
Braun-Smoleńska Ewa
Czechowska Kamila
Czerwiński Bogdan
Duda Zygmunt
Dyzert Kazimierz
Dziembowski Piotr
Filozof Bożena
Firlej Jarzy
Firlej Marek Witold
Fornalski Antoni
Franczak Jadwiga
Gracyalny Krzysztof
Grobelny Seweryn
Jachna Krzysztof
Jarózek-Run Stefania
Jerzyński Bernard
Kamińska Maria
Kamiński Stanisław
Kicman Wojciech
Kościański Zdzisław
Kowalak Czesław
Kozłowski Heliodor
Krawczyk Stefan
Król Marian
Lis Jan

Lorenz Edmund
Masiakowski Jerzy
Michalski Henryk
Mielcarzewicz Maria
Mnich Tadeusz
Nowak Remigiusz
Odolanowski Józef
Osowski Stanisław
Pietrowski Michał
Polak Bogusław
Przemorski Artur
Rezler Marek
Rozynek Dariusz
Rybarczyk Edward
Sander Wojciech
Sielicka Grażyna
Sumelka Maria
Szeszycki Tomasz
Szulc Adam
Śliwiński Eugeniusz
Teska Aleksandra
Teska Elżbieta
Tomczak Stefania
Tomkowiak Eligiusz
Tomkowiak Ewelina
Tomkowiak Malwina
Walkowiak Feliks
Wojcieszak Bogumił
Ziętek Irena
Żurek Rudolf

Powstańcy wielkopolscy ...

Biogramy uczestników
powstania wielkopolskiego 1918/1919

Tom VII

pod redakcją Bogusława Polaka

Poznań 2010

Towarzystwo Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918-1919
Zarząd Główny

Komitet Redakcyjny:

przewodniczący: Bogusław Polak

sekretarz: Eligiusz Tomkowiak

członkowie: Stefan Barłóg, Marian Kadow, Zdzisław Kościański

opracowanie redakcyjne i korekta: Eligiusz Tomkowiak

projekt okładki: Anna Barłóg

zdjęcie na okładce:

Pluton łączności Dowództwa Frontu Zachodniego - Grodzisk Wlkp.,
marzec 1919 r. (ze zbiorów Zdzisława Kościańskiego).

wydano przy pomocy finansowej:

Marszałka Województwa Wielkopolskiego

Urzędu Miasta w Poznaniu

157497

ISBN 978-83-927042-7-0

O palgraf Opalenica

PRZEDMOWA

Okres przygotowania niniejszego tomu Słownika biograficznego uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 przypała na rok 2009 i 2010. Obfitował on w wielkie rocznice historyczne. Wśród najważniejszych w 2009 roku obchodzono: 70. rocznicę wybuchu II wojny światowej i 20-lecia wyborów w czerwcu 1989 roku. Ponadto pamiętano w Wielkopolsce o 90-tej rocznicy walk powstańczych i rozjemu trewirskiego w 1919 roku, a w kalendarzu pamięci zapisano też 65. rocznicę wybuchu Powstania Warszawskiego.

Również rok 2010 obfitował w wielkie dla Polski rocznice. Obchodziliśmy 70. lecie masowych deportacji Polaków na wschód z terenów zajętych przez Rosjan i późniejszej zbrodni katyńskiej, niemieckiej akcji rozstrzeliwań elit przedwojennej Polski o kryptonimie AB w Palmirach oraz uruchomienia fabryki śmierci w Oświęcimiu (1940 r.). Ponadto pamiętano o 600-leciu zwycięskiej bitwy pod Grunwaldem (1410r.), 90-leciu bitwy warszawskiej (1920 r.), 30-leciu powstania Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność” (1980 r.), 70. leciu bitwy powietrznej o Anglię (1940 r.), jak również o 40-leciu „Masakry na Wybrzeżu” (14-22 grudnia 1970 r.).

Wreszcie do tych dat doszła data tragedii lotniczej pod Smoleńskiem w dniu 10 kwietnia 2010 roku. W dniu następnym do Katynia dotarła delegacja Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 by oddać hołd pomordowanym, w tym licznym powstańcom wielkopolskim oraz tym, którzy tam nie dotarli na rocznicowe obchody, a zginęli nieopodal od tego miejsca kaźni.

Z częścią tych wydarzeń w czasach najnowszych ściśle związani byli uczestnicy Powstania Wielkopolskiego 1918-1919. Poprzez Słownik biograficzny uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 pragniemy ich w sposób szczególnie upamiętnić.

Oddajemy do rąk Czytelnika siódmy tom *Słownika biograficznego uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919*. Ukazuje się on w stosunkowo krótkim okresie (około pięciu lat) po tomie pierwszym.

Przypominamy Czytelnikom, iż zamysł wydania Słownika powstał w kręgu działaczy Zarządu Głównego Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 by kontynuować dzieło pod redakcją ś.p. prof. dr. hab. Antoniego Czubńskiego oraz prof. dr. hab. Bogusława Polaka (*Słownik Biograficzny Powstańców*

Wielkopolskich, Poznań 2002) w postaci *Słownika biograficznego uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919*. Krąg autorów - pracujących bez wynagrodzenia, podobnie jak w poprzednich tomach, liczy kilkadziesiąt osób: historyków, nauczycieli, muzealników ale też działaczy Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego, regionalistów i miłośników przeszłości. Inicjatywa wydawania *Słownika* spotka się z dużym zapotrzebowaniem i odzewem społecznym. Na jego bazie powstało już dużo słowników regionalnych: gminnych i powiatowych. Wiele zgłoszeń do słownika nie zostało jeszcze uwzględnionych z powodów merytorycznych - braku podstawowych materiałów źródłowych lub też w wyniku niewłaściwego opracowania haseł. Tam, gdzie to było możliwe, poprawiano je, bądź uzupełniano na etapie redakcji. Szczególne podziękowania w tym zakresie należą się sekretarzowi Redakcji - Eligiuszowi Tomkowiakowi.

Przypominamy Czytelnikom, iż *Słownik* wydawany jest systemem holenderskim. Oznacza to, iż każdy tom zawiera hasła od litery A do Z. Wraz z oddaniem siódmego tomu rozpoczęte zostały prace nad tomem ósmym. Liczymy na dalszy odzew Czytelników, materiały oraz propozycje haseł. Prosimy je kierować na adres Zarządu Głównego Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918-1919, ul. Rolna 51, 61-487 Poznań. Tom ten ukazać się mógł dzięki życzliwości i materialnemu wsparciu przede wszystkim Urzędu Marszałkowskiego w Poznaniu i Urzędu Miasta Poznania, za co składamy serdeczne podziękowania.

Przewodniczący Komisji Historycznej
Zarządu Głównego Towarzystwa Pamięci
Powstania Wielkopolskiego 1918-1919

Dr Zdzisław Kościański

Poznań, dnia 27 grudnia 2010 roku

SKRÓTY JEZYKOWE I OGÓLNE

abp	arcybiskup	LOPP	Liga Obrony
AK	Armia Krajowa		Powietrznej Państwa
AM	Akademia Medyczne	m.in.	miedzy innymi
AO	Armia Ochotnicza	mjr	major
ap	akta personalne	MSZ	Ministerstwo Spraw
AAP	Archiwum Archidiecezjalne		Zagranicznych
	w Poznaniu	mszps	maszynopis
APL	Archiwum Państwowe	NKSL	(Nacz. K-da Straży Lud.) -
	w Lesznie		Naczelną Komendą
APP	Archiwum Państwowe		Straży Ludowej
	w Poznaniu	NOW	Narodowa Organizacja
baon	batalion		Wojskowa
b. zab. prusk. (b. z. pr.) -		NRL	Naczelną Radą Ludową
	były zabór pruski	ok.	około
CAW	Centralne Archiwum Wojskowe	org.	organizacja, organizacyjny
ckm	ciężki karabin maszynowy	p.	pułk
cm.	cmentarz	pac	pułk artylerii ciężkiej
dak	dywizjon artylerii konnej	pal	pułk artylerii lekkiej
d-ca	dowódca	pap	pułk artylerii polowej
dr	doktor	PAU	Polska Akademia Umiejętności
ds.	do spraw	pchor.	podchorąży
dyon	dywizjon	PCK	Polski Czerwony Krzyż
Fr.Lit.-Biał.		PKP	Polskie Koleje Państwowe
	Front Litewsko-Białoruski	PKU	Powiatowa Komenda
Fr.Włkp	Front Wielkopolski		Uzupełnień
Fr.Ukr	Front Ukraiński	plut.	plutonowy
Fr.Woł.	Front Wołyński	płd.	południe
gen.	generał	płk	pułkownik
GG	Generalne Gubernatorstwo	płn.	północ
hr.	hrabia	por.	porucznik
inż.	inżynier	POW zab. prusk. (z. p.)	
k.	koło		Polska Organizacja Wojskowa
kl.	klasa		zaboru pruskiego
km	karabin maszynowy	pow.	powiat
komp.	kompania	pp	pułk piechoty
kpr.	kapral	ppłk	podpułkownik
kpt.	kapitan	ppor.	podporucznik
kpt. posp. rusz.		PPR	Polska Partia Robotnicza
	kapitan pospolitego ruszenia	PPS	Polska Partia Socjalistyczna
ks.	ksiądz	PRL	Powiatowa Rada Ludowa

prof.	profesor	UJ	Uniwersytet Jagielloński
psk	pułk strzelców konnych	UP	Uniwersytet Poznański
psp	pułk strzelców pieszych	ur.	urodzony
p. strz. wlkp. -		VM	Virtuti Militari
	pułk strzelców wielkopolskich	wg	według
PTPN	Poznańskie Towarzystwo	Wlkp., wlkp. -	Wielkopolska, wielkopolski
	Przyjaciół Nauk		
p.uł.	pułk ułanów	woj.	województwo
p. uł. wlkp.		wojsk.	wojskowy
	pułk ułanów wielkopolskich	WP	Wojsko Polskie
rez.	rezerwowowy, rezerwy	wsch.	wschód
rkps	rękopis	zach.	zachód
RP	Rzeczpospolita Polska	Zarz.	Zarząd
rtm.	rotmistrz	ZBoWiD	Związek Bojowników
sierz.	sierżant		o Wolność i Demokrację
SL	Straż Ludowa	ZHP	Związek Harcerstwa Polskiego
st.	starszy	zm.	zmarł
strz.	strzelec	ZPW	Związek Powstańców
szer.	szeregowy		Wielkopolskich (w APP)
T. P. W.	Towarzystwo Powstańców	ZWZ	Związek Walki Zbrojnej
	i Wojaków		

SKRÓTY BIBLIOGRAFICZNE

AKWPWlkp. – Akta Komisji Weteranów Powstania Wielkopolskiego 1918 – 1919 przy Zarządzie Głównym Związku Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu

Grabów – Z dziejów Grabowa nad Prosną. Praca zbior. pod red. B. Polaka i M. Rezlera, Kalisz 1990.

Kawalerowie ... – Kawalerowie Virtuti Militari 1792 – 1945. Słownik biograficzny. Praca zbiorowa pod red. Bogusława Polaka. T. II, cz. 1, Koszalin 1991; T. II, cz. 2, Koszalin 1993.

Paluszkiewicz, Szews: Słownik... – M. Paluszkiewicz, J. Szews: Słownik biograficzny członków tajnych товариств gimnazjalnych Wielkim Księstwie Poznańskim 1850 – 1918, Poznań 2000

Powstańcy wielkopolscy... – Powstań-

cy wielkopolscy z ziemi ostrzeszowskiej. Słowniczek biograficzny. T. 1, Poznań 2001.

Słownik ... – Słownik biograficzny powstańców wielkopolskich 1918 – 1919. Praca zbiorowa pod red. Antoniego Czubińskiego i Bogusława Polaka, Poznań 2002.

Udział społeczeństwa... – Udział społeczeństwa Ziemi kaliskiej w powstaniu wielkopolskim 1918 – 1919. Praca zbiorowa pod red. Antoniego Czubińskiego, Kalisz 1978.

Wieliczka – Wieliczka: Od Prosną po Rawicę. Wspomnienia z powstania wielkopolskiego, 1918 – 1919, Poznań 1931.

Adam Stanisław (1901 –?), urodził się 11 sierpnia 1901 roku w Rakoniewicach (pow. Wolsztyn) w rodzinie Piotra i Agaty z domu Kędziora. W latach 1907 – 1915 uczęszczał do szkoły powszechnej w Rakoniewicach. Następnie podjął naukę w zawodzie kołodzieja. W styczniu 1919 roku ochotniczo wstąpił do oddziału powstańczego w Rakoniewicach. Brał udział w walkach pod Wolsztynem, Kopanicą, Kargową i Zbąszyniem. Pod koniec lutego 1919 roku został zwolniony do domu. 11 sierpnia 1919 roku został powołany do Wojska Polskiego i wcielony do I Polowej Kompanii Aeronautycznej w Poznaniu. W kwietniu 1920 roku zwolniony do rezerwy. Po powrocie do Rakoniewic podjął pracę w Miejskiej Kasie Oszczędności i pracował tam jako pomocnik kasjera do 1 lipca 1925 roku. Do października 1939 roku zajmował się handlem domokrażnym. W okresie międzywojennym był członkiem Związku Powstańców i Wojaków w Rakoniewicach. Do 1944 roku ukrywał się przed hitlerowcami. W grudniu 1944 roku został aresztowany i osadzony w obozie w Żabikowie k. Poznania. 13 stycznia 1945 roku zbiegł z transportu więźniów i wrócił do Rakoniewic. Przez kilka miesięcy chorował. W lipcu 1945 roku podjął pracę w Zarządzie Miejskim w Rakoniewicach na stanowisku referenta podatkowego. Od listopada 1947 roku należał do Związku Powstańców Wielkopolskich 1918/19 w Poznaniu, Koło w Rakoniewicach.

Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Niepodległościowe tradycje Gminy Rakoniewice, Rakoniewice 2010 (w druku).

Eligiusz Tomkowiak

Adamczak Jan (1899 –?), urodził się 11 lipca 1899 roku w Gołębinie Starym pow. Kościan w rodzinie Jana i Agnieszki Osińskiej. Po ukończeniu 7 klas szkoły powszechnej w Gołębinie Starym podjął pracę w miejscowym majątku rolnym. W kwietniu 1917 roku powołany do armii pruskiej, brał udział w walkach na froncie zachodnim we Francji. Po zakończeniu działań bojowych, zdezerterował z pruskiego transportu wojskowego na trasie Wrocław – Koźle i wrócił do Gołębina Starego. Po powrocie do rodzinnego domu ukrywał się przed władzami niemieckimi. 27 grudnia 1918 roku wstąpił do oddziału Straży Ludowej obwód w Gołębinie Starym. Brał udział w przejmowaniu obiektów wojskowych na terenie miasta Poznania, w walkach pod Wolsztynem i do lutego 1919 roku pod Lesznem. Później w szeregach 3 kompani 1 Pułku Saperów Wielkopolskich walczył pod Zdunami, Miejską Górką, Szubinem i Żninem. Uczestniczył w wojnie polsko – rosyjskiej 1920 roku. Po zwolnieniu do rezerwy w listopadzie 1922 roku wrócił do Gołębina Starego i do 1934 roku pracował w majątku. Następnie wyjechał do Dopiewca i nadal pracował w rolnictwie. Brał udział w walkach we wrześniu 1939 roku. Po powrocie z wojny, przez okres II wojny światowej i do 1958 roku był zatrudniony w majątku w Dopiewcu. 20 czerwca 1958 roku wstąpił w szeregi ZBoWiD – u. Był żonaty.

Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 27.

Ewelina Tomkowiak

Agaciak Jakub (1893 –?), kupiec, urodził się 22 lipca 1893 roku w Konańszewie. 27 grudnia 1918 roku wstąpił do oddziału Straży Ludowej dowodzonej przez podporucznika Andrzeja Kopę w Dopiewie. Brał udział w zdobyciu lotniska w Ławicy koło Poznania. Później walczył pod Zbąszyniem, Rawiczem i Nakłem. Był uczestnikiem wojny polsko – rosyjskiej 1920 r. Po demobilizacji zamieszkał w Poznaniu. Przed 1939 rokiem był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich Koło Poznań Jeżyce. Po II wojnie światowej należał do Związku Powstańców Wielkopolskich 1918 – 1919 roku Koło Św. Łazarz – Górczyn.

Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 27.

Ewelina Tomkowiak

Andrzejewski Michał (1896 –?), rolnik i rybak. Urodził się 20 września 1896 roku w Lisówkach pow. Poznań w rodzinie robotnika Jana i Franciszki Szekielda. Po ukończeniu 4 klas szkoły powszechnej pracował u okolicznych rolników. W styczniu 1914 roku wyjechał do Niemiec i tam pracował jako robotnik. 15 maja 1915 roku został powołany do służby wojskowej w armii pruskiej. Brał udział w I wojnie światowej, walczył na froncie zachodnim we Francji. W listopadzie 1918 roku wrócił do rodzinnej miejscowości. 28 grudnia 1918 roku wstąpił do oddziału powstańczego podporucznika Andrzeja Kopy w Dopiewie. Z kompanią dowodzoną przez porucznika Antoniego Szyftera walczył pod Wolsztynem i Rynarzewem. Później w szeregach 10 Pułku

Strzelców Wielkopolskich brał udział w wojnie polsko – radzieckiej 1920 roku. Zdemobilizowany pod koniec 1921 roku. Po zakończeniu służby wojskowej, do 1939 roku pracował we własnym gospodarstwie rolnym. Podczas okupacji hitlerowskiej został wysiedlony ze swojego gospodarstwa i do 1945 roku pracował jako rybak na jeziorze Kiekrz koło Poznania. Do roku 1949 był administratorem jeziora witobelskiego, następnie do 1950 roku pracował w Polskiej Agencji Drzewnej w Poznaniu. Od 1950 roku do 31 maja 1958 roku zatrudniony był na stanowisku rybaka w Zespole Rybackim Zbąszyń na jeziorze Strykowo. Następnie podjął pracę w Prezydium Powiatowej Rady Narodowej Wydział Rolnictwa i Leśnictwa w Poznaniu jako robotnik melioracyjny. Mieszkał w Mirosławkach gmina Sęszew. Od 9 lutego 1959 roku członek ZBoWiD – u koło w Sęszewie. Odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi. Był żonaty.

Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; informacje Bogdana Czerwińskiego z Komornik; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 27 – 28.

Eligiusz Tomkowiak

Apolinarski Franciszek (1900 –?), urodził się 30 sierpnia 1900 roku w Łądzie (powiat Leszno Wlkp.) w rodzinie Piotra i Marii z domu Seidel. Ukończył szkołę powszechną w Łądzie. Po zakończeniu nauki, do końca 1918 roku pracował w gospodarstwie rolnym. 9 stycznia 1919 roku ochotniczo wstąpił do oddziału powstańczego w Bukówcu (powiat Leszno Wlkp.). W oddziale do-

wodzony przez podporucznika Maja walczył pod Krzyckiem, Lipnem i Murkowem, gdzie 15 lutego 1919 roku został ranny w prawą rękę. Pociąg z Bojanowa Starego został odwieziony do szpitala w Poznaniu. Po wyzdrowieniu został wcielony do 15 Pułku Ułanów Poznańskich. Brał udział w wojnie polsko – bolszewickiej. Do rezerwy został zwolniony w 1922 roku. Po powrocie do rodzinnej miejscowości, z powodu braku stałej pracy przez kilka lat zatrudniał się dorywczo. W 1930 roku został przyjęty do służby pocztowej, początkowo jako pracownik fizyczny. W okresie okupacji hitlerowskiej pracował na kolei w charakterze zwrotniczego w Poniecu (powiat Gostyń). Po wyzwoleniu, od 1945 roku wrócił do pracy pocztowej i został mianowany naczelnikiem Urzędu Poczтового. Od 1952 roku mieszkał w Rakoniewicach. W 1955 roku został przeniesiony do pracy w Obwodowym Urzędzie Pocztowno – Telekomunikacyjnym w Wolsztynie, na stanowisko starszego kontrolera. Od czerwca 1958 roku był członkiem ZBoWiD Koło w Rakoniewicach. Był żonaty.

Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Niepodległościowe tradycje Gminy Rakoniewice, Rakoniewice 2010 (w druku).

Eligiusz Tomkowiak

Augustyniak Wojciech (1882 – ?), rolnik. Urodził się 20 kwietnia 1882 roku w Skórzewie. Brał udział w I wojnie światowej. W czasie walk na froncie zachodnim został ciężko ranny i do domu wrócił jako inwalida wojenny. W 1918 roku był sołtysem w Skórzewie. Współorganizował oddział po-

wstańczy w tej miejscowości. Pod dowództwem podporucznika Kopy 6 stycznia 1919 roku brał udział w zdobyciu lotniska w Ławicy koło Poznania. Po zdobyciu lotniska wrócił do Skórzewa i przez pewien okres czasu służył w Straży Ludowej. Po zakończeniu II wojny światowej był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich 1918 – 1919 roku Koło Poznań – Junikowo. Był żonaty z Jadwigą Degórką (ur. 5 listopada 1886) i miał dwoje dzieci: syna Mariana (ur. 27 sierpnia 1923) i córkę Kazimierę (ur. 27 lutego 1926).

Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 29 – 30.

Ewelina Tomkowiak

Badke Jan (1896 – po 1976), urodził się 7 grudnia 1896 roku w Sławiu powiat Poznań w rodzinie Marcina i Katarzyny z domu Witkowska. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Sławiu do 1916 roku pracował na majątku w rodzinnej miejscowości. 4 kwietnia 1916 roku został powołany do służby w armii pruskiej i po przeszkoleniu został wysłany, początkowo na front zachodni do Francji, później na front wschodni do Rosji. Pełnił służbę jako sanitariusz. 18 listopada 1918 roku zwolniony z armii niemieckiej. 27 grudnia 1918 r. został członkiem Rady Ludowej w Dopiewie. Od 28 grudnia t. r. ochotniczo wstąpił do oddziału powstańczego formowanego przez podporucznika Andrzeja Kopę w Dopiewie. Pod dowództwem porucznika Antoniego Szyftera walczył pod Wolsztynem,

Zbąszyniem, Szubinem, Rawiczem, Jarocinem, Rynarzewem i w Szczurach pod Zdunami. Później w szeregach 10 Pułku Strzelców Wielkopolskich brał udział w walkach na Ukrainie i wojnie polsko – rosyjskiej. Do rezerwy zwolniony 10 sierpnia 1921 roku w stopniu kaprała. W okresie międzywojennym i podczas II wojny światowej pracował na majątku w Konarzewie. Po zakończeniu II wojny światowej zatrudniony był w PGR Konarzewo jako robotnik. Na rentę przeszedł 1 kwietnia 1963 roku. Od 12 maja 1968 roku był członkiem Koła ZBoWiD w Dopiewie. 1 października 1974 roku zamieszkał w Poznaniu na Osiedlu Kosmonautów. Był żonaty. Odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1975), Medalem Niepodległości (1932), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1969), Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich (1922).

Centralne Archiwum Wojskowe, Medal Niepodległości 20. 07. 1932; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościński Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 30.

Ewelina Tomkowiak

Banach Stanisław (1898 – 1987), urodził się w Dopiewie 18 sierpnia 1898 roku w rodzinie Józefa i Mariany z domu Barłóg. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Dopiewie, do 1916 roku pracował jako robotnik leśny w Podłóżinach. 14 listopada 1916 roku został powołany do armii niemieckiej i wcielony został do 154 pułku piechoty w Strzegomiu. Podczas służby wojskowej, przez kilka miesięcy chorował i przebywał w szpitalu.

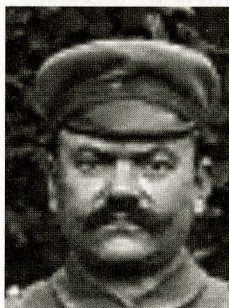
Nie brał udziału w walkach na froncie. Z wojska zwolniony 14 sierpnia 1918 roku. Wrócił do domu w Dopiewie; chorował do końca 1918 roku. 1 stycznia 1919 roku ochotniczo wstąpił do oddziałów powstańczych w Poznaniu i w szeregach 4 Pułku Strzelców Wielkopolskich (późniejszy 58 pułk piechoty) pełnił służbę przy magazynach amunicji Poznań Główna. Później wraz ze swoim pułkiem brał udział w wojnie polsko – rosyjskiej. 2 listopada 1921 roku zwolniony z wojska. Od 6 listopada 1922 roku pracował jako pomocnik biurowy w Dyrekcji PKP w Poznaniu. We wrześniu 1939 roku został z Dopiewa ewakuowany do Brześcia Litewskiego. Do Dopiewa wrócił w 1940 roku, zamieszkał u siostry Józefy i pracował u miejscowego Niemca jako robotnik rolny. Z początkiem 1942 roku zabrany do pracy przymusowej w gospodarstwie niemieckim w miejscowości Promienka Koło Gniezna. Od sierpnia 1942 roku pracował na odcinku drogowym Nr I w Poznaniu. Za sabotaż, pod koniec 1942 roku aresztowany przez Gestapo. Przez kilka tygodni więziony w Domu Żołnierza w Poznaniu, gdzie został ciężko pobity. Zwolniony z więzienia, ciężko chory był leczony przez 9 miesięcy w szpitalu miejskim. Po zwolnieniu ze szpitala, od 1944 roku zatrudniony ponownie w Dyrekcji Kolei (po 1945 roku w Dyrekcji PKP) w Poznaniu. Na emeryturę przeszedł w 1958 roku. Od 16 czerwca 1976 roku był członkiem Koła ZBoWiD w Dopiewie. Z udział w Powstaniu Wielkopolskim, 14 listopada 1978 roku mianowany na stopień podporucznika Wojska Polskiego. Odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1979) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Był kawalerem. Zmarł w Dopiewie 28 września

1987 roku i został pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym.

Archiwum Związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło w Dopiewie; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 30 – 31.

Ewelina Tomkowiak

Bartkowiak Jan (1882 – po 1969), urodził się 4 czerwca 1882 roku w Konarzewie (gmina Dopiewo) w rodzinie Michała i Barbary z domu Szober. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Konarzewie pracował przy rodzicach. W 1902 roku został powołany do służby wojskowej w armii pruskiej; przez 2 lata służył w 31 pułku piechoty w Altona. Po zwolnieniu z wojska, od 1904 roku pracował jako robotnik w Poznaniu. Mieszkał przy ulicy Górczyńskiej. Był członkiem Sokoła i Towarzystwa Robotników Katolickich. Przez pewien okres czasu był bezrobotnym. Po wybuchu I wojny światowej, w 1914 roku został pobrany do armii pruskiej i wysłany na front rosyjski. Walczył tam do końca wojny. Po zwolnieniu z wojska, w listopadzie 1918 roku wrócił do Poznania. 23 listopada wstąpił do Straży

Jan
Bartkowiak

Ludowej w dzielnicy V Poznań – Łazarz – Górczyn. Od 27 grudnia 1918 roku do 31 lipca 1919 roku brał udział w Powstaniu Wielkopolskim. Później służył w Baonie Zapasowym Wojsk Wartowniczych Etap VII i 30 kwietnia 1920 roku został zwolniony do rezerwy. W okresie międzywojennym pracował jako robotnik w Poznaniu. Od 9 stycznia 1936 roku należał do Związku Powstańców Wielkopolskich Koło Poznań – Łazarz. Od 24 lutego 1947 roku był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich z roku 1918/1919 w Poznaniu, Koło św. Łazarz – Górczyn. Był dwukrotnie żonaty. 5 listopada 1905 roku poślubił Marię Kuchniczak, która zmarła w 1919 roku. W lipcu 1921 roku ożenił się po raz drugi, z Agnieszką Adamską. Miał siedmioro dzieci. Zmarł po 1969 roku.

Centralne Archiwum Wojskowe, Kartoteka Biura Historycznego DOK VII w Poznaniu nr 17968; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 30 – 31.

Eligiusz Tomkowiak

Bartol Józef (1889 – 1939), leśniczy, sanitariusz, ogniomistrz 15 p. a. p., prezes Towarzystwa Powstańców i Wojaków powiatu bydgoskiego. Urodził się 17 stycznia 1889 roku w Chludowie w powiecie poznańskim w rodzinie Józefa i Anny z Taberskich. (dotychczasowe opracowani podają błędną datę urodzenia J. Bartola – rok 1884). W roku 1903 ukończył jednoklasową szkołę w Laskowcu. Następnie ukończył Państwową Szkołę dla Leśników w Margoninie. Dwukrotnie był powo-

ływany do odbycia służby wojskowej w armii pruskiej od 1 października 1909 r. do 30 września 1911 r. i od 5 sierpnia 1914 r. do 27 grudnia 1918 r. służył m. in. w szpitalu polowym w Głogowie. Od 1 maja do 1 lipca 1918 roku uczestniczył w zajęciach w szkole dla sanitariuszy wojskowych, którą ukończył z bardzo dobrym wynikiem końcowym. Brał udział w wielu bitwach na froncie zachodnim m. in. pod Verdun, gdzie zajmował się transportem rannych i zabitych. 7 grudnia 1918 roku otrzymał stopień kaprała sanitarnego. Na wieść o wybuchu w Poznaniu powstania wstąpił już w dniu 28 grudnia 1918 roku w szeregi powstańcze i walczył na frontach powstania do 30 kwietnia 1919 roku. W dniu 3 czerwca 1919 roku został wcielony w szeregi 15 p. a. p., gdzie służył w stopniu ogniomistrza sanitarnego. 21 września 1920 roku służył w baterii zapasowej 15 p. a. p. 24 listopada 1920 roku został przeniesiony do rezerwy i natychmiast rozpoczął swoją pracę w zawodzie leśnika, najpierw jako pracownik kontraktowy do 18 stycznia 1927 roku, a następnie służbę prowizoryczną do 30 lipca 1930 roku. W dniu 29 sierpnia 1923 roku został skierowany do pracy na teren lasów pod Bydgoszczą. Zastąpił w leśnictwie Bielawy w dawnym powiecie szubińskim, zmarłego prywatnego leśniczego Tomasza Kaźmierczaka, który pracował tam na zlecenie hrabiego Skórzewskiego z Lu-

Józef
Bartol

bostronia. w 1925 roku odbył sześciotygodniowy kurs dokształcający dla państwowych pracowników leśnych, który zakończył w dniu 31 lipca 1925 roku egzaminem państwowym w Margoninie. J. Bartol należał do Towarzystwa Powstańców i Wojaków koło w Rynarzewie. W dniu 30 stycznia 1927 roku podczas walnego zebrania został wybrany na komendanta Towarzystwa Powstańców i Wojaków w Rynarzewie. Potem był członkiem Towarzystwa Powstańców i Wojaków na terenie powiatu bydgoskiego, gdzie był prezesem tej organizacji. W dniu 14 kwietnia 1931 roku został skierowany do pracy w leśnictwie Łochowo w powiecie bydgoskim, gdzie w roku 1939 zastał go wybuch II wojny światowej. W połowie września 1939 roku po powrocie z ucieczki zostaje aresztowany w Rynarzewie. Jan Jankowski, kierownik szkoły w Rynarzewie tak wspomina wydarzenia z początku września 1939 roku: (...) *Wjeżdżamy na rynek. Tu rzuca nam się w oczy okropny widok. W pobliżu ewangelickiego zboru stoi dwóch delikwentów, wykonujących przysiady, wymachy i inne niezwykle ruchy. Twarze ich blade, nogi pod nimi się chwieją. Znać na nich wyczerpanie. Odwrócenie się do nas bokiem, więc z trudem rozpoznaję w nich Władysława Szulca z Rynarzewa i Bartola, leśniczego z Łochowa. Za nimi ich oprawcy: trzech żołnierze i jeden cywilny. Jeden z żołnierzy, miotając przekleństwa, krzyczy: „Padnij! Powstań!” Czekamy na swoją kolejkę...Kończąc rozdział o przeżyciach w czasie powrotu z ucieczki do Rynarzewa, wspomnę krótko o dalszych losach Szulca i Bartola. Trafiliśmy bowiem na moment katorowania ich na rynku rynarzewskim. Oprawcy w jakiś czas potem spryskali sobie tę „niewinną zabawę”, załadowali ich do samochodu i wywieźli do*

Bydgoszczy, gdzie wzięło ich w swe ręce gestapo. Tam związano im ręce drutem kolczastym i wrzucono do piwnicy, gdzie przez dwa dni pozostawali bez jedzenia, bici dotkliwie po głowie i twarzy. Zemściwszy się dostatecznie, Bartola rozstrzelano, Szulca zaś, wychudzonego, raczej do szkieletu ludzkiego podobnego, wypuszczono na wolność, którą jednak nie długo się cieszył. W parę miesięcy później zabrano go do Szubina i tam rozstrzelano (...). 9 sierpnia 1945 roku przed sądem grodzkim w Łabiszynie przedznania w sprawie śmierci ojca Józefa Bartola złożyli synowie Aleksy i Edward. W protokole sądowym z zeznań Edwarda Bartola, czytamy: (...) Z początkiem wojny ojciec ewakuował się razem z matką i dwoma mymi braćmi Tadeuszem, który wówczas miał 15 lat i Alekszem, który liczył wtedy 22 lata. Z ewakuacji wrócili przed 15 września do Łochowa. Ojciec jednak w Rynarzewie dowiedział się, że Niemcy go poszukują. Z Bielaw za tym nie kontynuując powrotnej drogi do domu wrócił do Rynarzewa, gdzie zatrzymał się u Adamczewskich (na ulicy Kościelnej 2, obecnie Szkolna, przyp. autora). Został jednak natychmiast przychwycony przez tutejszych Niemców, którzy go znali. Niemcy związali mu ręce drutem kolczastym. Tymczasem matka i bracia, wróciwszy do Łochowa, zostali natychmiast przez gestapo i miejscowych Niemców aresztowani i postawieni we wsi Łochowo przed sąd doraźny, który polegał na tym, że Niemcy miejscowi wskazywali gestapo Polaków, których oskarżali. Z Łochowa wywieziono ich do Bydgoszczy do więzienia gestapo na ulicy Poniatowskiego. Tam zetknęli się w lochu więzienia z moim ojcem, którego dnia 15 września 1939 roku rozstrzelano, rzekomo za to, że ojciec miał w Łochowie rozstrzelać 63 Niemców, że przed

wojnę rozpędzał w lesie tajne organizowane zebrania Niemców, i że był prezesem Towarzystwa Powstańców i Wojaków w powiecie bydgoskim. Obaj bracia zostali skazani na śmierć, a matkę wypuszczono z więzienia (...). Natomiast Aleksy Bartol zeznał: (...) Do więzienia w Bydgoszczy dostałem się razem z matką i bratem. W więzieniu widzieliśmy i nawet przez krótką chwilę zetknęliśmy się z naszym ojcem. Ojciec mój i my dwaj bracia zostaliśmy po pewnym czasie postawieni przed sąd składający się z nieznanymi mi gestapowców. Staaliśmy pod zarzutami wspólnego rzekomego zamordowania Niemców w Łochowie. W wyniku rozprawy ojciec został skazany na śmierć. Również mnie oświadczone, że jestem skazany na śmierć i że załatwią się ze mną jeszcze tego samego dnia wieczorem. W istocie jednak gestapowcy rozstrzelali tego samego dnia wieczorem jedynie ojca, a ja cudem jakimś uszedłem śmierci. Mnie i brata wtrącono po rozprawie w dwie różne piwnice... Zaznaczam, że z innych cel wyprowadzono na podwórze też po sześć osób, tak że stał nas tam cały rząd. Wszyscy musieliśmy wejść na stos leżących trupów, którymi zresztą zastane było całe podwórze. Po pewnym czasie nadjechało auto, na które ładowaliśmy zwłoki. Przy tym natrafiłem wraz z kolegą na ciało mego ojca, które znowuż na Bielawkach składałem wraz z bratem moim z auta. Na Bielawkach rzucano trupy do bardzo szerokiego i głębokiego rowu, który stanowił część okopów. Następnie rowy te przywiezionymi przez Gestapo łopatami zasypywaliśmy (...). 9 września 2008 roku w Leszycach na terenie Nadleśnictwa Solec Kujawski została odsłonięta pamiątkowa tablica poświęcona zamordowanym przez niemieckich faszystów w latach 1939 – 1945 pracowników Lasów Państwowych ówczesnych nad-

leśnictw: Bartodzieje, Bydgoszcz, Jachcie, Leszczyce i Runowo. Na tablicy umieszczono również nazwisko leśniczego Józefa Bartola. 18 maja 1913 roku w Maniewie w powiecie obornickim zawarł związek małżeński z Klementyną Sobkowiak (16 października 1893 – 23 listopada 1974), mieli synów Edwarda Edmunda (6 września 1914 – 9 marca 1996) nadleśniczego; Aleksego (27 marca 1917 – 8 stycznia 2009) leśniczego; Tadeusza (27 kwietnia 1924 – 15 kwietnia 2006) leśniczego. Odznaczony był m. in. Medalem Niepodległości, Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918 – 1921, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości.

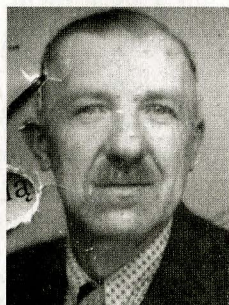
„*Almanach Leśny. Rocznik personalny administracji Lasów Państwowych według stanu z 1.07.1933 roku...*”, Warszawa 1933; *Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, Okręgowa Komisja Badań Zbrodni Hitlerowskich w Bydgoszczy*, sygn. 1079; *Archiwum rodzinne dra inż. Romana Bartola (wnuka J. Bartola) z Trzcianki (kopia aktu urodzenia, postanowienie Sądu Grodzkiego w Bydgoszczy z 30.05.1947 o ustalenie daty śmierci J. Bartola,; zaświadczenie o przebiegu służby w armii pruskiej w latach 1914 – 1918 z archiwum wojskowego w Berlinie z 19.04.1932, książeczka wojskowa J. Bartola, korespondencja z Państwowym Zakładem Emerytalnym, notatki A. Bartola z więzienia wrzesień – październik 1939, świadectwo egzaminu dla leśników z 1925 roku, świadectwo Państwowej Komisji Egzaminów Nadzwyczajnych z 1926 roku); „Dziennik Bydgoski”, nr 26 z 02.02.1927; Lista pomordowanych leśników Pomorza i Kujaw – ofiar totalitaryzmu hitlerowskiego i stalinowskiego, poz. 8. J. Bartol; M. Borczyński, „Almanach Polskich Leśników Kombatanatów”, Poznań 1997; E. Pyszczyński,*

„*Akcja Tannenberg w Bydgoszczy*”, W: „*Z okupacyjnych dziejów Bydgoszczy*”, Bydgoskie Towarzystwo Naukowe, Prace Wydziału Nauk Humanistycznych, Warszawa – Poznań 1977; J. Jankowski, „*Swastyka nad Szubinem*”, Poznań 1961;

Piotr S. Adamczewski

Baum Antoni (1892 – 1982), urodził się 25 maja 1892 r. w Czeszewie, powiat Wągrowiec. Rodzicami byli mistrz szewski Walenty i Maria z domu Witucka. Od siódmego do czternastego roku życia uczęszczał do szkoły powszechnej w Czeszewie. Po ukończeniu nauki szkolnej podjął naukę ogrodnictwa. Pracował jako ogrodnik w Międzyrzeczu i Bydgoszczy. 13 października 1913 r. powołany został do wojska niemieckiego i służył w Szczecinie. Wraz z wybuchem I wojny światowej wysłany został na front. Trafił na odcinek frontu francuskiego. W 1917 r. został ranny i trafił do szpitala. Rana okazała się na tyle poważna, że spowodowała kalectwo i trwałą niezdolność do służby frontowej. Pozostał w wojsku i skierowany został do budowy cmentarza wojennego w Rawie Ruskiej. Tam zastało go załamanie frontu wschodniego. 3 listopada 1918 r. wstąpił do Wojska Polskiego w Biłgoraju. W grudniu wrócił do Wielkopolski, w Czeszewie współorganizował od-

Antoni
Baum

dział czeszewski. Jako członek oddziału czeszewskiej pod dowództwem Wacława Kujawy brał udział w zdobywaniu 21 stycznia 1919 r. Kcyni. Następnie od 6 lutego 1919 r. uczestniczył w walkach pod Szamocinem, Margoninem i Chodzieżą, a także w walkach o most koło Białośliwia. Jego dowódcami byli por. Hofmann i por. Bartsch. 18 lutego 1919 r. wstąpił do 15 p. a. p. w Poznaniu. Z oddziałem w stopniu starszy ogniomistrz brał udział w wojnie polsko – bolszewickiej, między innymi w okolicach Warszawy. 18 października 1921 r. został bezterminowo urlopowany. 1 marca 1922 r. wcielony został do 15 p. a. p. i pełnił tam służbę do dnia 3 lutego 1925 r. w stopniu sierżanta. Brał udział w kampanii wrześniowej od 1 września do 29 września 1939 r. W czasie okupacji pracował jako robotnik w prochowni Łęgnowo. Po wojnie pracował w spółdzielni ogrodniczej w Bydgoszczy. Następnie przeszedł na emeryturę. 16 października 1959 r. wstąpił do ZBoWiD – u. Żonaty z Antoniną (ur. 5 czerwca 1891). Odznaczony został: Brązowym Krzyżem Zasługi (1938); Srebrnym Medalem Za długoletnią służbę (1938); Krzyżem Walecznych (1939); Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1966) i Krzyżem Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1972). Antoni Baum zmarł w Bydgoszczy w 1982 r.

Poświadczenie Służby przez Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie; Archiwum Zarządu Oddziału ZKRP i BWP w Bydgoszczy obecnie w CAW w Warszawie

Kamila Czechowska

Baum Jan (1896 –?), podoficer zawodowy Wojska Polskiego, pirotechnik. Urodził się 26 maja 1896 roku

w Zakrzewie (gmina Dopiewo) jako syn Józefa i Marii z domu Anioła. Od 6 do 14 roku życia uczył się w szkole powszechnej, początkowo w Zakrzewie, później Stęszewie. Do ukończenia 18 roku życia uczył się zawodu w Stęszewie. 11 grudnia 1915 roku został powołany do armii niemieckiej i wcielony do 4 pułku kolejowego w Berlinie. Brał udział w I wojnie światowej. 25 listopada 1918 r. zwolniony z wojska, z początkiem grudnia t. r. przyjechał do Poznania. 27 grudnia 1918 roku wstąpił jako ochotnik do 3 Kompanii Straży i Bezpieczeństwa w Poznaniu przy ul. Bukowskiej. Pod dowództwem naczelnika kompanii Witkowskiego brał udział w działaniach na ulicach miasta Poznania: w opanowaniu więzienia przy ulicy Młyńskiej, Poczty Głównej, zdobywaniu koszar saperów na Wildzie oraz w akcji zdobycia stacji lotniczej w Ławicy k. Poznania. W oddziale tym, przemianowanym na 1 Batalion Garnizonowy służył do czerwca 1919 r. Później został przeniesiony do 6 Batalionu Kolejowego na Wildzie i w styczniu 1920 roku wyjechał walczyć na front bolszewicki. Przebywał tam do zakończenia wojny rosyjsko – polskiej. Jako podoficer zawodowy, w marcu 1923 roku został wysłany do Szkoły Zbrojmistrzów w Warszawie, gdzie ukończył kurs pirotechników. Do września 1939 r. służył w Wojsku Polskim, w Kierownictwie Zaopatrzenia Uzbrojenia w Warszawie. W okresie okupacji hitlerowskiej przebywał na terenie Generalnego Gubernatorstwa. Od 1940 roku działał w konspiracji. Po zakończeniu wojny pracował jako majster w Państwowej Fabryce Amunicji w Skarżysku – Kamiennej.

Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościński Z., Tomkowiak E.,

Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 32 – 33.

Eligiusz Tomkowiak

Bazyli Franciszek (1892 – 1972), urzędnik pocztowy. Urodził się 5 września 1892 roku w Konarzewie w rodzinie Marcina i Agnieszki z domu Kaczmarek. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Konarzewie, pracował w gospodarstwie rolnym ojca. W 1912 roku wyjechał do Westfalii i do roku 1913 pracował w kopalni węgla w miejscowości Bottroop – Eigen. Należał do Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w tym mieście. Po wybuchu I wojny światowej, w 1914 r. został powołany do armii pruskiej i służył do 1917 roku. Brał udział w działaniach na froncie zachodnim we Francji. Po zwolnieniu z wojska nadal pracował w kopalni w Bottroop. 25 grudnia 1918 roku, wraz z kolegami z „Sokoła” wyjechał do Poznania. 27 grudnia t. r. wstąpił do Straży Ludowej dzielnicy św. Łazarz – Górczyn. Brał udział w działaniach na terenie miasta Poznania, m. in. przy zdobywaniu koszar przy ul. Solnej; od 24 stycznia 1919 r. pełnił służbę przy internowanych Niemcach. Po zwolnieniu ze Straży Ludowej, 1 czerwca 1919 roku podjął pracę w Urzędzie Pocztowym w Poznaniu i pracował tam do września 1939 r. W okresie okupacji hitlerowskiej był zatrudniony w niemieckim Urzędzie Umundurowania. Po zakończeniu II wojny światowej nadal pracował w Urzędzie Pocztowym w Poznaniu. W 1953 roku przeszedł w stan spoczynku. Mieszkał w Poznaniu przy ulicy Bogusławskiego. Należał do Stronnictwa Demokratycznego. Od 4 czerwca 1947 roku był członkiem Związku

Powstańców Wielkopolskich z roku 1918/1919 w Poznaniu, Koło św. Łazarz – Górczyn; 12 lipca 1957 roku został członkiem ZBoWiD. Odznaczony: Medalem Pamiątkowym Za wojnę 1918 – 1921 (1936), Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości (1929), brązowym Medalem Za długoletnią służbę (1938). Był żonaty z Eleonorą Mocek, miał syna Jana (ur. 29 sierpnia 1936 r.). Zmarł 16 stycznia 1972 roku w Poznaniu i pochowany został na Cmentarzu Komunalnym Junikowo (pole 20, rząd 2A, grób nr 24).

Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościński Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 33.

Eligiusz Tomkowiak

Bąkowski Stanisław (1894 – ?), wójt Gminy Dopiewo. Urodzony 21 października 1894 roku w Cerażu Kościelnym (powiat poznański) w rodzinie Wawrzyna i Franciszki Gorońskiej. Ukończył szkołę powszechną w Cerażu, później uczęszczał do szkoły rolniczej. Po wybuchu I wojny światowej w 1914 roku został powołany do służby wojskowej w armii pruskiej i do 1918 roku brał udział w walkach na różnych frontach. Do domu rodzinnego wrócił z początkiem grudnia 1918 roku. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego, 28 grudnia wstąpił do kompanii Służby Straży i Bezpieczeństwa. Służbę w tym oddziale pełnił do 26 stycznia 1919 roku. Później służył w 7 Dywizjonie Żandarmerii i 7 Pułku Strzelców Konnych. Brał udział w wojnie polsko – bolszewickiej. Po zakończeniu wojny pozostał w wojsku i do 1 sierpnia 1926 roku pełnił służbę jako podoficer zawodowy.

Do rezerwy przeszedł w stopniu plutonowego. Od chwili zwolnienia z wojska pracował samodzielnie jako kupiec do 1936 roku. Później był zatrudniony jako sekwestrator majątkowy. Przed 1939 rokiem był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich. Podczas okupacji niemieckiej był z początku zatrudniony w administracji majątków. W końcu 1940 roku zachorował i do końca wojny nie pracował. Po wojnie pełnił funkcję Wójta Gminy Dopiewo. 22 września 1947 roku wstąpił do Związku Powstańców Wielkopolskich 1918/19 w Poznaniu Koło w Dopiewie.

Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 33 – 34.

Eligiusz Tomkowiak

Bengsch Jan (1880 – 1962), urodził się 29 maja 1880 roku. W 1915 roku został powołany do armii pruskiej i brał udział w I wojnie światowej. W końcu grudnia 1918 roku, jeszcze w mundurze niemieckim wrócił do Helmną koło Pniew i natychmiast jako ochotnik wraz z dwoma braćmi wstąpił do oddziałów powstańczych. Walczył w okolicach Kamionnej, Kolna. Oddziały powstańcze z Pniew i okolicy ochraniały przed

Jan
Bengsch

Grenschutzem z Międzychodu stadninę ogierów w Sierakowie. Powstańcy udaremniili grabież i wywiezienie z Sierakowa polskich koni. Podczas walk w Sierakowie poległ 19 letni brat Paweł, który został pochowany w zbiorowej mogile powstańczej w Pniewach. W wojsku pozostał do lutego 1920 roku. Do 1925 roku, wraz z rodziną mieszkał w przez siebie wybudowanym domu w Helmnie koło Pniew. Później po sprzedaży domu, kupił gospodarstwo rolne i oberżę w Radogoszczy. W Radogoszczy zajmował się też rybołówstwem. Był członkiem Związku Powstańców i Wojaków. Uczestniczył w związkowych zawodach strzeleckich, zawsze zajmował czołowe miejsca. W okresie II wojny światowej, 12 grudnia 1939 roku wraz z całą rodziną został wysiedlony do Generalnej Guberni. Po zakończeniu wojny, w 1945 roku wrócili do rodzinnej miejscowości. Od 1947 roku był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich 1918/1919. Odznaczony Krzyżem Powstańczym. Był żonaty i miał troje dzieci. Zmarł 29 maja 1962 roku w Radogoszczy.

Dokumenty i pamiątki rodzinne.

Aleksander Bengsch

Bessert Roman (1888 – 1946), kupiec. Urodził 15 stycznia 1888 roku w Środzie Wlkp. jako syn Maksymiliana i Pelagii z domu Szalczyńskiej. Pochodził z rodziny, której dobra zostały skonfiskowane przez rząd pruski za udział w powstaniu w 1848 r. Zdobył wykształcenie średnie. W czasie praktyki kupieckiej jako młody, przedsiębiorczy handlowiec brał udział w ruchu społeczno – narodowym działając jako sekretarz, a następnie prezes Towarzystwa Młodzieży Kupieckiej w Środzie z ramienia Zjednoczenia Młodzieży

Roman
Bessert

Kupieckiej w Poznaniu, pod przewodnictwem ówczesnego prezesa dr Kazimierza Hąci. Ponadto był członkiem zarządu – radnym Towarzystwa Młodzieży Polsko – Katolickiej, członkiem Towarzystwa Śpiewu „Lutnia”, członkiem w Klubie Sportowym w Środzie oraz działał w innych stowarzyszeniach. 3 sierpnia 1914 roku został powołany jako rezerwista do 5 baonu armii niemieckiej w Jeleniej Górze, a 10 października tego roku wysłany został na front zachodni pod Verdun. Brał czynny udział w wielkiej ofensywie roku 1916 pod Verdun, w walkach nad Mozą, Donamon i Wanx. Pod Verdun (na wzgórzu 304) dnia 24 lutego 1916 roku został ranny. Przewieziono go do szpitala polowego w Dunne, skąd wyszedł 14 marca 1916 roku i powrócił do swojej formacji. Ponownie został ranny 18 marca 1916 roku. W roku 1916/17 brał udział w ofensywie w Karpatach nad Czeremoszem, na Bukowinie (nad Seretem), a następnie w 12 ofensywie we Włoszech nad rzeką Isoncą, Tagliamento, Piawą i w Alpach. W roku 1918 brał udział w ofensywie i defensywie nad Sommą, Avrą Morenille, Marną, pod Reims i w Champagne. W tych walkach też był lekko ranny. Po zawieszeniu broni, 17 listopada 1918 roku wrócił do Ojczyzny i zaczął pełnić różne odpowiedzialne funkcje w Radzie Żołniersko – Robotniczej w Środzie. Pełnił nadzór nad urzędem powiatowo – gospodarczym i nad biurem ruchu

przy stacji dworcowej. Jako członek polskich organizacji brał udział w rozbijaniu pruskich oficerów, żołnierzy i żandarmów. 27 grudnia 1918 roku wstąpił jako ochotnik do tworzącego się baonu średzkiego i pełnił tam funkcję sierżanta – szefa, a następnie funkcję dowódcy kompanii garnizonowej, po likwidacji której powierzono mu funkcję oficera płatnika przy O. K. U. i w Komendzie Wojskowej w Środzie. Funkcję komendanta wojskowego pełnił wówczas rotmistrz Janusz Milewski z Jarosławca, a w powiecie średzkim adiutantem był ppor. Edmund Bembniś. 24 lipca 1919 roku złożył egzamin na podporucznika rachunkowego i mianowany został sierżantem – aspirantem. Od 1 października 1919 roku do 26 lutego 1921 roku był oficerem kasowym przy 4 batalionie 155 pp na froncie wielkopolskim pod Międzychodem. Brał udział w przesiedlaniu Niemców z Międzychodu, a następnie z Kępna. Później wyruszył z 7 brygadą (późniejszą 23 dywizją) ppłk. Zenkterera pod Warszawę. Jako uczestnik wojny polsko – bolszewickiej walczył nad Dźwiną i Dźwisną. Dekretem Naczelnego Wodza z dnia 4 czerwca 1920 roku został mianowany urzędnikiem wojskowym XI rangi, oficerem gospodarczym. Po powrocie z frontu bolszewickiego, 27 lutego 1921 roku został organizatorem kompanii gospodarczej 167 pp (późniejszy 75 Bytomski Pułk Piechoty) i przez pewien czas pełnił funkcję oficera kasowego tego pułku. Takie samo stanowisko pełnił w 73 pp. Zwolniony z wojska 19 czerwca 1923 roku. W okresie międzywojennym mieszkał w Środzie i zajmował się kupiectwem. Również okres wojny spędził w Środzie. Był kawalerem. Zmarł 14 kwietnia 1946 roku w Środzie i pochowany został w Kwaterze Powstańców Wielkopolskich na cmentarzu w Środzie

Wlkp. Jego nazwisko figuruje na tablicy pamiątkowej Powstańcy Wielkopolscy 1918 – 1919 odsłoniętej w 2005r. w Kwaterze Powstańców Wielkopolskich w Środzie Wielkopolskiej.

Na podstawie materiałów z CAW, MN 15.03.1937 r. oraz dokumentów siostrzenicy Marii Sumelka.

Maria Kamińska, Maria Sumelka

Bessert Telesfor (1893 – 1951), z zawodu ślusarz. Urodził 30 listopada 1893 roku w Środzie jako syn Maksymiliana i Pelagii z domu Szalczyńskiej. Pochodził z rodziny, której dobra zostały skonfiskowane przez rząd pruski za udział w powstaniu 1848 roku. Posiadał wykształcenie zawodowe, był ślusarzem. Jako uczeń brał czynny udział w strajku szkolnym. Później był członkiem Towarzystwa Terminatorów i „Sokoła”, gdzie podtrzymywano ducha patriotycznego wśród starszej młodzieży. Powołany do armii niemieckiej brał udział w I wojnie światowej. Zdezerterował z armii niemieckiej i po powrocie do Środy jako ochotnik był współorganizatorem Rady Żołnierskiej. Brał udział w Powstaniu Wielkopolskim, a następnie został przydzielony do Powiatowej Komendy Uzupełnień. Zwolniony do rezerwy w stopniu kaprała po służbie w 57 pp. Był kawalerem. W okresie międzywojennym i po II wojnie światowej zajmował się han-

dlem opałem. Cały okres po zakończeniu służby wojskowej aż do śmierci mieszkał w Środzie Wlkp. Za swoją działalność został odznaczony Krzyżem Radę Ludową Miasta Poznania. Zmarł 21 października 1951 roku w Środzie Wlkp. Spoczywa w Kwaterze Powstańców Wielkopolskich na cmentarzu średzkim, a jego nazwisko zostało umieszczone na tablicy pamiątkowej Powstańcy Wielkopolscy 1918–1919 odsłoniętej w 2005 roku w Kwaterze Powstańców Wielkopolskich w Środzie Wielkopolskiej.

Na podstawie materiałów z CAW Odrz. 15.03.1937 oraz dokumentów siostrzenicy Marii Sumelka

Stefania Jarózek – Run, Maria Sumelka

Biegański Bolesław (1898 – po 1989), kierownik Szkoły Powszechnej w Sośnicy od 1 sierpnia 1924 roku. Urodził się 24 października 1898 roku w Gorzupi (pow. krotoszyński) jako syn Jana i Katarzyny z domu Pączek. Mając lat 19, 1 czerwca 1917 roku powołany został do służby wojskowej w armii niemieckiej. Ranny na froncie zachodnim pod Verdun, przyjechał na leczenie do Poznania. 1 stycznia 1919 roku wstąpił do oddziału powstańczego. Walczył w rejonie Krotoszyna i Rawicza, aż do chwili zakończenia Powstania Wielkopolskiego. W 1920 ro-

Telesfor
Bessert

Bolesław
Biegański

ku został wysłany na front wschodni, gdzie walczył w wojnie polsko – bolszewickiej. Przeniesiony do rezerwy 12 lipca 1921 roku, prawie natychmiast podjął naukę w Państwowym Seminarium Nauczycielskim Męskim w Krotoszynie, jednocześnie pracując jako nauczyciel pomocniczy w Gorzupi. Zawód nauczyciela jest zawodem niezwykle trudnym, a nawet jednym z najtrudniejszych. Jest to zawód, który, jeśli ma być wykonywany sprawnie, wymaga wysokich kwalifikacji i wielkiej cechy psychicznej. Kwalifikacji nie można zdobyć tylko na studiach, czy kursach specjalistycznych. Trzeba je wypracować samemu, a więc umiejętność wychowywania, umiejętność nauczania i inne umiejętności konieczne do pracy. W swym niezwykle bogatym życiu, Bolesław Biegański jako nauczyciel uznawał, że: „.... *główną zasadą nauczyciela jest wychowywanie i nauczanie ucznia się...*” Czy może być w życiu ludzkim coś piękniejszego niż ukończenie swego zawodu, porządek, miłość i wolność? Takie cytaty nasuwają mi się wspominając nauczyciela Bolesława Biegańskiego, tego nauczyciela, który przez lat 65 (tak to nie pomyłka), wychował kilka pokoleń młodzieży i nie znalazłem wśród jego uczniów, takiego, który by jakiegokolwiek złe słowo na jego temat powiedział. Kiedy po kilkunastu latach był na pogrzebie swego krewniaka Stanisława Wdowczyka, mąż jego wnuczki był bardzo zdziwiony, kiedy podchodzili starszyskowie i serdecznie, niejednokrotnie ze łzami w oczach wspominali chwile, kiedy „....*Pan nas uczył? Witamy Pamiętamy...*” Opowieściom i wspomnieniom nie było końca. Decyzją Kuratorium Poznańskiego, na wniosek Powiatowego Inspektoratu Oświaty w Krotoszynie z dniem 1 sierpnia 1922 roku został nauczycielem pomocniczym w Ligocie.

Decyzja wydana w Poznaniu w dniu 26 czerwca 1922 roku. Wynagrodzenie miał przyznane według ustawy z 15 lipca 1920 roku. Kuratorium przypominało o zapoznaniu się z Radą Szkolną w Ligocie i Inspektoratem w Krotoszynie. Dalej przypomniano: *zechce się Pan przedstawić panu Staroście*. W Ligocie był przez dwa lata. 10 lipca 1924 roku został nauczycielem w Sośnicy, w której pracował do chwili przejścia na emeryturę tj. do 1 września 1989 roku. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim, 13 grudnia 1971 roku został awansowany na stopień podporucznika Wojska Polskiego. Zmarł w Puszczykowie i został pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym. Odznaczony był m. in.: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1968), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958), Brązowym Medalem Za Długoletnią Służbę (1938), Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości (1929) i Odznaką Za ofiarną pracę (1951).

Kronika Szkoły w Sośnicy; Pamiętniki córki i wnuczki; Pamiętniki rodzinne.

Stefan Krawczyk

Bober Piotr (1899 – 1978), urodził się 26 września 1899 roku w Dopiewcu (gmina Dopiewo) w rodzinie robotniczej Marka i Jadwigi z domu Lulka. Ukończył szkołę powszechną w Dopiewcu i pracował w majątku rolnym w Dopiewcu. W 1917 roku powołany do służby w armii pruskiej i po przeszkoleniu został wysłany na front zachodni do Francji. Podczas walk na początku 1918 roku został ranny i po pobycie w szpitalu wojskowym przeniesiony do baonu zapasowego w Głogowie. Z wojska niemieckiego zwolniony

w końcu listopada 1918 roku, wrócił do rodzinnej miejscowości. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego ochotniczo wstąpił do 1 – szego Pułku Poznańskiego. Brał udział w rozbrajaniu warty przy Urzędzie Umundurowania oraz w walkach o zdobycie koszar 6 Pułku Grenadierów i stacji lotniczej w Ławicy k. Poznania. Później wraz z 1 Pułkiem Strzelców Wielkopolskich brał udział w wojnie polsko – bolszewickiej. Do rezerwy zwolniony w lecie 1922 roku. Zamieszkał w Poznaniu i podjął pracę w budownictwie. Później w latach 1936 – 1939 zatrudniony był z Firmie „Stomil”. Podczas okupacji hitlerowskiej pracował w Firmie Budowlanej A. Hoppel. Po zakończeniu działań wojennych w Poznaniu, do 9 lipca 1945 roku był zatrudniony w 9 Komisariacie Milicji Obywatelskiej jako milicjant. Następnie był zatrudniony: w Firmie Budowlanej A. Hoppel (1945 – 1947) i Zjednoczeniu Budownictwa w Poznaniu (1948 – 1953). W 1953 roku podjął pracę w Zakładach Hipolita Cegielskiego w Poznaniu na stanowisku strażnika i pracował tam do chwili przejścia na emeryturę. Od 8 września 1959 roku był członkiem ZBoWiD – u Koło Poznań Grunwald 6. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim 3 stycznia 1973 roku awansowany na stopień podporucznika rezerwy Wojska Polskiego. Odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1974) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1974). Był żonaty z Jadwigą Bober. Zmarł 15 lipca 1978 roku i pochowany został na Cmentarzu Komunalnym Junikowo (pole 30, kwatery 3, rząd 1, grób nr 30).

*Centralne Archiwum Wojskowe,
Kartoteka Biura Historycznego DOK
VII w Poznaniu nr 2787; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza*

Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 34.

Eligiusz Tomkowiak

Bogdański Józef (1898 – 1941), kapitan W. P. Urodził się 12 marca 1898 roku w Janowie pow. Środa w rodzinie rolnika Michała i Katarzyny z Tórzów. Uczęszczał do szkół średnich w Środzie i Pleszewie. Świadectwo dojrzałości uzyskał eksternistycznie w roku 1932. Od roku 1914 należał do tajnego Towarzystwa Filaretów w Pleszewie. Powołany do armii niemieckiej w 1917 r. Mianowany podporucznikiem. Po zakończeniu działań wojennych, prowadził działalność niepodległościową wśród środowisk polskich na terenie Niemiec. 6 kwietnia 1919 r. wrócił do Poznania i 15 kwietnia 1919 r. wstąpił do dywizjonu artylerii konnej, po przemianowaniu 7 dyon artylerii konnej gdzie pełni funkcję z – cy 3 baterii. Służbę pełni razem z Janem Marią Milewskim (1 bateria) i Alfredem Milewskim (2 bateria). Od listopada 1919 r. razem z baterią walczy w składzie grupy Zachodniej kpt. Zenktelera i brał udział w zdobyciu Lewic, Sitnej i Jąbłonki. Od kwietnia 1919 r. z 3 baterią wszedł w skład dywizji gen. Romera walczył na Ukrainie. Podczas ataku oddziałów bolszewickich w rejonie Rakowa, Bogdański jako dowódca 1 plutonu 3 baterii odrzucił ogniem atakujące oddziały bolszewickie co ułatwiło kawalerii polskiej zdobycie 14 września 1920 r. wsi Subocze i zmusił ogniem do odwrotu sowiecki pociąg pancerny. Za czyny te odznaczony został Orderem Virtutti Militari Vkl. (nr 3286). W 7 DAK – u służył do 1932 r. awansując do stopnia kapitana. W latach

1932 – 1933 służył w 7 Pułku Artylerii Ciężkiej. Ze względu na stan zdrowia przeniesiony został w stan spoczynku. Był wybitnym znawcą gołębi pocztowych. Organizował wystawy i pokazy. Wieloletni Prezes Związku Hodowców Gołębi Pocztowych. Zmarł 15 marca 1941 roku w Janowie i spoczął na cmentarzu katolickim w Mącznikach gm. Środa Wlkp. Odznaczony: Krzyżem Srebrnym Orderu Virtutti Militari, Krzyżem Walecznych, Złotym Krzyżem Zasługi, Medalem Niepodległości, Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918–1921. Żonaty z Zofią Dziembowską, nauczycielką muzyki. Dzieci: Kazimierz (20 lutego 1924 – 4 marca 1986) prof. biofizyk, cybernetyk; Anieła zamężna Czapiewska (ur. 18 marca 1928) dr nauk rolniczych; Anna zamężna Taczanowska (ur. 8 czerwca 1931) technik chemik.

Polak Bogusław, Bogdański Józef (12 III 1898 – 15 III 1941), (w:) Kawalerowie Virtutti Militari 1792 – 1921, red. Bogusław Polak Tom II (1914 – 1921) cz. 2, str 21, Koszlin 1993; Antropow Jerzy, Zarys historii wojennej pułków polskich 1918 – 1920 7. Dywizjon Artylerii Konnej, W – wa 1928.

Remigiusz Nowak

Braun Augustyn Marian (1885 – 1951), urodził się 15 sierpnia 1885 roku w Poznaniu. Był synem Wincentego urzędnika kolejowego i Władysławy z domu Szulc. Był wnukiem powstańca z 1830/1831 i powstańca–kapitana inżynierii wojsk polskich 1863 r. Maksymiliana Brauna kawalera Virtutii Militarii, więźnia Moabitu i Kłodzka. Ukończył 6 – cio klasową szkołę powszechną (1891 – 1898) w Borku. Sprzeciwił się nauczaniu religii z niemieckojęzycznego katechizmu za co

otrzymał karę chłosty wymierzoną przez niemieckiego nauczyciela. W 1899 r. rozpoczął naukę kupiectwa w firmie Mieczysław Szumski we Wronkach. W 1904 r wstąpił do Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. Ze średzkim Towarzystwem brał udział w sławnym zlocie sokolim w Poznaniu w lipcu 1904 r. zwanym „złotem za płachtami”. Władze niemieckie nie dopuściły na boisko publiczności, a garnizon niemiecki w oczekiwaniu na czynne wystąpienia Sokoła był w ostrym pogotowiu. W 1905 roku w Inowrocławiu należał do Komitetu Czynnej Pomocy Rewolucji w Królestwie. W latach 1908 – 1909 był członkiem Towarzystwa Robotników Polskich, organizował pracę niepodległościową, teatry amatorskie. Za tą działalność ukarany mandataми przez V – Kriesa i utratą posady. W latach 1910 – 1913 w Śmiglu przy tamtejszym Sokole założył Towarzystwo Rowerzystów „Pogoń” odnosząc zwycięstwa nad podobną organizacją niemiecką. Był prezesem Towarzystwa Młodzieży Kupieckiej, organizował miejscowych mieszkańców do wyborów Mężów Zaufania do sejmiku w sprawie ubezpieczeń urzędników prywatnych. Po wyborach jako jedyny z polskiej listy został zwolniony z pracy i zmuszony do opuszczenia miasta i powiatu. Do tego zmusił go landrat Brinkman. W latach 1913 – 1914 był prezesem Towarzystwa Młodzieży Kupieckiej w Kępnie.

Augustyn
Marian
Braun

W 1915 roku wstąpił do służby kolejowej w Jarocinie. Udzielał się też w organizacji Skauci Polscy. Zadenuncjowany przez niemieckiego kolejarza Handtke, został wcielony do armii niemieckiej. Od 28 grudnia 1918 r. do stycznia 1919r. brał udział w Powstaniu Wielkopolskim przy oswobodzeniu Poznania. Potwierdza to karta osobista przedstawionego do odznaczenia wydana przez Związek Hallerczyków Placówka Środa. Od 1920 roku pracował jako referent na kolei w Poznaniu angażując się społecznie min. w Bibliotece Kolejowej. Zawarł związek małżeński z Kazimierą z domu Radziejewska. Miał jedną córkę Ewę (ur. 1924) mgr biologii, muzyka. W czasie II wojny światowej pracował w Cukrowni Środa i w niemieckiej firmie budowlanej Jürgensa. Należał do Narodowej Organizacji Bojowej (1940 – 1942), zaprzyszczony przez sierż. Antoniego Malanowskiego pseudonim Strzemię i mianowany na dowódcę sekcji organizacyjnej. Wiosną 1942 roku wstąpił do Armii Krajowej. Aresztowany w listopadzie 1942 roku, został osadzony w Domu Żołnierza w Poznaniu, w Forcie VII, w Zwickau, Rawiczu. Wyrokiem Wyższego Sądu Krajowego na sesji wyjazdowej w Rawiczu skazany na karę śmierci 10 lipca 1943 roku. Wyrok w dniu egzekucji zmieniono na 5 lat obozu karnego.(interwencja sióstr mieszkających w Austrii i córki Ewy Braun skierowanej do Ewy Braun). Wyzwolony w 1945 roku przez Amerykanów wrócił do Środy i podjął pracę jako księgowy w Cukrowni Środa. Angażował się społecznie w Komitecie Odbudowy Pomnika Powstańców Wielkopolskich 1918/1919 i Ofiar Terroru Hitlerowskiego w Środzie przyjmując obowiązki skarbnika. Zmarł 15 grudnia 1951 roku w Środzie Wlkp. spoczywa w Kwaterze Powstańców

Wielkopolskich w Środzie Wlkp. Jego nazwisko figuruje na tablicy pamiątkowej Powstańcy Wielkopolscy 1918 – 1919 odsłoniętej w 2005 roku w Kwaterze Powstańców Wielkopolskich w Środzie Wlkp. Odznaczony: Medalem pamiątkowy „Ku uczczeniu krwawej walki i jej ofiar w Polsce i na Litwie 1904 – 1905”, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości oraz odznaką „Za ofiarną pracę”.

Na podstawie dokumentów CAW Odrz. 12. VI. 1935; Karta osobista Związku Hallerczyków Placówka w Środzie; Poświadczenie z 1 grudnia 1937 r. o przynależności do Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Środzie podpisane przez Józefa Grabiasa Prezesa i T. Krzysztofiaka Sekretarza (dokument w posiadaniu Społecznego Komitetu Rodzin Powstańców Wielkopolskich w Środzie Wlkp.); Cmentarz Średzki, Bożenna Urbańska wyd. 2004, str. 197; Protokół z 16 sierpnia 1946 r., zbiory prywatne Marii Mielcarzewicz.

Ewa Braun-Smoleńska, Maria Mielcarzewicz

Bubacz Piotr (1896 –?), urodzony 23 czerwca 1896 roku w Chomiąży Szlacheckiej (pow. Żnin) w rodzinie Jana i Rozalii z domu Nowak. Ukończył szkołę powszechną w Kołdrąbiu pow. Żnin. 28 grudnia 1918 roku ochotniczo wstąpił do Kompanii Wągrowieckiej pod dowództwem porucznika Kowalskiego. Od 4 marca 1919 roku walczył w szeregach 6 Pułku Strzelców Wielkopolskich. Z powodu choroby w czerwcu 1919 r. zwolniony z wojska. Po powrocie do domu podjął pracę jako robotnik rolny w Stałężynie pow. Wągrowiec u właściciela majątku, Niemca Egona Körnera. Pracował tam

do 1945 roku. Po zakończeniu II wojny światowej został prezesem utworzonego w Stałężynie Koła Samopomocy Chłopskiej. Stanowisko to zajmował do chwili wypadku, któremu uległ w lecie 1952 roku. Był członkiem Gminnej Rady Narodowej w Wapnie i Powiatowej Rady Narodowej w Wągrowcu. Po wypadku przeszedł na okresową rentę. W 1956 roku ponownie podjął pracę jako woźny w przedszkolu w Ostrowie Wielkopolskim. Od 15 marca 1957 roku był członkiem ZBoWiD – u. W 1959 roku wrócił do Stałężyna i rozpoczął pracę w rolnictwie. W 1962 roku przeszedł na rentę. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim 26 kwietnia 1972 roku awansowany na stopień podporucznika rezerwy Wojska Polskiego. Od chwili przejścia na rentę poważnie chorował. Mieszkał i pracował dorywczo w różnych miejscowościach, między innymi w: Zborowie gm. Dopiewo (1971 – 1975), Żaganii i Żarach (od 1 stycznia 1976 roku). Był odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1975), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958). Od września 1919 roku był żonaty z Katarzyną z domu Dębna. Żona zmarła w 1954 roku.

Archiwum Związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło w Dopiewie; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościński Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 36 – 37.

Eligiusz Tomkowiak

Budzisz Jan (1898 – 1973), urodził się 5 października 1898 roku w Dopie-

wie w rodzinie Ignacego i Antoniny z domu Białas. W latach 1905 – 1913 był uczniem szkoły powszechnej w Dopiewie. Po jej ukończeniu podjął pracę w majątku w Dopiewie. 14 listopada 1916 roku został powołany do odbycia służby wojskowej w armii pruskiej i wcielony został do 29 Baonu Saperów w Poznaniu. 5 września 1917 roku wraz ze swoim oddziałem wysłany został na front zachodni do Francji, do 361 kompanii saperów w 235 Dywizji Piechoty. Po zakończeniu działań wojennych 22 grudnia 1918 roku wrócił do Dopiewa. 28 grudnia 1918 roku jako ochotnik wstąpił do oddziałów powstańczych organizowanych w Dopiewie przez podporucznika Andrzeja Kopę i porucznika Antoniego Szyftera. Przydzielony został do 3 kompanii. Brał udział w zdobyciu stacji lotniczej w Ławicy koło Poznania, później walczył pod Zbąszyniem w miejscowości Łomnica. Po zakończeniu działań bojowych batalion do Poznania do koszar przy ul. Grunwaldzkiej. Po miesięcznym pobycie w koszarach, baon wyjechał w okolice Kcynii i Szubina. W maju 1919 roku wraz z 10 Pułkiem Strzelców Wielkopolskich wyruszył na Ukrainę. Walczył pod Lwowem, Gniłą Lipą, Brzeżanami, Podhajcami, nad Zbruczem pod Husiatynem. Po zakończeniu działań pułk kolejną wrócił przez Zbaraż do Tarnopola. We wrześniu 1919 r. wraz ze swoim pułkiem został przetransportowany do Krotoszyna. Kompania w której służył obsadziła miejscowości Pawłowice i Kąkolewo pod Leszmem. 14 stycznia 1920 roku na własną prośbę został przeniesiony do 7 Dywizjonu Żandarmerii w Poznaniu, a po odpowiednim przeszkoleniu 4 maja 1920 roku został przydzielony do posterunku żandarmerii w Witkowie. Tam pełnił służbę do 30 kwietnia 1921 roku, do chwili likwidacji tego posterun-

ku. Później pełnił służbę w plutonie żandarmerii w Gnieźnie, a następnie w posterunku żandarmerii we Wrześni. Od października 1921 roku w kadrze zapasowej 7 Dywizjonu Żandarmerii w Poznaniu. 27 lutego 1922 roku przeniesiony do kadry zapasowej 2 Dywizjonu Żandarmerii w Krasnymstawie; w kwietniu odkomenderowany do dwumiesięczny kurs gimnastyki i sportu w Lublinie. Po ukończeniu kursu przeniesiony do plutonu żandarmerii w Dubnie; tam pełnił służbę do kwietnia 1923 roku, następnie do kwietnia 1924 roku na posterunku żandarmerii w Krzemieńcu. Po częściowej likwidacji żandarmerii przeniesiony został do 2 Pułku Saperów w Puławach, służył tam od 29 maja 1924 roku do 12 sierpnia 1925 roku. Przez kolejne pół roku pracował w Powiatowej Komendzie Uzupełnień i zajmował się porządkowaniem ewidencji starszych roczników. Od 15 lipca 1925 roku do 15 lutego 1928 roku w Korpusie Ochrony Pogranicza Brygada Zdołbunów, gdzie do marca 1926 roku pracował w sztabie tej brygady, a następnie przydzielony do 3 kompanii 20 Baonu KOP w Zbarażu. W kwietniu 1926 roku batalion ten objął granicę Polsko – Litewską w miejscowości Kozaczyzna powiat Nowe Święciany. Pełnił tam funkcję dowódcy strażnicy. Od lipca 1927 roku do lutego 1928 roku przebywał w Szkole Podoficerów Zawodowych KOP w Ostrorogu na Wołyniu. Po ukończeniu tej szkoły przydzielony do posterunku żandarmerii KOP w Budstawiu powiat Wilejka, gdzie pełnił służbę do lutego 1932 roku. Następnie przeniesiony do posterunku żandarmerii KOP Dawidgródek na Polesiu. 30 października 1932 roku zwolniony z wojska i przeniesiony w stan spoczynku z prawem do emerytury. Wrócił do Dopiewa, w 1933 roku pobrał dom przy uli-

cy Więckowskiej i pracował we własnym 1.5 hektarowym gospodarstwie. Podczas okupacji hitlerowskiej przymusowo pracował na drogach powiatu poznańskiego z firmą Hans Szeele Poznań ul. Franciszka Ratajczaka 9. Po wyzwoleniu, już w styczniu 1945 roku zorganizował w Dopiewie Posterunek Milicji Obywatelskiej oraz na terenie gminy, przy pomocy Władysława Łopaczewskiego wójtostwo i administrację. 1 maja 1945 roku delegowany przez Urząd Wojewódzki w Poznaniu do Gorzowa Wielkopolskiego do Urzędu Robót Wodno – Melioracyjnych. Na stanowisku sekretarza tego urzędu pracował do 1950 roku. Po zakończeniu zadania wrócił do Dopiewa i mieszkał tu do końca swojego życia. W 1957 roku wstąpił do ZBoWiD – u Koło w Dopiewie; w latach 1965 – 1968 był prezesem koła. Odznaczony: Krzyżem Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1968), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Medalem Pamiątkowym Za wojnę 1918 – 1921 (1928), Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości (1928) oraz odznakami pamiątkowymi 68 Pułku Piechoty, KOP i Żandarmerii. Był żonaty. Zmarł w szpitalu w Poznaniu 7 lipca 1973 roku i pochowany został na Cmentarzu Komunalnym Miłostowo (pole 34, kwatery 2, rząd 4, grób nr 38).

Archiwum Związku Kombatanów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło w Dopiewie; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 37 – 38.

Eligiusz Tomkowiak

Busza Ignacy (1880 – 1920), kapitan WP. Urodził się 31 stycznia 1880 r. w Pogorzeli pow. Koźmin Wlkp. w rodzinie rolnika Onufrego i Marianny z d. Andrzejewska. W 1900 r. ukończył Seminarium Nauczycielskie w Kcyni. 1 sierpnia objął posadę nauczyciela we wsi Głogowa (koło Raszkowa). 18 czerwca 1903 r. zdał w Kcyni drugi egzamin kwalifikacyjny. Po odbyciu służby wojskowej w latach 1903 – 1904 uczył w Trzemesznie (koło Koźmina). Od 15 lutego 1908 r. podjął pracę w Rogożewie (koło Jutrosina). 3 maja 1915 r. zmobilizowany do armii niemieckiej, gdzie dosłużył się stopnia sierżanta. Przeniesiony do rezerwy powrócił na początku listopada 1918 r. do Rogożewa. Wstąpił do POW zaboru pruskiego i uczestniczył 10 listopada w zebraniu założycielskim Rady Ludowej na powiat rawicki. 29 listopada został wybrany zastępcą komisarza Straży Ludowej. Wysłany został na kurs dla komendantów SL do Poznania, gdzie zastał go wybuch powstania. Od 5 stycznia 1919 r. organizował oddziały powstańcze na terenie pow. rawickiego. 8 stycznia, w Miejskiej Górcie na zebraniu konstytucyjnym członków SL, wybrany komendantem powiatowym. Utworzono trzy kompanie powstańcze. I. Busza zarządził mobilizację oddziałów SL i postanowił w nocy uderzyć na Rawicz. Zamiar ten jednak został udaremniany przez przewodniczącego pow. Rady Ludowej, ks. Z. Zakrzew-

Ignacy
Busza

skiego, który w tym czasie prowadził pertraktacje z niemiecką delegacją z Rawicza. 10 stycznia na rynku w Miejskiej Górcie, zaprzysiężono oddziały powstańcze, nazywając je 1 pułkiem piechoty na powiat rawicki. Odcinek rawicki włączono początkowo do tworzącego się frontu leszczyńskiego. I. Busza został dowódcą powstania w pow. rawickim. Do połowy stycznia zorganizowano kilkanaście kompanii, z których sformowano trzy bataliony: górecki, jutrosiński i słupiecki. Oddziały te miały dość luźną organizację i tworzyły wspólnie dowodzony przez I. Buszę pułk, który w okresie od 7 do 18 stycznia wchodził w skład VI Okręgu Wojskowego w Jarocinie, z ppor. Zbigniewem Ostrorogiem – Gorzeńskim na czele, zwolennikiem rokowań z Niemcami. 18 stycznia DG wydało „Rozkaz operacyjny nr 1” o podziale frontu na 4 odcinki. Teren pow. rawickiego włączono do frontu południowego, którym dowodził ppor. Władysław Wawrzyniak, ale administracyjnie pozostawiono w obrębie VI OW. 19 stycznia sierżanta I. Buszę zastąpił przysłany z Poznania ppor. lotnictwa Alfons Breza a I. Busza został jego zastępcą. Wobec nieporozumień na tle roty przysięgi faktyczne przejęcie odcinka rawickiego, przez front południowy, nastąpiło z tygodniowym opóźnieniem. Dowództwo frontu przeceniło jednak możliwości oddziałów powstańczych polecając im (szef sztabu Z. Wieliczka) uderzenie na Rawicz. I. Busza brał udział w nieudanych bitwach o Rawicz w nocy z 3/4 lutego i w nocy z 5/6 lutego. Niepowodzenia w walce i duże straty wywołały ostrą krytykę dowództwa ze strony powstańców a część z nich (m. in. z 2 i 3 kompani góreckiej) opuściła szeregi i udała się do domów. Sytuację poprawiło natychmiastowe przysłanie przez DG na odcinek

rawicki batalionu śremskiego pod dowództwem ppor. Stefana Chosłowskiego. Przygotowano nową obronę przed nacierającymi oddziałami niemieckimi. 13 lutego DG odwołało ppor. W. Wawrzyniaka a także ppor. A. Brezę a stanowisko dowódcy frontu południowego i odcinka rawickiego przekazano w ręce ppłk. Jana Adolfa Kuczewskiego, mianowanego kilka dni później (19 lutego) również dowódcą południowego Okręgu Wojskowego. Dokonał on podziału odcinka rawickiego na pododcinki, ustalił dowódców pododcinków, wycofał przemęczone oddziały z frontu i dokonał reorganizacji powstańczych jednostek w rejonie Rawicza, tworząc regularne formacje wojskowe 11 p. strz. Włkp.(69pp.). wszystkie jednostki i placówki otrzymały połączenie telefoniczne. Organizację pułku zakończono 23 lutego a jego dowódcą został ppłk J. A. Kuczewski. Pułk obsadzał linię demarkacyjną w rejonie: Miejska Górka – Kawcze – Zaorle. I. Busza został mianowany podporucznikiem i dowodził (przez pewien okres) III batalionem. Wkrótce pułk został zluzowany przez 9 p. strz. Włkp. i przeszedł do odwodu w Krotoszynie. We wrześniu przybył do Ostrowa Włkp., gdzie 7 października otrzymał sztandar. Następnie przeszedł na linię demarkacyjną koło Kępna, zajmując odcinek od Wieruszowa do Sulmierzyc. Po zakończeniu akcji zajmowania terenów przyznanych Polsce traktatem wersalskim przeszedł na krótko do odwodu w okolicę Ostrowa i Skalmierzyc. Stąd wyjechał na front wschodni i 27 stycznia przybył do Lidy. Będąc w składzie 17 DP znajdował się wraz z nią w odwodzie frontu północno – wschodniego. Rozkazem z dnia 5 lutego przemianowany został na 69 pp. W dniach od 30 marca do 20 kwietnia będąc w grupie mjr, Stanisława Thiela pełnił obowiąz-

ki liniowe na wschodnim brzegu Berezyny. Wchodził (razem z 70 pp.) w skład XXXIV Brygady Piechoty będącej częścią 17 DP. I. Busza w tym czasie był dowódcą 2 kompanii. 6 maja dowódcą 69 pp. został ppłk Stanisław Taczak. Po rozpoczęciu kontrofensywy wojsk bolszewickich, od 17 maja, poszczególne bataliony i kompanie porozrzucano na różne odcinki frontu 1 armii. I batalion toczył ciężkie walki w rejonie Kijanowo – Czerkasy i wycofał się do Parafianowa, gdzie wycofał się III batalion walczący pod Lipskiem. Następnie 2 i 4 kompania 69 pp. weszła w skład grupy gen. J. A. Kuczewskiego i łącznie ze szkołą podoficerską 67 pp. przeprowadziły przeciwwuderzenie w kierunku na Królewszczyznę odpierając w dniu 21 maja liczne ataki nieprzyjaciela. Nazajutrz jednak, w wyniku znacznej przewagi wroga, wycofano się najpierw do Parafianowa a potem przez Budslaw w okolicę wsi Niwki. Z tego rejonu nastąpiła polska kontrofensywa podczas której, I i III batalion wspierany pociągiem pancernym „Boruta”, walczył w rejonie Jackiewicz, Wąsiołek i Maszkiewicz. Oddziały polskie, na początku czerwca dotarły ponownie do rzeki Berezyny zajmując linię; Wielkie Sitce – Rzepichy – Królewszczyzna. W wyniku nowej ofensywy wojsk bolszewickich, od 5 lipca nastąpił odwrót wojsk polskich. Tocząc ciągłe walki, 69 pp. wycofywał się przez Parafianowo, Wilejkę, Krewo. Tutaj na linii starych okopów niemieckich, między Smorgonicami i Krewem, 17 DP broniła się do 17 lipca. Następnie 69 pp. cofał się na Lidę do m. Gieranony nad Niemnem. Tutaj w składzie XXXIV BP wziął udział w akcji przeciwwuderzeniowej, grupy gen. L. Żeligowskiego, na Grodno. Następnie pułk przeszedł Niemna. Bolszewicy po sformowaniu Niemna, 23 lipca, wyszli na

tyły 69 pp. We wniosku o order VM dla I. Buszy napisano: *Dnia 23. 7. 20., gdy bolszewicy po sforsowaniu Niemna wyszli na tyły 69 pp., jako dowódca 2 kompanii ppor. I. Busza zaczął w porządku cofać się, wówczas niespodziewanie natknął się na kolumnę piechoty przeciwnika, która maszerowała na tyły lewego skrzydła 1 Dywizji Litewsko – Białoruskiej. Nie dając czasu do namysłu, ani własnym żołnierzom, ani przeciwnikowi Busza zakrzyknął „Hurra” i poprowadził do ataku swą kompanię na zwarty szereg zdumionych bolszewików. Uderzeniem na bagnety rozproszył centrum kolumny bolszewickiej i po uciętym torowisku, zachowując zwartość szeregu kompanii, szybko pomaszerował w kierunku miejsca koncentracji pułku. Czyn ten zachwycił przeciwnika nie opóźnił ruchu okalający go przeciwnika w stosunku do 1 D Lit. – Biał., ponieważ bolszewicy dłuższy czas nie mogli odzyskać przytomności, gdyż zatrzymali się i otworzyli bezładny ogień w kierunku Niemna. Przez cały dzień 24 lipca i w nocy oddziały 1 D Lit. – Biał. i 17 DP, atakowane z trzech stron, dokonały w bardzo ciężkich warunkach odwrotu na nową linię. 27 lipca oddziały 17 DP opuściły pod naporem nieprzyjaciela i po zaciętej walce m. Folwarki Małe (k/Białegostoku) wycofując się na Zabłudowo, które wkrótce zajęła nieprzyjacielska kawaleria. 28 lipca oddziały 17 DP osłaniały przegrupowanie wojsk grupy gen. W. Jędrzejewskiego, obsadzając przyczółki mostowe na drodze Bielsk Podl. – Chroboły i torze kolejowym w kierunku Białegostoku. 69 pp. cofając się sforsował Narew następnie Bug i stoczył krwawą walkę o miejscowość Cetynia. Po krótkotrwałej obronie na linii rzeki Cetyni pułk wycofywał się nadal i stoczył, 8 sierpnia, ciężki bój pod m. Kossów, będącą ważnym węzłem drogowo – kolejowym.*

Wskutek nakazanego przez Naczelnego Wodza przegrupowania wojsk, związanego z przygotowaniami do bitwy warszawskiej, pułk odszedł wraz z 17. DP poprzez Wyszaków, Obyrte, Ułaski do Modlina. 10 sierpnia 17 DP weszła w skład 5 armii (17 i 18 DP, Dyw. Ochotnicza i dyw. kawalerii) dowodzonej przez gen. W. Sikorskiego, której zadaniem było zatrzymanie przeciwnika obchodzącego Warszawę od strony północnej. 10 sierpnia 17 DP znajdowała się na linii Narwi i następnego dnia toczyła bój o utrzymanie Pułtusa, którego nie udało się utrzymać. Ponosząc znaczne straty sforsowała Narew i cofała się do Zegrza. Stąd 13 sierpnia rozpoczęły marsz przez Dębę do Orzechowa, gdzie zebrały się odwody 17 DP. Nazajutrz prawie cała dywizja przeszła do Modlina z wyjątkiem 69 pp., który bronił odcinka Kikoły – Orzechowo, mając na lewym skrzydle twierdzę modlińską, a na prawym – VII Rezerwową BP. Rankiem 14 sierpnia 5 armia przeszła do ofensywy. Następnego dnia cała 5 armia (trzy dyw. piechoty i dyw. kawalerii) natarły nad rzeką Wkrą na dwanaście sowieckich dywizji piechoty i dwie dywizje kawalerii. Nacierano w kierunku rzek Orzycy i Narwi. 16 sierpnia 17 DP atakowała w kierunku Nasielska a osłaniała ją, z prawej strony, 69 pp. wysunięty w kierunku Sierocka. Nasielsk zdobyto po południu. Oddziały V armii dotarły do linii kolejowej Modlin – Nasielsk – Ciechanów. Rozpoczął się pościg za nieprzyjacielem wspierany przez dwa pociągi pancerne, kursujące na trasie Modlin – Ciechanów. 17 DP miała obsadzić odcinek Narwi od Klósek do Kacic, a 69 pp. od wzgórza nr 75 do ujścia rzeczki. 17 DP walczyła z 3 armią bolszewicką. 69 pp. nacierał 21 sierpnia na Maków Maz. i stoczył ciężki bój w lesie pod Przemiarowem.

W tym dniu 17 DP weszła ponownie w skład 1 armii. Dalej 69 pp. wyruszył przez Maków do Bartnik, skąd w połączeniu z oddziałami 13 p. uł. i 17 pap. pod dowództwem ppłk. Mściława Butkiewicza, wyruszył w kierunku Myszyńca przeciw korpusowi kawalerii Gaja. W morderczych zmaganiach zdobyto 23 sierpnia Myszyniec i ścigając wroga zmuszono go do przekroczenia niemieckiej granicy. W walkach tych I. Busza został ciężko ranny (23 sierpnia) odłamkami granatu w nogi. Awansowany do stopnia kapitana, zmarł 27 sierpnia w szpitalu w Ostrołęce. Pochowany nazajutrz na cmentarzu parafialnym w Ostrołęce. Pośmiertnie odznaczony Orderem VM 5 kl. Nr 2818 oraz Krzyżem Niepodległości z Mieczami. Jego prochy przeniesione zostały na cmentarz do Rawicza. Żonaty z Marią Szulczyńską (ślub 30 lipca 1907 r.). Nie miał dzieci. Pod koniec lat trzydziestych minionego wieku dotychczasową ul. Kościelną nazwano imieniem kpt. I. Buszy. Ulica jego imienia znajduje się także w Miejskiej Górze.

CAW, VM 15 – 935; *Album Dziesięciolecia Okręgu Korpusu Nr VII, Poznań 1932*; J. Filary, *Zarys historii wojennej 69 pułku piechoty, Warszawa 1928*; S. Jędraś, *Ziemia Rawicka w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919, Rawicz 2001*; *Kawalerowie Virtuti Militari 1792 – 1945. Słownik biograficzny, red. B. Polak, t. II (1914 – 1921), cz. I, Koszalin 1991*; Z. Pilarczyk, *Powstanie 1918/1919 na ziemi rawickiej, Rawicz 1998*; B. Polak, *Generał Stanisław Taczak 1874 – 1960, Koszalin 1998*; *Słownik biograficzny powstańców wielkopolskich 1918 – 1919, red. A. Czubiński, B. Polak, Poznań 2002*; D. Szczepaniak, *Kapitan Ignacy Busza, (w:) Przyjaciel Ludu, z. V – VI z. V –*

VI, Leszno 1998; Z. Wieliczka, *Od Prośny po Rawicz, Poznań 1931*; Z. Zakrzewski, *Walki o Rawicz. Wspomnienia z powstania ks. Zdzisława Zakrzewskiego, proboszcza w Golejewku, Leszno 1922*.

Eugeniusz Śliwiński

Ceglarek Jan (1891 – ?), urodził się 3 czerwca 1891 roku w Adamowie (powiat Wolsztyn), w rodzinie Stefana i Apolonii. Naukę w szkole powszechnej rozpoczął w Adamowie, a ukończył w Wolsztynie. Po zakończeniu szkoły pracował w gospodarstwie rolnym rodziców. W 1914 roku został powołany do służby w armii pruskiej. Brał udział w I wojnie światowej, walczył na froncie zachodnim do listopada 1918 roku. W grudniu 1918 roku wrócił do rodzinnej miejscowości. 5 stycznia 1919 roku wstąpił do oddziału powstańczego por. Stanisława Siudy i brał udział w walkach o wyzwolenie Wolsztyna, Kargowej, Kopanicy i Babimostu. Z wojska został zwolniony 25 marca 1919 roku. Później ożenił się i wraz z żoną pracował we wspólnym gospodarstwie rolnym w Rakoniewicach. Od stycznia 1960 roku był członkiem ZBoWiD – u.

Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Niepodległościowe tradycje Gminy Rakoniewice, Rakoniewice 2010 (w druku).

Eligiusz Tomkowiak

Ceglarek Michał (1899 – 1981), ochotnik oddziału wolsztyńskiego, naczelnik poczty. Urodził się 31 sierpnia 1899 roku w Łękie Stare (powiat wolsztyński) w rodzinie Jana i Katarzyny z domu Kryś. Po ukończeniu szko-

ły powszechnej (1906 – 1913), podjął naukę w szkole średniej. W czerwcu 1917 roku został powołany do służby wojskowej w armii pruskiej. Brał udział w I wojnie światowej. 28 grudnia 1918 roku został zwolniony z wojska niemieckiego. 5 stycznia 1919 roku ochotniczo wstąpił do oddziału powstańczego w Wolsztynie. Pod dowództwem por. S. Siudy walczył o Wolsztyn, Kopanicę, Kargowę, Kramsko Nowe i Zbąszyń. Później w szeregach 2 Pułku Strzelców Wielkopolskich uczestniczył w wojnie 1920 roku z bolszewikami. Po zakończeniu wojny na wschodzie pozostał w wojsku i służył jako podoficer zawodowy (sierżant) w 56 pułku piechoty wielkopolskiej w Krotoszynie (od 1 września 1921 r. do 31 sierpnia 1936 r.). Po przejściu w stan spoczynku 1 września 1936 roku podjął pracę jako naczelnik poczty w Pieraniu (pow. Inowrocław). Stanowisko to zajmował do 1 września 1939 roku. Po wkroczeniu Niemców, został aresztowany i więziony jako zakładnik w Konarach k. Inowrocławia. Po kilku tygodniach zbiegł z więzienia i do końca okupacji niemieckiej ukrywał się w Generalnej Guberni. Po zakończeniu II wojny światowej zamieszkał w Raculi (pow. Zielona Góra). Od 1 września 1945 roku do 1 kwietnia 1967 roku pracował na stanowisku naczelnika Urzędu Poczтового w Raculi. 22 maja 1969 roku wstąpił do ZBoWiD – u. W lipcu 1976 roku zamieszkał w Luboniu przy ul. Riwoliego. Od 13 marca 1978 roku był członkiem Koła ZBoWiD w Żabikowie. 31 stycznia 1972 roku awansowany na stopień podporucznika Wojska Polskiego. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1971), Medalem Niepodległości (1937) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1973). Od 1921 roku żonaty z Jadwigą Banach (ur. 1901),

z którą miał dzieci: Cecylię (1922 – 2004), żemną Szafrńska; Jana, Kazimierza i Zygmunta. Zmarł 18 października 1981 roku i został pochowany na cmentarzu w Żabikowie.

Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Paweł Wolniewicz, Ceglarek Michał (1899 – 1981), (w:) Lubonianie w Powstaniu Wielkopolskim z biografiami uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918 – 1919. Red. Piotr Paweł Ruszkowski i Janusz Karwat, Luboń 2009, s. 76 – 78; Kościański Z., Tomkowiak E., Niepodległościowe tradycje Gminy Rakoniewice, Rakoniewice 2010 (w druku).

Eligiusz Tomkowiak

Chudzicki Franciszek (1890 – 1973), urodził się w Dopiewie 1 marca 1890 roku w rodzinie Stanisława i Magdaleny z domu Kaźmierczak. Ukończył szkołę powszechną w Fabianowie. Po jej ukończeniu pracował dorywczo w piekarni w Poznaniu przy ul. Szamarzewskiego, później jako robotnik w cegielni w Kotowie. Brał udział w I wojnie światowej. 27 grudnia 1918 roku ochotniczo wstąpił w szeregi powstańcze. Z oddziałem porucznika Jakuba Hęcki (oddział powstańczy Poznań – Łazarz – Górczyn) walczył o oswobodzenie miasta Poznania oraz przy zdobywaniu lotniska w Ławicy koło Poznania (6 stycznia 1919 roku). Od 7 stycznia do 31 marca 1919 roku pełnił służbę wartowniczą przy zdobytych przez powstańców obiektach kolejowych na Dworcu Głównym w Poznaniu. 1 kwietnia 1919 roku został przyjęty do pracy na Dworcu Głównym w Poznaniu. W okresie II wojny światowej był zatrudniony jako magazynier kolejowy. Po wojnie nadal pracował na

Dworcu Głównym w Poznaniu. Na emeryturę przeszedł w 1956 roku. Od 1964 roku był członkiem ZBoWiD – u Koło w Żabikowie. Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Walecznych (1968) i Krzyżem Pamiątkowym Za Waleczność Rady Ludowej Miasta Poznania (1919). Był żonaty. Zmarł 15 stycznia 1973 roku.

Mateusz Pokrywka, Chudziński Franciszek (1890 – 1973), (w:) Lubonianie w Powstaniu Wielkopolskim z biogramami uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918 – 1919, red. P. Ruszkowski, J. Karwat, Luboń 2009, s. 83; Archiwum Związku Kombatanów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło w Dopiewie; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościński Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 38.

Eligiusz Tomkowiak

Cielewicz Maksymilian (1894 –?), urodzony 24 września 1894 roku w Dopiewie w rodzinie kowala Jana i Marii z domu Palacz. Ukończył 4 klasy szkoły powszechnej w Dopiewie. Od szesnastego roku życia rozpoczął naukę w zawodzie kowala. 27 grudnia 1918 roku wstąpił ochotniczo do Straży Ludowej w Poznaniu. Brał udział w walkach na terenie miasta Poznania. W marcu 1919 roku przydzielony do 10 Pułku Strzelców Wielkopolskich. Brał udział w walkach na Ukrainie w 1919 roku. 25 kwietnia 1920 roku zwolniony do rezerwy. Podjął pracę w warsztatach kolejowych w Poznaniu w charakterze ślusarza i pracował tam do chwili przejścia na emeryturę, również w okresie okupacji hitlerowskiej.

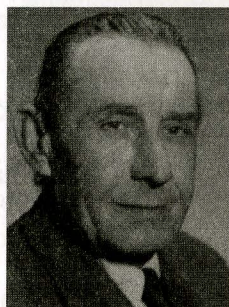
Przed 1929 rokiem był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich. Od 11 lutego 1948 roku był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich 1918/19 w Poznaniu Koło Poznań – Wilda. 17 lipca 1957 roku wstąpił do ZBoWiD – u Koło Poznań – Wilda. Mieszkał w Poznaniu – Starołęce ul. Forteczna. Odznaczony był Medalem Pamiątkowym Za wojnę 1918 – 1921 (1929). Był żonaty z Franciszką Kaczmarek (ur. 21 stycznia 1896 r.).

Archiwum Związku Kombatanów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło w Poznań Wilda; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościński Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 38 – 39.

Eligiusz Tomkowiak

Cieślak Antoni (1900 – 1961), urodził się 19 maja 1900 r. w Słomowie koło Wrześni. Rodzicami byli Franciszek i Rozalia z domu Lewandowska. W latach 1906 – 1914 uczęszczał do szkoły w Słomowie. W 1914 r. rodzina przeprowadziła się do Wrześni. W czerwcu 1918 r. został wcielony do wojska niemieckiego i służył w Toruniu. W listopadzie uciekł z wojska i wrócił do Wrześni. W listopadzie

Antoni
Cieślak

wstąpił do Polskiej Organizacji Wojskowej we Wrześni. 28 grudnia 1918 r. wziął udział w walkach powstańczych we Wrześni gdzie uczestniczył w zdobywaniu koszar po dowództwem por. Nowaka. Następnie w szeregach powstańczych walczył pod Zdziechową, Żninem i Szubinem. W nieudanej bitwie o Szubin 8 stycznia 1919 r. dostał się do niewoli niemieckiej. Początkowo trafił do Bydgoszczy, ale został przeniesiony do obozu internowania w Altdam koło Szczecina. (dzisiaj Szczecin Dąbie). W marcu 1919 r. ucieka z niewoli i wstępuje do 3 kompanii wrzesińskiej. Do 1921 r. służył w szeregach 61 pp. Jego udział w powstaniu poświadczyl dowódca 2 kompanii wrzesińskiej Ignacy Wietrzyński. Po wojsku pracował jako robotnik. W 1925 r. zawarł związek małżeński. W 1922 r. wstąpił do P. P. S. we Wrześni. Po wojnie i po zjednoczeniu lewicy wstąpił do PZPR. W 1939 r. został wraz z rodziną wysiedlony do Sokołowa Podlaskiego. W 1944 r. skierowany na roboty przymusowe do Szembruku w powiecie grudziądzkim. Po wojnie pozostał w Szembruku i objął poniemieckie, ośmiohektarowe gospodarstwo. Odznaczony w 1922 krzyżem powstańczym. Po wojnie przedstawiony do odznaczenia Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, którego nie odebrał z powodu śmierci. Zmarł 6 maja 1961 r.

Archiwum Zarządu Oddziału ZKRP i BWP w Bydgoszczy obecnie w CAW w Warszawie

Kamila Czechowska

Cwojdzński Ignacy (1890 –?), urodził się 26 lipca 1890 roku w Goźdichowie (powiat Śmigiel), w rodzinie Michała i Praksedy z domu Eckert. Po ukończeniu szkoły powszechnej

w Łubnicy pracował jako robotnik na majątku. W 1910 roku wyjechał w poszukiwaniu pracy do Berlina. Tam pracował przez dwa lata. W 1912 roku został powołany do służby wojskowej w armii pruskiej. Po zwolnieniu z wojska, przez kilka miesięcy pracował w majątku w Jabłonie (pow. Wolsztyn). Po wybuchu I wojny światowej ponownie wcielony do armii zaborczej, walczył na froncie zachodnim we Francji. W grudniu 1918 roku wrócił do rodzinnej miejscowości. 3 stycznia 1919 roku jako ochotnik wstąpił do oddziału powstańczego w Wielichowie i brał udział w walkach o Rakoniewice, Wolsztyn, Kopanicę, Kargową i Grójec pod dowództwem porucznika Kazimierza Szczęśniaka. Od maja 1958 roku był członkiem ZBoWiD – u Koło w Grodzisku Wielkopolskim.

Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Niepodległościowe tradycje Gminy Rakoniewice, Rakoniewice 2010 (w druku).

Eligiusz Tomkowiak

Cykowiak Andrzej (1897 – 1978), urodził się 20 listopada 1897 roku w Trzcielinie (gmina Dopiewo) w rodzinie Andrzeja i Magdaleny Baranowskiej. Ukończył 4 klasową szkołę powszechną. Później pracował jako robotnik rolny w Rosnowie (powiat Poznań). 14 listopada 1916 roku został powołany do armii pruskiej i po przeszkoleniu w oddziale na Dolnym Śląsku, w maju 1917 roku wysłany na front zachodni do Francji. W kwietniu 1918 został ranny, był leczony w szpitalu w Kassel (do sierpnia 1918 roku). W listopadzie 1918 roku zwolniony z wojska pruskiego wrócił do Rosnowa. 28 grudnia 1918 roku ochotniczo wstąpił do od-

działu powstańczego podporucznika Andrzeja Kopy w Dopiewie. Z kompanią porucznika Andrzeja Szyftera 5 stycznia 1919 roku brał udział w walkach o Wolsztyn. Później w szeregach 1 Pułku Rezerwowego walczył pod Zbąszyniem, Szubinem, Kcynią, Nakłem, Budzynie, Gołańczą i Rynarzewem. W czerwcu 1919 roku jako żołnierz 10 Pułku Strzelców Wielkopolskich uczestniczył w walkach na Ukrainie, pod: Lwowem, Białką, Gniłą Lipą, Brzeżanami, Husiatynem i nad rzeką Zbrucz. Następnie wrócił z pułkiem do Krotoszyna. Następnie służył w: batalionie zapasowym 10 Pułku Strzelców Wielkopolskich i 1 Batalionie Wartowniczym w Poznaniu. Od stycznia 1920 roku w Inspektoracie Piechoty DOGen. w Poznaniu. W maju 1920 roku jako ochotnik zgłosił się do 2 Pułku Wojsk Kolejowych w Jabłonie koło Warszawy. Przydzielony do pociągu pancernego walczył w wojnie z Rosjanami. 21 sierpnia 1921 roku zdemobilizowany. W okresie międzywojennym pracował tylko okresowo w różnych prywatnych zakładach pracy. Był uczestnikiem strajku w Zakładach Ziemiaczanych w Luboniu. Od 30 maja 1934 roku był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich 1918/1919, koło w Wirach. W czasie II wojny światowej pracował przymusowo jako robotnik budowlany w Poznaniu. Od 1945 roku pracował w swoim 7 – hektarowym gospodarstwie rolnym. W latach 1945 – 1969 był wybierany (z listy Frontu Jedności Narodu) na radnego Gromadzkiej Rady Narodowej w Puszczykowie; pełnił funkcje przewodniczącego Komisji Rolnej. Był współzałożycielem Stronnictwa Ludowego (marzec 1945 r.) i Samopomocy Chłopskiej w gminie Puszczykowo. W 1967 roku przekazał swoje gospodarstwo synowi Stanisławowi i razem z żoną pozostawał na je-

go utrzymaniu. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim awansowany na stopień podporucznika Wojska Polskiego. Odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1974), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958), Medalem Zwycięstwa i Wolności (1947), Odznaką Za Waleczność Naczelnej Komendy Straży Ludowej (1919). Od lutego 1922 roku był żonaty z Marią i miał pięcioro dzieci. Zmarł w 1978 roku.

Mieloch Przemysław, Udział mieszkańców Gminy Komorniki w Powstaniu Wielkopolskim, Komorniki 2009, s. 43 – 44; Informacje Bogdana Czerwińskiego z Komornik; Zbiory Gabinetu Pamiętek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 39.

Eligiusz Tomkowiak

Czapczyk Antoni (1880 – 1955), urodził się 28 grudnia 1880 roku w Słupi w rodzinie rolnika Jana i Antoniny z domu Kalemby. Uczęszczał w latach 1887 – 1895 r. do niemieckiej szkoły powszechnej w Słupi (Album świadectw nr 305). Służył w armii niemieckiej. Przez krótki czas pracował w kopalni w Niemczech. 6 lutego 1907 r. ożenił się z Weroniką Rybarczyk.

Antoni
Czapczyk

Miał z nią jedenaścioro dzieci: Franciszka (ur. 1908), Józefa (ur. 1909), Stanisława (ur. 1911), Marię (ur. 1913), Franciszkę (ur. 1916), Joannę (ur. 1918), Józefę (ur. 1921), Władysławę (ur. 1923), Jana (ur. 1924), Bronisławę (ur. 1927) i Władysława (ur. 1929). Pomagał przy budowie kościoła parafialnego w Słupi. Należał do Kółka Rolniczego w Słupi (widnieje w spisie członków z 1913 r.). W Albumie Pamiątkowym z 1937 r. podał informację, że brał udział w działaniach wojennych na frontach I wojny światowej. Wrócił z niej z nadszarpniętym reumatyzmem zdrowiem. 28 grudnia 1918 r. włączył się do Powstania Wielkopolskiego. Agitował gospodarzy w swojej wsi do walki z zaborcą. Pełnił służbę na posterunku w Słupi. W 1927 r. zbudował w Słupi dom dla swojej rodziny. W kapliczce na froncie domu umieścił figurkę św. Antoniego (stąd wzięło się jego przezwisko „Heilige Anton”). W czasie II wojny światowej Czapczykowie byli jedyną rodziną wysiedloną przez Niemców ze swojego gospodarstwa. Okupację spędzili w Kiekrzu pod Poznaniem. Po zakończeniu działań wojennych wrócili do rodzinnej wsi. Antoni Czapczyk zmarł 29 kwietnia 1955 r. i został pochowany na cmentarzu parafialnym w Słupi.

Album Pamiątkowy Powstańców i Niepodległościowców Ziem Zachodnich RP 1918/1919, nr 1, str. 30, Poznań 1937 r.; Informacje synowej, Marty Czapczyk (żony Jana) ze Słupi z kwietnia 2009 r.

Grażyna Sielicka

Czarnecki Michał (1900 – 1979), urodził się 6 września 1900 roku w Dopiewcu, w rodzinie Jana i Marianny z domu Sławek. Ukończył szkołę po-

wszechną w Dopiewcu. Po ukończeniu szkoły pracował jako robotnik w różnych firmach budowlanych w Poznaniu. 14 czerwca 1918 roku został powołany do wojska pruskiego i wcielony do pułku artylerii w Głogowie, gdzie służył do końca I wojny światowej. Do domu wrócił 20 grudnia 1918 roku. 1 stycznia 1919 roku wstąpił ochotniczo do oddziału powstańczego organizowanego przez podporucznika Andrzeja Kopę w Dopiewie i przydzielony został do 3 kompanii dowodzonej przez porucznika Antoniego Szyftera. Rankiem 6 stycznia 1919 roku brał udział w zdobyciu stacji lotniczej w Ławicy koło Poznania. 3 lutego 1919 roku został przeniesiony do oddziału artylerii na Sołacz w Poznaniu i wcielony do 9 baterii dowodzonej przez porucznika Kaźmierczaka. Ukończył kurs telegraficzny. Wraz ze swoją baterią brał udział w walkach na froncie północnym, pod Kcynią, Szubinem, Paterkiem i Rynarzewem. Później wraz ze swoim pułkiem brał udział w wojnie polsko – bolszewickiej. Po zakończeniu działań wojennych pułk został przeniesiony do Bydgoszczy. Z wojska zwolniony 20 grudnia 1921 roku. W okresie międzywojennym pracował jako cieśla w budownictwie. 24 sierpnia 1939 roku został zmobilizowany i brał udział w walkach we wrześniu 1939 roku; uczestnik Bitwy nad Bzurą. 17 września 1939 roku w okolicach Sochaczewa wzięty został do niewoli niemieckiej. Więziony

Michał
Czarnecki

w Stalagu II A. Neubrandenburg (numer jeniecki 16568). 4 października 1940 roku przekazany do przymusowych robót budowlanych w Burg – Stargard. Po zakończeniu II wojny światowej, 21 czerwca 1945 roku wrócił do domu i podjął pracę w budownictwie. 10 września 1965 roku przeszedł na emeryturę. Później mieszkał w Palędziu i od 6 września 1978 roku w Poznaniu. Od 1 kwietnia 1971 roku był członkiem ZBoWiD – u Koło w Dopiewie. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919 w 1972 roku awansowany na stopień podporucznika rezerwy Wojska Polskiego. Odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1975) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1974). Był żonaty. Zmarł 30 października 1979 roku i został pochowany na cmentarzu parafialnym w Skórzewie.

Archiwum Związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło w Dopiewie; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościński Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 39 – 40.

Eligiusz Tomkowiak

Czub Stanisław (1898 – 1980), syn Franciszka i Anny z Napieralskich urodził się 27 sierpnia 1898 roku w Januszewicach. Brał udział, jako żołnierz armii niemieckiej w bitwie pod Verdun, po powrocie z wojny walczył w powstaniu wielkopolskim i w wojnie polsko – bolszewickiej 1920 roku (w szeregach 3 pułku artylerii polowej). W wojsku pracował w wyuczonym za-

wodzie, jako kowal. W 1924 roku w kościele w Granowie zawarł związek małżeński z Rozalią Rajewicz – córką kowala z Niemierzyc. Po ślubie małżonkowie zamieszkali w Niemierzycach, gdzie urodziły się ich dzieci: Cecylia, Edmund, Kazimiera (zam. Pietruszyńska) oraz Teresa. W 1932 roku rodzina Stanisława Czuba przeprowadziła się do Słupi. Tam narodziły się ich następne dzieci: Marian, Stanisław, Kazimierz oraz Stefan. Stanisław pracował jako kowal w Słupi do 1946 roku. Po II wojnie rodzina wyprowadziła się najpierw do Głogusza, a potem w 1949 r. do Kalska koło Sulechowa na Ziemiach Odzyskanych. Stanisław Czub prowadził w Kalsku zakład kowalski do chwili przejścia na emeryturę. Należał do koła ZBoWiD – u w Sulechowie. W latach siedemdziesiątych został odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym i Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. Zmarł 12 grudnia 1980 r. i pochowany został na cmentarzu w Sulechowie.

CAW, wniosek o nadanie Krzyża lub Medalu Niepodległości (wniosek odrzucono); Informacje Kazimiery Pietruszyńskiej, luty 2009 r.

Grażyna Sielicka

Czyż Walenty (1899 – 1978), urodził się w Palędziu 26 września 1899 roku w rodzinie Walentego i Agnieszki

Stanisław
Czub

z domu Jurga. Ukończył szkołę powszechną w Dopiewcu. Po ukończeniu szkoły pracował w gospodarstwie rolnym rodziców. W 1917 roku został powołany do służby w wojsku pruskim i brał udział w I wojnie światowej. Do rodzinnego domu wrócił w grudniu 1918 roku. 6 stycznia 1919 roku ochotniczo wstąpił do oddziałów powstańczych i 7 stycznia został przydzielony do 3 kompanii Baonu Poznańskiego. Brał udział w walkach pod Zbąszyniem w miejscowości Chrośnica. Po powrocie do Poznania, 6 czerwca 1919 roku przydzielony do pociągu pancernego Rzepicha jako sanitariusz. 5 lutego 1920 roku przeniesiony do Baonu Sanitarnego nr 7, z którym brał udział w walkach na froncie wschodnim. Do rezerwy zwolniony 28 listopada 1921 roku. Po zwolnieniu z wojska, do 1925 roku pracował jako górnik w Kopalni Michałkowice na Górnym Śląsku. Później wyjechał do pracy, jako górnik kontraktowy w kopalniach we Francji, Belgii i Holandii. Do Polski wrócił w 1937 roku i podjął pracę jako robotnik w Poznaniu. Brał udział w walkach we wrześniu 1939 roku. Służył w oddziale Obrony Narodowej w Kole. Podczas II wojny światowej pracował jako robotnik w niemieckiej firmie spedycyjnej Fritzelt. Po zakończeniu wojny, do 1949 roku zatrudniony był w Taborach Wojskowych w Poznaniu. Od 1950 roku zatrudniony był w Kopalni Makosz, gdzie 4 lipca 1951 roku uległ wypadkowi. Po rekonwalescencji skierowany na rentę inwalidzką. Wrócił do Poznania i pracował jako woźnica. Od 15 marca 1973 roku był członkiem ZBoWiD – u w Poznaniu Koło Sołacz. Odznaczony Wielkopolski Krzyżem Powstańczym (1974). Był żonaty i mieszkał w Poznaniu przy ul. Obornickiej. Zmarł 3 sierpnia 1978 roku.

Archiwum Związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło w Poznań Sołacz; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; informacje Bogdana Czerwńskiego z Komornik; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 40 – 41.

Eligiusz Tomkowiak

Czyż Władysław (1888 – ?), rolnik. Urodził się 25 maja 1888 roku w Skórzewie w rodzinie Józefa i Katarzyny z domu Olejniczak. Ukończył szkołę powszechną w Skórzewie. Później pracował w gospodarstwie rodziców. W latach 1908 – 1910 służył w armii pruskiej. Po powrocie z wojska nadal pracował w gospodarstwie rolnym. W 1915 roku powołany do służby w wojsku niemieckim, brał udział w I wojnie światowej. Do Skórzewa wrócił w grudniu 1918 r. i 28 grudnia wstąpił ochotniczo do oddziału powstańczego podporucznika Andrzeja Kopy w Dopiewie. Brał udział w zajmowaniu strategicznych obiektów na terenie Dopiewa i Pałędzia. Uczestniczył w zdobyciu stacji lotniczej w Ławicy koło Poznania. Później przydzielony do oddziału wartowniczego w Poznaniu, gdzie pełnił służbę do czerwca 1919 roku. Po zwolnieniu z wojska, wrócił do Skórzewa i pracował we własnym gospodarstwie rolnym. Od sierpnia 1947 roku był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich 1918 – 19 w Poznaniu, Koło Poznań Junikowo. Był żonaty z Wiktorią Owczarzak (ur. 14 grudnia 1895 r.) i miał pięcioro dzieci: Stanisława (ur. 1921); Mariannę (ur. 1923), Władysławę (ur. 1926), Adama (ur. 1928) i Jana (ur. 1931).

Kijas Artur, Podpoznańska wieś Skórzewo. Kartki z dziejów wsi i kościoła, Skórzewo 2006, s. 18; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 41.

Eligiusz Tomkowiak

Dadaczyński Roman (1899 – 1940), kapelan, major Wojska Polskiego. Urodził się 8 lutego 1889 roku we wsi Wielowieś (ówczesny powiat Ostrów Wielkopolski), w rodzinie aptekarza Kaspra i Anny Jaensch. W 1909 roku ukończył gimnazjum w Ostrowie Wielkopolskim, gdzie był działaczem Towarzystwa Tomasza Zana. W latach 1909 – 1914 uczęszczał do Seminarium Duchownego w Gnieźnie i tam 1 marca 1914 otrzymał święcenia kapłańskie. Był wikariuszem w Marcinkowicach (pow. strzeliński), następnie w Morzewie, Kostrzynie i Miejskiej Górze. Był zaangażowany w działalność społeczną. 14 listopada 1918 roku wybrany został członkiem Rady Robotniczej i Żołnierskiej w Miejskiej Górze. Z jego inicjatywy rozpoczęto w Miejskiej Górze formowanie (8 stycznia 1919 roku) Straży Ludowej. 10 stycznia objął funkcję kapelana 400 – osobowego oddziału powstańców, który zaprzysiągł. Według Z. Wieliczki *Dadaczyński to postać godna pióra Sienkiewicza, jednostka w której nie wiadomo kto przeważał – ksiądz czy żołnierz. Patriota ten potępiał stale wszelką bierność i był zwolennikiem zaczepnego występowania przeciwko Niemcom. 28 stycznia 1919 roku odznaczył się podczas ataku niemieckiego na Miejską Górę, gdzie zachęcał*

żołnierzy do utrzymania pozycji. Był wzorem żołnierza polskiego. Od 23 lutego był kapelanem 11 Pułku Strzelców Wielkopolskich (69 pp) na odcinku pld. frontu wielkopolskiego, gdzie zebrał (...) niepomierne zasługi około krzewienia ducha patriotycznego i Bożego w tworzących się kadrach Wojsk Polskich na odcinku tutejszym, tak, że jego nazwisko w długiej i milej pamięci pozostanie w tutejszej okolicy. Z 69 Pułkiem Piechoty przeszedł szlak bojowy w 1919 – 1920. Kapelanem pozostał do 1927 roku, kiedy 1 lutego w stopniu majora został przeniesiony do rezerwy z 5 Brygady Korpusu Ochrony Pogranicza na Polesiu. Od 16 maja 1927 roku był proboszczem w Wyganowie k. Krotoszyna, a 1 maja 1931 roku mianowany został proboszczem parafii Rakoniewice. Działal w organizacjach b. powstańców wielkopolskich. W marcu 1939 roku obchodził jubileusz 25 – lecia kapłaństwa. We wrześniu 1939 roku udał się do Poznania, ale nie otrzymał przydziału do wojska. Wrócił do Rakoniewic, gdzie po wkroczeniu Niemców jako powstaniec został aresztowany i osadzony w więzieniu w Wolsztynie. Na skutek bestialskich tortur przewieziono go do szpitala. Następnie był internowany w Lubiniu, skąd 24 maja 1940 roku został przewieziony do obozu koncentracyjnego w Dachau. Skrajnie wyczerpany zmarł 28 grudnia 1940 roku. Był odznaczony Krzy-

Roman
Dadaczyński

żem Niepodległości (1932), Krzyżem Walecznych, Medalem Pamiątkowym Za wojnę 1918 – 1921, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości.

CAW, *Akta personalne i KW T. 23. I. 170, 10, t. 1*; *Archiwum Archidiecezjalne Poznań, KA 1 1944*; *I. Basińska, Posługa liturgiczna w okresie Powstania Wielkopolskiego 1918 – 1919*, (w:) *Miesięcznik Kościelny Archidiecezji Poznańskiej, R. 1986, nr 1, s. 10 – 17*; *F. Kącki, Udział duchowieństwa katolickiego w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919*, (w:) *Novum, R. 1971, nr 12*; *Z. Wieliczka, Od Prośny po Rawicz*; *I. Basińska, Dadaczyński Roman Józef (1889 – 1940)*, (w:) *Słownik biograficzny Powstańców Wielkopolskich 1918 – 1919. Red. A. Czubiński, B. Polak, Poznań 2002, s. 65*; *Z. Molski, Pamięci Księdza Romana Dadaczyńskiego, powstańca wielkopolskiego, majora WP i proboszcza Rakoniewic w latach 1931 – 1939 r., króla bractwa*, (w:) *Proporzec, Miesięcznik Zjednoczenia Kurkowych Bractw Strzeleckich Rzeczypospolitej Polskiej, Nr 7 (1) Marzec 1999, s. 9*.

Ilona Basińska

Danielak Jan (1882 –?), urodził się w Konarzewie 22 października 1882 roku w rodzinie Szczepana i Wiktorii. Ukończył szkołę powszechną w Konarzewie. W 1914 roku został powołany do służby w armii pruskiej i do listopada 1918 roku brał udział w walkach na froncie zachodnim we Francji. Po powrocie do domu i krótkim odpoczynku, 27 grudnia 1918 roku wstąpił ochotniczo do oddziałów powstańczych i służył

w 3 szwadronie 1 Pułku Ułanów Wielkopolskich. Brał udział w walkach o zdobycie stacji lotniczej w Ławicy koło Poznania oraz w walkach pod Szubinem. Później służył w Żandarmerii Krajowej w posterunkach w Mosinie i Śremie. Po zwolnieniu z wojska mieszkał w Śremie i Komornikach.

Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 41 – 42.

Bogdan Czerwiński

Darcz Stanisław (1898 –?), urodził się 21 września 1898 roku w Elźbiecinach (pow. Wolsztyn), w rodzinie Józefa i Katarzyny z domu Kaczmarek. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Gninie pracował w gospodarstwie rolnym, później wyjechał do pracy w Berlinie i znalazł zatrudnienie w gazowni miejskiej. Od 16 stycznia 1917 roku do 6 października 1918 roku służył w armii pruskiej i brał udział w I wojnie światowej. Walczył na froncie zachodnim we Francji, gdzie 11 kwietnia 1918 roku został ranny w lewą nogę. W listopadzie 1918 roku wrócił do rodzinnego domu. 4 stycznia 1919 roku ochotniczo wstąpił do oddziału powstańczego w Rakoniewicach i pod dowództwem porucznika Kazimierza Szcześniaka do 30 marca 1919 roku walczył przeciwko Niemcom pod Wolsztynem, Kopanicą, Kramskiem i Babimostem. Później uczestniczył w wojnie polsko – bolszewickiej. Do rezerwy zwolniony w 1921 roku. 14 lutego 1922 roku

zawarł związek małżeński ze Stanisławą z domu Oleksa, z którą miał czworo dzieci. W okresie międzywojennym pracował w cegielni w Wiosce (pow. Wolsztyn). Podczas okupacji hitlerowskiej był przymusowo zatrudniony u rolników niemieckich. Po zakończeniu II wojny światowej mieszkał w Wiosce, gdzie prowadził własne 6 – hektarowe gospodarstwo rolne. 6 lipca 1958 roku został członkiem ZBoWiD – u Koło w Rakoniewicach.

Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościński Z., Tomkowiak E., Niepodległościowe tradycje Gminy Rakoniewice, Rakoniewice 2010 (w druku).

Eligiusz Tomkowiak

Dębicki Bolesław (1901 – 1978), urodził się 6 października 1901 roku w Winnej pow. Środa. Był synem Mikołaja i Anastazji z domu Gawlak. Ojciec zajmował się świadczeniem usług rolniczych dla majątków folwarcznych. Mieszkał w Zaniemyślu i tam chodził do szkoły. W 1917 roku przeprowadził się do Środy. Brał udział w Powstaniu Wielkopolskim 1918–1919 w Kompanii Pniewskiej, walczył pod Zbąszyniem. Z zawodu był listonoszem. Oże-

Bolesław
Dębicki

nił się z Marią z domu Przybył i wyjechał ze Środy na początku lat 30-tych do Baranowa. Miał dwie córki; Annę i Helenę. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim, 11 listopada 1972 r. mianowany na stopień podporucznika Wojska Polskiego. Zmarł 3 stycznia 1978 r. w Baranowie pow. Mosina. Pochowany na cmentarzu w Żabnie.

Na podstawie dokumentów rodzinnych.

Teresa Baranowska

Dębicki Jan (1899 – 1970), urodził się 4 czerwca 1899 roku w Obłudowie pow. Żnin. Był synem Mikołaja i Anastazji z domu Gawlak. Do Środy prze-

Jan
Dębicki

prowadził się w 1917 r. Kupiec. Brał udział w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919 jako ochotnik I Kompanii Średzkiej. Ożenił się z Julianną z domu Waligóra. Miał dwie córki, Mieczysławę i Danielę. W Środzie zamieszkiwał do 1930 r. Później przeprowadził się do Witkowa, gdzie prowadził restaurację. Zmarł 11 lipca 1970 roku w Witkowie pow. Gniezno. Spoczywa na cmentarzu parafialnym w Witkowie.

Opracowano na podstawie dokumentów rodzinnych.

Jadwiga Franczak

Dobry Jan (1896 – 1971), urodził się 11 kwietnia 1896 r. w Dębówcu w powiecie krotoszyńskim jako syn rolnika Walentego i Franciszki z d. Jarmuzek. Od 6 do 14 roku życia uczęszczał do szkoły powszechnej w Wolenicach pow. Krotoszyn. Po jej ukończeniu pracował w gospodarstwie rodziców, gdyż z uwagi na liczną rodzinę nie miał warunków do dalszego kształcenia się. Dnia 25 lutego 1915 r. zatrudnił się na kolei, chcąc przez to uniknąć wcielenia w szeregi armii niemieckiej. Mimo to 12 kwietnia 1916 r. przymusowo został zaciągnięty do wojska niemieckiego do 1 pułku grenadierów w Królewcu. Po przeszkoleniu został wraz z jednostką skierowany na front zachodni do Francji, w okolice Verdun. Po kilku miesiącach jednostka przerzucona została na front południowy w Karpaty. Tam został ranny. Najpierw był leczony w szpitalu polowym, a później w szpitalu w Królewcu. Po wyjściu ze szpitala komisja lekarska uznała go za niezdolnego do służby wojskowej. 17 września 1917 r. został zwolniony z wojska i przydzielony do pracy na stacji kolejowej w Wolenicach pow. Krotoszyn. Podczas szkolenia na dyżurnego ruchu na wieść o przegranej wojnie przez Niemcy został przez Radę Robotniczo – Żołnierską 12 listopada 1918 r. mianowany komendantem stacji kolejowej w Wolenicach. *„Zarazem – jak napisał w swoich wspomnieniach – otrzymałem opaskę białą – czerwoną*

Jan
Dobry

jako dowód, że mam prawo i obowiązek kontrolowania wszelkich prac urzędników niemieckich kolejowych, jak i pocztowych. Na stacji kolejowej, jak i poczcie, pracowali urzędnicy niemieccy, jednak nie było żadnego Polaka. Kontroli podlegały wszelkie zarządzenia, okólniki, telegramy, telefonogramy. Codziennie musiałem badać taśmy na aparatach Morse’go, dopilnować, by nic nie wyszło poza stację bez kontroli”. Od 27 grudnia 1917 r. rozpoczął wspólnie z kolegą Pabichem organizować Straż Ludową w Wolenicach. Od 1 stycznia 1919 r. do 18 lutego 1919 r. jako szeregowiec kompanii rozdrażewskiej pod dowództwem dr Bolewskiego i kapitana Nawrockiego brał udział w walkach o Krotoszyn, pod Zdunami, Kochalem, Rudą i Baszkowem. W okresie międzywojennym J. Dobry był prezesem Związku Powstańców Wlkp. w Pępowie, a po wojnie prezesem ZBOWiD – u. Był czynnym członkiem Związku Zawodowego Kolejarzy. Odznaczony został m. in. Srebrnym Krzyżem Zasługi, Krzyżem Kawalerskim Odrodzenia Polski, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym i dwukrotnie Odznaką Grunwaldzką. W listopadzie 1920 zawarł związek małżeński z Jadwigą z d. Baszyńska, z którą miał czwórkę dzieci: Janinę, Czesławę, Mieczysławę i Jana. Jan Dobry pracował jako zawiadowca stacji kolejowej w Pępowie k/Gostynia w okresie międzywojennym i po II wojnie światowej do czasu przejścia na emeryturę tj. ok. roku 1963. Później zamieszkał u córki Janiny w Luboniu k/Poznania. Zmarł w 1971 r. i pochowany został na cmentarzu w Wirach k/Poznania.

Poświadczenie kapitana Władysława Nawrockiego byłego szefa Sztabu Straży Ludowej na powiat krotoszyński

z 12.09.1935 r. o udziale J. Dobrego w Powstaniu Wlkp., Wspomnienia Jana Dobrego – maszynopis, Dane uzyskane od wnuczek Jana – Arlety Bujalowskiej i Joanny Olejniczak oraz bratanka – Dariusza Dobrego.

Michał Pietrowski

Dominiczak Leonard (1897 – 1971), listonosz, ochotnik, członek Straży Ludowej, internowany do obozu jenieckiego Altdamm. Urodził się 6 listopada 1897 roku w Rynarzewie w dawnym powiecie szubińskim w rodzinie rolnika Walentego i Konstancji z Jeżakowskich. Po ukończeniu miejscowej szkoły powszechnej w Rynarzewie pracował na gospodarstwie rolnym u rodziców. Na początku stycznia 1919 roku brał udział wraz z powstańcami samorządowego oddziału zorganizowanego przez ks. proboszcza Pułaskiego i organistę Tomaszewskiego w oswobodzeniu dworca kolejowego, magistratu i poczty w Rynarzewie. Po przegranej przez Niemców bitwie pod Szubinem w 11 stycznia 1919 roku, w dniu 12 stycznia 1919 roku został aresztowany przez wojska Grenzschatzu dowodzonego przez porucznika Freiherra von Grolla. Aresztowanych zaprowadzono do sali Schlittera, gdzie przetrzymywano ponad stu mężczyzn z samego Rynarzewa i około dwustu z okolicy, którzy w czasie walk o miasteczko akurat się w nim znajdowali. Następnie aresztowanym oświadczono, że zostaną w kolumnie marszowej zaprowadzeni do komendantury wojskowej w Bydgoszczy, gdzie po otrzymaniu dokumentów stwierdzających ich demobilizację z niemieckiej armii będą mogli spokojnie udać się do domów. Na dziedzińcu koszar wojskowych zostali internowani pobici i wyzвани przez ludność pochodzenia niemieckiego i żoł-

nierzy. Po załadowaniu do wagonów bydlęcych internowanych wywieziono do Chojnic, gdzie w bestialski sposób pobiły ich oddziały wojsk niemieckich. Walenty Dominiczak uciekł wraz ze swoimi trzema braćmi z transportu zakładników pomiędzy Chojnicami a Krzyżem. Po powrocie do Rynarzewa przez tzw. „zieloną” granicę zaświadczył o tragicznym położeniu zabranych mężczyzn do obozu jenieckiego Altdamm. Młodszy brat Wacław jako naoczny świadek tych wydarzeń złożył przed komendantem miasta Kcyni zeznania, które następnie zostały przekazane Komisariatowi Naczelnej Rady Ludowej w Poznaniu (patrz Wacław Dominiczak). W kwietniu 1919 roku wstąpił w szeregi oddziału Straży Ludowej w Rynarzewie i brał udział w walkach na froncie północnym wzdłuż Noteci. Przed wybuchem II wojny światowej jak i jej zakończeniu pracował jako listonosz w Urzędzie Pocztowym w Rynarzewie. W okresie okupacji niemieckiej został wywłaszczony jak jego bracia z własnej posesji i pracował przymusowo jako robotnik w okolicznych Niemców. Zmarł 25 grudnia 1971 roku w Rynarzewie, gdzie został pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym. Poślubił Marię Strzyżewską, z którą miał dzieci: Kazimierza (5 lutego 1927 – 19 marca 1987), Mieczysława (22 grudnia 1928 – 12 października 1996), Ludwika (ur., zm. 1931), Janinę (22 czerwca 1933 – 24 grudnia 1958). Po śmierci pierwszej żony poślubił w dniu 25 sierpnia 1936 roku Teresę Draheim (19 marca 1899 – 8 września 1982).

Archiwum parafii katolickiej pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Rynarzewie. „Liber Copulatorum 1908 – 1951, sygn. 17/1936, Księga zmarłych 1958, sygn. 39/1958, Księga zmarłych 1978 –

1996, sygn. 13/1987; Izba Patrona Zespołu Szkół im. Powstańców Wielkopolskich w Rynarzewie. Lista internowanych mieszkańców Rynarzewa i okolicy do obozu jenieckiego Altdamm (12.01.1919 – 30.03.1919), poz. 7 L. Dominiczak; J. Jaśkowiak, „Chojnicka masakra rynarzewskich patriotów”, W: „Dziennik Wieczorny”, nr 44 z 21.02.1970; M. Buławski, „Miasteczko nad frontem. Wspomnienia z roku 1919”, Poznań 1929; Z. Kowalski, „Rynarzewiaczy – cisi bohaterowie”, „Kurier Poranny”, nr 233, z 23.08.1937;

Piotr S. Adamczewski

Dominiczak Wacław (1901 – 1920), ochotnik, członek Straży Ludowej, szeregowy 6 batalionu Wielkopolskich Wojsk Kolejowych. Urodził się 1 września 1901 roku w Rynarzewie w dawnym powiecie szubińskim w rodzinie rolnika Walentego i Konstancji z Jeżakowskich. Po ukończeniu miejscowej szkoły pracował na gospodarstwie rolnym u swego ojca Walentego. Na początku stycznia 1919 roku uczestniczył wraz ze starszymi braćmi Walentym i Leonardem w przywracaniu polskiej władzy w Rynarzewie. W dniu 11 stycznia został aresztowany i więziony, najpierw w samym Rynarzewie a następnie w koszarach w Bydgoszczy. Zdołał uciec z transportu kolejowego, którym wywożono jeńców do obozu w Altdamm. O tych wydarzeniach złożył obszerne zeznania w dniu 22 stycznia 1919 roku przed dowództwem frontu północnego. Protokół z przesłuchania Wacława Dominiczaka ukazał się 1 lutego 1919 roku „Dziennik Bydgoski” – (...) Wacław Dominiczak z Rynarzewa urodzony 1 września 1901 roku, syn syn rolnika, który uciekł z transportu zakładników rynarzew-

skich, zeznaje co następuje: po bitwie pod Szubinem w dniu 11 stycznia br. cofające się wojsko niemieckie (Heimatschutz) przechodziło przez Rynarzewo w stronę Bydgoszczy. Po drodze zabierało wszystkich Polaków, których spotkało, starych czy młodych, żołnierzy czy cywilów. Byli to ludzie od 11 do 70 roku. Młodych od lat 8 zamknięto na wielkiej sali w Schlietera w Rynarzewie. A z owych starszych uformowano transport, który pod eskortą kawalerii, artylerii, piechoty niemieckiej pędzono do Bydgoszczy. W Bydgoszczy wsadzono ich do wagonów przeznaczonych dla bydła. Po krótkim czasie weszło do wozu, w którym znajdował się Dominiczak 6 marynarzy. Obrzucano zakładników różnymi wyzwiskami i obelgami, bito ich ręką, pościągano z nich mundury i płaszcze, tak że w to zimno tylko w spodniach i koszuli siedzieć musieli. Zamknięto potem szczelnie wagony bydłace, w których zakładnicy się znajdowali, by nie wiedzieli dokąd ich powiozą. Zawieziono ich do Chojnic. Tutaj od wozu do wozu przystępował oddział mniej więcej 30 artylerzystów, wchodzili do wozów i zaczęli się znęcać nad Polakami. Bito ich w niemilosierny sposób, jedni kijami, a drudzy gołymi szpadami. Chwymano za cienki koniec szpady i bito rękojęścią Polaków po głowach i gdzie tylko trafiono. Wszyscy którzy we wozach się znajdowali, mieli krwawe rany i siniaki na głowach. Dwóch z tych nieszczęśników zostało zabitych na śmierć... To się działo w wozie, w którym znajdował się Dominiczak. Tak samo się działo w innych wozach, a może jeszcze gorzej, ponieważ Dominiczak słyszał kilkakrotnie strzały i jęki, które go dochodziły z innych wagonów... Udało nam się z kilkoma towarzyszami niedoli zbiec podczas podróży z Chojnic do Krzyża. Razem uciekło 8 z jadącego pociągu. Co

się zresztą zakładników stało nie wiadomo... Zabrzanych z powiatu szubińskiego było w tym dniu w Bydgoszczy 240, w tym 128 z samego Rynarzewa (...). Po ucieczce z pociągu bracia Dominiczakowie tułali się przez dwa dni po lasach. Szli tylko nocami bez pożywienia i wody, której brak zaspokajali śniegiem. Do Rynarzewa powrócili przez Nakło. Po udzieleniu im pomocy i obandażowaniu głów i ran na ciele Wacław złożył w Kcyni zeznanie przed komendantem miasta hrabią Mieczkowskim, który protokół z przesłuchania przekazał do Poznania do Komisariatu Naczelnej Rady Ludowej. W kwietniu 1919 roku Wacław Dominiczak wstąpił wraz z braćmi do Straży Ludowej i brał udział w walkach na froncie północnym powstania wzdłuż Noteci. Następnie został powołany do odbicia służby wojskowej w 6 batalionie Wielkopolskich Wojsk Kolejowych. Brał udział w odbudowywaniu zniszczonych linii i mostów kolejowych m. in. na Noteci pod Rynarzewem następnie uczestniczył w wojnie litewsko – białoruskiej. Zmarł w dniu 24 sierpnia 1920 roku w Kielcach po chorobie wywołanej przez rany odniesione na polu bitwy.

„Dziennik Bydgoski”, nr 26, z 01.02.1919; J. Jaśkowiak, „Chojnicka masakra rynarzewskich patriotów”, W: „Dziennik Wieczorny”, nr z 1970; Izba Patrona Zespołu Szkół im. Powstańców Wielkopolskich w Rynarzewie. Lista internowanych mieszkańców Rynarzewa i okolicy do obozu jenieckiego Altdamm (12.01.1919 – 30.03.1919), poz. 8 W. Dominiczak; „Lista strat Wojska Polskiego. Polegli i zmarli w wojnach 1918 – 1920”, Warszawa 1934, poz. 6763 W. Dominiczak; M. Buławski, „Miaśteczko nad frontem. Wspomnienia z roku 1919”, Poznań 1929; Z. Kowalski, „Rynarzewiacy – cisi bohaterowie”,

„Kurier Poranny”, nr 233, z 23.08.1937;

Piotr S. Adamczewski

Dominiczak Walenty Józef (1893 – 1960), ochotnik, członek Straży Ludowej, internowany do obozu jenieckiego Altdamm. Urodził się 10 lutego 1893 roku w Rynarzewie w dawnym powiecie szubińskim w rodzinie rolnika Walentego i Konstancji z Jeżakowskich. W latach 1899 – 1907 uczęszczał do szkoły powszechnej w Rynarzewie gdzie w latach 1905 – 1907 brał udział w strajku szkolnym. Za udział w strajku został pobity przez niemieckiego nauczyciela i za karę do szkoły uczęszczał rak dłużej. Po zakończeniu edukacji pracował z rodzicami na gospodarstwie rolnym w Rynarzewie. O patriotycznych nastawieniach ojca świadczyć może fakt zakupu polskiego gospodarstwa. W 1909 roku ojciec Walenty Dominiczak wykupił w Rynarzewie dom i gospodarstwo od Jana Gutkowskiego, który sprzedął je po obniżonej cenie, aby nie dostało się w niemieckie ręce. Przed domem tym ustawiano w Boże Ciało jeden z czterech ołtarzy na procesję. O tym wydarzeniu na swoich łamach donosił „Dziennik Bydgoski” w słowach: (...) panu Dominiczakowi należy się uznanie za jego gorliwe zabiegi jakie czynił w tym wypadku, że chociaż nie potrzebował już powiększać swego gospodarstwa, mając już i tak dość ładne, żeby tylko nie dopuścić obcych, starał się kupić i dopiął swego (...). Po wybuchu I wojny światowej W. Dominiczak został przymusowo wcielony do armii pruskiej, z której powrócił do rodzinnego domu w listopadzie 1918 roku. 1 stycznia 1919 roku wstąpił w szeregi samorządowego oddziału powstańczego z Rynarzewa, który pod dowództwem ks. Mieczysława Bu-

ławskiego i Kazimierza Tomaszewskiego brał udział w oswobodzeniu dworca kolejowego, poczty i magistratu. Po przegranej przez Niemców bitwie pod Szubinem w dniu 11 stycznia 1919 roku, w dniu 12 stycznia 1919 roku został aresztowany przez wojska Grenzschutzu dowodzonego przez porucznika Freiherra von Grolla. Aresztowanych zaprowadzono do sali Schlittera, gdzie przetrzymywano ponad stu mężczyzn z samego Rynarzewa i około dwustu z okolicy, którzy w czasie walk o miasteczko akurat się w nim znajdowali. Następnie aresztowanym oświadczono, że zostaną w kolumnie marszowej zaprowadzeni do komendantury wojskowej w Bydgoszczy, gdzie po otrzymaniu dokumentów stwierdzających ich demobilizację z niemieckiej armii będą mogli spokojnie udać się do domów. Na dziedzińcu koszar wojskowych zostali internowani pobici i wyzвани przez ludność pochodzenia niemieckiego i żołnierzy. Po załadowaniu do wagonów bydlęcych internowanych wywieziono do Chojnic, gdzie w bestialski sposób pobiły ich oddziały wojsk niemieckich. Walenty Dominiczak uciekł wraz ze swoimi trzema braćmi z transportu zakładników pomiędzy Chojnicami a Krzyżem. Po powrocie do Rynarzewa przez tzw. „zieloną” granicę zaświadczył o tragicznym położeniu zabranych mężczyzn do obozu jenieckiego Altdamm. Młodszy brat Wacław jako naoczny świadek tych wydarzeń złożył przed komendantem miasta Kcyni zeznania, które następnie zostały przekazane Komisarjatu Naczelnej Rady Ludowej w Poznaniu. W kwietniu 1919 roku wstąpił w szeregi oddziału Straży Ludowej w Rynarzewie i brał udział w walkach na froncie północnym wzdłuż Noteci. W czerwcu 1919 ro-

ku został powołany do obycia służby wojskowej w szeregach 3 batalionu wartowniczego w Gnieźnie. W grudniu 1920 roku został przeniesiony do rezerwy i pracował na własnym gospodarstwie rolnym w Rynarzewie. Wybuch II wojny światowej zastał W. Dominiczaka w Rynarzewie. W listopadzie 1939 roku został wywłaszczony przez Niemców i zmuszony był pracować jako robotnik, aż do 1945 roku. Po zakończeniu wojny powrócił na swoje gospodarstwo gdzie pracował do swojej śmierci. W dniu 20 stycznia 1959 roku wstąpił do koła ZBoWiDu w Rynarzewie gdzie jego udział w powstaniu poświadczili Julian Mędlewski z Małych Rud i Franciszek Sikorski z Rynarzewa. Zmarł w dniu 6 kwietnia 1960 roku w Rynarzewie, gdzie został pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym. Poślubił Petronelę Łuczak z Władysławowa (19 maja 1881 – 18 czerwca 1954). Po raz drugi zawarł związek małżeński w dniu 4 kwietnia 1959 roku z Rozalią Szafrąską (ur. 27 lipca 1893).

Archiwum Zarządu Okręgu ZKRPi-BWP w Bydgoszczy, obecnie zbiory CAW w Warszawie, teczka osobowa W. Dominiczaka, sygn. 681 (zaświadczenie o udziale w powstaniu, życiorys W. Dominiczaka, kwestionariusz weryfikacyjny); „Dziennik Bydgoski”, nr 64, z 20.03.1909, nr 26, z 01.02.1919; Izba Patrona Zespołu Szkół im. Powstańców Wielkopolskich w Rynarzewie. Lista internowanych mieszkańców Rynarzewa i okolicy do obozu jenieckiego Altdamm (12.01.1919 – 30.03.1919), poz. 6 W. Dominiczak; J. Jaśkowiak, „Chojnicka masakra rynarzewskich patriotów”, W: „Dziennik Wieczorny”, nr z 1970; M. Buławski, „Miasteczko

nad frontem. Wspomnienia z roku 1919", Poznań 1929; Z. Kowalski, „Rynarzewiacy – cisi bohaterowie”, W: „Kurier Poranny”, nr 233, z 23.08.1937.

Piotr S. Adamczewski

Dybiona Ignacy (1897 – 1986), urodzony 29 stycznia 1897 roku w Nowych Tomicach (powiat poznański) w rodzinie Ludwika i Katarzyny z domu Brylewska. Ukończył szkołę powszechną w Tomicach i podjął naukę w zawodzie ślusarz – tokarz. Po zdaniu egzaminu czeladniczego rozpoczął pracę w Zakładach Hipolita Cegielskiego w Poznaniu. W 1916 roku został powołany do armii pruskiej. Brał udział w I wojnie światowej, początkowo walczył na froncie rosyjskim, później do końca wojny na froncie zachodnim we Francji. Po zakończeniu wojny wrócił do domu na początku grudnia 1918 roku. 28 grudnia ochotniczo wstąpił do oddziałów powstańczych i został przydzielony o 1 – szej Kompanii Karabinów Maszynowych w Poznaniu. 7 stycznia 1919 roku został razem ze swoim oddziałem wysłany na front północny. Walczył pod Kcynią, Paterkiem, Szczepicami, Nakłem i Ostrębowem. Podczas walki pod Kcynią stoczonej z załogą niemieckiego pociągu pancernego został ciężko ranny w głowę, co spowodowało utratę prawego oka, słuchu i uszkodzenie nosa. Z frontu, 26 stycznia 1919 roku został przetransportowany do szpitala w Poznaniu przy ul. Kościuszki i przebywał tam do końca roku. Później skierowany został do kompanii rekonwalescentów w Forcie VII. 1 lutego 1920 roku zwolniony z wojska, jako inwalida wojenny z Powstania Wielkopolskiego. Po pewnym czasie podjął pracę w wyuczonym zawodzie w Zakładach H. Cegielskiego

i pracował tam do chwili przejścia na emeryturę. Od 1938 roku był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich. Po II wojnie światowej, 1 sierpnia 1948 został członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich 1918 – 19 w Poznaniu Koło w Dopiewie, później aż do śmierci był członkiem ZBoWiD – u w Dopiewie. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim 26 kwietnia 1972 roku został awansowany na stopień podporucznika rezerwy Wojska Polskiego. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1974), Medalem Niepodległości (przed 1939), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958), Medalem 10 – lecia Polski Ludowej (1955). 7 listopada 1933 roku w Dopiewie zawarł związek małżeński z Józefą Jagodzińską. Zmarł 28 grudnia 1986 roku i pochowany został na cmentarzu parafialnym w Dopiewie.

Archiwum Związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło w Dopiewie; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 42.

Eligiusz Tomkowiak

Dybiona Marcin (1891 – 1971), urodzony 7 października 1891 roku w Nowych Tomicach (powiat poznański) w rodzinie Ludwika i Katarzyny z domu Brylewska. Do szkoły powszechnej początkowo uczęszczał w Tomicach, później przez dwa lata w Stęszewie. Po ukończeniu szkoły pracował w gospodarstwie rolnym rodziców, następnie podjął pracę w kolejnym przedsiębiorstwie budowlanym

w Poznaniu. W latach 1911 – 1913 służył w wojsku pruskim jako poborowy. Po zakończeniu służby wojskowej przez kilka miesięcy pracował w przedsiębiorstwie budowlanym. Po wybuchu I wojny światowej został powołany do armii pruskiej i walczył na froncie zachodnim we Francji. Po powrocie z wojny w listopadzie 1918 roku był organizatorem Straży Ludowej w gromadzie Trzcielina. 28 grudnia 1918 roku brał udział w zajmowaniu przez Straż Ludową stacji kolejowej, budynku Poczty i Telefonów oraz Komisariatu w Dopiewie. Do 4 stycznia 1919 roku był współorganizatorem oddziału ochotników chcących brać udział w walkach z Niemcami. 6 stycznia 1919 roku brał udział w zdobyciu stacji lotniczej w Ławicy koło Poznania. Później walczył przy oswobodzaniu Kopanicy i Babimostu. 13 lutego 1919 roku zameldował się w Dowództwie 10 Pułku Strzelców Wielkopolskich w Biedrusku. 10 marca 1919 roku został zwolniony z wojska i przeniesiony do rezerwy. Od listopada 1919 był zatrudniony na PKP. W 1922 roku ukończył kurs i zdał pomyślnie egzamin na zwrotniczego. W 1932 roku, po zdaniu egzaminu na asystenta kolejowego otrzymał pracę dyżurnego ruch na stacji PKP w Dopiewie. Pracował na tym stanowisku do 1947 roku, także w czasie II wojny światowej. W 1947 roku został zwolniony ze stanowiska dyżurnego ruch w Dopiewie i przeniesiony do pracy w D. O. K. P w Poznaniu Wydział Ruchu na stanowisko referenta. W 1957 roku został przeniesiony w stan spoczynku. Od 11 sierpnia 1948 roku był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich 1918/1919 Koło w Dopiewie, następnie należał do ZBoWiD – u w Dopiewie. Odznaczony był Krzyżem Kawalerskim Or-

deru Odrodzenia Polski (1968), Srebrnym Krzyżem Zasługi, Medalem Niepodległości (przed 1939) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958). Od 19 października 1919 roku żonaty z Franciszką Jagodzińską (30 marca 1897 – 18 maja 1984), miał córkę Marię zamężną Łukaszyk. Zmarł 2 maja 1971 roku i jest pochowany na cmentarzu parafialnym w Dopiewie.

Archiwum Związku Kombatanów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło w Dopiewie; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 42 – 43.

Eligiusz Tomkowiak

Dypczyński Karol (1877 – 1963), urodził się 27 października 1877 r. w Królikowie. Rodzice Wojciech i Weronika z domu Palicka. Uczęszczał od 1884 do 1891 r. do szkoły powszechnej w Królikowie. Po trzech latach rozpoczął naukę zawodu kowala. W 1897 r. uzyskał tytuł czeladnika. Jako czeladnik pracował w Bydgoszczy. 21 stycznia 1900 r. uzyskał tytuł mistrza w fachu kołodziejskim. Tytuł mistrzowski pozwolił mu usamodzielnic się w Szubinie i otworzyć zakład. 27 października 1909 r. zawarł związek małżeński w Szubinie. W 1914 r. powołany został do wojska niemieckiego. Brał udział w I wojnie światowej i odznaczony został Krzyżem Żelaznym II klasy. Z wojska wrócił w 1918 r. i w listopadzie włączył się w działalność Rady Ludowej. W okresie XX – lecia międzywojennego aktywnie uczestniczył w życiu miastecz-

ka. Był członkiem Towarzystwa Powstańców i Wojaków od 17 września 1922 r.; prezesem Koła został 26 lutego 1933 r. Odznaczony Odznaką Powstańca Broni. Z momentem utworzenia 16 października 1925 r. w Sali Domu Polskiego w Szubinie tamtejszego oddziału Towarzystwa Opieki nad Grobami Bohaterów, Karol Dypczyński został w organizacji ławnikiem. Aktywnie uczestniczył w życiu towarzystwa, między innymi na zebraniu 7 listopada 1927 r. zgłosił wniosek by obok głównej zbiorowej mogiły zadbać o indywidualny grób Jana Cielecickiego. W czasie kwest był kolektorem, który zbierał datki na rzecz opieki nad mogiłami. W 1928 r. wniósł o remont łańcuchów ogradzających mogiłę. Wniosek został przyjęty do realizacji, a do polakierowanie łańcuchów wybrano wnioskującego oraz Władysława Jareckiego i Mariana Krygiera. Karol Dypczyński został także upoważniony do zrobienia wyceny na nowe łańcuchy. W grudniu 1939 r. został wraz z rodziną wysiedlony przez okupanta do GG do Mielca. W maju 1945 r. wrócił do Szubina. Wznowił działalność kowalską. Centralne Archiwum Wojskowe 2 stycznia 1963 r. wydało zaświadczenie, że Karol Dypczyński był zweryfikowany przed 1939 r. jako powstaniec wielkopolski i ujęty w ewidencji Biura Historycznego DOK – VII w Poznaniu pod nr 18618. Walczył jako dowódca 2 plutonu w kompanii szubińskiej pod dowództwem Jana Piaśkiego z Szubina. Zmarł w 1963 r.

Archiwum Muzeum Ziemi Szubińskiej; Zaświadczenie Centralnego Archiwum Wojskowego z 2 stycznia 1963 r.; Archiwum Zarządu Oddziału ZKRP i BWP w Bydgoszczy obecnie w CAW w Warszawie; Archiwum

Państwowe w Bydgoszczy, Akta Starostwa Szubin, sygn. 538, s. 237, sygn. 572, s. 401, 403, 424.

Kamila Czechowska

Dyzert Stanisław (1897 – 1977), urodził się 2 maja 1897 roku we wsi Bierzyń (powiat Kościan), w rodzinie górnika Pawła i Marianna małżonków Dyzer. Wykształcenie podstawowe. Robotnik. Był uczestnikiem I wojny światowej jako żołnierzem armii pruskiej, do której został powołany w 1917 roku. Walczył na froncie zachodnim we Francji. W czasie działań wojennych został zatruty gazem bojowym, który był wówczas stosowany. Został skierowany do szpitala wojskowego, w którym był leczony. Dowiedziawszy się o wybuchu Powstania Wielkopolskiego uciekł ze szpitala i brał czynny udział w Powstaniu na polach bitew w rejonie Leszna i Rawicza. Później skierowany został w okolice Drezdenka i Starych Balic. Po przegranych bitwach w tych miejscowościach, wraz z oddziałem został wycofany w rejon Drawskiego Młyna i tam zakończył walki o wyzwolenie Wielkopolski. Po zakończeniu działań wojennych podjął pracę w górnictwie w Niemczech w Westfalii. Do Wielkopolski wrócił w 1922 roku. W 1923 roku ożenił się ze Stanisławą Małyszczak z Brodziszewa i tam zamieszkał na stałe. Do wybuchu II wojny światowej miał prywatny transport

Stanisław
Dyzert

konny. Był członkiem Związku byłych Uczestników Powstań Narodowych RP. W latach 1939 – 1945 pracował wraz z rodziną w gospodarstwie rolnym u SS – mana w Brodziejewie. Po II wojnie światowej podjął pracę jako drwal leśny w nadleśnictwie Pniewy. Był członkiem Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego. Po wojnie aktywnie nadal działał w OSP. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim awansowany na stopień podporucznika Wojska Polskiego. Zmarł 22 stycznia 1977 roku w Brodziejewie i został pochowany na miejscowym cmentarzu. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Z małżeństwa ze Stanisławą z d. Małyszczak (1900 – 1964) urodziło się siedmioro dzieci: Marianna (ur. 1924), ekspedientka; Antoni (1927–1985), pracownik mleczarni; Stanisław (1931–1956), robotnik; Marta (1933–2005), pracownik zakładu poligraficznego; Krystyna (1939–1996), pracownik zakładu poligraficznego; Zofia (ur. 1940), pracownik zakładu poligraficznego i Kazimierz (ur. 1943), mechanik – tokarz.

Dokumenty i informacje rodziny.

Kazimierz Dyziert, Marian Król

Fabiś Franciszek (1889 – 1972), urodził się 14 listopada 1889 roku w Piekarach w rodzinie Kaspra i Magdaleny z domu Kalemba. Służył w armii niemieckiej. Przez cały okres I wojny światowej przebywał na froncie. Walczył pod Verdun. Został ranny. Po opuszczeniu szpitala skierowany został na front wschodni w Prusach Wschodnich. Po zakończeniu działań wojennych wrócił w niemieckim mundurze węglarką z Gdańska w rodzinne strony. Na wieść o wybu-

chu powstania w Poznaniu przystał do oddziału porucznika Andrzeja Kopy w Dopiewie. Jego nazwisko figuruje w spisie żołnierzy biorących udział w styczniu 1919 r. (oddział wojskowy powiatu zachodnio – poznańskiego). Po zakończeniu powstania walczył na wojnie polsko – bolszewickiej 1920 r. jako sierżant sanitarny. Wyróżnił się w bitwach pod Sochaczewem i Płońskiem. Ubiegał się o Krzyż Walecznych. Oto szczegółowy opis jego czynów odnotowany przez dowódcę: *Sierżant sanitarny Franciszek Fabiś nie tylko odznaczał się stale swą sumiennością przy pełnieniu ciężkiej pracy podoficera sanitarnego w szpitalach, lecz nieraz nie oczekując rozkazu szedł z patrolem sanitarnym na pole bitwy i tam pod bezpośrednim ostrzałem artylerii i karabinów maszynowych nieprzyjaciela w trakcie walki podbierał i wynosił rannych. Szczególnie odznaczył się w bitwie pod Sochaczewem 14 sierpnia 1920 r., pod Płońskiem 13 sierpnia 1920 r. i w czasie ostrzeliwania kolumny marszowej w drodze Kowla do Łucka 15 września 1920 r. Kompania Sanitarna 2g., Dywizja Litewsko-Białoruska frontu Litewsko – Białoruskiego. Po zakończeniu działań wojennych gospodarował w Piekarach, a następnie w 1932 r. przeniósł się wraz z rodziną do Chrzypiska Wielkiego koło Międzybuzia. Ożenił się z Antoniną Strzyką. Ze związku tego urodziły*

Franciszek
Fabiś

się dzieci: Stefan (ur. 1922), Franciszek (ur. 1923), Stanisław (ur. 1926) i Maria (ur. 1929). W okresie międzywojennym w Chrzypsku Wielkim mieszkali także rolnicy niemieccy. Franciszek Fabiś należał do lokalnej organizacji byłych powstańców wielkopolskich. 12 grudnia 1939 r. rodzina Fabisiów została wraz z innymi polskimi rodzinami wysiedlona najpierw do Niepokalanowa, a potem do wsi Stare Kłudno w powiecie Grodzisk Mazowiecki. Cała rodzina pracowała ciężko w majątku rolnym i mieszkała w bardzo skromnych warunkach. Stamtąd w 1941 r. zostali wywiezieni na roboty przymusowe do Niemiec w okolice Gryfina (Greifenhagen) do wsi Kunow (dziś Kunowo). Tam zmuszeni byli pracować w niemieckim majątku rolnym. Po zakończeniu działań wojennych cała rodzina wróciła do Chrzypska Wielkiego. Franciszek Fabiś aktywnie włączał się w życie swojej wsi. Działał w Ochotniczej Straży Pożarnej. W 1963 r. otrzymał odznakę za 55 lat służby w tej organizacji. Należał także do koła ZBoWiD. Zmarł 22 kwietnia 1972 r. Jego prochy spoczywają na cmentarzu parafialnym w Chrzypsku Wielkim.

Kopa A., Udział powiatu Poznań – Zachód w Powstaniu Wielkopolskim w latach 1918 – 1919. Spis powstańców biorących udział w styczniu 1919 r. poz. 102, 103, str. 16; CAW, akta personalne i odznaczeniowe, KW – 29/F – 14; Informacje syna Stanisława Fabisia z 27.09.2009 r.

Grażyna Sielicka

Filozof Stanisław (1901 – 1980), urodził się 4 października 1901 roku w Środzie Wlkp. Ukończył szkołę po-

Stanisław
Filozof

wszechną w Środzie. Pracował w Cukrowni Środa jako pomocnik ślusarski. Z Rady Żołnierskiej 10 lutego 1919 r. wstąpił do 4 Kompanii Średzkiej pod dow. Ignacego Nowaka ze Środy. W Powstaniu Wielkopolskim walczył pod Nakłem i Szubinem. W 1920 roku w szeregach 62 pp walczył pod Kijowem, nad Berezyną, pod Warszawę i Baranowiczami. W kwestionariuszu osobowym skierowanym do Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości o nadanie odznaczenia powołuje się na świadków por. Stefana Namysłowskiego zamieszkałego w Środzie ul. Dąbrowskiego 9 i Waleriana Dawidzińskiego mieszkającego w Środzie, ul. Mała Klasztorna 1. Wniosek z 12 czerwca 1935 roku odrzucono z powodu braku pracy niepodległościowej. We wrześniu 1939 roku zmobilizowany, dostał się do niewoli i został wywieziony na przymusowe roboty do Heiligenhaus koło Diseldorfu. Po wojnie wrócił do Środy, podjął pracę w cukrowni i pracował tam do chwili przejścia na emeryturę. W 1926 r. zawarł związek małżeński z Władysławą Małecką. Miał dwoje dzieci: córkę Zofię (ur. 1927) i syna Witolda (1930 – 1985), ślusarza. Zmarł 20 lipca 1980 roku w Środzie Wlkp. Spoczywa na Kwaterze Powstańców Wielkopolskich. Jego nazwisko figuruje na Tablicy Pamiątkowej Powstańcy Wielkopolscy 1918 – 1919 r. odsłoniętej w 2005 r.

w Kwaterze Powstańców Wielkopolskich w Środzie Wlkp.

CAW, Odrzuc. 12. 06. 1935; Informacje rodziny.

Bożena Filozof

Firlej Walenty (1884 – 1973), urodził się 4 stycznia 1884 r. w Przemyście k. Wolsztyna w rodzinie pracownika Poczty Andrzeja i Magdaleny z domu Marcinkowska. W 6 roku życia rozpoczął naukę w szkole powszechnej w Przemyście, którą ukończył w 1896 r. W wieku 15 lat rozpoczął naukę zawodu kołodzieja, zakończył ją zdaniem egzaminu końcowego przed komisją w Wielichowie. Do 1904 r. pracował w wyuczonym zawodzie. Następnie został powołany do odbycia obowiązkowej służby wojskowej w armii pruskiej. Służył w 2 kompanii 64 pp. w Prenzlau. Z wojska został zwolniony w 1906 r. W 1907 roku, mając już dużą wiedzę zawodową, otworzył samodzielny warsztat kołodziejski. Po kilku latach pracy w zawodzie, zamieszkał w raz z rodziną w Ziółkowie koło Gostynia. Z chwilą rozpoczęcia I wojny światowej został powołany, jako rezerwista do służby w 22 rezerwowym pp armii pruskiej. 21 listopada tego samego roku został ranny pod Częstochową, a następnie wysłany do szpitala w Packau na Dolnym Śląsku. Po wyleczeniu skierowany na kurs sanitarny do miejscowości Neise. Tam po półrocznym szkoleniu zdał komisyjny egzamin z zakresu niesienia pierwszej pomocy sanitarnej. Następnie został wysłany do szpitali wojskowych, kolejno w: Annaberg, Oderberg, Samosoberg, Görlic, Sprottau (Szprotawa) i Cambrei we Francji. W dniach 7 do 12 listopada 1918 r. zgłosił się jako ochotnik do Szpitala Wojskowego we Wrześni

i Kcyni. W tym samym czasie został w tajemnicy przed Niemcami wybrany do Polskiej Rady Żołnierskiej. Jako sanitariusz niemiecki znający doskonale język niemiecki, zbierał wiadomości na temat ruchów wojsk niemieckich i przekazywał je organizacji Polaków, przygotowującej szturm na wroga. Cechowały go patriotyzm, oddanie i upór w walce o niepodległość Ojczyzny. 2 grudnia 1918 r. wykazał się ogromnym męstwem i odwagą wykradając z koszar szpitala niemieckiego karabin maszynowy, 25 karabinów ręcznych i skrzynie naboji. 30 stycznia 1919 r. został zwolniony ze szpitala i natychmiast wstąpił w szeregi Kompanii Strazy Ludowej w Domachowie k. Gostynia, w której służył do czerwca t. r. Następnie zgłosił się jako sanitariusz do Wojska Polskiego. Został przydzielony do III Szpitala Polowego w Kcyni w pow. szubińskim. Służbę pełnił do 25 listopada 1919 r. i w stopniu kaprała przeszedł do rezerwy. Jako rezerwista wrócił do rodziny w Ziółkowie. W 1922 r. przeprowadził się wraz z rodziną w okolice Szamotuł i mieszkał kolejno w: Chlewiskach, Domachowie i Gałowie. W Szamotułach osiadł w 1930 r. Przez okres II wojny światowej prowadził warsztat kołodziejski w Szamotułach. Po wojnie jako mistrz kołodziej był wierny swojemu zawodowi do późnych lat emerytalnych, tj. do 70 roku życia. Był człowiekiem nadzwyczaj pracowitym, dokładnym, ko-

Walenty
Firlej

chającym rodzinę. Mając tak duży zawodowy, służył swoim doświadczeniem i radami wielu pokoleniom. Zmarł 4 października 1973 r. w Szamotułach i został pochowany we wspólnej mogile z żoną na miejscowym cmentarzu parafialnym. Był odznaczony m. in.: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1968) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1957). 14 maja 1907 r. w Przemęcie zawarł związek małżeński z Anną z Motałów (zm. w 1938 r. w Szamotułach). Z małżeństwa tego urodziło się dziewięcioro dzieci: Władysława (ur. 1908), Anna (ur. 1909), Antoni (ur. 1910), Helena (ur. 1912), Michał (ur. 1913), Zofia (ur. 1919), Gracjan (ur. 1920), Aniela (ur. 1923) i Janina (ur. 1925).

Dokumenty odznaczeniowe z Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 7 grudnia 2007 r.; dokumenty i pamiątki rodzinne; Firlej J., Firlej M. W., Firlej Walenty (1884 – 1973), (w:) Powstańcy wielkopolscy... Biogramy uczestników powstania wielkopolskiego 1918/1919. Praca zbiorowa pod red. Bogusława Polaka, T. VI, Poznań 2009, s. 54 – 55.

Jerzy Firlej, Marek Witold Firlej

Fliciński Ludwik (1900 – 1972), urodził się 4 sierpnia. 1900 r. w Ojrzanowie. Rodzice Józef i Antonia z domu Szeliga. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej. Brał czynny udział w strajku szkolnym w 1907/1908 r. o czym zaświadczały wpisy w kronice szkolnej. Wstąpił do powstania w skład oddziału łabiszyńskiego 11 stycznia 1919 r. i walczył do 18 lutego 1919 r. Walczył o wyzwolenie Łabiszyna, pod Rynarzewem. Następnie od 4 kwietnia 1919 r. w 7 kompanii 9 pp. w stopniu kaprała. Zwolniony został do rezerwy 23 listo-

pada 1921 r. 9 listopada 1923 r. poślubił w urzędzie stanu cywilnego w Nakle Stefanię z domu Neumann. Ślub kościelny nastąpił 11 listopada 1923 r. Zamieszkał w Białych Błotach. 24 sierpnia 1939 r. został zmobilizowany i przydzielony do 7 baterii 15 pułku artylerii lekkiej w Bydgoszczy. Jego oddział zajął pozycje w okolicach Nakła, niestety przewaga niemiecka spowodowała odwrót przez Bydgoszcz, Gniewkowo, Włocławek pod Sochaczew koło stolicy. 23 września 1939 r. Trafił do niemieckiej niewoli. Skierowany został do pracy w cukrowni pod Warszawą. W październiku 1939 r. wrócił do Białych Błot i skierowany został do pracy w miejscowej betoniarni. W czasie okupacji z narażeniem życia przechowywał polskie książki z miejscowej biblioteki. Po wyzwoleniu w 1945 r. wstąpił do tworzącej się Milicji Obywatelskiej. Od kwietnia 1945 r. do 1952 r. pracował w betoniarni jako mistrz i kierownik produkcji. W latach 1952 – 1958 pracował w Bydgoskim Przedsiębiorstwie Budowlanym jako kierownik zakładu. Od 1958 r. pracował w Szubińskich Zakładach Terenowych Przemysłu materiałów Budowlanych w Kcyni. Przeszedł kurs kierowników produkcji i pracował na stanowisku starszego majstra ceramiki. Jego udział w powstaniu potwierdziło Dowództwo Okręgu Korpusu VII Referat Historyczny w Poznaniu z 21 lipca 1938 r. oraz po wojnie Centralne Archiwum Wojskowe. Odznaczony: Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918 – 1921; Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1957). Otrzymał także dyplomy 1 stycznia 1931 r. i w 50 rocznicę powstania. 3 września 1969 r. otrzymał odznakę srebrną II stopnia Za pracę społeczną. Ludwik Fliciński zmarł 22 marca 1972 r. w Bydgoszczy.

Akt Ślubu, 25/23; Akt Zgonu, USC Bydgoszcz, 589/1972; Zaświadczenie CAW nr 187/4.01.1988; Archiwum Zarządu Oddziału ZKRP i BWP w Bydgoszczy obecnie w CAW w Warszawie

Kamila Czechowska

Florczak Stefan Szczepan (1894 – 1978), urodził się 22 grudnia 1894 w Sędzinku powiat Szamotuły jako syn Franciszki Florczak. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Dopiewie rozpoczął naukę w zawodzie piekarskim. W 1909 roku wyjechał do Niemiec i podjął pracę w fabryce brykietów. Do Polski wrócił w 1914 roku wrócił do Poznania i pracował w Browarze. W roku 1915 został powołany do armii pruskiej i walczył na froncie zachodnim we Francji. Z wojny wrócił z początkiem grudnia 1918 roku. 28 grudnia 1918 roku wstąpił do oddziału powstańczego w Dopiewie, zorganizowanego przez podporucznika Andrzeja Kopę. Z kompanią podporucznika Antoniego Szyftera brał udział w walkach o Wolsztyn, Zbąszyń, Łomnicę, Nowy Dwór, Szubin, Leszno i Pawłowice. Później w szeregach 10 Pułku Strzelców Wielkopolskich walczył z Ukraińcami pod Lwowem, następnie był uczestnikiem wojny polsko – rosyjskiej w 1920 roku. Z wojska został zwolniony w stopniu kaprała w 1921 roku. Po przejściu do rezerwy podjął pracę jako robotnik w Poznaniu. W okresie późniejszym był zatrudniony w składnicy węgla i drewna w Dopiewie, aż do zakończenia II wojny światowej. Po wyzwoleniu, z powodu choroby nie podejmował stałej pracy. Dorywczo był zatrudniany jako placowy w składnicy drewna w Dopiewie. Przed 1939 rokiem był założycielem i wieloletnim prezesem w Dopiewie Koła Związku Powstańców Wielkopolskich. Od 23

września 1947 roku należał do Związku Powstańców Wielkopolskich 1918/19 w Poznaniu koło w Dopiewie. 5 stycznia 1972 został członkiem ZBoWiD – u Koło w Dopiewie. Odznaczony był: przed 1939 rokiem Medalem Niepodległości, Krzyżem Walcznych, Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918 – 1921, a po II wojnie światowej Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1974). Był żonaty i miał dwoje dzieci: córką i syna. Zmarł 14 lutego 1978 roku i pochowany został na cmentarzu parafialnym w Dopiewie.

Archiwum Państwowe w Poznaniu, Akta byłego Związku Powstańców Wielkopolskich 1918/1919, sygn. 31 f. 28; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 43 – 44.

Eligiusz Tomkowiak

Gawron Ignacy (1902 – 1982), urodził się 9 stycznia 1902 roku w Dobieżyń w rodzinie Franciszka i Józefy z domu Wrzeszczyńska. Brał udział w powstaniu wielkopolskim jako ochotnik Straży Ludowej w Dobieżyń. Później uczestniczył w walkach na terenie Galicji. Następnie uczestniczył w wojnie polsko – bolszewickiej 1920

Ignacy
Gawron

r. aż do zawieszenia broni. W czasie walk w lipcu 1920 r. został ranny. W 1921 r. otrzymał Krzyż Walecznych za walki na froncie litewsko – białoruskim. *We wszystkich walkach wykazuje nadzwyczajną odwagę, idąc na ochotnika w najniebezpieczniejsze patrole, bardzo dzielny, energiczny, wytrwały żołnierz. Zastępuje na odznaczenie* – napisał we wniosku o przyznanie Krzyża Walecznych o Ignacym Gawronie dowódca kompanii porucznik Michał Frołowicz. Po zakończeniu działań wojennych osiedlił się w Tomiczkach. W roku 1931 r. ożenił się w Dakowach Mokrych z Katarzyną Janiszewską i miał z nią dzieci: Henryka (ur. 1932), Barbarę (ur. 1933), Mieczysława (ur. 1937) i Teresę (ur. 1940). W czasie II wojny światowej wysiedlony z rodziną w lubelskie (prawdopodobnie okolice Puchaczowa). Tam w 1942 r. zmarła i została pochowana jego żona. Po wojnie ożenił się powtórnie z Marianną Baliszak. Nie miał z nią dzieci. Zmarł 19 kwietnia 1982 r. i pochowany został na cmentarzu parafialnym w Tomicach.

CAW, Akta personalne i odznaczeniowe KW 32/G 484; Album Pamiątkowy Powstańców i Niepodległościowców Ziem Zachodnich RP 1918/1919. nr 3, str. 83, Poznań 1938 r; Informacje Kazimierza Gawrona z lutego 2009 r.

Grażyna Sielicka

Gawroński Jan (1898 – 1978), urodził się 14 października 1898 r. w Koźminie, jako syn Romana i Marii z Waleśkich. Był jedynym synem, ale miał 6 siostr: Helenę, Stanisławę, Zofię, Marię, Anielę i Franciszkę. Ojciec jego Roman z zawodu był mistrzem rzeźnickim, dlatego też jedynego syna postanowił kształcić w tym zawodzie, trudnił się także handlem końmi i przysiętami.

W 1913 r. oddał go w naukę rzemiosła rzeźnickiego w Poznaniu, do zakładu Wincentego Zająca. Po ukończeniu szkoły zawodowej i uzyskaniu stopnia czeladnika Jan dalej pracował w warsztacie swego mistrza. W okresie międzywojennym uzupełnił swe kwalifikacje zawodowe uzyskując świadectwo mistrza w zawodzie rzeźnickim, zdając 19 lutego 1931 r. egzamin przed Komisją Izby Rzemieślniczej w Poznaniu. W marcu 1917 r. został wcielony do armii pruskiej i wysłany na front zachodni do Francji. Na początku stycznia 1919 r. jego pułk został przerzucony do Lwówka na Dolnym Śląsku. Korzystając z zamieszania, jakie wówczas panowało w armii niemieckiej, zdezerterował i wrócił do Koźmina. Dnia 2 lutego 1919 r. jako ochotnik wstąpił do III kompanii powstańczej w Koźminie, gdzie był gońcem bojowym dowódcy kompanii sierżanta Stanisława Sowińskiego. Razem z kompanią wziął udział w walkach pod Zdunami. W czasie zawieszenia broni był dwukrotnie wysyłany jako parlamentariusz do dowódcy Genschutzu na odcinku krotoszyńskim. W 1920 r. został powołany do 17 Pułku Ułanów w Lesznie. Podczas okupacji, jako powstaniec wielkopolski i kapral Wojska Polskiego został zobowiązany raz w tygodniu meldować się na posterunku żandarmerii niemieckiej. Po wojnie w 1972 r. na mocy decyzji Rady Państwa został mianowany na stopień podporucznika Wojska Polskiego.

Jan
Gawroński

Jan Gawroński był żonaty z Heleną z d. Dyba, z którą miał czworo dzieci: Helenę (ur. 1932), Aleksandrę (ur. 1937), Andrzeja (ur. 1941) i Wacława (ur. 1943 r.). Zmarł 29 kwietnia 1978 r.

Opracowano na podstawie materiałów udostępnionych przez córkę Aleksandrę Gruchot z Obornik, Wykaz członków Towarzystwa Powstańców i Wojaków w Koźminie od 1.07 1921 do 31.12.1930 r.

Michał Pietrowski

Gębaczka Józef (1891 – ?), urodził się 11 marca 1891 roku we wsi Grotniki (powiat Leszno) w rodzinie Apolinarego i Marii z domu Duda. Po ukończeniu szkoły powszechnej w rodzinnej miejscowości, pracował w gospodarstwie rolnym matki (ojciec zmarł w 1902 roku). W 1916 roku został powołany do służby wojskowej w armii pruskiej. Brał udział w I wojnie światowej, walczył na froncie zachodnim. W listopadzie 1918 roku opuścił szeregi wojsk zaborczych, zabierając ze sobą umundurowanie i broń. 6 stycznia 1919 roku ochotniczo wstąpił do oddziału powstańczego we Włoszakowicach (powiat Leszno). Po zakończeniu Powstania Wielkopolskiego został zwolniony z wojska i nadal pracował w gospodarstwie matki. W 1925 roku zawarł związek małżeński z Franciszką Zajęc. Od marca 1926 roku mieszkał

Józef
Gębaczka

we wsi Głodno (powiat Wolsztyn). 27 września 1938 roku został członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu, Koło w Rostarzewie. W 1941 roku został przez Niemców wysiedlony do Wojciechowa (powiat Wolsztyn), a następnie wywieziony na roboty do Niemiec. Do Głodna wrócił w 1945 roku. Pracował we własnym gospodarstwie rolnym, które w 1974 roku przekazał synowi. Był członkiem Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego i od lipca 1974 roku ZBoWiD – u.

Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Niepodległościowe tradycje Gminy Rakoniewice, Rakoniewice 2010 (w druku).

Eligiusz Tomkowiak

Gielnik Marcin (1891 – 1967), urodził się 18 października 1891 roku w Słupi. Ukończył szkołę powszechną w Słupi. W 1907 roku wyjechał do Westfalii i pracował w Menhaus. Brał udział w I wojnie światowej. 28 grudnia 1918 roku wstąpił ochotniczo do oddziału powstańczego, który organizował podporucznik Andrzej Kopa w Dopiewie. Z kompanią podporucznika Antoniego Szyftera brał udział w walkach o Wolsztyn, Zbąszyń, Łomnicę, Nowy Dwór, Szubin, Leszno i Pawłowice. Później w szeregach 10 Pułku Strzelców Wielkopolskich walczył z Ukraińcami pod Lwowem. Na początku 1920 roku został zwolniony do rezerwy w stopniu sierżanta. Po powrocie z wojska pracował jako pracownik kolejowy do czasu przejścia na emeryturę. Od 1934 roku był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich i mieszkał w Poznaniu przy ul. Garbary. Później zamieszkał w Lisówkach. Od 1920 ro-

ku był żonaty z Marią z domu Wolna (ur. 15 lipca 1899 roku). Zmarł 27 stycznia 1967 roku.

Archiwum Związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło w Dopiewie; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 45.

Eligiusz Tomkowiak

Gieryna Franciszek Ksawery (1885 – 1976), urodził się 7 września 1885 r. w Szaradowie pod Szubinem. Był synem Franciszka i Julianny z domu Pazderskiej. W czasie powstania wstąpił do oddziału powstańczego. Po powstaniu pracował w Kcyni w Urzędzie Pocztowym. 8 listopada 1920 r. w Kcyni poślubił Martę Codrow (ur. 20 lutego 1896 w Dębówku w powiecie Wyrzyskim), która była córką Józefa i Julianny z domu Szulc. Żona pochodziła patriotycznej rodziny. Sama pełniła role sanitariuszki w czasie powstania w Kcyni, a jej bracia wstąpili do powstania. W 1923 r. został przeniesiony służbowo do Bydgoszczy i małżonkowie zamieszkali tam. Ze związku na świat przyszło troje dzieci. W czasie II wojny światowej został wywieziony na roboty po tym jak nie przyjął niemieckiej grupy narodowościowej. Zmarł 25 sierpnia 1944 r. w Ołtoczyńskim koło Ciechocinka gdzie przymusowo pracował. Zmarł w trakcie kopania rowów. Marta Gieryna pozostała wdową i utrzymywała się z powodu złego stanu zdrowia z renty. Zmarła 12 lutego 1976 r. w Bydgoszczy.

Akt ślubu, USC Kcynia, nr 33/1920;

Oświadczenie świadka Jana Stawińskiego, 20.03.1975 r.; Archiwum Zarządu Oddziału ZKRP i BWP w Bydgoszczy obecnie w CAW w Warszawie

Kamila Czechowska

Golczak Józef (1899 – 1982), urodził się 13 marca 1899 roku w Januszewicach jako syn Franciszka i Marianny z domu Balcerek. Młodszy brat Franciszka. W czerwcu 1917 roku został zmobilizowany do armii niemieckiej (17 pułk rezerwowy w Bojanowie), następnie wysłany na front rosyjski, a później zachodni do Flandrii. W połowie grudnia 1918 r. wrócił do domu. 6 stycznia 1919 roku wstąpił w szeregi Kompanii Bukowskiej. Walczył m. in. pod Zbąszyniem. W szeregach Kompanii Bukowskiej pozostawał do końca marca 1919 r. W maju 1919 r. wcielony został do 1 baterii zapasowej artylerii na Sołacz. W czerwcu 1919 r. wyruszył z pułkiem pod Lwów. Tak wspominał ten okres swojego życia: *Po powrocie spod Lwowa wyruszyliśmy na okupację Pomorza, skąd pojechaliśmy na Ukrainę aż pod Kijów*. Walczył także na froncie białoruskim pod Mińskiem i nad Berezyną. Brał udział w walkach o Warszawę w 1920 r. Pod Łomżą został ranny w lewą stopę. 13 marca 1921 r. otrzymał na wniosek podporucznika Białego Krzyż Walecznych. Po powrocie z wojska wspólnie z kolegami założył w Januszewicach gniazdo Sokół i ćwiczył młodsze roczniki. W 1937 r. składał podanie o odznaczenie do Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości. Zaświadczenie o udziale w walkach Kompanii Bukowskiej wystawili mu Franciszek Górczak (sierżant Kompanii Bukowskiej), Szczepan Gielnik oraz Kazimierz Zenkter. W okresie międzywojennym mieszkał w Poznaniu i pracował jako

kupiec. Zmarł w Poznaniu 7 września 1982 roku i pochowany został na Cmentarzu Komunalnym na Junikowie (pole 6, kwatera 1, rząd 1, grób nr 4).

CAW, Akta personalne i odznaczeniowe, sygn. KW 34/G 1186; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Elijusza Tomkowiaka w Dopiewie.

Grażyna Sielicka

Golimowski Franciszek (1890 – 1979), urodził się 16 stycznia 1890 roku w Strzelcach, w dawnym powiecie Grodzisk Wielkopolski. Syn Wojciecha i Marianny ze Świdrów. W latach 1897 – 1904 ukończył szkołę powszechną w Grąblowie. W 1909 roku wstąpił na praktykę jako szofer mechanik. Do 1912 roku był szoferem na majątku Osselwitz. Dnia 2 października 1912 roku został powołany do armii niemieckiej do 6 Pułku Artylerii Ciężkiej w Głogowie. 2 sierpnia 1914 roku otrzymał stopień kaprała i wraz z I Baterią 6 Pułku Artylerii Ciężkiej wyruszył na front zachodni. Na wieść o wybuchu rewolucji w Niemczech, 30 grudnia 1918 roku zdezerterował z wojska we Wrocławiu i udał się pieszo do Poznania. 15 stycznia 1919 roku został aresztowany przez patrol niemiecki i osadzony w więzieniu. 5 lutego 1919 roku wstąpił jako ochotnik w szeregi powstańcze i pod

dowództwem porucznika Jeszkiego z 1 Pułku Artylerii Ciężkiej z Poznania. Wyruszył do walki na front pod Zbąszyniem i Leszmem. 5 marca 1919 roku wyruszył do walki z bolszewikami na front białoruski. W kwietniu 1920 roku powrócił do Poznania i wstąpił do formowanej 4 D. A. K. Sołacz pod dowództwem kapitana Hartinga wyruszył na front w obronie Płocka. Dalej ruszył w pościg za bolszewikami w kierunku Lidy i Małodeczna. Po zawieszeniu broni 18 października 1920 roku wyruszył kolejną w rejon Przemyśla. Kiedy przejeżdżał konno przez most w Przemyśle, most się zawalił i dwa miesiące leżał w szpitalu. W styczniu 1921 roku został mianowany ogniomistrzem sztabowym. 14 czerwca 1921 został zwolniony z wojska, a ostatecznie przeniesiony do rezerwy 14 marca 1923 roku. Powrócił do swojego zawodu, 4 listopada 1924 roku w Sadkach poślubił Józefę Przemorską. Miał trójkę dzieci. W czasie II wojny światowej pracował jako szofer w Poznaniu. W 1958 roku został odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Zmarł 20 marca 1979 roku w Poznaniu i został pochowany na cmentarzu komunalnym na Junikowie (pole 31, kwatera 5, rząd 7, grób nr 6).

Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie, akta osobowe Franciszka Golimowskiego; Archiwum rodzinne Artura Przemorskiego

Artur Przemorski

Franciszek
Golimowski

Gostyński Franciszek (1889 – 1967), urodził się w Dopiewcu 16 stycznia 1889 roku w rodzinie Ignacego i Katarzyny. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Dopiewcu pracował w rolnictwie. W 1909 roku został po-

wołany do armii pruskiej i do 1911 roku służył w pułku artylerii w Szprotawie. Po zwolnieniu ze służby wojskowej podjął pracę w kolejowej Ekspedycji Towarowej w Poznaniu na stanowisku odprawiacza pociągów. W 1918 roku ukończył kurs kierowników pociągów. Od 27 grudnia 1918 roku, jako ochotnik brał udział w Powstaniu Wielkopolskim. Pełnił służbę przy fortach VIII i VIII a, uczestniczył w patrolach na terenie miasta Poznania i na Dworcu Głównym. Od 10 stycznia 1919 roku w szeregach Straży Ludowej dzielnic Św. Łazarz – Górczyn. Z wojska zwolniony 31 lipca 1919 roku. W 1920 roku został przeniesiony do Ekspedycji Towarowej w Zbąszyniu. Ponownie do Poznania został przeniesiony w 1924 roku i pracował w Ekspedycji Poznań – Garbary do 1946 roku. W czasie okupacji został wysiedlony ze swego mieszkania w Poznaniu przy ulicy Hetmańskiej i zamieszkał przy ul. Żupańskiego. 25 maja 1944 roku budynek w którym mieszkał został zbombardowany. Od 1946 roku aż do emerytury pracował w Ekspedycji Towarowej Poznań Główny. Odznaczony był Srebrnym Krzyżem Zasługi (1929). 14 marca 1957 roku został członkiem ZBoWiD – u. Zmarł 26 sierpnia 1967 roku w Poznaniu. Pochowany został na Cmentarzu Górczyńskim parafii pod wezwaniem Matki Boskiej Bolesnej przy ul. Ściegiennego (kwatery VLd, rząd 2, nr grobu 19).

Archiwum Związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych w Poznaniu; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Po-

wstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 45 – 46.

Eligiusz Tomkowiak

Górski Franciszek (1889 – 1971).

Urodzony 18 sierpnia 1889 r. w Pawłowie pow. Witkowo, syn Józefa G. i Julianny. Ukończył osiem klas niem. szkoły ludowej. W latach 1915 – 1918 saper na froncie w Rumunii. Od 18 stycznia 1919 r., w 1 baonie (potem 7 p.) saperów. Walczył w okolicach Rynarzewa, Szubina, Kcyni, Jutrosina i pod Rawiczem. Uczestniczył w zaprzysiężeniu Straży Ludowej (batalionu pobiedzkiego) w Pobiedziskach 14 kwietnia 1919 r. Zwolniony do rezerwy 3 sierpnia 1919 r. W grudniu 1929 r. przeniesiony do pospolitego ruszenia. W okresie międzywojennym pracował jako ślusarz w Fabryce Odlewów Staszewski w Poznaniu, a od 1931 r. w Firmie Zagalak w Młynie i w kuźni Breuera. W 1957 r. przeszedł na emeryturę. Był członkiem ZBoWiD. Zmarł w Pobiedziskach 15 grudnia 1971 r., spoczywa na miejscowym cmentarzu parafialnym. Odznaczenia: Wielkopolski Krzyż Powstańczy (1958). 31 stycznia 1972 r. mianowany podporucznikiem W. P. W maju 1922 r. ożenił się z Ireną Grabowską; dzieci: Kazimiera (zam. Horbik), Teresa (zam. Duda), Zofia, Zygmunt.

Franciszek
Górski

Marek Rezler

Gracyalny Edward (1899 – 1975), urodził się 6 października 1899 r. w Powidzu, w rodzinie Władysława i Stanisławy z domu Nowakowskiej. Był synem górnika, który pracował przez wiele lat w kopalniach węgla w Westfalii. Po powrocie do Powidza ojciec Edwarda kupił własne gospodarstwo rolne. Jako poddany cesarza niemieckiego został przymusowo powołany do służby wojskowej. Szkolenie odbył w 34 pułku piechoty w Szczecinie, od 1 sierpnia 1917 r. wysłany na front niemiecko – francuski brał udział w bitwach na froncie zachodnim, gdzie został ranny i ewakuowano go do szpitala w Kcyni. Za pobyt na froncie otrzymał Krzyż Żelazny. Od końca grudnia 1918 r. ochotniczo wstąpił w szeregi powstańcze do kompanii powidzkiej dowodzonej przez ppor. Józefa Bilskiego, z którą został wysłany na front północny powstania. Walczył wraz z całą kompanią pod Szubinem, Nakłem, Paterkiem, Kowalewem, Budzyniem, Margoninem. Został ranny w lutym 1919 r. podczas walk pod Paterkiem koło Nakła, leczony w szpitalu powstańczym w Kcyni. Następnie wszedł w skład tworzonej armii wielkopolskiej do 4 pułku strzelców wielkopolskich w Gnieźnie. Po zakończeniu walk i reorganizacji armii w listopadzie 1919 roku został skierowany do 15 batalionu celnego w Sosnowcu na granicę niemiecką na Górnym Śląsku. Zadaniem tego oddziału była ochrona granicy polskiej między Zagłębiem Dąbrowskim, a Górnym Śląskiem w okresie powstań śląskich i plebiscytu. W tym czasie poznał Stanisławę Machniewską, z którą wziął ślub i miał dwóch synów Domi-

nika i Jerzego. Od listopada 1921 roku pełnił służbę w Korpusie Ochrony Pogranicza w Nowowilejce koło Wilna. W grudniu 1923 r. wraca do macierzystej jednostki do 58 pułku piechoty w Poznaniu, gdzie po kursie dla podoficerów w Śremie otrzymuje stopień starszego sierżanta. Na własną prośbę w lutym 1930 roku przeniesiony zostaje do 23 pułku artylerii lekkiej w Będzinie (Zagłębie Dąbrowskie). Po zdaniu matury awansowany jest w 1937 r. na stopień chorążego. 23 pułk artylerii lekkiej w 1939 r. stacjonował w Będzinie, był jednostką artylerii 23 Górnośląskiej Dywizji Piechoty. Rodowód tego pułku wywodził się z 214 ochotniczego wielkopolskiego pułku artylerii polowej, który zorganizowano w czasie Powstania Wielkopolskiego na Sołaczu w Poznaniu. W 1939 r. chorąży Edward Gracyalny był szefem kancelarii dowództwa pułku. Od 1 września 1939 r. po napaści Niemców hitlerowskich na Polskę przeszedł wraz z pułkiem w składzie 23 dywizji piechoty szlak bojowy Armii Kraków. Brał udział w pierwszej bitwie pod Tomaszowem Lubelskim, walczył tam do 20 września 1939 r. Z resztą dywizji przeszedł po 20 – tym września 1939 r. granicę polsko – węgierską. Internowany na Węgrzech, uciekł z obozu, przez Jugosławię i Włochy przybył do Francji. W listopadzie 1939 r. został żołnierzem polskiej 1 dywizji grenadierów, która brała udział w wojnie obronnej Francji przed ofensywą niemiecką w maju i czerwcu 1940 r. Dywizja skapitulowała 21 czerwca 1940 r. na rozkaz dowódcy IV armii francuskiej. W kampanii francuskiej Edward Gracyalny został ranny, dostał się do niewoli niemieckiej, gdzie przebywał w stalagu XII D i A do kwietnia 1945 r. Po wyzwoleniu z niewoli w maju 1945 r. zgłosił się do II Korpusu Polskich Sił

Zbrojnych gen. Władysława Andersa we Włoszech. Następnie stacjonował w Anglii, skąd w lipcu 1947 r. wrócił do kraju. W Polsce po licznych zawirowaniach ukończył studia ekonomiczne i pracował jako księgowy. Pod koniec lat 60 – tych przeszedł na emeryturę. Zmarł 21 września 1975 r.

Dokumenty i pamiątki rodzinne.

Krzysztof Gracyalny

Gracz Jan (1901 – 1989), urodził się 2 lipca 1901 roku w Wiosce (powiat Wolsztyn), syn Agnieszki. Ukończył 7 – klasową szkołę powszechną w Poznaniu. Następnie pracował jako gонец, później jako robotnik na Cytadeli w Poznaniu. Od 1915 roku należał do 4 – tej Drużyny Skautowej im. Władysława Jagiełły. Drużynowym był wówczas Bolesław Jankowski. 27 grudnia 1918 roku ochotniczo wstąpił do oddziału powstańczego w Bazarze pod dowództwem podporucznika Rybki, gdzie objął obowiązki gońca do dnia 9 stycznia 1919 roku. Następnie został przeniesiony do 1 kompanii skautowej pod dowództwem podporucznika Wierzejewskiego. Do 19 stycznia uczestniczył w patrolach i pełnił służbę wartowniczą na terenie miasta Poznania. Później został wcielony do 1 Pułku Strzelców Wielkopolskich (późniejszy 55 pp). Brał udział w wojnie polsko – bolszewickiej. Do rezerwy zwolniony 21 stycznia 1921 roku w stopniu szeregowca. Po powrocie z wojska od grudnia 1921 roku do listopada 1933 roku pracował w Hurtowni Bracia Miniccy w Poznaniu jako robotnik. Od marca 1934 zatrudniony był w Miejskim Domu Noclegowym w Poznaniu jako palacz dezynfektor. 24 sierpnia 1939 roku został powołany do Wojska Polskiego i wcielony do 64 – go Baonu Wartow-

niczego. Brał udział w Bitwie nad Bzurą. Pod Sochaczewem został wzięty do niewoli niemieckiej. 18 października 1939 roku zwolniony z obozu jenieckiego w Kielcach i wrócił do Poznania. Na początku listopada 1939 roku został przez Niemców wezwany do pracy w Miejskim Domu Noclegowym. Do końca wojny zajmował się odkażaniem wojska niemieckiego, dzieci i dorosłych wysyłanych na roboty do Niemiec, Żydów oraz więźniów z Fortu VII. Po zakończeniu II wojny światowej, od 16 lutego 1945 roku pracował w Szpitalu Zakaźnym na Zawadach (w okresie międzywojennym mieścił się tam Miejski Dom Noclegowy). 13 maja 1964 roku został członkiem ZBoWiD – u Koło Starówka. 31 sierpnia 1966 roku przeszedł na emeryturę. Od 1926 roku był żonaty i miał dwóch synów. Mieszkał w Poznaniu przy ulicy Mostowej. Zmarł 21 września 1989 roku i został pochowany na Cmentarzu Komunalnym na Miłostowie w Poznaniu (pole 10).

Informacje rodziny; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Niepodległościowe tradycje Gminy Rakoniewice, Rakoniewice 2010 (w druku).

Eligiusz Tomkowiak

Gryśka Kazimierz (1894 – 1983), urodził się 9 lutego 1894 roku w Trzcielinie pow. poznański w rodzinie Wojciecha i Marianny. Ukończył szkołę powszechną w Trzcielinie. 6 czerwca 1916 roku został powołany do armii pruskiej i wysłany na front zachodni do Francji. Służył w artylerii. Z wojska wrócił na początku grudnia 1918 roku. 28 grudnia wstąpił do oddziału powstańczego organizowanego

przez podporucznika Andrzeja Kopę w Dopiewie. Brał udział w zdobyciu stacji lotniczej w Ławicy koło Poznania. 7 stycznia 1919 roku przeniesiony do oddziału artylerii w Poznaniu na Sołacz. Ze swoim oddziałem walczył pod Kcynią, Szubinem, Inowrocławiem i w okolicach Kwilcza. 28 kwietnia 1920 roku zwolniony z wojska, jako rocznik nieporobowy. 14 sierpnia 1920 roku ponownie powołany do służby wojskowej i skierowany do 14 Pułku Artylerii Ciężkiej. Brał udział w walkach z Rosjanami. 6 grudnia 1920 roku bezterminowo urlopowany z wojska. Mieszkał w Wysogotowie i pracował w gospodarstwie rolnym. Odznaczony Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918 – 1921 i Odznaką Pamiątkową 14 Dywizji Piechoty Wielkopolskiej. Był członkiem ZBoWiD – u Koło w Tarnowie Podgórnym. Był żonaty. Zmarł 15 stycznia 1983 roku.

Archiwum Związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło w Tarnowie Podgórnym; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 46 – 47.

Malwina Tomkowiak

Heleniak Władysław (1894 – 1969), syn Antoniego i Anastazji z domu Lach urodził się 18 sierpnia 1894 r. w Mieczkowie w powiecie szubińskim. Miał dwie siostry. W 1901 r. rozpoczął naukę w szkole w Mieczkowie. Brał udział w strajku szkolnym. Po ukończeniu szkoły pomagał rodzicom na 7 ha gospodarstwie rolnym. W 1915 r. powołany został do wojska niemieckiego.

Z wojska niemieckiego wrócił w listopadzie 1918 r. 28 stycznia 1919 r. wstąpił ochotniczo do 2 Kompanii Kcyńskiej. Pod dowództwem późniejszego majora Jana Sławińskiego z Ujazdu pod Kcynią walczył w rejonie Kcyni, Szubina, Rynarzewa, Samokłesk, Turu i Brzózek. Następnie skierowany został pod Rawicz. Walczył do 6 maja 1919 r. 26 października 1919 r. jako jedyny żywiciel rodziny został zwolniony z wojska. Pracował na odziedziczonym po rodzicach 7 ha gospodarstwie rolnym. Po wkroczeniu wojsk niemieckich w 1939 r. został przez okupanta pobity, a następnie w roku 1940 r. wysiedlony z rodzinnego gospodarstwa. Z żoną, pięciorgiem małych dzieci i 75 – letnią schorowaną matką żył w trudnych warunkach pracując jako robotnik leśny w Smogulcu. Po wojnie wrócił na rodzinne gospodarstwo, a po owdowieniu mieszkał z synem Józefem i córką Jadwigą. Zaangażował się w pracę społeczną. Był naczelnikiem Ochotniczej Straży Pożarnej w Mieczkowie, prezesem tamtejszego Kółka Rolniczego, prezesem koła ZBoWiD do 1959 r. Odznaczony był Odznaką Honorową Frontu Pomorskiego. Zmarł w lutym 1969 r.

Archiwum Zarządu Oddziału ZKRP i BWP w Bydgoszczy obecnie w CAW w Warszawie

Kamila Czechowska

Herra Franciszek (1900 – 1986), urodził się 2 grudnia 1900 roku w Dopiewcu w rodzinie Antoniego i Weroniki. Ukończył szkołę powszechną i później szkołę zawodową. W styczniu ochotniczo wstąpił do oddziału powstańczego zorganizowanego przez podporucznika Andrzeja Kopę w Dopiewie. Brał udział w zdobyciu stacji

lotniczej w Ławicy koło Poznania. Później z kompanią porucznika Antoniego Szyftera walczył pod Zbąszyniem. W szeregach 10 Pułku Strzelców Wielkopolskich walczył z Ukraińcami pod Lwowem i z Rosjanami w wojnie rosyjsko – polskiej 1920 roku. Do rezerwy zwolniony w 1921 roku. Przed 1939 rokiem był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich 1918/19. Po II wojnie światowej pracował jako kierowca w Komitecie Wojewódzki PZPR w Poznaniu. Należał do ZBoWiD Koło Poznań – Świerczewskiego. Był żonaty. Zmarł 3 czerwca 1986 roku w Poznaniu i został pochowany na Cmentarzu Górczyńskim parafii pod wezwaniem Matki Boskiej Bolesnej przy ul. Ściegiennego (kwatera II L no, rząd 12, nr grobu 14).

Archiwum byłego Związku Bojowników o Wolność i Demokrację Koło Poznań – Świerczewskiego; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 47.

Eligiusz Tomkowiak

Hoffmann Ludwik (1893 – 1978), urodził się 11 sierpnia 1893 roku w Konarzewie w rodzinie Ignacego i Antoniny z domu Simińska. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Konarzewie wyjechał do Berlina. Zamieszkał u starszej siostry i rozpoczął naukę w zawodzie ślusarza maszynowego. W 1913 roku został powołany do armii pruskiej i skierowany do służby w marynarce wojennej w Kolonii. Służył na słynnym niemieckim pancerniku Schleswig – Holstein. Brał udział w Bitwie

jutlandzka, nazywanej też w Niemczech *Skaggerakschlacht*, która miała miejsce w dniach od do roku. Było to jedyne starcie podczas, pomiędzy *Hochseeflotte* i *Grand Fleet*. Bitwa jutlandzka była próbą realizacji idei wielkiego rozstrzygającego starcia flot liniowych, mającego się zakończyć w założeniu zniszczeniem jednej floty. Starcie nie przyniosło jednak rozstrzygnięcia i obie strony ogłosiły zwycięstwo. Podczas tej bitwy został ciężko ranny i przez wiele miesięcy był leczony w niemieckich szpitalach wojskowych. W końcu grudnia 1918 roku wrócił do domu. 8 stycznia 1919 roku wstąpił ochotniczo do oddziału powstańczego zorganizowanego przez podporucznika Andrzeja Kopę w Dopiewie. Z kompanią porucznika Antoniego Szyftera brał udział w walkach pod Zbąszyniem. Później kompania walczyła w okolicach Wronek i Kwilcza. Z wojska zwolniony został 15 września 1919 roku i od października tego roku rozpoczął pracę jako mechanik kolejowy w PKP. W październiku 1920 roku wyjechał do Francji i pracował w kopalni. Do Polski wrócił w 1935 roku i wspólnie z żoną pracował w majątku ziemskim w Konarzewie. W 1943 roku został wysłany przez Niemców na roboty do Rosji do „bauzugu” kolejowego (pociągi robocze Wehrmacht, których zadaniem było usuwanie szkód na torach po bombardowaniu). Do domu wrócił w maju 1945 roku i wrócił do pracy w PKP w Poznaniu jako ślusarz maszynowy. W 1953 roku przeszedł na emeryturę. Od 23 kwietnia 1965 roku członek ZBoWiD – u Koło w Dopiewie. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim 26 kwietnia 1972 roku awansowany na stopień podporucznika rezerwy Wojska Polskiego. Do 1967 roku mieszkał w Konarzewie; 27 listopada tego roku wraz z żoną zamieszkał w Dopiewie.

Był dwukrotnie żonaty. Pierwsza żona zmarł w 1942 roku 1 czerwca 1942 roku ożenił się po raz drugi z Franciszką Sobkowiak (1901 – 1993). Zmarł w Dopiewie 6 sierpnia 1978 roku i pochowany został na miejscowym cmentarzu parafialnym.

Archiwum Związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło w Dopiewie; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 47 – 48.

Malwina Tomkowiak

Hoffmann Władysław (1884 – 1967), urodził się 11 czerwca 1884 roku w Tarnowie Podgórnym jako syn Tomasza i Cecylii z domu Weber. 28 grudnia 1918 roku wstąpił do oddziału powstańczego zorganizowanego przez podporucznika Andrzeja Kopę w Dopiewie. Wcielony został do kompanii, której dowódcą został porucznik Antoni Szyfter. Walczył pod Zbąszyniem od 8 stycznia do 16 kwietnia 1919 roku. Jako rocznik niepoborowy w kwietniu 1919 roku zwolniony z wojska. Podczas okupacji niemieckiej pracował przymusowo u niemieckiego rolnika w Zakrzewie. Później został zabrany do pracy przy kopaniu rowów przeciwczołgowych w okolicach Murowanej Gośliny pow. poznański. Od 1944 roku do 1951 roku nie pracował z powodu inwalidztwa. W 1951 roku podjął pracę w niepełnym wymiarze czasu, jako strażnik w Spółdzielni Ochrony Obiektów. Mieszkał w Zakrzewie. Od 27 marca 1964 roku był członkiem ZBoWiD –

u Koło w Dopiewie. Zmarł 18 listopada 1967 roku w Zakrzewie.

Archiwum Związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło w Dopiewie; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 48.

Eligiusz Tomkowiak

Jabłoński Jakub (1898 – 1967), urodził się 14 lipca 1898 r. w Karolewie k/ Rogoźna pow. Oborniki. Syn Jana i Franciszki Jabłońskich. Jako uczeń szkoły powszechnej brał udział w 1905 r. w strajku szkolnym. W 1918 r. jako żołnierz armii pruskiej przebywał na ćwiczeniach w Biedrusku k/ Poznania. Po wybuchu rewolucji w Niemczech wrócił do domu z pełnym ekwipunkiem wojskowym. W Rogoźnie wstąpił do oddziałów powstańczych, z którymi 31. XII. 1918 r. uczestniczył z bronią w rękę w oswobodzeniu od Niemców Rogoźna, a następnie Ryczywołów, Wągrowca, Budzynia, Chodzieży i innych miejscowości. Po zakończeniu I wojny światowej zamieszkał w Bydgoszczy, gdzie był zawodowym żołnierzem w pułku piechoty. W 1937 r. z powodu ciężkiej choroby przeszedł na rentę wojskową i przeniósł się z rodziną do Rogoźna. W czasie okupacji hitlerowskiej został wysłany na przymusowe roboty do Niemiec i tam pracował na kolei. Z powodu choroby wrócił do Rogoźna, gdzie został zatrudniony w niemieckim gospodarstwie rolnym. Po II wojnie światowej osiedlił się w Legnicy. Tam do czasu przejścia na emeryturę pracował w Legnickim Przedsiębiorstwie Wodociągów i Kana-

lizacji. Aktywnie uczestniczył w działalności społecznej w środowisku Powstańców Wielkopolskich w Legnicy. Zmarł 20 lipca 1967 r. w Legnicy, gdzie został pochowany w mundurze Powstańca Wielkopolskiego na Cmentarzu Komunalnym. Zawarł związek małżeński ze Stanisławą Giergowicz. Mieli pięcioro dzieci: Jan (ur. 1921r.), Czesław (ur. 1922 r.), Halina (ur. 1927 r.), Ludwik (ur. 1931 r.), Maria (ur. 1936 r.). Po śmierci żony ponownie ożenił się w 1963 r. z Marią Misiak.

Wspomnienia Powstańców Wielkopolskich zamieszkałych w Legnicy w 1966 r. (k. 31 i 1 mapa), Biblioteka PAN w Kórniku. Sygn. B. K. 12159. Dokumenty w posiadaniu wnuczki Zdzisławy Teresy Kaniuki.

Czesław Kowalak

Jakubowski Franciszek (1885 –?), cieśla. Urodził się 7 lipca 1885 roku w Ławicy koło Poznania jako syn Macieja i Marianny z domu Łakoma. Ukończył szkołę powszechną w Ławicy i podjął naukę w zawodzie cieśli. W 1915 roku został powołany do armii pruskiej i po przeszkoleniu rekruckim skierowany na front zachodni. Do domu wrócił w grudniu 1918 roku. 27 grudnia 1918 roku jako ochotnik wstąpił do oddziałów powstańczych w Poznaniu i brał udział w zdobyciu stacji lotniczej w Ławicy pod Poznaniem i koszar 6 Pułku Piechoty Pruskiej. Po zdobyciu lotniska pozostał w Ławicy i pełnił służbę wartowniczą. 12 lutego 1919 roku został przydzielony do Obrony Krajowej, a w październiku 1919 roku przeszedł do baonu zapasowego Poznań Główna. 20 czerwca 1920 roku został zwolniony z wojska. Od 16 lipca 1938 roku był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich; należał też

do Związku Weteranów Powstań Narodowych RP 1914 – 1919. Mieszkał w Skórzewie gmina Dopiewo. Po II wojnie światowej, 5 sierpnia 1948 r. wstąpił do Związku Powstańców Wielkopolskich 1918/1919 w Poznaniu, Koło Poznań Junikowo. Był żonaty z Marią z domu Moritz (ur. 17 lipca 1898 roku).

Archiwum byłego Związku Bojowników o Wolność i Demokrację, Koło Poznań – Junikowo; Zbiory Gabinetu Pamiatiek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 48 – 49.

Eligiusz Tomkowiak

Janowicz Leon (1899 –?), urodził się 26 czerwca 1899 roku w Rakoniewicach, w rodzinie Teodora i Małgorzaty. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Rakoniewicach, podjął naukę w zawodzie piekarza u mistrza W. Brzozowskiego w Rakoniewicach. Egzamin czeladniczy zdał w 1916 roku. W grudniu 1916 roku został powołany do armii pruskiej i wysłany na front zachodni do Francji. Po zdemobilizowaniu w listopadzie 1918 roku, wrócił do Rakoniewic. 3 stycznia 1919 roku ochotniczo wstąpił do oddziału powstańczego w Rakoniewicach i do 16 marca 1919 roku walczył pod Wolsztynem, Babimostem i Zbąszyniem. Później w szeregach Wojska Polskiego walczył na froncie wschodnim z Ukraińcami i Rosjanami. Do rezerwy zwolniony w 1922 roku. Po powrocie z wojny podjął pracę w młynie w Wolsztynie, a następnie w Granowie. Od 1930 roku do września 1939 roku prowadził własną piekarnię w Wiosce. W okresie

okupacji został przez Niemców zatrudniony we młynie w Wolsztynie, a rodzina pracowała w niemieckim gospodarstwie rolnym w Wiosce. Po zakończeniu II wojny światowej, do 1950 roku prowadził własną piekarnię w Wiosce. Później po zlikwidowaniu piekarni, był zatrudniony jako robotnik w Gminnej Spółdzielni Samopomoc Chłopska Jabłonna. Był żonaty.

Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Niepodległościowe tradycje Gminy Rakoniewice, Rakoniewice 2010 (w druku).

Eligiusz Tomkowiak

Janyga Władysław (1901 – 1978), urodził się 20 czerwca 1901 roku w Konarzewie gmina Dopiewo w rodzinie Stefana i Marii z domu Skrzypczak. Od 1 kwietnia 1907 roku do 31 marca 1915 roku uczęszczał do szkoły powszechnej w Konarzewie. 4 stycznia 1919 roku ochotniczo wstąpił do oddziałów powstańczych w Poznaniu i został przydzielony do 1 Pułku Strzelców Wielkopolskich (późniejszy 55 pułk piechoty). Brał udział w zdobyciu stacji lotniczej w Ławicy koło Poznania (6 stycznia 1919 roku). Później walczył z Ukraińcami pod Lwowem. W maju 1919 roku został skierowany do Szkoły Podoficerów Piechoty na kurs, który ukończył w grudniu tego roku. W lipcu 1920 roku wyjechał na front wschodni. 11 sierpnia 1920 roku został ciężko ranny w głowę. Po długotrwałym leczeniu 10 sierpnia 1921 roku zwolniony z wojska jako inwalida wojenny, trwale niezdolny do służby wojсковej. Od 11 sierpnia 1921 roku do 31 grudnia 1922 roku pracował w Państwowym Urzędzie Pośrednictwa Pracy

w Obornikach; później od 1 stycznia do 31 grudnia 1923 roku był zatrudniony w Starostwie Powiatowym w Obornikach. 1 stycznia 1924 roku został przyjęty do pracy w Starostwie Krajowym w Poznaniu i był tam zatrudniony do 31 marca 1935 roku. 1 kwietnia 1935 został przeniesiony na stanowisko księgowego w kasie Zakładu Psychiatrycznego w Owińskach. Po likwidacji zakładu przez hitlerowców, w styczniu 1940 roku został zwolniony z pracy. Następnie pracował kolejno: jako robotnik kolejowy na stacji w Owińskach (1 lutego – 15. marca 1940 roku); robotnik w niemieckiej Prowianturze w Biedrusku (16 marca – 15 maja 1940 roku). 16 marca 1940 roku wraz z rodziną został wywieziony przez Niemców do Generalnej Guberni (wieś Krzemień, gmina Jabłonna Lacka, powiat Sokołów Podlaski). Przebywał tam do 17 lipca 1944 roku. Zatrudniony był głównie u miejscowych rolników. 18 lipca 1944 roku wywieziony został na roboty do Niemiec. 23 września 1944 roku przyjechał do Wyszkowa i 1 grudnia tego roku został zatrudniony u miejscowego lekarza powiatowego. 31 marca 1945 roku razem z rodziną wrócił do Poznania. Po powrocie do Poznania pracował w Wydziale Województwa Poznańskiego (do 31 grudnia 1949 roku), następnie w Urzędzie Wojewódzkim w Poznaniu (do 15 kwietnia 1954 roku); Wojewódzkim Zarządzie PGR w Poznaniu (do 30 listopada 1954 roku). 1 grudnia 1954 roku został zwolniony z pracy. Od stycznia do marca 1955 roku był zatrudniony jako strażnik w Ochronie Obiektów w Poznaniu. 1 kwietnia 1955 otrzymał stanowisko rewidenta w Poznańskich zakładach Napraw Samochodów. Mieszkał w Poznaniu przy ulicy Niecałej. Odznaczony Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918 – 1921 (1935), Odznaką Pamiąt-

kową Wojsk Wielkopolskich i Odznaką Honorową Orleńską. Był żonaty. Zmarł w Poznaniu 9 lipca 1978 roku i został pochowany na Cmentarzu Komunalnym na Junikowie (pole 30, kwatera 3, rząd A, nr grobu 1).

Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie, Odrzucone 22. 02. 1937; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 49 – 50.

Eligiusz Tomkowiak

Janyszkowiak Jan (1900 – 1975), urodził się w Poznaniu 23 maja 1900 roku, w rodzinie Antoniego i Katarzyny z domu Królik. Ukończył szkołę powszechną w Poznaniu. W 1915 roku zamieszkał wraz z rodziną w Gołuskach powiat poznański. Od roku 1917 mieszkał w Dopiewcu, gdzie jego rodzice pracowali w miejscowym majątku. 14 czerwca 1918 roku został powołany do armii pruskiej i służył w pułku artylerii ciężkiej w Poznaniu na Sołacz. 29 grudnia 1918 roku, jako ochotnik wstąpił do oddziału powstańczego zorganizowanego przez podporucznika Andrzeja Kopę w Dopiewie. Służył w kompanii porucznika Antoniego Szyftera. Walczył pod Wolsztynem, Zbąszyniem, Rynarzewem, Kcynią i Szubinem. W 1919 roku wyjechał na front ukraiński i brał udział w walkach pod Lwowem. Później w szeregach 10 Pułku Strzelców Wielkopolskich uczestniczył w wojnie polsko – bolszewickiej. W październiku 1921 roku zwolniony do rezerwy. 5 listopada 1923 roku rozpoczął pracę jako kolejarz, w warsztatach głównych w Poznaniu i pracował

tam bez przerwy do chwili przejścia na emeryturę w 1960 roku – również podczas okupacji hitlerowskiej. Po II wojnie światowej mieszkał w Pałędziu. 2 sierpnia 1973 roku wstąpił do ZBoWiD – u Koło w Dopiewie. Od 1922 roku był żonaty był z Franciszką z domu Rogal i miał córkę Janinę (zameżna Czeszak). Zmarł 6 września 1975 roku i został pochowany na Cmentarzu Komunalnym w Poznaniu na Junikowie (pole 19, rząd 12, nr grobu 23).

Archiwum Związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło w Dopiewie; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 50.

Ewelina Tomkowiak

Jaszyk Ludwik (1898 – 1978), urodził się 18 sierpnia 1898 roku w Dopiewie, jako syn Franciszka i Michałiny z domu Mączyńskiej. Ukończył szkołę powszechną w Dopiewie. Po zakończeniu nauki pracował w gospodarstwie rolnym rodziców. W 1917 roku został powołany do służby wojskowej w armii pruskiej i po przeszkoleniu rekrutkim brał udział w I wojnie światowej. Na początku grudnia 1918 roku wrócił do Dopiewa. 29 grudnia 1918 roku ochotniczo wstąpił do oddziału powstańczego zorganizowanego przez podporucznika Andrzeja Kopę. Brał udział w walkach pod Wolsztynem, Zbąszyniem, Rynarzewem, Kcynią i Szubinem. Następnie uczestniczył w walkach z Ukraińcami pod Lwowem i z Rosjanami w wojnie 1920 roku. Do rezerwy zwolniony został 17 lipca 1921 roku. Po powrocie do Dopiewa pracował

wał w gospodarstwie rodziców. W 1932 roku ożenił się z Franciszką (ur. 1905) i zamieszkał w Ceradzu Kościelnym. Tam wspólnie z żoną i dwójkiem dzieci prowadził gospodarstwo rolne. W okresie okupacji niemieckiej pozostał w Ceradzu Kościelnym nadal pracował we własnym gospodarstwie. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim mianowany został na stopień podporucznika rezerwy Wojska Polskiego. Od 8 marca 1957 roku był członkiem ZBoWiD – u Koło w Tarnowie Podgórnym. Odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1976), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1975), Medalem Niepodległości (przed 1939 rokiem), Odznaką Pamiątkową Za Waleczność Naczelnej Komendy Straży Ludowej (1919). Zmarł w Ceradzu Kościelnym 8 grudnia 1978 roku.

Archiwum byłego Związku Bojowników o Wolność i Demokrację Koło Tarnowo Podgórne; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 50 – 51.

Eligiusz Tomkowiak

Jaśkiewicz Franciszek (1893 – 1979), urodził się w Dopiewcu 10 października 1893 roku jako syn Wincen- tego i Franciszki z domu Samolczyk. Ukończył szkołę powszechną w Dopiewcu. W okresie od 2 stycznia do 28 lutego 1919 roku pełnił służbę z bronią w rękę w oddziale Straży Ludowej Poznań Wilda. Od grudnia 1919 roku, do chwili uzyskania uprawnień emerytal- nych pracował w Dyrekcji Okręgowej Kolei Państwowej w Poznaniu. Przed

1939 rokiem był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich. Po za- kończeniu II wojny światowej należał do Związku Powstańców Wielkopol- skich 1918/19 w Poznaniu Koło Jeżyce. Był żonaty ze Stanisławą Stefańską (ur. 15 listopada 1893 roku). Mieszkał w Poznaniu przy ulicy Wawrzyniaka. Zmarł 22 września 1979 roku w Pozna- niu i pochowany został na Cmentarzu Komunalnym na Junikowie (pole 16, rząd 52, nr grobu 12).

Archiwum Związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Wię- zniów Politycznych Koło w Poznań Jeży- ce; Zbiory Gabinetu Pamiątek Histo- rycznych Eligiusza Tomkowiaka w Do- piewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powsta- niu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słown- ik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 51.

Eligiusz Tomkowiak

Jaśkowiak Józef (1892 – 1979), urodził się 11 stycznia 1892 roku w Ruchocicach (pow. Wolsztyn), w ro- dzinie Stanisława i Marianny z domu Sibila. Po ukończeniu szkoły po- wszechnej w Ruchocicach pracował w majątku rolnym w rodzinnej miej- scowości. W 1913 roku wyjechał do Niemiec i pracował jako górnik do sierpnia 1914 roku. Po wybuchu I woj- ny światowej został powołany do armii pruskiej i po przeszkoleniu rekruckim

Józef
Jaśkowiak

walczył początkowo na froncie zachodnim we Francji, później został przerzucony na front rosyjski, by po kilku miesiącach wrócić ponownie na front do Francji, gdzie pozostał do końca wojny. Został odznaczony pruskim Krzyżem Żelaznym II klasy. Do Ruchocic wrócił pod koniec grudnia 1918 roku. 1 stycznia 1919 roku ochotniczo wstąpił do kompanii grodziskiej i do końca 1919 roku walczył na froncie zachodnim pod Wolsztynem, Miedzichowem, Bobrówką i Sępólnem. Od 20 czerwca 1919 roku służył w 2 Pułku Strzelców Wielkopolskich (56 pp) i wraz ze swoim oddziałem został wysłany na front Litewsko – Białoruski. 18 października 1919 roku bezterminowo urlopowany z wojska. 19 listopada 1919 roku zawarł związek małżeński ze Stanisławą Kokocińska (ur. 3 maja 1899). Do rezerwy zwolniony 4 kwietnia 1923 roku. Po powrocie do domu pracował jako robotnik w majątku rolnym w Ruchocicach. W 1927 roku przeprowadził się do Młyniewa (pow. Nowy Tomyśl). 9 sierpnia 1949 roku został członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich 1918/19 w Poznaniu Koło w Grodzisku Wlkp. 10 kwietnia 1957 roku wstąpił do ZBoWiD – u Koło w Grodzisku Wielkopolskim. Odznaczony Medalem Pamiątkowym Za wojnę 1918 – 1921 (1938). Zmarł w Grodzisku Wlkp. 21 grudnia 1979 roku.

Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Niepodległościowe tradycje Gminy Rakoniewice, Rakoniewice 2010 (w druku).

Eligiusz Tomkowiak

Jaškowiak Józef (1900 – 1965), urodził się 12 stycznia 1900 roku w Więckowicach jako syn Ludwika

i Marianny z domu Skrzypczak. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Więckowicach, przez dwa lata pracował w gospodarstwie rolnym. Później rozpoczął pracę w majątku w Więckowicach. W lutym 1918 roku został powołany do armii pruskiej i brał udział w I wojnie światowej. W grudniu 1918 wrócił do domu w Więckowicach. Na początku stycznia 1919 roku wstąpił do oddziału powstańczego zorganizowanego przez podporucznika Andrzeja Kopę w Dopiewie. Brał udział w walkach pod Zbąszyniem, Szubinem, Nakłem i Rynarzewem. Po zwolnieniu z wojska pracował nadal w majątku w Więckowicach, także w okresie okupacji niemieckiej. Po zakończeniu wojny, aż do emerytury był zatrudniony w PGR Więckowice. Od 21 sierpnia 1964 roku był członkiem ZBoWiD – u Koło w Dopiewie. Był żonaty z Katarzyną z domu Majchrzak (16 października 1898 – 3 kwietnia 1965). Zmarł 31 marca 1965 roku w Więckowicach (gmina Dopiewo) i pochowany został na cmentarzu parafialnym w Niepruszewie (gmina Buk).

Archiwum Związku Kombatanów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło w Dopiewie; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 51.

Eligiusz Tomkowiak

Jerzyński Bolesław (1898 – 1975), syn Wojciecha i Franciszki z domu Łukowiak, urodził się 3 października 1898 roku w Kobylnicy. W 1913 roku ukończył szkołę powszechną i jak jego ojciec został kolejjarzem. 16 kwietnia

1917 roku powołano go do wojska niemieckiego, a potem po odbyciu miesięcznego przeszkolenia skierowano do walk na froncie zachodnim we Francji. 28 grudnia 1918 roku, jako dezertier z wojska niemieckiego, wstąpił w Poznaniu do oddziałów powstańczych i został przydzielony do jednostki organizowanej w forcie Grollmana. Uczestniczył w walkach pod Żninem, Łabiszynom, Rynarzewem, Poszczółczynem, Szubinem, Kcynią i Nakłem. 29 kwietnia 1929 roku zawarł związek małżeński z Jadwigą Marecką i wraz z nią zamieszkał w Pobiedziskach, gdzie w 1935 roku urodził się ich najstarszy syn Zdzisław (zmarł tragicznie w wieku 19 lat). W tym samym roku (1935), Jadwiga i Bolesław Jerzyńscy, przeprowadzili się do Kobylnicy i tam urodzili się ich pozostali trzej synowie; Józef (ur. 1937), Bernard (ur. 1939) i Marian (ur. 1941). Po wybuchu II wojny światowej nadal pracował jako kolejarz w Kobylnicy. Dzięki interwencji zawiadowcy stacji kolejowej w Kobylnicy uniknął wysiedlenia. Był już umieszczony w wagonie jednego z transportów wśród deportowanych mieszkańców wsi, gdy został zauważony przez swojego przełożonego. Zwrócił się on do Niemców o pozostawienie Bolesława Jerzyńskiego uzasadniając tym, że na kolei brakuje pracowników i jest on mu niezbędny. W październiku 1947 roku Bolesław wraz z rodziną ponownie zamieszkał w Pobiedziskach, tym razem już na stałe. Z Kobylnicą nadal łączyła go praca zawodowa. Przez cały czas pracował jako nastawniczy w nastawni PKP w Kobylnicy, a kilka lat przed przejściem na emeryturę w nastawni przy stacji Poznań – Wschód. Zmarł 21 maja 1975 roku i pochowany został na cmentarzu pa-

rafialnym w Pobiedziskach. Za udział w walkach wyzwoleniczych, uchwałą Rady Państwa, został odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (30 października 1974 roku) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (13 listopada 1958 roku). Z okazji dziewięćdziesiątej rocznicy wybuchu Powstania Wielkopolskiego Towarzystwo Miłośników Pobiedzisk wystąpiło z inicjatywą zorganizowania uroczystości poświęconej pamięci uczestników powstańczego zrywu. Członkowie towarzystwa w łączności z uczniami i młodzieżą szkolnego koła Towarzystwa Miłośników Pobiedzisk zebrali wiele informacji i pamiątek o powstaniu i jego uczestnikach. Wśród nich były również materiały o Bolesławie Jerzyńskim przekazane przez rodzinę. Głównym organizatorem uroczystości był Urząd Miasta i Gminy Pobiedziska. Odbyły się one przy Pomniku Powstańców na Rynku w Pobiedziskach. Podczas apelu uczczono pamięć powstańców związanych z Pobiedziską Ziemią. Z tej samej rocznicowej okazji, członek Towarzystwa Miłośników Pobiedzisk – Tadeusz Panowicz wydał w 2009 roku książkę pt.: *„Pamiętajmy o naszych bohaterach! Powstanie Wielkopolskie 1918 – 1919 – Pobiedziska”*. Poświęcił ją wspomnieniom z tamtych czasów i osobom, które *„zasługują na nasz szacunek i pamięć”*. W ostatnim rozdziale: „Ustalony wykaz imienny powstańców wielkopolskich związanych z Ziemią Pobiedziską” są wymienione nazwiska powstańców, a wśród nich Bolesława Jerzyńskiego. Życiorys Bolesława Jerzyńskiego został umieszczony również w 1 numerze „Zeszytów Swarzędzkich” w opracowaniu: „Udział mieszkańców Kobylnicy w walkach z zaborcami. Powstanie styczniowe, strajk szkolny,

wojna...” jak i w regionalnym piśmie „Wierzeniczenia” wydawanym w parafii Wierzenica.

Na podstawie dokumentów i wspomnień rodzinnych.

Bernard Jerzyński

Jokiel Józef (1894 – 1979), urodził się 30 czerwca 1894 roku w Stodolsku (pow. Wolsztyn), w rodzinie Kazimierza i Józefy z domu Kryś. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Rostarzewie, rozpoczął naukę w zawodzie piekarza. W latach 1913 – 1915 pracował w wyuczonym zawodzie. 10 stycznia 1915 roku został powołany do służby w armii pruskiej i do 18 grudnia 1918 roku służył w 82 pułku piechoty. Brał udział w I wojnie światowej, walczył na froncie zachodnim we Francji. 4 stycznia 1919 roku ochotniczo wstąpił do oddziału powstańczego w Rakoniewicach. Brał udział w walkach pod Wolsztynem, Kopanicą, Kargową. 3 marca 1919 roku został przeniesiony do Kompanii Gospodarczej i skierowany do piekarni polowej w Poznaniu. Do rezerwy został zwolniony 3 marca 1921 roku. Od 1921 roku do 1925 pracował jako czeladnik piekarski. W latach 1926 – 1939 był robotnikiem w Poznaniu. Podczas okupacji jako robotnik przymusowy zatrudniany przez Niemców. Po wyzwoleniu, aż do chwili przejścia na emeryturę pracował w Państwowej Wytwórni Wód Gazowanych w Poznaniu. Od 20 lutego 1957 roku należał do ZDoWiD – u. Był żonaty i miał czworo dzieci. Odznaczony był Medalem Pamiątkowym Za wojnę 1918 – 1921 (1934). Zmarł 16 sierpnia 1979 roku w Poznaniu i został pochowany na Cmentarzu Komunalnym na Junikowie (pole 17, kwatera A,

grób rodzinny nr 5).

Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Niepodległościowe tradycje Gminy Rakoniewice, Rakoniewice 2010 (w druku).

Eligiusz Tomkowiak

Józefowski Józef (1901 – 1962), urodził się 4 stycznia 1901 r. w Błotnicy (daw. pow. babimojski) w rodzinie rolnika Teodora i Heleny z Siudów. Był najstarszym z ośmiorga rodzeństwa. Ukończył 4 – oddziałową szkołę powszechną w rodzinnej miejscowości. Z chwilą wybuchu Powstania Wielkopolskiego wstąpił ochotniczo jako 18 – latek do oddziału powstańczego dowodzonego przez jego wuję ppor. Stanisława Siudę. Brał udział w zdobywaniu Wolsztyna, Kopanicy, Chobienic, Kargowej i Babimostu. 6 marca 1919 r. został żołnierzem 3. batalionu, wchodzącego w skład utworzonego 2. Pułku Strzelców Wielkopolskich (późn. 56. Pułk Piechoty Wielkopolskiej). Ze swoim pułkiem w dniach 4 – 5 września wyruszył z Kościana transportem kolejowym na front wschodni. Pod dowództwem Stanisława Siudy (już w stopniu kapitana) brał udział w walkach pod Połockiem, Bobrujskiem, Szaciłkami i Słobodą Jakimowską. W sierpniu 1920 r. uczestniczył w słynnej bitwie warszawskiej zwanej „Cu-dem nad Wisłą”, która uratowała Europę przed bolszewickim komunizmem. Po victorii warszawskiej wziął udział w pogoni za wojskami bolszewickimi aż do Mińska, który został zdobyty przez naszych żołnierzy 15 października 1920 r. Po ustaniu działań wojennych przybył ze swym pułkiem do Śremu, miejsca stałego pobytu tej jednostki, a potem w czasie świąt Bożego Na-

rodzenia w stopniu kaprała rezerwy wrócił do rodzinnej Błotnicy. 17 czerwca 1922 r. w uznaniu zasług dla Ojczyzny, szczególnie za męstwo i heroizm w wojnie polsko – bolszewickiej, otrzymał od Rządu Rzeczypospolitej Polskiej 12 ha ziemi na Wołyniu w Iwanówce (gm. Młynów, pow. Dubno). Do swojej majątności ziemskiej przybył dopiero w 1924 r. z nowo poślubioną żoną Marią z domu Raszke. Po paru latach ciężkiej pracy stworzył nowoczesne gospodarstwo. W Iwanówce urodziły się 3 córki. Wybuch II wojny światowej zakłócił spokój domowego ogniska, gdyż wschodnie ziemie Rzeczypospolitej, na których zamieszkał z rodziną, zostały po 17 września 1939 r. objęte okupacją sowiecką i wyniszczaniem ludności polskiej. 10 lutego 1940 r. o godzinie trzeciej nad ranem do domu Józefa Józefowskiego wtargnęło NKWD w asyście 30 miejscowych Ukraińców, którzy po szczegółowej rewizji nakazali tej rodzinie w ciągu dwóch godzin opuścić mieszkanie i stawić się na stacji kolejowej w Zdołbunowie. Tam wraz z innymi Polakami załadowano ich do wagonów bydłowych i deportowano na Sybir. Podróż trwała wiele dni w niehumanitarnych warunkach. Trafili do gułagu (obozu) Mała Jaluga w Obwodzie Archangielskim, w którym przebywało już 250 skazańców. Przy 40 – stopniowym mrozie Józef Józefowski wraz z zesłanymi Polakami pracował przy wyrębie drzew, a jego żona wraz z innymi kobietami była zatrudniona przy obcinaniu gałęzi. Po dwóch latach przymusowego pobytu w gułagu udało się szczęśliwie rodzinie Józefowskich wyjechać na południe b. ZSRR. Tam nastąpiło ich rozdzielenie. Józef jako głowa rodziny na wieść o tworzeniu się Wojska Polskiego na terytorium sowieckim wstąpił 14 lute-

go 1942 r. do Armii gen. Władysława Andersa, z którą przeszedł cały jej szlak bojowy poprzez Bliski Wschód, północną Afrykę i dotarł aż do Włoch. Wziął udział w słynnej bitwie pod Monte Cassino. Natomiast jego żona, zagubivszy się chwilowo razem ze swoimi córkami, dotarła z nimi do obozu alianckiego dla uchodźców z Polski w Tengeru koło Arushy w Brytyjskiej Afryce Wschodniej (obecnie Tanzania), w którym przebywały razem do 1948 r. 15 listopada 1947 r. Józef Józefowski w stopniu starszego sierżanta został we Włoszech zdemobilizowany z 2. Korpusu Polskiego gen. Wł. Andersa i powrócił do Polski. Poprzez PCK rozpoczął poszukiwanie żony i córek, które w tym czasie przyłynęły statkiem z Afryki do Genui, a potem transportem kolejowym poprzez Włochy, Austrię i Czechy dotarły też do kraju. Szczęśliwe spotkanie rodziny nastąpiło na dworcu w Koźlu 19 marca 1948 r. Potem przez kilka miesięcy mieszkali w Starkowie. W 1949 r. za utracone 12 ha gospodarstwa na Wołyniu otrzymali w ramach rekompensaty od Rządu 6,75 ha ziemi o słabej bonitacji w Solcu Nowym (gm. Mochy), gdzie w krótkim czasie lokalna społeczność powierzyła Józefowi Józefowskiemu funkcję sołtysa. Zmarł 10 lipca 1962 r. Został pochowany na cmentarzu przy kościele św. Piotra w Przemęcie. Od 1991 roku spoczywa obok żony Marii na cmentarzu w Solcu Nowym. Został odznaczony Srebrnym Krzyżem Orderu Wojennego Virtuti Militari, Krzyżem Walecznych i Srebrnym Pamiątkowym Krzyżem Ziemi Świętej. Posiadał podziękowanie (dyplom) od gen. Wł. Andersa za spełnienie obowiązku wobec Polski poprzez służbę w szeregach Polskich Sił Zbrojnych w latach II wojny światowej. Z żoną Marią miał dzieci:

Stanisławę (ur. 1928, po mężu Machowiak), Zdzisławę (ur. 1929, po mężu Wieczorek) i Halinę (ur. 1932, po mężu Owsiańną).

Siuda S., Zarys Historii Wojennej 56. Pułku Piechoty Wielkopolskiej, Krotoszyn 1932, s. 5 – 7, 11 – 13, 15 – 20, 42 – 43, 48; Tęsknili za polskimi świętami, (w): „Dzień Wolsztyński”, 20.12.2005 r., s. 10.; Wyciąg z ewidencji odznaczonych Orderu Wojennego Virtuti Militari za wojnę 1918 – 1921 z Gabinetu Szefa Naczelnego Wodza, Londyn 23 marca 1945 r.; Informacje i dokumenty rodzinne córki Zdzisławy Wieczorek z Solca Nowego; Antoni Fornalski, Józefowski Józef (1901 – 1962), (w:) Powstańcy wielkopolscy... Biogramy uczestników powstania wielkopolskiego 1918/1919. Praca zbiorowa pod red. Bogusława Polaka, T. III, Poznań 2007, s. 94 – 96.

Antoni Fornalski

Józwiak Ignacy (1894 – 1969), urodził się 7 stycznia 1894 roku w Trzcielinie (gmina Dopiewo). Ukończył szkołę powszechną w rodzinnej miejscowości. Do Powstania Wielkopolskiego przystąpił razem ze Szczepanem Augustyniakiem. Po wojnie pracował w majątku w Trzcielinie, a potem osiedlił się w Piekarach. W 1922 roku ożenił się z Katarzyną z domu Juchacz. Ślub brali w Tomicach. Ze związku tego naro-

Ignacy
Józwiak

dziły się dzieci: Stanisława (ur. 1924), zam. Stróżyk; Janina (ur. 1926), zam. Kaczmarek; Teresa (ur. 1931); Mariana (ur. 1935), zam. Wieczorek; i Stefania (ur. 1936). Należał do Związku Powstańców Wielkopolskich w Buku. Wymieniony jest w spisie powstańców z oddziału porucznika Andrzeja Kopy pod numerem 173. Zachowało się w rodzinnym archiwum zdjęcie Ignacego Józwiaka na koniu w ułańskim mundurze oraz legitymacja do Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego z 18 grudnia 1958 r. W kronice Szkoły Podstawowej w Jeziorkach z 1968 r. (archiwum szkolne) zachowała się wzmianka, że Ignacy Józwiak nie mógł uczestniczyć w obchodach 50 rocznicy wybuchu Powstania Wielkopolskiego z powodu choroby. Uczniowie odwiedzili więc go w domu i wręczyli kwiaty. Zmarł 7 stycznia 1969 roku w Piekarach i pochowany został na cmentarzu parafialnym w Słupi.

Udział powiatu Poznań–Zachód w Powstaniu Wielkopolskim w latach 1918 – 1919. Spis powstańców biorących udział w styczniu 1919 r. poz. 173, str. 17; Informacje córki Janiny Kaczmarek ze stycznia 2010 r.

Grażyna Sielicka

Jurczyński Wawrzyn (1891 – 1977), podporucznik Wojska Polskiego, członek „Sokoła”, powstaniec wielkopolski 5 kompanii 9 pułku strzelców wielkopolskich. Urodził się 28 lipca 1891 roku w Drogoszowie w gminie Piaski w powiecie gostyńskim w rodzinie robotnika rolnego Jana i Mariany z Piotrowskich. W 1897 roku rozpoczął naukę w szkole podstawowej w Michałowie w powiecie gostyńskim. W roku 1900 raz z rodzicami wyemigrował do Westfalii w Niem-

czech gdzie ojciec pracował jako górnik w kopalni węgla kamiennego. Szkołę ukończył w Lütgendortmundzie, gdzie następnie uczęszczał do średniej szkoły handlowej. W roku 1916 rozpoczyna pracę zawodową jako pracownik umysłowy. W latach 1906 – 1918 należał do Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Lütgendortmundzie. W latach 1912 – 1914 należał do stałych drużyn sokolich, w których uczestniczył w ćwiczeniach polowych i musztrze. 27 lipca 1916 roku został powołany do odbycia przymusowej służby wojskowej w armii pruskiej. Brał udział w walkach na froncie zachodnim I wojny światowej. 28 listopada 1918 roku zostaje zwolniony z armii pruskiej w stopniu kaprała piechoty. Na wieść o wybuchu w Poznaniu powstania zostaje wraz z bratem Józefem Jurczyńskim i ośmioma członkami „Sokoła” (Gabrysiak, Bassa, Musielak, bracia Graczyk, Szkudlarek, Juskowiak, Wesołowski) w Lütgendortmundzie wysłany do udziału w tym powstaniu. Od 1 stycznia 1919 roku z bronią w ręku walczy w kompanii poznańskiej pod dowództwem kpt. Jana Tomaszewskiego na froncie północnym powstania pod Żninem, Łabiszynom, Władysławowem, Rynarzewem i Szubinem. 15 maja 1919 roku wcielony został do 5 kompanii 9 pułku strzelców wielkopolskich. Wraz z 9 pułkiem przebywał w Rynarzewie w dawnym powiecie szubińskim, gdzie przebiegała linia de-

Wawrzyn
Jurczyński

markacyjna pomiędzy wojakami powstańczymi a niemieckim Grenzschutzem. Służba polegała na patrolowaniu linii granicznej przebiegającej wzdłuż kanału noteckiego i rzeki Noteci od strony Bydgoszczy. Kwaterował wówczas wraz z bratem Józefem w katolickiej szkole podstawowej zamienionej na wojskowe koszary. Po wymianie kompani skierowany został na odcinek frontu pod Leszmem. Brał udział w wojnie polsko – bolszewickiej w 1920 roku. W walkach na froncie litewsko – białoruskim pod Czeczugami w dniu 28 maja 1920 roku został rany w prawe podudzie. Od 1 czerwca do 17 lipca 1920 roku przebywał w szpitalu wojskowym w Poznaniu na leczeniu. Ponownie powołany do służby wojskowej został w dniu 12 sierpnia 1920 roku w 57 pułku piechoty, skąd został zwolniony 10 grudnia 1920 roku na bezterminowy urlop. 19 marca 1923 roku przeniesiony został do rezerwy. W czerwcu i lipcu 1927 roku odbywał jako rezerwista ćwiczenia w 57 pp w Brodnicy. 16 lipca 1927 roku zostaje mianowany na plutonowego. Po zwolnieniu z wojska wawrzyn Jurczyński w latach 1921 – 1939 pracował w Krajowym Starostwie (Poznański Samorządowy Związek Komunalny) w Poznaniu na stanowisku asystenta krajowego. W 1938 roku zostaje zwerifikowany jako uczestnik powstania wielkopolskiego 1918/1919 przez Referat Historyczny DOK VII w Poznaniu, zaświadczeniem pod numerem 276/10195/38. Wybuch II wojny światowej zastał go w Poznaniu, gdzie pracował do 17 stycznia 1940 roku. Wówczas okupacyjne władze miasta wysiedliły go do obozu przejściowego dla wysiedleńców na ulicy Głównej w Poznaniu. Następnie z całą rodziną wywieziony został do miejscowości Kurdwanów w gminie Piaski pod Krako-

wem. Do 1941 roku pracował w urzędzie gminy Piaski na stanowisku tłumacza. Po włączeniu tej gminy do obszaru miasta Krakowa, pracował w urzędzie dzielnicy Kraków – Borek Fałęcki, również na stanowisku tłumacza. Zwolniony z pracy na własną prośbę w dniu 15 marca 1945 roku, powrócił do Poznania, gdzie podjął pracę w Wydziale samorządowym urzędu Wojewódzkiego w Poznaniu. Po likwidacji tego urzędu skierowany został do pracy w Klinice Ginekologiczno – Położniczej Akademii Medycznej w Poznaniu jako archiwista, a następnie w Spółdzielni Mieszkaniowej „Wspólny Dom” jako pracownik administracyjny. W dniu 1 lipca 1958 roku przechodzi na emeryturę. Należał do ZBoWiD – u, koło Jeżyce w Poznaniu. 26 kwietnia 1972 roku otrzymał nominację na stopień podporucznika Wojska Polskiego. Zmarł 25 lutego 1977 roku w Poznaniu. Pochowany na cmentarzu komunalnym na Junikowie w grobie rodzinnym (pole 28, rząd 4, grób nr 10). Na pomniku napis Powstaniec Wielkopolski 1918/1919. Odznaczony był m. in.: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1972), Medalem Niepodległości, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958), Brązowym Medalem za Długoletnią Służbę, Pruskim Krzyżem Żelaznym II klasy. 19 sierpnia 1925 roku poślubił Pelagię Przybysz (18 stycznia 1901 – 21 września 1993) z Koźmina Wielkopolskiego, mieli syna Jerzego (ur. 20 lutego 1929).

Archiwum rodzinne Ziemowita Jurczyńskiego (wnuka W. Jurczyńskiego) z Poznania (akt urodzeni; zaświadczenie z przynależności do „Sokoła” w Lüttgendortmundzie w latach 1906 – 1918 z dnia 19.05.1938, L. dz. 544/38; legitymacje odznaczeń; własnoręczny życiorys W. Jurczyńskiego; fotografie;

zaświadczenie z DOK VII w Poznaniu numer 276/10195/38; lista wyekspedowanych do powstania w grudniu 1918 roku; potwierdzenie przybycia do Poznania w grudniu 1918 roku; Wyciąg Ewidencyjny z 57 pp w Brodnicy z 1938 roku; Książeczka wojskowa W. Jurczyńskiego; zaświadczenie o przebiegu służby w armii pruskiej w latach 1916 – 1918 z archiwum wojskowego w Berlinie z 1933 roku).

Piotr S. Adamczewski

Kachlicki Józef (1892 – 1983), mistrz rzeźnicki. Urodził się 26 listopada 1892 roku w Konarzewie (gmina Dopiewo) w rodzinie Ludwika i Katarzyny z domu Majewicz. W 1912 roku został powołany do armii pruskiej i skierowany do służby w marynarce pruskiej w Kolonii. Brał udział w I wojnie światowej. Do domu wrócił w na początku grudnia 1918 roku. 28 grudnia 1918 roku wstąpił ochotniczo do oddziału powstańczego zorganizowanego przez podporucznika Andrzeja Kopę w Dopiewie. Brał udział w walkach pod Wolsztynem. 9 stycznia 1919 roku zwolniony do domu. 12 maja 1919 roku powołany do Wojska Polskiego; od 1 czerwca 1919 roku służył w 10 Pułku Strzelców Wielkopolskich i brał udział w walkach na Ukrainie. Od lipca 1920 roku w szeregach 14 Pułku Artylerii Ciężkiej walczył na froncie wschodnim i walczył z Rosjanami. 21 listopada 1921 roku zwolniony z wojska. Od 1922 roku pracował w wyuczonym zawodzie. Mieszkał w Krzyżownikach (powiat poznański). Podczas okupacji niemieckiej przymusowo pracował u Niemca w Tarnowie Podgórnym. Po zakończeniu II wojny światowej był zatrudniony w jednostce wojskowej 2585 jako kucharz. Był członkiem Związku Powstańców Wiel-

kopolskich 1918/19 w Poznaniu Koło w Krzyżownikach, później od 26 października 1959 r. należał do ZBoWiD – u Koło Poznań Jeżyce Zachód. Odznaczony był Brązowym Krzyżem Zasługi (przed 1939 rokiem) i Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918 – 1921 (1935). Od 26 listopada 1922 roku żonaty z Joanną Zarzyńską (ur. 13 maja 1899) miał dzieci: Wandę (ur. 17 listopada 1926), Zbigniewa (ur. 21 marca 1929) i Mieczysława (ur. 6 lutego 1933). Zmarł 10 października 1983 roku w Krzyżownikach i jest pochowany na cmentarzu Poznań – Krzyżowniki.

Archiwum Związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło w Poznań Jeżyce Zachodnie; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Informacje Stanisława Osowskiego z Poznania; Kościński Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 51 – 52.

Eligiusz Tomkowiak

Kaczmarek Antoni (1902 – 1986), urodził się 2 czerwca 1902 roku w Głuchowie (gmina Dopiewo) jako syn Stanisława i Antoniny z domu Łuczak. Ukończył szkołę powszechną w Gołuskach. Po ukończeniu szkoły pracował w gospodarstwie rodziców w Gołuskach. W końcu grudnia 1918 roku wstąpił ochotniczo do oddziałów powstańczych w Poznaniu i wcielony został do 1 Pułku Strzelców Wielkopolskich. Brał udział w zdobyciu stacji lotniczej w Ławicy koło Poznania. 19 stycznia 1919 roku, dzień w którym na czele pułku z rozkazu głównego dowódcy sił zbrojnych byłej dzielnicy pruskiej stanął pułkownik Daniel Kona-

rzewski. Wraz ze swoją kompanią, Krótko po zaprzysiężeniu pułku oraz wręczeniu mu przez miasto Poznań chorągwi bojowej, wyruszył pod dowództwem podpułkownika Gustawa Paszkiewicza w składzie grupy wielkopolskiej dowodzonej przez generała Daniela Konarzewskiego na odsiecz Lwowa; rozpoczęły się dni chwały, triumfu i sławy pułku. 15 marca 1919 roku wyładował się pułk w Sądowej Wiszni, miasteczku położonym o 45 kilometrów na zachód od Lwowa, skąd o godzinie 5 – tej rano ruszył do natarcia. Uderzył i potężnym rozmachem zniósł od razu silnie ufortyfikowanego nieprzyjaciela, a 19 marca rozbił pierścień okalający Lwów, przy czym zadał Ukraińcom duże straty w zabitych i rannych i zabiera znaczną ilość jeńców i materiału wojennego. Nie spoczywając na laurach, maszerował pułk dalej i przeszedł na linię Henrykówko – Gródek Jagielloński do walk pozycyjnych, które trwały cztery tygodnie, następnie uderzył powtórnie na Ukraińców i w dwudniowym zaciętym boju zdobył Glinnę – Nawarę i w dalszych bojach doszedł do linii obronnej na wschód od Lwowa. 25 maja 1919 roku wyruszył pułk do wielkiej ofensywy i przyczynił się wybitnie do rozbicia głównych sił ukraińskich. Po zwycięstwie pod Lwowem krótkim odpoczynku, wrócił pułk okryty sławą do Poznania. Po krótkim odpoczynku w Poznaniu, uzupełnieniu swych stanów

Antoni
Kaczmarek

i uzbrojenia, wyruszył 29 lipca 1919 roku na front zachodni pod Leszno, gdzie w obronie granic zachodnich stoczył szereg utarczek i potyczek z Niemcami. 8 października 1919 roku wyruszył pułk na front wschodni do Bobrujska walczyć z Rosjanami. Do rezerwy został przeniesiony w listopadzie 1922 roku. Po powrocie z wojska nadal pracował w gospodarstwie rolnym rodziców w Gołuskach. Przez kilka lat, do marca 1940 roku przewoził mleko od rolników w Gołuskach i Głuchowie do Młeczarni w Poznaniu. Pod koniec marca 1940 roku został aresztowany przez Gestapo i jako więzień polityczny osadzony w więzieniu na Młyńskiej, gdzie przebywał trzy miesiące. Po rozprawie sądowej został osadzony w więzieniu w Rawiczu z wyrokiem dwa lata ciężkiego więzienia, gdzie przebywał do 15 lipca 1943 roku. Po odbyciu kary 16 lipca 1943 roku został przewieziony do Obozu Koncentracyjnego w Oświęcimiu (numer obozowy 129996). Później był więziony kolejno w: obozie koncentracyjnym Buchenwald (od 15 sierpnia 1944 roku, numer obozowy 80628), Komando Bohum (od 21 sierpnia 1944 roku) i obozie głównym Buchenwald (od 21 marca 1945 roku). 29 marca nastąpiła ewakuacja więźniów, pieszo do Bawarii. Po przybyciu na miejsce, więźniowie zostali umieszczeni w prywatnych mieszkaniach w Pesing. Tam zostali oswobodzeni przez armię amerykańską. Po kilkumiesięcznym leczeniu, w sierpniu 1945 roku wrócił do domu w Gołuskach. Do 1974 roku pracował we własnym gospodarstwie rolnym. Był żonaty z Władysławą z domu Kaczmarek i miał troje dzieci. Jednego syna Niemcy w okresie okupacji zamordowali w więzieniu we Wronkach. Zmarł 14 czerwca 1986 roku.

Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło w Dopiewie; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 52.

Eligiusz Tomkowiak

Kaczmarek Franciszek (1887 –?), mistrz piekarski. Urodzony 24 listopada 1887 roku w Niegolewie (powiat Nowy Tomyśl) jako syn Walentego i Marianny z domu Matuszewska. Ukończył szkołę powszechną w Niegolewie. Po ukończeniu szkoły powszechnej podjął naukę w zawodzie piekarza i złożył egzamin na czeladnika następnie na mistrza. W wojsku pruskim służył w latach 1907 – 1909. Był czynnym członkiem Towarzystwa Gimnastycznego Sokół, Koło w Dopiewie. W 1915 roku został powołany ponownie do armii niemieckiej i do listopada 1918 roku brał udział w I wojnie światowej. Na początku grudnia 1918 roku wstąpił do Straży Ludowej w Dopiewie. We własnej piekarni wypiekał chleb dla oddziału powstańczego podporucznika Andrzeja Kopy w Dopiewie. Był odznaczony Odznaką Za Waleczność Naczelnej Komendy Straży Ludowej.

Centralne Archiwum Wojskowe, Od-rzucono 25. 06. 1938; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 53.

Eligiusz Tomkowiak

Kaczmarek Stanisław (1888 – 1969), urodził się w Konarzewie 15 października 1888 roku jako syn Ma-

cieja i Jadwigi z domu Siwczak. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Konarzewie rozpoczął naukę w zawodzie rzeźnika u mistrza rzeźniczego Ignacego Falkiewicza w Poznaniu ul. Szkolna 15. Naukę ukończył w 1906 roku zdając egzamin czeladniczy i wyjechał do pracy do Niemiec. Przez trzy lata był zatrudniany w różnych firmach w Berlinie. W 1909 roku został powołany do armii pruskiej i do 1911 roku służył w 36 Pułku Fizylierów im. Feldmarszałka Hrabiego Blumenthala (1 Magdeburgski) w Bernburgu. Po zwolnieniu z wojska nadal pracował w wyuczonym zawodzie w Berlinie. Po wybuchu I wojny światowej ponownie został powołany do armii niemieckiej i walczył na froncie wschodnim do 1918 roku. Po powrocie z frontu, 28 grudnia 1918 roku wstąpił do oddziału powstańczego zorganizowanego przez podporucznika Andrzeja Kopę w Dopiewie. Brał udział w walkach pod Wolsztynem, Zbąszyniem i Leszmem. Z Wojska Polskiego został zwolniony z końcem 1919 roku. Po powrocie do Konarzewa prowadził własny warsztat rzeźniczy, który został zamknięty przez Niemców w 1943 roku. W okresie okupacji zatrudniony był jako rzeźnik w warsztatach niemieckich. Po zakończeniu II wojny światowej, w latach 1945 – 1948 pracował we własnym warsztacie, później wraz z żoną i córką utrzymywał się z małego gospodarstwa rolnego. W okresie międzywojennym

należał do Związku Powstańców Wielkopolskich. Po 1945 roku był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich 1918/1919 w Poznaniu, Koło w Dopiewie. 10 maja 1968 roku wstąpił do ZBoWiD – u Koło w Dopiewie. Pośmiertnie odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (grudzień 1969). Był żonaty z Franciszką Nowak (7 września 1899 – 6 lutego 1977) i miał córkę Stefanię (zameżna Goździkowska). Zmarł 9 maja 1969 roku i został pochowany na cmentarzu parafialnym w Konarzewie.

Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie, Ewidencja Biura Historycznego DOK VII w Poznaniu, nr 610; Archiwum Związku Kombatanów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło w Dopiewie; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 54 – 55.

Eligiusz Tomkowiak

Kaczmarek Władysław (1899 – 1964), ppłk dypl WP. Urodził się 20 czerwca 1899 r. w Wolsztynie w rodzinie pracownika mleczarni Ludwika i Katarzyny z domu Walkowiak. Brat Franciszka (poległego w walkach 23 września 1920 r. pod fortami Grodna; dowódcy plutonu 8 kompanii 101 pułku piechoty rezerwowej Dywizji Ochockiej). Uczestnik Powstania Wielkopolskiego 1918 – 1919, brał udział w zdobyciu poczty w Wolsztynie w dniu 5 stycznia 1919 r.. Ochotnik kompanii wolsztyńskiej. Od 7 marca 1919 r. żołnierz 2. pułku strzelców wielkopolskich. W dniach od września

Stanisław
Kaczmarek

1919 r. wyjechał na front litewsko – białoruski. W ramach dywizji gen. Daniela Konarzewskiego brał udział w szereg walk z bolszewikami, których uwieńczeniem było zajęcie twierdzy i miasta Bobrujsk. W dniu 7. stycznia 1920 r. jego oddział: 2 pułk strzelców wielkopolskich przemianowany został na 56 pułk piechoty wielkopolskiej. Od stycznia do czerwca 1920 r. pułk toczył walki pozycyjne w rejonie Bobrujska, przeprowadzając szereg walk nad Dźwiną, Berezynę, Ptyczą. W wyniku lipcowej kontrofensywy bolszewickiej 1920 r. i załamania się frontu litewsko – białoruskiego, uczestniczył w ciężkich bojach odwrotowych. W bitwie warszawskiej – w ramach uderzenia znad Wieprza – wraz z pułkiem opanowywał rejonu Mińska Mazowieckiego. Następnie po 18 sierpnia 1920 r. brał udział w pościgu za nieprzyjacielem (bój nad Berezą, pod Liniową, sforsowanie Szczary, zajęcie Branowicz). W latach 1932 – 1934 kpt. Kaczmarek studiował w Wyższej Szkole Wojennej; w ramach XIII promocji oficer dyplomowany Wojska Polskiego. Następnie pełnił służbę jako pierwszy oficer sztabu w 7 Dyw. Piechoty w Częstochowie. W roku 1937 r. został awansowany do stopnia majora i skierowany do Sztabu Głównego w Warszawie; przydzielono go do Referatu Niemcy w Oddziale II. W czasie II wojny światowej brał udział w walkach wrześniowych 1939 r. a następnie na obczyźnie w szkoleniu kadr oficerskich Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie. Wziął czynny udział w organizowaniu Wojska Polskiego we Francji i w kampanii 1940 roku. Po upadku Francji w jednym z ostatnich transportów przez port La Verdon – ne, odpłynął do Anglii. Tam brał udział w formowaniu jednostek wojska w Szkocji. Odkomenderowany na stanowisko wykładowcy tak-

tyki piechoty do Wyższej Szkoły Wojennej w Londynie. W stopniu mjr dypl. prowadził I kurs dla oficerów Wyższej Szkoły Wojennej na Obczyźnie. Następnie awansowany przez gen. Władysława Sikorskiego do stopnia podpułkownika; pracował w Sztabie Głównym w Londynie. W 1942 roku został wysłany jako delegat Szefa Sztabu na Bliski Wschód do formującego się w Iraku 2 Korpusu Polskiego pod dowództwem gen. Władysława Andersa. Po tragicznej katastrofie w Gibraltarze, w której zginął gen. W. Sikorski odpłynął z Anglii na pokładzie transportowca „Queen Elizabeth” do Stanów Zjednoczonych. Tam doskonalił swoją wiedzę wojskową poprzez studia wojskowe w 1944 r. w Command and General Staff School US Army Fort Leavenworth w Kansas. Po jej ukończeniu na własną prośbę został odkomenderowany do 2 Korpusu Polskiego, walczącego już na ziemi włoskiej. Skierowany został do oddziału III sztabu – oddział operacyjny. Za służbę na froncie włoskim i za bitwę bolońską w szczególności został udekorowany w dowództwie 8 armii w miejscowości Caserta Orderem Brytyjskiego Imperium. Po wojnie pozostał na emigracji. Zmarł w Londynie 19 maja 1964 r.. Prochy ppłk. W. Kaczmarka zgodnie z jego wolą spoczęły na wolsztyńskim cmentarzu w dniu 18 czerwca 1964 r... Żonaty z Heleną Machan posiadał syna Wiesława. Odznaczony, m. in. Krzyżem Srebrnym Orderu Wojennego *Virtuti Militari* (nr 780 za 1920 r.) i 4 razy Krzyżem Walecznych.

W. Kaczmarek, *Bracia Kaczmarkowie* (w:) *Wydanie specjalne „Głosu Wolsztyńskiego”* 5. 01. 2009, s. 21 – 25; S. Siuda, *Zarys historii wojennej 56 – go pułku piechoty wielkopolskiej*. Warszawa 1925, s. 31,47; W. Chociano-

wicz, *W 50 – lecie powstania Wyższej Szkoły Wojennej w Warszawie*. Londyn 1969, s. 389, 431, 460; Zdzisław Wesołowski, *Kawalerowie Orderu Wojennego Virtuti Militari*, Miami – Florida 1992, s. 264; G. Łukomski, B. Polak, A. Suchcitz, *Kawalerowie Virtuti Militari 1792 – 1945. Wykazy odznaczonych za czyny z lat 1863 – 1864, 1914 – 1945*. Koszalin 1997, s. 197; *relacja ustna syna Wiesława*.

Zdzisław Kościański

Kaczor Jan (1900 – 1957), urodził się 22 grudnia 1900 roku w Szlachcinie pow. Środa Wlkp. Był synem Ludwika i Marianny z domu Czubaj. Od 6 roku życia uczęszczał do Szkoły Powszechnej w Szlachcinie i renicy, ukończył 4 klasy. Do 1917 roku pracował w gospodarstwie rolnym ojca. 14 czerwca 1918 roku powołany do armii niemieckiej (23 pułk artylerii ciężkiej w Poznaniu), z której uciekł 11 listopada 1918 r. 10 stycznia 1919 roku wstąpił jako ochotnik do III Kompanii Średzkiej pod dowództwem podporucznika Nikodema Dykczaka. Brał udział w walkach na froncie północnym pod Smogulcem, Paterkiem, Nakłem, Budzynie, Miejską Górką i Sarnawą. Walczył do końca maja 1919 roku. W czerwcu 1919 roku przydzielony do baonu wartowniczego w Krotoszynie. Od marca 1920 roku przydzielony do 7 kompanii 62 pp, brał udział w woj-

Jan
Kaczor

nie polsko-bolszewickiej. Służył w batalionie szturmowym. 30 listopada 1921 roku Zwolniony z wojska w stopniu plutonowego, powrócił do Szlachcina, gdzie pracował w gospodarstwie do 1923 roku. W 1922 roku zawarł związek małżeński z Jadwigą Poznaniak. Miał jednego syna – Władysława. W latach 1923–1928 wyemigrował do Francji i pracował w kopalni węgla. Od 10 grudnia 1928 r. po powrocie do Polski pracuje jako kierowca w Hurtowni Tytoniowo-Papierniczej Bogusława Rogalskiego w Środzie przy ul. Dąbrowskiego. W roku 1938 roku z żoną i synem przeprowadził się na ul. Prądyńskiego 8. Od czerwca 1948 roku pracował w Spółdzielni Ogrodniczej w Środzie aż do śmierci. Zmarł 31 listopada 1957 roku. Spoczywa w Kwaterze Powstańców Wielkopolskich w Środzie Wlkp. Odznaczony Medalem Pamiątkowym Za wojnę 1918–1921. Jego nazwisko figuruje na tablicy odsłoniętej w 2005 r. w Kwaterze Powstańców Wielkopolskich w Środzie Wielkopolskiej.

Biogram sporządzono na podstawie dokumentów z Centralnego Archiwum Wojskowego w Warszawie i dokumentów rodzinnych.

Józef Odolanowski

Kalemba Józef (1892 – 1934), urodził się 6 marca 1892 roku w Piekarach w rodzinie Marcina i Agnieszki z domu Rozalczak. Brat Jana – też powstańca wielkopolskiego. W 1915 roku wcielony został do armii niemieckiej. Na frontach I wojny światowej przebywał do listopada 1918 r. Zdezercerował i powrócił w rodzinne strony. Brał udział w Powstaniu Wielkopolskim. 28 grudnia 1918 r. wstąpił do oddziału powstańczego podpułkownika Andrzeja

Józef
Kalemba

Kopy w Dopiewie. Jego nazwisko widnieje na liście powstańców powiatu Poznań – Zachód biorących udział w styczniu 1919 r. (poz. 186). Jako dowódca drużyny brał udział w walkach powstańczych pod Wolsztynem, Nowym Dworem i Perzynami. W tych bojach odznaczył się wielokrotnie wybitnym męstwem i odwagą. Za bohaterskie czyny wyróżniany był przez dowódcę odcinka ppłk. A. Kopę. W stopniu kaprala i szeregach kompanii karabinów maszynowych 10 Pułku Strzelców Wielkopolskich (68 pp) walczył na Ukrainie i uczestniczył w wojnie polsko – bolszewickiej. Po zwolnieniu do rezerwy zamieszkał w Sznyfinie i pracował w rodzinnym gospodarstwie. W okresie późniejszym powiększył swoje gospodarstwo, kupując ziemię z rozparcelowanego Mielżyńskich. W 1927 roku zawarł związek małżeński z Jadwigą Wiórek z Piekar, z którą miał troje dzieci: Marię (ur. 1928), zam. Mytko; Stanisława (ur. 1930) i Stefanię (ur. 1932), zam. Jeżewska. Był odznaczony Medalem Niepodległości (1932) i Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich (1926). Zmarł w 18 listopada 1934 r. w Sznyfinie i został pochowany na cmentarzu parafialnym w Dakowach Mokrych.

CAW, MN 20.07.1932; Kopa A. *Udział powiatu Zachodnio – Poznańskiego w Powstaniu Wielkopolskim w latach 1918 – 1919. Spis powstań-*

ców biorących udział w styczniu 1919 r., Poznań 1928, str. 17, poz. 186; Informacje i dokumenty Marianny Mytko, Grzegorza Mytko oraz Posta RP Stanisława Kalemby.

Stanisław Osowski

Kalemba Stanisław (1897 – 1942), urodził się w Piekarach 13 września 1897 roku w rodzinie Marcina i Agnieszki z domu Rozalczak, brat Józefa i Jana. W 1914 roku wcielony został do armii niemieckiej. Kopał m. in. rowy strzeleckie w fortach w Poznaniu. 5 lipca 1916 roku wysłano go na front zachodni i przydzielono do 20 pułku artylerii polowej. Później odesłany z frontu do garnizonu w Gostyniu. Na wieść o wybuchu Powstania Wielkopolskiego w Poznaniu uciekł z armii niemieckiej i wstąpił jako ochotnik do z bronią w rękę do oddziału powstańczego podporucznika Andrzeja Kopy w Dopiewie. Walczył pod Wolsztynem i Zbąszyniem. 8 stycznia 1919 roku wstąpił ochotniczo do 1 Pułku Strzelców Wielkopolskich (późniejszy 55 pp), z którym walczył Leszmem, Rynarzewem i Szubinem. Później brał udział w walkach pod Lwowem. 30 grudnia 1919 roku przeniesiony został 17 Pułku Artylerii Polowej. Brał udział w wojnie z bolszewikami w 1920 roku. Do rezerwy został zwolniony 20 lipca 1921 roku. Po powrocie do domu kupił gospodarstwo w Sznyfinie i pracował jako

Stanisław
Kalemba

rolnik. Ożenił się z Marianną Nawrot z Zemska, z którą miał dzieci: Franciszka (ur. 1932), Jana (ur. 1934), Helenę (ur. 1937) i Stanisława (ur. 1939). Był członkiem Kółka Rolniczego i Związku Weteranów Powstań Narodowych w Buku. Zmarł 15 kwietnia 1942 r. w Szynzfinie i pochowany został na cmentarzu w Dakowach Mokrych.

CAW, Odrzuc. 25.06.1938 r.; Kopa A., *Udział powiatu Zachodniopoznańskiego w Powstaniu Wielkopolskim w latach 1918 – 1919. Spis powstańców biorących udział w styczniu 1919 r., Poznań 1928, str. 17, poz. 188; Informacje Bożeny Kalemby, Franciszka Kalemby i Postę RP Stanisława Kalemby.*

Stanisław Osowski

Kaminiarczyk Feliks (1900 – 1989), urodził się 23 maja 1900 roku w Wiosce (pow. Wolsztyn), w rodzinie Franciszka i Katarzyny z domu Walkowiak. Ukończył szkołę powszechną w Wiosce. 14 czerwca 1918 roku został powołany do armii pruskiej. Z wojska niemieckiego został zwolniony 15 grudnia 1918 roku. 2 stycznia 1919 roku ochotniczo wstąpił do oddziału powstańczego w Grodzisku Wlkp. 5 stycznia brał udział w walce o wyzwolenie Wolsztyna. Następnie walczył pod Kopanicą i Kargową. Po zakończeniu powstania wcielony do 63 pułku piechoty, brał udział w wojnie 1920 roku. Do rezerwy zwolniony został 27 października 1921 roku. Po powrocie z wojska, do 31 maja 1965 roku pracował jako robotnik rolny i leśny. W okresie okupacji był przymusowo zatrudniony przez Niemców jako robotnik. W 1943 roku został wywieziony na roboty przymusowe do Niemiec. Do Wioski wrócił w październiku 1945 roku. Od 1 czerwca 1965 roku był renci-

stą. 18 lipca 1965 roku wstąpił do ZBoWiD – u Koło w Rakoniewicach. 28 stycznia 1928 roku zawarł związek małżeński z Marią z domu Łuczak, z którą miał pięcioro dzieci. Zmarł w 1989 roku.

Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościński Z., Tomkowiak E., Niepodległościowe tradycje Gminy Rakoniewice, Rakoniewice 2010 (w druku).

Eligiusz Tomkowiak

Kandulski Władysław (1900 – 1971), urodził się w miejscowości Zdrój koło Grodziska Wielkopolskiego, w rodzinie rolnika Franciszka i Michaliny z domu Heindrch. Po ukończeniu szkoły powszechnej pracował w rodzinnym gospodarstwie rolnym. Od 8 grudnia 1918 roku był członkiem Rady Żołnierskiej w Grodzisku Wlkp. 1 stycznia 1919 roku jako ochotnik wstąpił do kompanii grodziskiej i brał czynny udział w Powstaniu Wielkopolskim. Walczył na froncie zachodnim pod Zbąszyniem, Miedzichowem i w okolicach Leszna. 2 lutego 1919 roku w Miedzichowie został ranny w głowę, w wyniku czego stracił lewe oko. Przez 3 miesiące przebywał w szpitalu. Po wyleczeniu wrócił do swojego oddziału w Międzychodzie, później w Lesznie. W 1920 roku został przeniesiony na front wschodni i brał udział w wojnie polsko – bolszewickiej. Walczył między innymi w okolicach Grodna. Do rezerwy został przeniesiony 26 listopada 1921 roku. W okresie międzywojennym pracował jako dozorca na stadionie „Dyskobolii” w Grodzisku Wlkp. Podczas II wojny światowej zatrudniony był jako pracownik fizyczny przy pracach drogowych. Później został wywieziony na roboty do Niemiec. Po za-

kończeniu wojny, od 1945 roku pracował w małym gospodarstwie rolnym w Kurowie. Zatrudniony był też do prac w Lasach Państwowych. Na emeryturę przeszedł w 1965 roku. Był bezpartyjny, społecznie nie angażował się. Zmarł 11 lutego 1971 roku w Poznaniu i pochowany został na Cmentarzu Komunalnym na Miłostowie (pole 1, kwarta 24a, rząd 8, nr grobu 11). Odznaczeń nie posiadał. W 1926 roku zawarł związek małżeński z Wiktorią z domu Kamieniarz. Żona zmarła 10 września 1982 roku w Poznaniu i jest pochowana wraz z mężem na cmentarzu na Miłostowie. Dzieci: Janina (ur. 22 listopada 1926), ekonomistka; Leokadia (ur. 27 września 1930); Irena zamężna Ziętek (ur. 19 lipca 1933), księgowa; Teresa (ur. 22 sierpnia 1936), pracownik biurowy.

CAW, Odrzucone 14. 12. 1936; dokumenty i pamiątki rodzinne.

Irena Zętek

Karpiński Wojciech (1893 – 1957)

– plutonowy WP. Urodził się 22 lutego 1893 r. w Wełnicy, w powiecie gnieźnieńskim, w rodzinie rolnika Franciszka i Marianny z domu Gołańczyk. Po ukończeniu nauki w szkole powszechnej pomagał w gospodarstwie rolnym rodziców, a następnie wyjechał do Westfalii, gdzie pracował początkowo w kopalni, a następnie w przedsię-

biorstwie melioracyjnym. Od 10 października 1914 do 20 grudnia 1918 pełnił służbę w armii niemieckiej. W czerwcu 1916 r. został ranny, utracił trzy palce lewej ręki i odtąd pełnił służbę garnizonową. Od 14 lutego 1919 r. służył w wojskach wielkopolskich, na północnym froncie powstania. Od 13 sierpnia do 10 grudnia 1920 r. pełnił służbę wartowniczą na dworcu kolejowym w Jarocinie. W wojsku polskim służył do 30 grudnia 1920 r. uzyskując stopień plutonowego. W okresie międzywojennym pracował jako urzędnik i przez cały ten czas podnosił swoją wiedzę i kwalifikacje. Dzięki temu, mimo braku formalnego wykształcenia, cieszył się uznaniem i szacunkiem przełożonych. Pracę zawodową rozpoczął 1 stycznia 1921 r. jako sekretarz w Inspektoracie Pracy w Rolnictwie w Opalenicy. Od 1 stycznia 1923 r. do 1 maja 1934 r. pracował jako asystent w Wydziale Powiatowym w Grodzisku Wlkp., do czasu likwidacji starostwa grodziskiego. Od 1 sierpnia 1934 r. do 1 sierpnia 1938 r. pracował jako sekretarz Związku Zawodowego Robotników Rolnych i Leśnych. Następnie był zatrudniony, także podczas wojny, jako urzędnik komunalny w Zarządzie Gminy w Grodzisku Wielkopolskim. 27 stycznia 1945 r. podczas wyzwalań Grodziska został ranny od bomby niemieckiej i przez dwa miesiące przebywał w szpitalu. 12 marca 1945 r. wraz ze Stanisławem Łysiakiem, Józefem Urbanem i Franciszkiem Łysiakiem utworzył w Grodzisku Wlkp. komórkę PPR i objął etatowe obowiązki sekretarza Komitetu Miejskiego. Od lipca 1945 r. przeszedł do pracy w Zarządzie Miejskim. Pełnił też wiele funkcji i obowiązków społecznych, m.in. sekretarza oddziału Związku Inwalidów Wojennych,

Wojciech
Karpiński

był radnym miejskim i powiatowym, członkiem i sekretarzem zarządu Spółdzielni „Zgoda”. Podczas referendum ludowego i wyborów do Sejmu w 1947 pełnił obowiązki przewodniczącego komisji wyborczej. Działal także w organizacjach kombatanckich powstańców wielkopolskich. W okresie międzywojennym był członkiem Związku Weteranów Powstań Narodowych, a po wojnie najpierw należał do Związku Powstańców Wielkopolskich 1918 – 1919, a następnie do ZBOWiDu. Był odznaczony Medalem 10 lecia Odzyskanej Niepodległości i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. 1 stycznia 1920 r. zawarł związek małżeński z Władysławą Andrzejewską, miał 8 dzieci. Zmarł 17 marca 1958 r., pochowany został na cmentarzu w Grodzisku Wlkp.

Dokumentacja w zbiorach rodziny.

Bogumił Wojcieszak

Karwatka Jan (1892 –?), urodził się 27 sierpnia 1892 roku, w rodzinie Jakuba i Magdaleny. Po ukończeniu szkoły powszechnej wyjechał do pracy w Niemczech. W 1913 roku został powołany do służby wojskowej w armii pruskiej. Po wybuchu I wojny światowej został wysłany na front zachodni do Francji. W 1915 roku został ranny i do roku 1916 był leczony w szpitalu w Kolonii. Po wyleczeniu zwolniony na urlop zdrowotny. W 1917 roku ponownie powołany do służby wojskowej, nie zgłosił się do swojej jednostki lecz wyjechał do Holandii. Pod koniec grudnia 1918 roku wrócił do Polski i w 3 stycznia 1919 roku ochotniczo wstąpił do kompanii wielichowskiej. Do 12 lutego 1919 roku brał udział w walkach pod Wolsztynem, Kopanicą, Kargową, Grójcem i Zbąszyniem.

Następnie w szeregach 3 Pułku Strzelców Wielkopolskich (57 pp) walczył w wojnie polsko – bolszewickiej. Po zwolnieniu do rezerwy w 1921 roku zamieszkał w Blinku (pow. Wolsztyn) i do wybuchu II wojny światowej pracował w rolnictwie. W 1940 roku został przez Niemców wywieziony do przymusowej pracy w Bawarii. Do rodzinnej miejscowości wrócił w 1945 roku i mieszkał tam do śmierci. Od listopada 1958 roku był członkiem ZBOWiD – u. Był żonaty.

Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Niepodległościowe tradycje Gminy Rakoniewice, Rakoniewice 2010 (w druku).

Eligiusz Tomkowiak

Kaszub Ludwik (1898 – 1981), urzędnik. Urodził się w Dopiewie 10 sierpnia 1898 roku jako syn Józefa i Marii z domu Kaczmarek. Ukończył szkołę powszechną w Dopiewie i średnią szkołę wydziałową w Poznaniu. 16 listopada 1916 roku został powołany do armii pruskiej i uczestniczył w I wojnie światowej. Walczył na froncie wschodnim, później zachodnim. Był dwa razy ranny. Do domu wrócił w końcu listopada 1918 roku. 28 grudnia 1918 roku wstąpił do oddziału powstańczego zorganizowanego podpo-

Ludwik
Kaszub

rucznika Andrzeja Kopę w Dopiewie. Z kompanią porucznika Antoniego Szyftera brał udział w walkach pod Wolsztynem, Zbąszyniem, Szubinem i Rynarzewem. W czerwcu 1919 roku razem z 10 Pułkiem Strzelców Wielkopolskich został wysłany do Lwowa. Po powrocie z frontu ukraińskiego w Krotoszynie ukończył kurs podoficerski. Następnie walczył na froncie Leszno – Krotoszyn – Odolanów. W styczniu 1920 roku wysłano go na front bolszewicki, skąd odesłany został do Torunia, gdzie ukończył kurs obserwatorów lotniczych. Służbę w lotnictwie pełnił do lipca 1921 roku w 12 Eskadrze Wywiadowczej, która stacjonowała wówczas w Wilanowie pod Warszawą. 12 lutego 1919 roku na zorganizowana została 1 Wielkopolska Eskadra Polna. Eskadra posiadała sześć załóg i 7 samolotów poniemieckich. Pierwszym dowódcą został podporucznik pilot Wiktor Pniewski. 14 marca pododdział skierowany został na front wschodni pod i operacyjnie podporządkowany dowódcy Grupy Wielkopolskiej, pułkownikowi. Razem z i utworzyła. W czerwcu zluzowana została przez i wróciła do Poznania. 20 września tego roku stacjonowała w Kisielewiczach, wchodząc w skład. Rozkazem z 13 kwietnia 1920 roku przemianowana została na 12 Eskadrę Wywiadowczą. Brała udział w walkach na froncie bolszewickim. 13 sierpnia znajdowała się na. W tym czasie uzbrojona była w 6 poniemieckich samolotów rozpoznawczych różnych typów. Na mocy rozkazu z 18 stycznia 1921 roku eskadra stacjonowała w. W maju tego roku jednostka weszła w skład w Warszawie. Po zwolnienia ze służby wojskowej wrócił do domu. W okresie międzywojennym był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich Koło Poznań – Wilda. Od 1924 roku do

1 września 1939 roku zatrudniony był w Wielkopolskiej Izbie Rolniczej. 24 grudnia 1939 roku wysiedlony przez Niemców do Generalnej Guberni. Zamieszkał w Warszawie i pracował w dyrekcji Ostbahn Warszawa. W 1944 roku brał udział w Powstaniu Warszawski. W marcu 1945 roku wrócił do Poznania i pracował w Wielkopolskiej Izbie Rolniczej, później do emerytury w Wyższej Szkole Rolniczej (obecnie Uniwersytet Przyrodniczy). Po zakończeniu II wojny światowej należał do Związku Powstańców Wielkopolskich 1918/1919 w Poznaniu Koło 10 – taków (byłych żołnierzy służących w 10 Pułku Strzelców Wielkopolskich). Za udział w Powstaniu Wielkopolskim 26 kwietnia 1972 roku awansowany na stopień podporucznika Wojska Polskiego. Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1973). Był żonaty i miał dwóch synów: Jarosława (ur. 1925), żołnierza AK i Wiesława (1 stycznia 1929 – 9 czerwca 2002), uczestnika Powstania Warszawskiego. Zmarł 15 sierpnia 1981 roku i jest pochowany w Poznaniu na Cmentarzu Komunalnym na Junikowie (pole 9, kwatera 1, rząd 17, grób nr 25).

Archiwum byłego Związku Bojowników o Wolność i Demokrację Koło Poznań Wilda; Informacje syna Jarosława Kaszuba z Poznania i Stanisława Osowskiego z Poznania; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościński Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 55 – 56.

Eligiusz Tomkowiak

Kierończyk Szczepan (1901 – 1963), urodził się 12 grudnia 1901 roku

w Piekarach (gmina Stęszew) jako syn Walentego i Agnieszki z domu Czeszak. W latach 1909 – 1912 uczęszczał do szkoły powszechnej w Jeziorkach. Później do 1918 roku pracował w gospodarstwie rolnym rodziców. W czerwcu 1918 r., za obrazę pruskiego urzędnika sąd niemiecki skazał go na karę grzywny i skierował na roboty karne do Niemiec (miejscowość Kallau). W listopadzie 1918 r. uciekł z Niemiec i wrócił w rodzinne strony. Wstąpił do formującej się w Buku Kompanii Bukowskiej pod dowództwem Franciszka Szulca. Rozbrajał Niemców i walczył o oswobodzenie Wielkopolski pod Zbąszyniem, Wolsztynem i Rawiczem. Wiosną 1919 roku, jako młodociany zwolniony z wojska. Później został wcielony do 2 Pułku Strzelców Wielkopolskich (56 pułk piechoty) i w tej formacji walczył o polską granicę wschodnią. W listopadzie 1920 r. został zwolniony do rezerwy jako rocznik niepochorowy. W kwietniu 1921 r. został powołany do 25 Pułku Ułanów Wielkopolskich, a następnie przeniesiony do 26 Pułku Ułanów. Służył w nim później jako podoficer zawodowy. Ukończył szkołę podoficerską i kurs saperski. W 1928 roku został przydzielony do administracji koszar garnizonu Baranowicze. We wrześniu 1939 roku został szefem kancelarii 26 Pułku Ułanów Wielkopolskich w stopniu starszego wachmistrza i wysłany na front pomorski. Następnie brał udział w obronie Warszawy i 27 września 1939 roku został wzięty do niewoli niemieckiej. Od połowy listopada jako wysiedlony przebywał w Warszawie, Częstochowie i Końskich. 31 marca 1945 roku zamieszkał w Żabikowie. Później przez trzy miesiące (1 luty – 31 kwiecień 1946) był referentem personalnym w Państwowym Biurze Repatriacyjnym w Szczecinie.

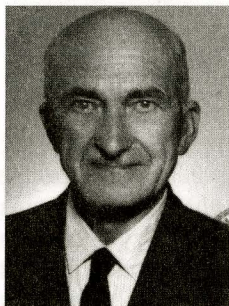
1 maja 1946 roku na własną prośbę przeszedł do Rejonowej Komendy Uzupełnień Poznań Powiat. W okresie od 12 lutego 1949 roku do 31 sierpnia 1958 roku pracował na stanowisku starszego księgowego w Poznańskim Przedsiębiorstwie Budowlanym nr 2. Od 1 września 1958 roku na rencie inwalidzkiej. Od 1957 roku był członkiem ZBoWiD – u Koło w Żabikowie. Zmarł 11 sierpnia 1963 roku w Luboniu i został pochowany na cmentarzu w Żabikowie. Odznaczony: Brązowym Krzyżem Zasługi (1937), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918 – 1921, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości. Był żonaty z Michaliną Włodarczak (ur. 26 września 1899) i miał dzieci: Stefana (ur. 2 września 1924), Henryka (ur. 11 stycznia 1926) i Halinę (ur. 9 sierpnia 1930).

CAW, KZ 8 – 292; *Odrzucone* 2.03.1936; *Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie*; Wolniewicz P., Karwat J., Kierończyk Szczepan (1901 – 1963), (w:) *Lubonianie w Powstaniu Wielkopolskim z biogramami uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918 – 1919*. Red. Ruszkowski P. P., Karwat J., Luboń 2009, s. 149 – 151.

Grażyna Sielicka

Kitkowski Wincenty (1901 – 1985), urodził się 19 lipca 1901 r. w Janowie w powiecie szubińskim w rodzinie cieśli Władysława i jego żony Stanisławy z domu Pińskiej. W 1915 r. ukończył szkołę ludową w Turze. Ojciec pracował w hucie szkła w Turze gdy w 1914 r. wraz z wybuchem I wojny światowej został powołany do wojska i trafił na front. Po ukończeniu szkoły Wincenty

uczył się w zawodzie młynarza. Wraz z wybuchem powstania wielkopolskiego 1918 – 1919 wychowany w patriotycznej rodzinie Wincent Kitkowski podjął decyzję przystąpienia do powstania. Wstąpił w szeregi pobliskiej kompanii samokleńskiej, którą dowodzi Paweł Kolańczyk. Walczył na froncie północnym między innymi pod Szubinem, Turem i Rynarzewem. Trudy walki owocują zapadnięciem na zapalenie płuc i pobytem w szpitalach w Szubinie, a następnie w Żninie i Gnieźnie. Gdy wrócił do zdrowia został przydzielony do Dowództwa Głównego w Poznaniu jako kancelista. Podczas służby w Poznaniu uczęszczał do szkoły przemysłowo – handlowej. Wraz z pogorszeniem się sytuacji na froncie polsko – bolszewickim skierowano go do 2 pułku Wojsk Kolejowych w Jabłonie pod Warszawą, a następnie przydzielono do pociągu pancernego reduta Ordon. Trafił w okolice Lwowa. Tam po kolejnej potyczce trafił do szpitala we Lwowie. Z wojska wrócił w październiku 1922 r. Po powrocie w rodzinne strony podjął pracę w hucie szkła w Turze. Po roku postanowił wyjechać na wschód i w Łukowie w województwie lubelskim pracował jako administrator młyna i tartaku. 4 października 1924 r. Komendant Policji Państwowej Okręgu IV Lubelskiego mianował Wincentego Kitkowskiego posterunkowym Komendy Policji powiatu siedleckiego. Wcześniej od 1 lu-

Wincenty
Kitkowski

tego 1924 r. Kitkowski pełnił funkcję p. o. posterunkowego. W wyniku złożonej prośby Komendant Policji Państwowej Województwa Lubelskiego decyzją z dnia 20 sierpnia 1925 r. zwolnił Wincentego Kitkowskiego ze służby w Policji Państwowej z dniem 31 sierpnia 1925 r. Od 15 maja 1926 r. do 2 lipca 1928 r. pracował na stanowisku kierowniczym w młynie koło Siedlec. W maju 1928 r. wrócił do pracy w Turze i pracował we młynie do stycznia 1930 r., a także w należącej do tej samej firmy hucie. Pełnił funkcje handlowca i dozorował remont młyna. W tym czasie dozorował także urządzenia maszynowe i wodne w hucie. Od 1939 r. pracował na stanowisku księgowego w hucie; pracował tam do wybuchu II wojny światowej. W wolnym czasie angażował się w życie społeczne. Od 1929 r. był członkiem straży pożarnej w Turze i pełnił funkcję naczelnika. Był członkiem w koła LOPP w Turze. Wstąpił najpierw w 1929 r. do Towarzystwa Powstańców i Wojaków Koło w Samokleńskach i został członkiem zarządu koła. Po zmianach w organizacjach skupiających weteranów w 1934 r. wstąpił do Związku Weteranów Powstań Narodowych, w której to organizacji pełnił funkcję członka zarządu – sekretarza koła w Turze. Jego udział w powstaniu został po latach zweryfikowany przez Centralne Archiwum Wojskowe; figurował on pod numerem 11658 w Karto-tece Biura Historycznego Dowództwa Okręgu Korpusu VII w Poznaniu. Gdy wybuchła II wojna światowa w obawie o swoje życie opuścił Tur i udał się na tułaczkę. Trafił do miejscowości Bełchów koło Łowicza. Wraz z rodziną zatrzymał się u Zygmunta Płudowskiego. W obawie przed wywózką podjął pracę w charakterze księgowego w tamtejszej hucie szkła. Następnie do

1941 r. pracował na stacji kolejowej w Skierniewicach. Przydała mu się wtedy dobra znajomość języka niemieckiego wyniesiona z nauki w szkole za czasów zaboru pruskiego. Dzięki znajomości języka miał dostęp do tajnych zarządzeń i pism. Zaangażował się w akcje sabotażowe przeciw okupantowi. Wykradano między innymi pochłaniacze z transportowanych maszek gazowych. Od 1942 r. podjął współpracę z komórką AK pod pseudonimem Walek – Rura. Zajmował się między innymi dostarczaniem pustych blankietów legitymacji wszelakich zaświadczeń związanych z koleją, które podziemie wykorzystywało by chronić ludność przed wywózką. Tak wspominał te chwile: (...) *wręczałem materiał legitymacyjny duży. Ruchu Bucholcowi, Góralczykowi, nastawniczemu Jędrzejewskiemu a także telefonistce Stareckiej. Podczas jednej na dużą skalę rewizji pasażerów na stacji kolejowej Skierniewice przejąłem od tącznika z AL. Teczkę z bronią i dzięki mundurowi kolejowemu nierewidowany przeniosłem całość w bezpieczne miejsce. Podczas jednego z masowych aresztowań przez Gestapo w nocy ze stacji kolejowej Nieborów telefonicznie ostrzegłem kolejarzy Tartaszusa Józefa i Rybkę, których Gestapo chciało aresztować, a ci tej nocy pełnili służbę w Skierniewicach – ci zbiegli, tym samym uratowali swoje życie, gdyż wszyscy tej nocy aresztowani zostali rozstrzelani. Po wyzwoleniu został skierowany do Bydgoszczy, a następnie do Wąsoszka koło Szubina gdzie pracował jako zawiadowca stacji. 31 marca 1945 r. delegowany został na Ziemię Odzyskane do stacji Krzyż. Do 30 listopada 1945 r. pracował tam na stanowisku sekretarza biura ruchu. Z początkiem grudnia 1945 r. rozpoczął prace w hucie w Turze. Wrócił na swoje poprzednie stano-*

wisko księgowego. Doksztalał się i 10 maja 1947 r. ukończył kurs kierowników. W 1952 r. zachorował i otrzymał II grupę renty inwalidzkiej. Angażował się w pracę Ochotniczej Straży Pożarnej, był członkiem Związku Zawodowego Chemików. Wstąpił w szeregi ZBoWiD i początkowo należał do Koła w Rynarzewie, w którym pełnił funkcję wiceprezesa. Następnie z dniem 1 stycznia 1971 r. został prezesem Koła ZBoWiD w Turze. Działał w strukturach ZBoWiD na szczeblu powiatowym w Szubinie. Był autorem referatów, które wygłaszane były na kolejnych rocznicach zrywu Wielkopolan w 1918 – 1919 r. Uroczystości te odbywały się w Turze w istniejącej wówczas Klubie Rolnika. W referacie nawiązuje do własnych przeżyć wspominając: *Kompania Samokłeska zajęła pozycję wzdłuż Noteci od Paterka aż do Turu ze stycznością aż po dworzec Rynarzewo. Komendantem oddziału powstańczego w Turze był obecny wśród nas Kolega Ruciński Franciszek. Oddział Turski już na prawym brzegu Noteci zasięgiem swoim poprzez lasy potulickie władał aż po Józefinę, Gorzeń, Łochowo. W tym wypadku po utracie Nakła, Powstańcy ponownie zbliżyli się na przedpola Bydgoszczy. Około 20 stycznia Niemcy uderzyli na Szubin ale zdolali tylko zdobyć dworzec rynarzewski i Tur. Powstańców zepchnięto na lewy brzeg Noteci. Około 25 stycznia kompania powstańcza Marynarzy z Poznania samorzutnie zaatakowała Tur, lecz atak ten załamał się wśród dużych strat. Koniec stycznia ponowna ofensywa niemiecka na odcinku wzdłuż Noteci od Nowej Wsi aż po Nakło – Kcynię. Niemcy rzucili znaczne siły do walki. Ofensywa miała na celu likwidację całego powstania od Bydgoszczy począwszy. W ciężkich walkach utracono Rynarzewo, Szubin. Pod Rynarzewem ko-*

ledzy Ruciński i Galas Józef zostali ranni. Niemcy zbliżyli się pod naszą Kcyńnię zagrażając całemu frontowi północnemu. W ofensywie tej atakujących oddziałach Grenschutzu poległo dwóch obywateli niemieckich z Turu – Block i Wache, walczyli powstańcom. Nieobca mu była także historia II wojny światowej i podczas spotkań wygłaszał także referaty na ten temat. Praca społeczna została doceniona i Zarząd Okręgowy ZBoWiD w Bydgoszczy decyzją z 16 września 1971 r. wyróżnił Kitkowskiego dyplomem uznania za aktywną pracę na rzecz związku. Odznaczony został: Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1968); Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1972); Srebrną Odznaką Honorową Zarządu Głównego Związku Chemiczków (1965); Odznaką Za wysługę 15 lata w OSP (1961). Ze związku małżeńskiego z Aleksandrą (ur. 14 sierpnia 1900) doczekał się trojga dzieci. Córeczka Czesławy (ur. 20 sierpnia 1924.) i Barbary (ur. 1 września 1926) oraz syna Władysława (ur. 23 kwietnia 1931). Wincenty Kitkowski zmarł 11 stycznia 1985 r. w Szubinie.

Akt Zgonu 9/85 USC Szubin; Arkusz Uzupełniający Dokumenty członka zwyczajnego ZBoWiD; Dokumenty, zaświadczenia, legitymacje w zbiorach rodzinnych; Przemówienie z okazji 55 rocznicy wybuchu powstania; Życiorys W. Kitkowskiego z 20.05.1975 r.

Kamila Czechowska

Klemczyński Andrzej (1887 – 1970), urodził się w Mirosławkach 7 listopada 1887 roku w rodzinie Jan i Marii z domu Kowalczyk. Uczęszczał do niemieckiej szkoły powszechnej w Tomicach. W 1905 r. wcielony został do armii niemieckiej. Służył w marynarce

wojennej. Wspominał po latach o tym, że był naocznym świadkiem strasznych zniszczeń, jakim uległo włoskie miasto Messina na Sycylii w wyniku trzęsienia ziemi, które nawiedziło te rejony 28 grudnia 1908 r. Zginęło wtedy ok. 84 tys. ludzi. Po zakończeniu służby zaciągnął się do marynarki handlowej. Pływał po morzach świata pod niemiecką banderą. W czasie I wojny światowej walczył jako marynarz podobnie jak jego przyrodni bracia. 15 listopada 1918 r. wstąpił ochotniczo do tajnej organizacji, z którą brał udział przy zdobywaniu lotniska na Ławicy, Cytadeli i innych obiektów wojskowych. Następnie walczył pod dowództwem kapitana Białoszyńskiego w Kompanii Marynarzy na froncie północnym pod Rynarzewem i Szubinem. Po zakończeniu powstania wrócił do Mirosławek zakupił ziemię z rozparcelowanego majątku w Rybojedzku i zaczął gospodarzyć jako rolnik. W 1920 r. ożenił się z Katarzyną Mądrą z Mirosławek. Miał z nią siedmioro dzieci, z których wychowało się pięcioro: Jan (ur. 1921), Irena (ur. 1923), Czesław (ur. 1928), Krystyna (ur. 1931) i Władysław (ur. 1940). Przez wiele lat pełnił funkcję sołtysa w Mirosławkach. Przed II wojną sołectwo obejmowało wsie: Mirosławki, Rybojedzko, Skrzynki, Tomice i Tomiczki. Działał także aktywnie w radzie parafialnej przy kościele w Tomicach. Należał do Polskiego Stronnictwa Ludowego. W czasie II wojny światowej

Andrzej
Klemczyński

przez 3 lata (1942 – 1945) w gospodarstwie Andrzeja Klemczyńskiego ukrywał się poszukiwany przez gestapo Jan Antkowiak, który przed wybuchem wojny pracował jako strażnik w Czarnkowie na ówczesnej granicy polsko – niemieckiej. Zmarł 7 października 1970 r. w Mirosławkach i został pochowany na cmentarzu parafialnym w Tomicach.

Album Pamiątkowy Powstańców i Niepodległościowców Ziem Zachodnich RP 1918/1919, nr 6, str. 189, Poznań 1939 r.; Informacje od syna Czesława ze stycznia 2009 r.

Grażyna Sielicka

Klorek Antoni (1893 –?), urodził się 28 maja 1893 roku w Piekarach w rodzinie Marcina i Katarzyny z domu Wiciak. Od 6 do 14 roku życia uczęszczał do szkoły ludowej w Jeziorkach. Brał udział w strajku szkolnym w 1906 r. Wybuch I wojny światowej zastał go w Essen (Niemcy). 3 maja 1915 r. został powołany do armii pruskiej i wcielony do 158 pułku piechoty w Paderborn. Po 7 tygodniach ćwiczeń wysłany został na front zachodni. 16 kwietnia 1916 r. został zasypany pod fortem Vanse, skąd trafił do szpitala w Hollenstadt, a potem w Paderborn. 18 września 1916 r. przydzielono go do 3 kompanii ciężkich karabinów maszynowych 130 pułku piechoty pod Verdun. Stacjonował w nim do końca wojny. Po zawieszeniu broni 21 listopada 1918 r., bez zezwolenia opuścił swoją formację i udał się pieszo i koleją do Baszkowa w pow. Krotoszyn, gdzie mieszkali jego rodzice. 5 grudnia 1918 r. wstąpił do Rady Żołnierskiej i Straży Ludowej. Brał czynny udział w walkach przy oswobodzeniu Krotoszyna i Zdun. 1 stycznia 1919 r. wstąpił do 1 kompanii 12 Pułku Strzelców Wielko-

polskich. Brał udział w walkach pod Zdunami, Ostrzeszowem, Rogoszczykami, Kobylą Górą, Ligotą i Kępnem. Od 15 czerwca 1919 r. do 11 sierpnia 1919 r. był słuchaczem szkoły podoficerskiej 70 pułku piechoty w Ostrowie, a następnie do 15 maja 1920 r. szkoły oficerskiej w Poznaniu. 11 sierpnia 1920 r. zgłosił się jako ochotnik do 3 Pułku Lotniczego w Ławicy koło Poznania, skąd wysłany został pod Lidę. 23 października 1920 r. został zwolniony do rezerwy i podjął pracę jako urzędnik celny w Zdunach.

CAW, Odrzucone 12.06.1935 (tu m. in. rękopis życiorysu).

Grażyna Sielicka

Klorek Antoni (1900 – 1984), urodził się 13 stycznia 1900 roku w Słupi w rodzinie Piotra i Franciszki z domu Kalota. Brat Michała. Walczył w Powstaniu Wielkopolskim w Kompanii Dopiewskiej pod dowództwem pułkownika Andrzeja Kopy. Brał udział w oswobodzeniu Grodziska Wielkopolskiego i Wolsztyna. Po zakończeniu powstania walczył na frontach wojny polsko – bolszewickiej. Uczestniczył w Bitwie Warszawskiej w sierpniu 1920 r. Dostał się do niewoli, z której udało mu się zbiec. Wrócił do Słupi. Skończył szkołę rolniczą i podjął pracę jako ekonom w prywatnych majątkach rolnych. W 1927 r. zdecydował się na

Antoni
Klorek

opuszczenie kraju i wyemigrował „za chlebem” do Kanady. Tam ożenił się z Marią – Polką ze Śląska, którą poznał na statku. Miał z nią dwóch synów, Adolfa i Zenona. Najpierw zamieszkał na wsi. Otrzymał zalesioną działkę. Musiał wykarczować las. Zbudował dom i uprawiał zboże. Po pewnym czasie przeniósł się do miasta. Zamieszkał w Edmonton. Pracował tam jako urzędnik na kolei. Boleśnie przeżył agresję Niemiec na Polskę w 1939 r. W 1941 r. wstąpił do armii kanadyjskiej. Wtedy też zmienił nazwisko na Anton Clark. Obawiał się, że gdyby dostał się do niewoli niemieckiej, mógłby zaszkodzić rodzinie w okupowanej Polsce. Brał udział w walkach w Normandii. Po zakończeniu wojny utrzymywał kontakt listowy z rodziną w Polsce. Do kraju nigdy nie przyjechał. Jego synowie w 1956 r. odwiedzili rodzinne strony ojca. Zmarł w Kanadzie 11 kwietnia 1984 r. Spoczywa na cmentarzu w Edmonton.

CAW, KW 50 – 8268; *Kopa A., Udział powiatu Zachodniopoznańskiego w Powstaniu Wielkopolskim w latach 1918 – 1919. Spis powstańców biorących udział w styczniu 1919 r. poz. 198, str. 17, Poznań 1928; Informacje od siostrzeńca Stanisława Kośmidra z 21 lutego 2009 r., pamiątki rodzinne, listy, wspomnienia, fotografie; Informacje Zbigniewa Klorka z listopada 2009 r.*

Grażyna Sielicka

Kluczyński Józef (1893 – 1961), oficer Wojska Polskiego. Urodził się 9 marca 1893 roku w Gołuskach (pow. poznański), syn rolnika Antoniego Kluczyńskiego. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Gołuskach uczęszczał do gimnazjum w Poznaniu.

Maturę zdał w Bydgoszczy. W 1912 roku zapisał się na Wydział Prawa Uniwersytetu we Wrocławiu. Studia przerwał wybuch I wojny światowej. W 1914 roku został powołany do armii pruskiej i do 1918 roku brał udział w wojnie. 27 grudnia 1918 roku wstąpił do oddziałów powstańczych w Poznaniu i brał udział w walkach w mieście; do 1 maja 1919 roku zajmował stanowisko oficera sądowego i sędziego śledczego w Dowództwie Frontu Północnego. Od 1 maja do 14 lipca 1919 roku był dowódcą szkoły podoficerskiej w 4 Pułku Strzelców Wielkopolskich. Następnie w okresie 2 maja 1919 roku do 1 stycznia 1920 ponownie w Dowództwie Frontu Północnego jako oficer sądowy i sędzia śledczy. Później brał udział w wojnie polsko – bolszewickiej. W okresie międzywojennym był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich. We wrześniu 1939 roku brał udział w obronie Warszawy jako dowódca kompani. Do 1944 roku w obozie jeńców wojennych w Woldenbergu. Po zakończeniu wojny osiadł w Jerce powiat Kościan, gdzie prowadził gospodarstwo rolne. Zmarł w 1961 roku w Jerce.

Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie,teczka akt personalnych 14801; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 57.

Eligiusz Tomkowiak

Kluczyński Marcin (1901 – 1984), urodził się 3 listopada 1901 roku w Dopiewcu jako syn rolnika Jakuba i Katarzyny Remlein. Po ukończeniu szkoły

powszechnej w Dopiewcu pracował w gospodarstwie rodziców. 3 lutego 1919 roku ochotniczo wstąpił do wojsk powstańczych w Poznaniu i został skierowany do 1 Pułku Strzelców Wielkopolskich. Brał udział w walkach pod Zbąszyniem i Leszmem. Następnie wyjechał na front ukraiński pod Lwów. W 1920 roku walczył na froncie wschodnim z bolszewikami. Do rezerwy został zwolniony w kwietniu 1921 roku. W okresie międzywojennym i w okresie okupacji niemieckiej pracował jako robotnik torowy PKP Opalenica. Od 5 listopada 1934 roku był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich Koło Pierwszego Pułku Strzelców Wielkopolskich. We wrześniu 1939 roku ewakuowany z jednostką służbową do Warszawy; brał udział w obronie stolicy, aż do jej kapitulacji. Do Poznania wrócił pod koniec października 1939 roku. Po zakończeniu II wojny światowej pracował jako monter tele-technik PKP w Poznaniu. Na emeryturę przeszedł w 1961 roku. 26 kwietnia 1973 roku był członkiem ZBoWiD – u Koło w Dopiewie. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim 14 listopada 1978 roku awansowany na stopień podporucznika rezerwy Wojska Polskiego. Odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1979), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1976), Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich (1934). W 1926 roku zawarł związek małżeński ze Stanisławą Kostrzewską (1904 – 1988). Z małżeństwa tego urodziło się troje dzieci: Feliks (ur. 1926), oficer Wojska Polskiego; Alojzy (ur. 1929) i Stanisława Mirosława (ur. 1931), zamężna Żytkowiak. Zmarł 6 lipca 1984 roku w Dopiewcu i został pochowany na cmentarzu parafialnym w Konarzewie.

Archiwum Państwowe w Poznaniu,

akta byłego Związku Powstańców Wielkopolskich z lat 1919 – 1939, sygn. 44 f. 147; Archiwum Związku Kombatan-tów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło w Dopiewie; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; informacje rodziny; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 57.

Eligiusz Tomkowiak

Knajdek Antoni (1897 – 1975).

Urodził się 18 grudnia 1897 roku w Plewiskach (powiat poznański), jako syn rolnika Marcina (14 października 1853 – 14 kwietnia 1918, zmarłego w Plewiskach) i Antoniny z domu Gryśka (4 sierpnia 1856 – 6 stycznia 1924). Miał czworo rodzeństwa: siostry Katarzynę i Marię oraz braci Stanisława i Marcina, który zginął na wojnie w 1916 r. Naukę (7 kwietnia 1904 – 1 kwietnia 1912) pobierał w niemieckojęzycznej Katolickiej Szkole Powszechnej w Plewiskach. W latach 1912 – 1918 uczył się i praktykował w zawodzie fotografa. Natychmiast po wybuchu Powstania Wielkopolskiego wstąpił w szeregi powstańcze. Początkowo walczył w rejonie Wyrzyska, a od lutego 1919 roku. służył w 10 kompanii 7 Pułku Strzelców Wielkopolskich. Walczył na zachodnim odcin-

Antoni
Knajdek

ku frontu wielkopolskiego. 13 marca 1919 r. wraz z 2 Poznańskim Batalionem Powstańczym odbył marsz z Wielkiego Grójca nad Obrą do Pniew. Po zaprzestaniu walk został skierowany do Szkoły Podoficerskiej 7 Pułku Strzelców Wielkopolskich w Gnieźnie. Szkołę tę ukończył 9 września 1919 r. Następnie uczestniczył w wojnie polsko – rosyjskiej 1920 r. Służbę w Wojsku Polskim zakończył w stopniu sierżanta liniowego. Po zakończeniu działań wojennych wstąpił do Straży Celnej. Pracował w Placówce Sypniew (koło Łobżenicy), powiat Sępólno Krajeńskie na stanowisku dozorczy straży celnej. W 1927 r. wystąpił ze służby i założył w Łobżenicy zakład fotograficzny, uzyskując dyplom mistrza fotografa, wystawiony przez Izbę Rzemieślniczą. Po wybuchu II wojny światowej zakład ten został przejęty przez Niemca Ertmana, a Antoni Knajdek został aresztowany i osadzony w areszcie w Łobżenicy (w gmachu byłego sądu gdzie mieści się dzisiaj Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy). Jako powstaniec wielkopolski miał być rozstrzelany. Za wstawiennictwem miejscowego pastora wyrok ten został wstrzymany, a Antoni Knajdek został zwolniony z więzienia. Do końca wojny pracował w swoim zakładzie fotograficznym w Łobżenicy, zarządzanym przez Niemca Ertmana. Zeznanie Antoniego Knajdka dotyczące jego pobytu w areszcie znajduje się w Archiwum Instytutu Zachodniego w Poznaniu (sygn. IZ Dok. III – 114). Po 1945 r. prowadził dalej, ponownie swój zakład fotograficzny. W dniu 27 lutego 1945 r. został wybrany radnym miejskim. Zajmował się m. in. ekshumacją pomordowanych. W 1970 r. przeszedł na emeryturę przekazując zakład fotograficzny Edmundowi Giewartowskiemu. Należał do Cechu Rzemieślniczego, a członkiem Związku

Bojowników o Wolność i Demokrację został w dniu 1 października 1957 r. W latach 1957 – 1963 był prezesa Zarządu Koła ZBoWiD w Łobżenicy, a od 1963 roku wiceprzewodniczącym Zarządu tego Koła. 24 czerwca 1972 roku został Uchwałą Rady Państwa za udział w Powstaniu Wielkopolskim mianowany podporucznikiem Wojska Polskiego. Antoni Knajdek lubił rysować. Zachował się jego *Notatnik rysunkowy z lat 1919 – 1920* z trzema rysunkami pejzaży i 6 rysunkami przedstawiającymi sceny z Powstania Wielkopolskiego. Zmarł w Łobżenicy 21 listopada 1975 r. i tam został pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym. Grób zachował się do czasów współczesnych. Odznaczony był: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1972), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958), Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918 – 1921 (przed 1939), Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości (przed 1939), Medalem Za Długoletnie Pożycie Małżeńskie (1973). Związek małżeński zawarł 16 maja 1923 r. z Moniką Fąs z którą dożył Złotych Godów. Był ojcem synów: Edmunda i Henryka oraz córki Lidii. Jego żona Monika Fąs z zawodu nauczycielka, urodziła się 8 czerwca 1904 r. w Piesnach, pow. Wyrzysk. Przez jakiś czas mieszkała w Radziczu, powiat Wyrzysk. Była córką rolnika Pawła i Leokadii z domu Konek. Zmarła 16 sierpnia 1976 r. w Łobżenicy i została pochowana razem z mężem.

Na podstawie dokumentów rodzinnych (akt urodzenia nr 112 z grudnia 1897 w j. niemieckim, poświadczony 25 października 1921 r. przez USC w Dąbrówce, pow. zachodnio – poznański; Świadectwo ukończenia Szkoły Powszecznej nr 1304 z 1 kwietnia 1912

(w j. niemieckim); Zaświadczenie zawarcia związku małżeńskiego nr 22 z 16 maja 1923 USC Łobżenica, legitymacja ZBoWiD nr 233515 wystawiona w dniu 1 października 1957 r. oraz informacji uzyskanej od Barbary Jasińskiej, a spisanej w październiku 2008 r. przez prawnuczkę Bognę Jasińską oraz informacji uzyskanych od Andrzeja Giewartowskiego.

Wojciech Kicman

Kociemba Franciszek (? – 1919), szeregowiec. Ochotniczo wstąpił do 1 Pułku Rezerwowego Strzelców Wielkopolskich w Poznaniu. Poległ 30 stycznia 1919 roku. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Konarzewie. Grób obecnie nie istnieje.

Archiwum Państwowe w Poznaniu, Starostwo Powiatowe Poznań – Zachód, sygnatura 1477. Korespondencja dotycząca grobów poległych powstańców za okres październik 1919 – listopad 1921; Olszewski W., Jastrząb Ł., Lista strat Powstania Wielkopolskiego od 27 grudnia 1918 roku do 8 marca 1920 roku. Koszalin 2009, s. 192; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 58.

Malwina Tomkowiak

Kołackiewicz Stanisław (1900 – ?), urodził się 8 maja 1900 roku w Kościanie. W dniu 13 stycznia 1919 r. wstąpił w szeregi powstańcze do II Kompanii Kościańskiej. Po czterodniowym okresie formowania jednostka wyruszyła na front na odcinku Leszno, gdzie stoczyła pierwszą walkę z Niemcami. Następne starcie z patrolem Grenzschatzu odbyło się pod Lipnem i Mórkwem.

Z kolei brał udział w oswobodzeniu Krzycka Wielkiego i Krzycka Małego, gdzie zdobyto większą ilość broni i amunicji. Swoją powstańczy szlak bojowy zakończył zdobywaniem miejscowości Włoszakowice. Po zakończeniu Powstania Wielkopolskiego został przydzielony do I Pułku Strzelców Wielkopolskich. Po drugiej wojnie światowej osiedlił się w Legnicy. Brak danych o dalszym losie.

Wspomnienia Powstańców Wielkopolskich zamieszkałych w Legnicy w 1966 r. (k. 31 i 1 mapa), Biblioteka PAN w Kórniku. Sygn. BK 12159.

Czesław Kowalak

Kołpowski Antoni (1880 – 1957), powstaniec wielkopolski rodzinnie związany z ziemią skocką. Urodził się 30 lipca 1880 r. w Wojnówku (dawn. Wojnowo Hauland) w rodzinie rolnika Józefa Kołpowskiego i Marianny z domu Wieczorek. Uczestnik walk I wojny światowej zmobilizowany do armii pruskiej. Ochotniczo w wielkopolskich oddziałach powstańczych. Służbę powstańczą pełnił w Straży Ludowej na powiat obornicki oraz w 3. Kompanii IV Baonu w Murowanej Goślinie. Z zawodu był ogrodnikiem po ukończeniu szkoły leśnej w Erfurcie. Do wybuchu II wojny światowej oraz po jej zakończeniu pracował jako leśnik w Leśnictwie Kruszewo pod Czarnko-

Antoni
Kołpowski

wem. Podczas wojny wysiedlony do Gębic, gdzie był zatrudniony jako pracownik leśny. Zmarł w 1957 r. w Kruszewie, gdzie został pochowany. Na mogile znajduje się pamiątkowa tabliczka informująca o czynie powstań-
czym Antoniego Kołpowskiego. Żona-
ty (ślub 24 września 1906 r.) z Władysławą Szymaś, zmarłą 29 września 1968 r., z którą miał synów: Jana (ur. 20 września 1907), Józefa (ur. 13 stycznia 1911), Stanisława (ur. 10 lutego 1914), i córkę Helenę (ur. 22 grudnia 1908). O udziale Antoniego Kołpowskiego w Powstaniu Wielkopolskim wspomina książka, „Powstanie Wielkopolskie w Powiecie Obornickim i walki nad Notecią w r. 1918/1919” (Alfred Kucner, Oborniki 1939, Wydawnictwo Towarzystwa Powstańców i Wojaków w Obornikach).

Informacje rodziny i materiały zgromadzone przez Michała Kołpowskiego.

Krzysztof Jachna

Kołpowski Tadeusz (1899 – 1978), powstaniec wielkopolski rodzinnie związany z ziemią skocką. Urodził się 15 lipca 1899 r. w Wojnowku (dawn. Wojnowo Hauland) w rodzinie rolnika Jana Kołpowskiego i Pelagii z domu Piechowiak. Ochotniczo w wielkopolskich oddziałach powstańczych. Służbę powstańczą pełnił w Kompanii obornickiej, walczył pod Czarnkowem. Uczest-

Tadeusz
Kołpowski

nik wojny polsko – bolszewickiej (udział w kampanii kijowskiej i bitwie warszawskiej). Z zawodu był leśnikiem po ukończeniu Państwowej Szkoły dla Leśniczych w Margoninie (rocznik 1926/27). Do wybuchu II wojny światowej pracował jako leśnik w leśnictwach Kąty i Bolechowo, a po jej zakończeniu w leśnictwie w Mechowie i Kobylempolu. Podczas wojny był pracownikiem przymusowym w leśnictwie Bolechowo. Odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. Zmarł 19 czerwca 1978 r. w Kobylempolu, spoczywa na cmentarzu w Jerzykowie k. Biskupic. Żonaty (ślub 15 sierpnia 1939) z Marią Lewandowską, zmarłą 12 grudnia 1981 r., z którą miał syna Stefana (ur. 28 sierpnia 1949) i córki: Krystynę (ur. 3 maja 1940) i Janinę (ur. 17 kwietnia 1943). O udziale Tadeusza Kołpowskiego w powstaniu wielkopolskim wspomina książka, „Powstanie Wielkopolskie w Powiecie Obornickim i walki nad Notecią w r. 1918/1919” (Alfred Kucner, Oborniki 1939, Wydawnictwo Towarzystwa Powstańców i Wojaków w Obornikach).

Relacji rodziny i materiały zgromadzone przez Michała Kołpowskiego.

Krzysztof Jachna

Kominowski Stanisław (1900 – ?), urodził się 28 września 1900 roku w Rakoniewicach jako syn emeryta kolejowego Stanisława i Heleny z domu Świderska. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej, później wyuczył się zawodu dekarza. 27 grudnia 1918 roku wstąpił ochotniczo do kompanii marynarzy w Poznaniu. Od 3 stycznia 1919 roku walczył w szeregach kompanii rakoniewickiej pod dowództwem plutonowego Ludwika Żaka. Uczestniczył w walkach pod Wolsztynem, Kopanicą, Kargową,

Grójcem, Babimostem, Kramskiem i Zbąszyniem. Następnie w szeregach III baonu 2 Pułku Strzelców Wielkopolskich (56 pp) pod dowództwem porucznika Stanisława Siudy brał udział w wojnie polsko – bolszewickiej. 29 listopada 1921 roku został zwolniony do rezerwy w stopniu kaprała. Po przejściu do rezerwy pracował w swoim zawodzie. Po zakończeniu II wojny światowej był zatrudniony w Rejonie Budynków nr II PKP Leszno. Od kwietnia 1958 roku należał do ZBoWiD – u Koło w Rakoniewicach. Był żonaty.

Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Niepodległościowe tradycje Gminy Rakoniewice, Rakoniewice 2010 (w druku).

Eligiusz Tomkowiak

Konopka Józef (1896 –?), urodził się 9 września 1896 roku w Babimostcie, jako syn Weroniki Konopka. Po ukończeniu szkoły powszechnej pracował w rolnictwie. Og 15 listopada 1915 roku do 25 grudnia 1918 roku służył w armii pruskiej i brał udział w I wojnie światowej; walczył na froncie zachodnim we Francji. 1 stycznia 1919 roku wstąpił ochotniczo do oddziału powstańczego w Perzynch i pod dowództwem sierżanta Kostery walczył przeciwko Niemcom pod Wolsztynem, Kopanicą, Kargową, Kramskiem Nowym, Babimostem i Zbąszyniem. Później służył w 7 Pułku Strzelców Wielkopolskich (61 pp); brał udział w wojnie polsko – sowieckiej. Do rezerwy został zwolniony 15 lipca 1921 roku. W okresie międzywojennym pracował jako robotnik rolny w Rostarzewie. 15 stycznia 1922 roku zawarł związek małżeński z Agnieszką Janusz. Podczas II wojny światowej pracował przymu-

sowo u Niemców w Zielonej Górze. Od 1945 roku pracował we własnym 4 – ro hektarowym gospodarstwie rolnym w Rostarzewie. Od 12 września 1958 roku był członkiem ZBoWiD – u.

Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Niepodległościowe tradycje Gminy Rakoniewice, Rakoniewice 2010 (w druku).

Eligiusz Tomkowiak

Kopaszewski Józef (1894 – 1982), urodził się 21 marca 1894 roku w Dopiewcu jako syn Michała i Franciszki z domu Gryśka. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Dopiewcu pracował w miejscowym majątku. W 1914 roku został powołany do armii pruskiej, brał udział w I wojnie światowej. Początkowo walczył na froncie zachodnim we Francji, później na froncie wschodnim i ponownie na froncie zachodnim do końca wojny. W grudniu 1918 roku wrócił do domu w Dopiewcu. 28 grudnia 1918 roku ochotniczo wstąpił do oddziału powstańczego zorganizowanego przez podporucznika Andrzeja Kopę w Dopiewie. Brał udział w zdobyciu stacji lotniczej w Ławicy koło Poznania (6 stycznia 1919 roku). Później walczył pod Zbąszyniem, Kcynią, Paterkiem i Nakłem. Później wraz z 10 Pułkiem Strzelców Wielkopolskich wyjechał na front ukraiński pod Lwów. Po powrocie do Wielkopolski walczył w okolicach Leszna. W 1920 roku uczestniczył w walkach z Rosjanami na froncie wschodnim. Z wojska zwolniony 28 lipca 1920 roku. 14 sierpnia 1920 roku ponownie pobrany do wojska i wcielony do Wojsk Wielkopolskich Etap VII Poznań Główna. Do rezerwy przeniesiony 20 listopada 1920

roku. Po powrocie z wojska podjął pracę w PKP i pracował do chwili przejścia na emeryturę w 1957 roku. W okresie międzywojennym był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich. Po zakończeniu II wojny światowej należał do Związku Powstańców Wielkopolskich 1918 – 1919 Koło w Dopiewie (od 21 września 1947 roku) i ZBoWiD – u Koło w Dopiewie (od 8 maja 1957 roku). Mieszkał w Podłożinach. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919 awansowany na stopień podporucznika Wojska Polskiego. Odnaczony był Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1968), Brązowym Krzyżem Zasługi (1938), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1959), Brązowym Medalem Za Długoletnią Służbę (1938). Był żonaty. Zmarł 25 grudnia 1982 roku i pochowany został na cmentarzu parafialnym w Dopiewie.

Archiwum Związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło w Dopiewie; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościński Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 63 – 64.

Eligiusz Tomkowiak

Kortus Ignacy (1897 – 1976), urodził się w Dopiewie 22 lipca 1897 roku jako syn Piotra i Marii z domu Szymańska. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Dopiewie podjął naukę w zawodzie piekarza. Po ukończeniu nauki zawodu, w 1916 roku został powołany do wojska pruskiego i po przeszkoleniu rekruckim w Głogowie został wysłany na front zachodni do Francji.

Do domu w Dopiewie wrócił w początkach grudnia 1918 roku. 4 stycznia 1919 roku wstąpił do oddziału powstańczego zorganizowanego przez podporucznika Andrzeja Kopę w Dopiewie. Brał udział w walkach o Wolsztyn, pod Zbąszyniem, Nakłem, Kcynią, Krotoszyńcem, Rynarzewem. Z 10 Pułkiem Strzelców Wielkopolskich wyjechał na front ukraiński pod Lwów. Później brał udział w wojnie 1920 roku. Zwolniony do rezerwy 12 lipca 1921 roku. Do 1940 roku pracował sezonowo, m. in. na PKP. W okresie okupacji niemieckiej wywieziony wraz z rodziną do Generalnej Guberni. Po zakończeniu II wojny światowej zamieszkał w Świebodzinie, gdzie dzierżawił młyn. Do Dopiewa wrócił w 1954 roku. Od 20 czerwca 1958 roku był członkiem ZBoWiD – u Koło w Dopiewie. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim 26 kwietnia 1972 roku awansowany na stopień podporucznika rezerwy Wojska Polskiego. Odnaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1975), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958). 8 lutego 1926 roku zawarł związek małżeński z Zofią Sławińską (1906 – 1983) z którą miał czworo dzieci: Ignacego, Kazimierza, Marię zamężną Nowicką, Zenona. Zmarł 28 sierpnia 1976 roku w Dopiewie i pochowany został na miejscowym cmentarzu parafialnym.

Archiwum Związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło w Dopiewie; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościński Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 64.

Eligiusz Tomkowiak

Kostrzewski Józef (1892 – 1978), urodził się 5 lutego 1892 roku w Gołuskach (gmina Dopiewo), w rodzinie Franciszka i Katarzyny z domu Kaczmarek. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Gołuskach pracował w gospodarstwie rolnym rodziców. W 1914 roku został powołany do armii pruskiej i brał udział w I wojnie światowej. Pod koniec listopada 1918 roku wrócił do rodzinnych Gołusek. 29 grudnia 1918 roku ochotniczo wstąpił do oddziału powstańczego organizowanego przez podporucznika Andrzeja Kopę w Dopiewie. Razem z oddziałem powstańczym powiatu zachodnio – poznańskiego brał udział w zdobyciu lotniska w Ławicy k. Poznania. Później w szeregach 1 Pułku Rezerwowego, a następnie 10 Pułku Strzelców Wielkopolskich walczył pod Zbąszyniem, Szubinem, Nakłem i Kcynią. 15 sierpnia 1919 roku został zwolniony z wojska, wrócił do Gołusek i nadal pracował w rodzinnym gospodarstwie rolnym. W 1958 roku podzielił swoje gospodarstwo i przekazał je dzieciom. Razem z żoną zamieszkał u córki w Plewiskach. Od listopada 1947 roku był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich, do ZBoWiD – u wstąpił 2 marca 1972 roku. Odznaczony był: Medalem Niepodległości (1932) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1973). Żonaty ze Stanisławą Sobkowiak. Z małżeństwa tego urodziły się dzieci: Zofia (zamężna Kubacka), Czesława (zamężna Andrzejewska) i Józef. Zmarł 26 lipca 1978 roku.

Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie, Medal Niepodległości 20.12.1932; Mieloch Przemysław, Udział mieszkańców Gminy Komorniki w Powstaniu Wielkopolskim, Komorniki 2009, s. 54 (tu błędna data urodzenia); Zbiory Gabinetu Pamiątek Histo-

rycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 64 – 65.

Eligiusz Tomkowiak

Kotlarek Walenty (1897 – 1979), urodził się 31 stycznia 1897 r. w Woźnikach, powiat Grodzisk Wlkp. w rodzinie robotnika Ludwika i Marianny z d. Kluj. Szkołę powszechną ukończył w Rakoniewicach. Nie wyuczył się żadnego zawodu. W wieku 17 lat wyjechał do Niemiec w poszukiwaniu pracy. W latach 1913 – 1916 pracował w królewskiej fabryce broni w Spandau pod Berlinem. Powołany do armii niemieckiej walczył na froncie wschodnim (1916 – 1917), następnie we Francji w 5. pułku artylerii. Został ranny w nogę 5 czerwca 1917 r. pod Murnau. Po dwóch miesiącach leczenia w szpitalu polowym opuścił samowolnie szeregi obcej armii i przez Berlin wrócił do rodziny w Ujeździe. Wkrótce w poszukiwaniu pracy udał się do Inowrocławia. Od 2 lutego 1919 r., po przeszkoleniu w obsłudze ckm, służył w 15. pułku artylerii polowej. Brał udział w walkach powstańczych na froncie północnym pod Żninem, Szubinem, Rynarzewem. Walczył w wojnie polsko – bolszewickiej w I dywizjonie 1. pułku artylerii polowej wlkp. W stopniu kapra-

Walenty
Kotlarek

la przeszedł do rezerwy 15 lipca 1921 r. Zamieszkał w Inowrocławiu. Do 30 września 1925 r. pracował tam w hurtowni materiałów budowlanych. Następnie zamieszkał w Opalenicy i prowadził punkt skupu surowców wtórnych i skór.

Był członkiem 12. osobowej Rady Miejskiej w Opalenicy w ostatniej kadencji przed wybuchem II wojny światowej. Należał do Związku Podoficerów Rezerwy RP i Związku Weteranów Powstań Narodowych RP 1914/19. 8 grudnia 1939 r., wraz z rodziną, został umieszczony w obozie przejściowym w Młyniewie koło Grodziska Wlkp., po kilku dniach deportowany do Częstochowy w G. G. Pracował tam jako pomocnik maszynisty kolejowego. W marcu 1945 r. powrócił do Opalenicy i prowadził dalej punkt skupu skór. Należał do ZBoWiD-u. Został mianowany na stopień podporucznika W. P. Od 1974 r. do śmierci mieszkał w Grodzisku Wlkp. Ożeniony był z Weroniką Mokrzyńską z Ujazdu (1922). Miał czworo dzieci: Cecylia (1922), Zbigniew (1925), Kazimiera (1927), Lucyna (1937). Zmarł 4 lutego 1979 r., pochowany w Opalenicy. Odznaczony był: Krzyżem Walecznych (1921), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1968).

Relacja córki Cecylii. Dokumenty i pamiątki w zbiorach wnuka Macieja Tadeusza.

Zygmunt Duda

Kowalczyk Jan (1889 – 1942), urodził się 1 grudnia 1889 roku w Słupi w rodzinie Andrzeja i Katarzyny z domu Gielnik. Rolnik. Od 10 października 1909 r. do 1911 służył w 47 pułku piechoty armii niemieckiej. W 1914 ro-

ku zmobilizowany i wysłany na front. Po zawieszeniu broni wrócił do Słupi. 27 grudnia 1918 roku wstąpił jako ochotnik do organizowanego przez płk. A. Kopę oddziału w Dopiewie. Walczył pod Wolsztynem, Zbąszyniem, Szubinem, Rynarzewem, Kępem, Leszmem, Krotoszynem. Walczył pod dowództwem mjr Antoniego Szyftera, płk. Andrzeja Kopy i pułkownika Mieczysława Poniatowskiego w 10 Pułku Strzelców Wielkopolskich (68 pułk piechoty). Po zakończeniu powstania brał udział razem ze swoim pułkiem w walkach na froncie bolszewickim pod Lwowem, Tarnopolem, Stanisławowem, Husiatynem. W 1920 roku został, jako starszy rocznik, zwolniony z wojska w stopniu kaprała. Po zakończeniu służby zakupił w Tomiczkach gospodarstwo poniemieckie (55 mórg). Powstańcy mieli prawo pierwokupu. W 1922 roku ożenił się z Katarzyną Golczak z Januszewic (23 kwietnia 1895–10 kwietnia 1990). Miał z nią czworo dzieci: Marię, zam. Targosz; Krystynę; Teresę i Władysława (ur. 25 czerwca 1925), gospodarował na ojcowiznie w Tomiczkach. W 1938 roku Komitet Krzyża i Medalu Niepodległości przyznał Janowi Kowalczykowi Medal Niepodległości. Wniosek o to wysokie odznaczenie zaopiniowali dowódcy Andrzej Kopa i Antoni Szyfter. W uzasadnieniu Komisja napisała: *Za zasługi bojowe w czasie powstania. Aresztowany przez Niemców w czasie*

Jan
Kowalczyk

okupacji hitlerowskiej za nielegalny ubój świni osadzony został w więzieniu w Rawiczu, gdzie zmarł 24 stycznia 1942 roku. Zwłoki po wojnie sprowadzono i pochowano na cmentarzu parafialnym w Tomicach. W czasie II wojny światowej żona została wysiedlona z gospodarstwa i zamieszkała w Jeziorakach. Dzieci pracowały w miejscowym majątku. Gospodarstwo w Tomiczkach zajęła rodzina niemiecka, która przebywała tu do stycznia 1945 roku. Po wojnie, w czasie remontu budynku gospodarczego znaleziono ukryty w dachu, zabezpieczony przed wilgocią *Album Pamiątkowy Powstańców i Niepodległościowców Ziem zachodnich RP*, w którym zamieszczone było zdjęcie Jana Kowalczyka i krótka wzmianka o nim.

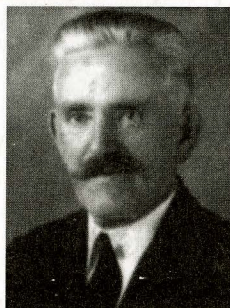
CAW, MN 17.03.1938; *Album Pamiątkowy Powstańców i Niepodległościowców Ziem Zachodnich RP 1918/1919. nr 4, str. 129, Poznań 1938; Kopa A., Udział powiatu Zachodniopoznańskiego w Powstaniu Wielkopolskim w latach 1918 – 1919. Spis powstańców biorących udział w styczniu 1919 r. poz. 220, str. 18, Poznań 1928; Informacje Mirosława Kowalczyka ze stycznia 2009.*

Grażyna Sielicka

Kowalski Franciszek (1875 – 1946) – współorganizator powstania w Opalenicy, urodził się 23 sierpnia 1875 r. w Kobylnikach k. Grodziska Wlkp. w rodzinie mistrza stolarskiego Walentego i Katarzyny z Drzymałów. Do szkoły powszechnej uczęszczał przez cztery lata w Zdroju, a następnie w Grodzisku Wlkp. Po wyuczeniu się stolarstwa zdał w (1893) egzamin czeladniczy. Z początkiem 1899 r. objął stanowisko kierownika oddziału stolar-

skiego w warsztatach Kolejki Opalenickiej. Obok zawodowej zajmował się także działalnością społeczną, zapoczątkowaną wstąpieniem w 1900 do Katolickiego Towarzystwa Robotników Polskich w Opalenicy. W organizacji tej pełnił m.in. obowiązki sekretarza (1904-1913) i delegata na zjazdy wolne w Poznaniu (1905, 1906), wygłaszał także odczyty oświatowe. Po wybuchu I wojny światowej powołany został do pruskiej armii i służył na frontach w Rumunii i Rosji. Czynn timer uczestniczył w organizacji powstania na terenie Opalenicy jako członek miejscowej Rady Ludowej. Od 15 VIII 1924 r. sprawował funkcję kierownika elektrowni miejskiej w Opalenicy i pełnił je do wybuchu wojny. Elektrownię opalenicką uruchomiono w 1924 r. zbudowano własnym pomysłem i środkami, była ówczies n chlubą miasta. Na Powszechnej wystawie Krajowej w 1929 r. oceniona została jako wzorcowa dla małych miast, co w dużej mierze było zasługą jej współorganizatora i kierownika. W okresie międzywojennym nadal należał do Katolickiego Towarzystwa Robotników Polskich, był ponadto członkiem Koła Śpiewu im. St. Moniuszki (wybrany przewodniczącym komisji rewizyjnej) Towarzystwa Przemysłowo - Rzemieślniczego, Związku Weteranów i Powstań Narodowych (skarbnik, członek zarządu wybrany w 1934 r.), aktywnym członkiem PCK, członkiem popierającym Ligi Obrony

Franciszek
Kowalski

Powietrznej i Przeciwgazowej, Kurkowego Bractwa Strzeleckiego oraz członkiem patronatu Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej (następnie KSMM). Nie obca mu była ofiarność na cele publiczne (np. w 1921 r. ofiarował 50 m na rzecz plebiscytu górnośląskiego) oraz dobroczynne (np. w 1923 r. wsparł finansowo, organizatorów gwiazdki dla dzieci, starców i ubogich). Za działalność zawodową i społeczną odznaczony został Brązowym Krzyżem Zasługi (1938). W uzasadnieniu wniosku napisano m.in. iż: ... *długoletnią zawodową i społeczną pracą zasłużył na ogólny szacunek i poważanie mieszkańców miasta*. W małżeństwie z Józefą z Poznania (1889-1967) miał syna Stanisława, długoletniego pracownika Kolejki Opalenickiej. Zmarł 13 października 1946 r., pochowany na cmentarzu w Opalenicy.

Archiwum Państwowe w Poznaniu: Starostwo Powiatowe Nowy Tomyśl 1919-1939 16 s. 24-25, 247 s.17, 408 s. 13, 549 s. 9, 555 s.3,10,12,21,28; USC Grodzisk Wlkp. Wieś 1873 A s. 228; Archiwum parafii św. Mateusza w Opalenicy: 165 (akta Katolickiego Towarzystwa Robotników Polskich); „Orełdownik Grodziski” 1924 nr 1; A. Duda, Wspomnienia z domu mego pobytu w Opalenicy 1921 1935 Wątcz 1979 (maszynopis) s. 4-6, 21; Opalenicki Słownik Biograficzny, pod red. B. Wojcieszaka, t. I-II, Opalenica 1993 - 1994, passim.

Bogumił Wojcieszak

Koza Franciszek (1893 –?), urodził się 17 września 1893 roku w Wiosce (pow. Wolsztyn), w rodzinie Chryzostoma i Antoniny z domu Wilk. Szkołę powszechną ukończył w rodzinnej miejscowości. W wieku 17 lat wyjechał

do Niemiec w poszukiwaniu pracy. Do armii pruskiej został powołany w 1913 roku. Brał udział w I wojnie światowej, walczył na froncie zachodnim we Francji. W grudniu 1918 roku wrócił do rodzinnej miejscowości. 2 stycznia 1919 roku ochotniczo stał do kompanii rakoniewickiej i pod dowództwem porucznika Kazimierza Szcześniaka walczył pod Wolsztynem, Kopanicą, Kargową, Chobienicami i Zbąszyniem. Później brał udział w wojnie polsko – bolszewickiej. Do rezerwy został zwolniony w stopniu sierżanta w 1924 roku. Zamieszkał w Poznaniu i podjął pracę w Firmie Stanek. W okresie okupacji hitlerowskiej był zatrudniony w tej samej firmie jako spawacz. Od 7 marca 1945 roku był starszym strażnikiem w Służbie Ochrony Kolei. Następnie pracował w Zakładach Naprawczych Taboru Kolejowego w Poznaniu. 10 lipca 1957 roku został członkiem ZBoWiD – u Koło Poznań – Wilda. Odznaczony był Medalem Niepodległości i Medalem Pamiątkowym Za wojnę 1918 – 1921 (1938). Był żonaty.

Informacje rodziny; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Niepodległościowe tradycje Gminy Rakoniewice, Rakoniewice 2010 (w druku).

Eligiusz Tomkowiak

Kozłowski Marian (1895 – 1974), urodził się 1 sierpnia 1895 roku w Poznaniu, w rodzinie Wacława i Magdaleny z domu Kukomska. Po ukończeniu szkoły powszechnej, uczył się zawodu stolarza. Później podjął pracę w firmie stolarskiej Drygasa w Poznaniu przy ulicy Piaskowej. Pochodził z wielodzietnej rodziny, miał troje braci i cztery siostry. W 1914 roku został powoła-

ny do armii pruskiej, początkowo służył w piechocie, później został przeniesiony do kawalerii. W 1915 roku brał udział w walkach na froncie wschodnim, pod Rygą i Baranowiczami. W 1916 roku został przeniesiony na front zachodni do Belgii i Francji. W bitwie pod Verdun został lekko ranny w nogę. Po powrocie ze szpitala wyjechał na front do Galicji, a w roku 1917 ponownie znalazł się na froncie wschodnim. W grudniu 1918 roku otrzymał urlop, który spędzał w rodzinnym Poznaniu. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego, 27 grudnia 1918 roku brał czynny udział w działaniach bojowych w centrum miasta. Był w oddziale Straży Ludowej, wtedy kiedy został postrzelony Franciszek Ratajczak. Do maja 1919 roku służył w Straży Ludowej. Następnie wyjechał z oddziałami z Wielkopolski na front białoruski i ukraiński. Po zakończeniu służby wojskowej w 1920 roku podjął pracę w Firmie Stolarskiej Drygasa w Poznaniu, początkowo w charakterze stolarza, później kierownika. W 1924 roku ożenił się z Jadwigą z domu Undrych. Z małżeństwa tego urodziło się troje dzieci: Władysław (ur. 1924), Teresa (ur. 1926) i Heliodor (ur. 1936). Podczas okupacji hitlerowskiej nadal pracował w przejętej przez Niemca stolarni. Prowadził też działalność konspiracyjną. W 1957 roku starał się o przyznanie uprawnień kombatanckich, lecz z powodu wpisania w życiorysie infor-

macji o uczestnictwie w wojnie polsko – bolszewickiej, wniosek został rozpatrzony negatywnie. Dopiero po kilkuletnich staraniach i „wyprostowaniu” życiorysu został przyjęty do ZBoWiD – u. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim, w 1970 roku został awansowany na stopień podporucznika Wojska Polskiego. W 1974 roku odznaczony został Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, a w 1975 roku – pośmiertnie – Krzyżem Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski. Zmarł 2 listopada 1974 roku w Poznaniu i został pochowany we wspólnym grobie z żoną na Cmentarzu Komunalnym na Junikowie (pole 19, rząd C, grób nr 6).

Na podstawie dokumentów i pamiątek rodzinnych.

Heliodor Kozłowski

Kramski Walenty (1899 – ?), urodził się 30 stycznia 1899 roku w Tuchorzy (pow. Wolsztyn), w rodzinie Wojciecha i Anieli z domu Rosińska. Szkołę powszechną ukończył w Tuchorzy. Następnie podjął naukę zawodu rzeźnika u mistrza Franciszka Śmiałka w Wolsztynie. Powołany do armii pruskiej, od 21 sierpnia 1917 roku do 20 grudnia 1918 roku służył w 6 pułku grenadierów. 6 stycznia 1919 roku ochotniczo wstąpił do oddziału powstańczego w Tuchorzy, którym dowodził sierżant Berliński. Walczył przeciwko Niemcom pod Zbąszyniem i Babimostem. Później przydzielony został do 2 Pułku Strzelców Wielkopolskich (56 pp) i wraz z tym oddziałem brał udział w wojnie 1920 roku. Do rezerwy został zwolniony w stopniu szerszego szeregowca 26 listopada 1926 roku. W latach 1922 – 1934 przebywał we Francji. 1 kwietnia 1935 roku zawarł związek małżeński z wdową Teresą

Marian
Kozłowski

Kaczmarek z domu Pinecka (zm. 29 grudnia 1940). Od 20 października 1949 roku pracował w Państwowych Zakładach Mięsnych w Grodzisku Wlkp. 25 września 1957 roku wstąpił do ZBoWiD – u. Mieszkał w Rostarzewie.

Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościński Z., Tomkowiak E., Niepodległościowe tradycje Gminy Rakoniewice, Rakoniewice 2010 (w druku).

Eligiusz Tomkowiak

Krupka Franciszek (1895 – 1967), urodził się 5 października 1895 roku w Jeziorkach w rodzinie Józefa i Michaliny z domu Balcerek. Uczęszczał do szkoły w powszechnej w Jeziorkach. Jego nauczycielem był Niemiec Zellner. W 1906 r. brał udział w strajku szkolnym. Obszerny opis zajęć w szkole zamieścił w napisanym po latach (w 1936 r.) życiorysie. Po ukończeniu szkoły pracował w majątku Niemca Tiedemanna jako pomocnik ogrodnika. Gdy skończył 18 lat został powołany do służby w wojsku niemieckim. Pełnił w nim służbę garnizonową. W czasie I wojny światowej pół roku spędził na froncie. Po zakończeniu wojny 28 grudnia 1918 roku zgłosił się jako ochotnik do Straży Ludowej w Poznaniu. Brał udział w zdobywaniu lotniska w Ławicy koło Poznaniu. 14 stycznia 1919 r. zgłosił się do I Pułku Artylerii Lekkiej w Poznaniu (późniejszy 15 Wielkopolski Pułk Artylerii Polowej). W styczniu 1919 r. pod dowództwem porucznika Kupskiego walczył pod Szubinem, Rynarzewem, Zalesiem i Kcynią z oddziałami Genschutzu. W początkach lutego 1919 r. wrócił

z oddziałem do Poznania. W marcu 1919 r. walczył pod Lwowem. Po dwumiesięcznym pobycie na Wschodzie powrócił do Wielkopolski, aby w czerwcu znów wyruszyć na Lwów. Od lutego do sierpnia 1920 r. walczył na froncie polsko – bolszewickim. W październiku 1920 r. został zwolniony ze służby wojskowej. Po powrocie z wojska pracował w Poznaniu jako woźny w firmie „Akwawit”. W okresie okupacji niemieckiej i po 1945 roku mieszkał w Poznaniu. Należał do Związku Weteranów Powstań Narodowych. Był zarejestrowany w kartotekach Dowództwa Okręgu Korpusu VII w Poznaniu. Posiadał dyplom weryfikacyjny nr 6744. Zmarł w Poznaniu 13 grudnia 1967 roku.

CAW, KK i MN 167 – 49756 Odrzucone 28.02. 1938 (m. in. pisany odręczny życiorys Franciszka Krupki, zaświadczenia o służbie Franciszka Krupki w Straży Ludowej w Poznaniu od 28.12.1918 r. do 14.01.1919 r. oraz w I pułku artylerii polowej od 14.01.1919); *Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie.*

Grażyna Sielicka

Krupka Franciszek (1902 – 1987), urodził się 23 marca 1902 roku w Jeziorkach w rodzinie Michała i Michaliny z domu Szymalska. Uczęszczał do

Franciszek
Krupka

szkoły w powszechnej w Jeziorkach. Ochotniczo wstąpił do oddziału powstańczego podporucznika Andrzeja Kopy w Dopiewie. Brał udział w walkach o Wolsztyn. Jako młodociany zwolniony z wojska w marcu 1919 roku. Ponownie powołany do wojska w marcu 1920 roku brał udział w walkach na froncie wschodnim. Po zakończeniu wojny wrócił w listopadzie 1921 roku. Przez pewien okres czasu pozostawał bez pracy. Później został zatrudniony w majątku Stefana Dąbrowskiego w Jeziorkach. Pracował tam też podczas II wojny światowej. Po zakończeniu wojny pracował w PGR Jeziorki. Po przejściu na emeryturę zamieszkał w Luboniu. Był członkiem ZBoWiD – u Koło w Żabikowie. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim w 1973 roku awansowany na stopień podporucznika Wojska Polskiego. Zmarł 13 sierpnia 1987 roku w Luboniu i został pochowany na miejscowym cmentarzu. Odnaczony był Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Był dwukrotnie żonaty. Z pierwszego małżeństwa z Marią Fincz pozostało pięcioro dzieci: Stanisław, Teresa, Jadwiga, Franciszek i Stefan.

Kopa A. Udział powiatu Zachodnio – Poznańskiego w Powstaniu Wielkopolskim w latach 1918 – 1919. Spis powstańców biorących udział w styczniu 1919 r., Poznań 1928; Wrzesiński R., Krupka Franciszek (1902 – 1987), (w:) Lubonianie w Powstaniu Wielkopolskim z biogramami uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918 – 1919. Red. Ruszkowski P. P., Karwat J., Luboń 2009, s. 164; Dokumenty ze zbiorów własnych.

Stanisław Osowski

Kruszka Leon (1897 – 1960), urodził się w Słabomierzu 13 kwietnia 1897 r. w rodzinie chłopskiej jako szóste dziecko Wincentego i Józefy z domu Król. 21 stycznia 1914 r. powołany do armii pruskiej. Zwolniony do domu 12 grudnia 1918 r. Wieść o wybuchu powstania w Poznaniu szybko dotarła na Pałuki. Bracia Leon i Tadeusz Kruszkowie dołączyli do oddziału powstańczego organizowanego w Junczewie. Już w noc sylwestrową 1918 – 19r. oddział osiągnął gotowość bojową i podjął pierwszą nieudaną próbę oswobodzenia Żnina. Przybyły 10 stycznia do Damasławka kapitan Jan Tomaszewski zreorganizował wojsko powstańcze. Oddział junczewski oznaczył jako kompania II Juncewska. Dowódca Stefan Kubiak, zastępca Tadeusz Kruszkowie. Leon Kruszkowie przeszedł cały szlak bojowy swego oddziału. Brał udział w walkach m. in. o Żnin, Szubin, Rynarzewo, Zamość. 16 czerwca 1919 r. wstąpił do Wojska Polskiego (legitymacja nr 99, 1 Dywizja Strzelców Wielkopolskich, 2 Pułk Piechoty). Po zmianie nazewnictwa i numeracji oddziałów wielko – Polskich (23 stycznia 1920 r.) była to 14 Wielkopolska Dywizja Piechoty, III Batalion, 56 p. p. Wlkp – dowódca gen. Daniel Konarzewski. W wojnie polsko – bolszewickiej przeszedł cały szlak bojowy 14 Dywizji. W 1921 r. Leon Kruszkowie wrócił do domu. W latach międzywojennych czynnie działał w kole Stronnic-

Leon
Kruszka

twa Narodowego w Słabomierzu. Od 1930 r. prowadził własne 40 – hektarowe gospodarstwo. W 1939 r. został powołany do Chełmińskiej Brygady Obrony Narodowej, Batalion Żniński. Podczas działań wojennych, ranny w nogę dostał się do niewoli. Jako szeregowy żołnierz zostaje szybko zwolniony i do grudnia 1939 r., kiedy otrzymał nakaz opuszczenia gospodarstwa, mieszkał w Słabomierzu. Wojnę spędził jako robotnik rolny u Niemca w odległym o około 20 km Ruścu. Jego gospodarstwo objął Niemiec ze wschodu nazwiskiem Shlutz. W 1945 r. zwlekał z powrotem do Słabomierza w obawie przed zemstą czerwonoarmistów za jego udział w wojnie 1919 – 20 r. 22 kwietnia 1947 r. wziął ślub z Anną Szymanek ze Słabomierza, miał czworo dzieci. Dla władzy komunistycznej Leon Kruszką był kułakiem z podejrzaną przeszłością. Kilkakrotnie więziony w Żninie, Trzeciecu, Nakle, Strzelewie i Potulicach. Śledztwo prowadzone przez IPN wykazało, iż Leon Kruszką był pokrzywdzonym w rozumieniu art. 6 ust. z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. Zmarł na zawał serca 29 grudnia 1960 r. w Żninie, pochowany na cmentarzu parafialnym w Gorzycach. Odznaczony: Krzyżem Walecznych (1920) i Medalem Pamiętkowym Za wojnę 1918 – 1921 (1932).

Na podstawie archiwum rodzinnego

Robert Białkowski

Krysmann Stanisław (1902 –?), urodził się 5 kwietnia 1902 roku w Rakoniewicach, w rodzinie Antoniego i Franciszki z domu Piątek. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Rakoniewicach rozpoczął naukę w zawodzie

Stanisław
Krysmann

piekarza. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego, 4 stycznia 1919 roku ochotniczo wstąpił do oddziału powstańczego w Rakoniewicach i walczył pod Wolsztynem. Następnie w szeregach 10 Pułku Strzelców Wielkopolskich uczestniczył w walkach pod Szubinem i Nakłem. W kwietniu 1919 roku na krótko wrócił do Rakoniewic. Od czerwca 1919 roku służył w 16 Pułku Ułanów; z pułkiem w listopadzie wyjechał na front ukraiński. W grudniu 1920 roku jako małoletni został zwolniony z wojska. Po powrocie do Rakoniewic, do 1929 roku pracował jako czeladnik piekarski. Później do 1939 roku pracował w hurtowni kolonialnej w Rakoniewicach. W sierpniu 1939 roku powołany do Wojska Polskiego, wcielony do kolumny amunicyjnej, brał udział w Bitwie nad Bzurą. W okolicach Kutna wzięty do niewoli niemieckiej; zwolniony w listopadzie 1939 roku. Wrócił do Rakoniewic i został skierowany do przymusowej pracy, początkowo w lesie, później w majątku rolnym i w końcu w fabryce obuwia. Po wyzwoleniu przez rok pracował w piekarni na ziemiach odzyskanych, od września 1946 roku prowadził piekarnię w Rakoniewicach. W okresie międzywojennym był członkiem Związku Powstańców i Wojaków w Rakoniewicach. Od 14 grudnia 1946 roku członek Związku Powstańców Wielkopolskich 1918/19 w Poznaniu Koło w Rakonie-

wicach; później należał do ZBoWiD – u Koło w Rakoniewicach.

Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Niepodległościowe tradycje Gminy Rakoniewice, Rakoniewice 2010 (w druku).

Eligiusz Tomkowiak

Krzyżanowski Franciszek (1861 – 1947), mistrz rzeźnicki, działacz niepodległościowy i społeczny, członek Rady Robotniczo – Obywatelskiej, więzień obozu jenieckiego w Altdamm. Urodził się 14 grudnia 1861 roku w Rynarzewie w dawnym powiecie szubińskim w rodzinie Wojciecha i Marianny z Domagałów. Po ukończeniu miejscowej szkoły powszechnej wykładowym językiem niemieckim wyuczył się zawodu rzeźnika i po latach otrzymał tytuł mistrza rzeźnickiego. Na przełomie XIX i XX wieku był wraz z organistą Kazimierzem Tomaszewskim (późniejszym burmistrzem Rynarzewa) organizatorem życia społecznego w miasteczku i obrońcą sprawy polskiej w zaborze pruskim. Prowadził oprócz rzeźnictwa skład kolonialny i handel materiałami krótkimi oraz prowadził zajazd i restaurację. 3 maja 1903 roku w lokalu handlowym Franciszka Krzyżanowskiego odbył się więc przedwyborczy, któremu przewodził ówczesny proboszcz rynarzewski ks. Ludwik Górski. (...) *Dnia 3 maja odbył się piąty więc przedwyborczy w powiecie szubińskim w Rynarzewie o 12 i pół w południe na sali pana Krzyżanowskiego. Więc zagaił miejscowy ksiądz proboszcz Górski, dziękując za tak liczne przybycie wiecowników, którzy zapełnili po brzegi nie tylko salę lecz tak-*

że przyboczne pokoje (...). Pięć lat później w grudniu 1908 roku w Rynarzewie miał miejsce tzw. „niemy wiec”, podczas którego wybrano członka dozoru szkolnego. Pruskie władze miasteczka nie zatwierdziły na to stanowisko wybranego w wiecu mistrza rzeźnickiego Wincentego Gutkowskiego i zarządziła nowe wybory, na których zakazano używania mowy polskiej. Ówczesny wikariusz rynarzewski ks. Wojciech Spychałowicz wpadł na pomysł zapisywania wszystkiego na tablicy kredą i potwierdzania lub zaprzeczania poprzez kiwanie głową. W ten sposób na członka dozoru szkolnego w Rynarzewie bez użycia słów mówionych wybrano mistrza rzeźnickiego Franciszka Krzyżanowskiego. 24 listopada 1918 roku Franciszek Krzyżanowski uczestniczył jako ławnik w wiecu polskim, który wybrał delegatów na Sejm Dzielnicowy do Poznania i powołał w Rynarzewie Radę Robotniczo – Obywatelską. „*Dziennik Bydgoski*” donosił m. in. tak: (...) *na delegata z miasteczka naszego na Sejm Dzielnicowy do Poznania obrano jednogłośnie p. Tomaszewskiego, p. Krzyżanowskiego. Następnie referowali ksiądz Przewodniczący o Radzie Powiatowej, do której z miasteczka naszego obrano jednogłośnie księdza proboszcza Buławskiego, pp. Tomaszewskiego i Szczepińskiego. W skład Rady Robotniczo – Obywatelskiej na Rynarzewo weszli większością głosów obrani, a przez więc potwier-*

Franciszek
Krzyżanowski

dzeni: pp. Tomaszewski, Krzyżanowski, Malewicz i Słowiński, razem z czterema obranymi przez stronę niemiecką, stanowić będą powyższą radę naszego miasteczka (...). Na wieść o wybuchu w Poznaniu powstania F. Krzyżanowski tak jak pozostali mieszkańcy Rynarzewa włączył się czynnie w zbrojne oswobodzenie miasteczka. W dniu 12 stycznia 1919 roku cofające się po przegranej bitwie pod Szubinem niemieckie oddziały Grenzschtzu aresztowały wszystkich mężczyzn polskiego pochodzenia z Rynarzewa i okolicy. Wśród przeszło 100 mężczyzn znaleźli się Franciszek Krzyżanowski i jego najstarszy syn Marian. Internowanych zaprowadzono do koszar wojskowych w Bydgoszczy a następnie w bydłęcych wagonach wywieziono do obozu jenieckiego Altdamm (obecnie Szczecin – Dąbie). Po drodze w wagonach kolejowych więźniowie byli kilkakrotnie bici przez eskortujące ich wojsko. Dramatyczne wydarzenia miały miejsce podczas postoju na dworcu kolejowym w Chojnicach, gdzie pod razami niemieckich żołdaków od pobicie zmarło dwóch internowanych. W obozie jeńcy byli trzymani za drutami kolczastymi w drewnianych barakach do końca marca 1919 roku. Następnie pozwolono im drogą przez tzw. „zieloną” granicę powrócić do domów rodzinnych w Rynarzewie. Po powrocie z internowania przez dwa tygodnie F. Krzyżanowski pełnił funkcje komisarycznego burmistrza i prowadził Urząd Policyjny w Rynarzewie. Funkcje tę sprawował po księdzu Mieczysławie Buławskim, który złożył ten urząd na czas wyborów. Następca Franciszka Krzyżanowskiego na fotelu burmistrzowskim został organista Kazimierz Tomaszewski. 23 listopada 1919 roku starosta szubiński ustanowił mistrza rzeźnickiego F. Krzyżanowskiego przewodniczącym

Mieszkaniowego Urzędu Rozjemczego w Rynarzewie. W 1921 roku Franciszek Krzyżanowski został wybrany do Rady Miejskiej Rynarzewa. Lista wyborcza niemieckich obywateli miasteczka została nie uznana z powodu niedostatecznej znajomości języka polskiego przez kandydatów tej listy. W okresie dwudziestolecia międzywojennego nadal uczestniczył czynnie w życiu społecznym Rynarzewa i jego okolicy, pełniąc m. in. funkcje członka Gminnej Komisji Wyborczej, był skarbnika w miejscowym Kółku Rolniczym, pełnił funkcje wiceburmistrza miasteczka, prowadził Urząd Stanu Cywilnego, z którego zwolnił go wojewoda poznański w roku 1932. Uczestniczył w wielu wiecach i spotkaniach, które często prowadził jako przewodniczący zgromadzenia. Lata II wojny światowej Franciszek Krzyżanowski spędził wraz z rodziną w Rynarzewie. Zmarł w Rynarzewie w dniu 21 lutego 1947 roku i został pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym. Zawarł związek małżeński z Konstancją Kwasek z Szubina (5 lutego 1871 – 11 lipca 1950), mieli dzieci: Mariana (8 września 1895 – 26 maja 1971), Marię (8 sierpnia 1901 – 29 lutego 1976), Helenę (16 maja 1904 – 1 czerwca 1976), Halinę (2 lipca 1909 – 11 lipca 1950), Florianą (17 czerwca 1911 – 23 marca 1981).

Archiwum parafii katolickiej pw. Św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Rynarzewie. Księga zmarłych 1942 – 1952, sygn. 14/1950, 1978 – 1996, sygn. 14/1981; „Dziennik Bydgoski”, nr 270 z 27.11.1918; nr 247 z 01.11.1921; 198 z 09.09.1922; nr 158 z 05.07.1927; „Dziennik Poznański”, nr 104 z 07.05.1903; „Gazeta Bydgoska”, 291 z 18.12.1932; Izba Patrona Zespołu Szkół im. Powstańców Wielkopolskich w Rynarzewie. Lista internowanych do

obożu jenieckiego Altdamm (12.01.1919 – 30.03.1919), poz. 35 F. Krzyżanowski, „Książka adresowa handlu i przemysłu polskiego 1896 – 1897”, Berlin 1897; „Księga adresowa Polski (wraz z wolnym miastem Gdańskiem) dla handlu, przemysłu, rzemiosła i rolnictwa”, Gdańsk 1928; „Księga adresowa przemysłu, handlu i rzemiosła zachodniej Polski”, Poznań 1925; K. Kościński. „Przewodnik po Poznaniu i Wielkim Księstwie Poznańskim”, Poznań 1909; M. Buławski, „Miasteczko nad frontem wspomnienia z roku 1919, Poznań 1929; S. Kubiak, F. Łozowski, „Rady robotniczo – żołnierskie w Wielkopolsce 1918 – 1919”, Poznań 1959, S. Kłodziński, „Powiat szubiński. Opis dla władz, urzędów, instytucji, organizacji i osób prywatnych...”, Szubin 1935; Z. Kowalski, „Rynarzewiacy – cisi bohaterowie”, W: „Kurier Poranny, nr 233 z 23.08.1937;

Piotr S. Adamczewski

Kubala Marcin (1885 – 1972), urodził się w Kunowie powiat Szamotuły 18 października 1885 roku jako syn Walentego i Elżbiety z domu Szymańska. Ukończył szkołę ludową w Kunowie, później pracował w gospodarstwie rolnym. W 1914 roku powołany do armii pruskiej, brał udział w I wojnie światowej i walczył na froncie zachodnim we Francji. 24 listopada 1918 roku uciekł z garnizonu w Głogowie i 4 grudnia 1918 roku wrócił do domu w Żegowie powiat Grodzisk Wielkopolski. 6 stycznia 1919 roku jako ochotnik wstąpił do Kompanii Bukowskiej. Z oddziałem tym brał udział w walkach pod Zbąszyniem, Łomnicą i Nowym Dworem. 14 lutego 1919 roku został zwolniony z oddziału powstańczego z powodu choroby. Później pracował w majątku rolnym w Zboro-

wie gmina Dopiewo. Od 1 stycznia 1948 roku do 31 grudnia 1949 roku był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich 1918 – 1919 w Poznaniu Koło w Dopiewie. W 1951 roku przeszedł na rentę i zamieszkał w Dopiewie przy ulicy Polnej. 29 października 1965 roku wstąpił do ZBoWiD – u Koło w Dopiewie. Zmarł w Dopiewie 24 września 1974 roku i pochowany został na miejscowym cmentarzu parafialnym.

Archiwum Związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło w Dopiewie; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościński Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 67 – 68.

Eligiusz Tomkowiak

Kubiak Maksymilian (1891 – 1970), urodził się 13 maja 1891 roku w Więckowicach pow. poznański jako syn Walentego i Marii. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Więckowicach pracował w gospodarstwie rolnym rodziców. W 1911 roku został powołany do wojska pruskiego i służył do 1913 roku. Następnie do wybuchu I wojny światowej pracował w gospodarstwie rolnym. Po wybuchu I wojny światowej został ponownie powołany do wojska pruskiego i do 1918 roku brał udział w walkach na froncie zachodnim we Francji. Do domu wrócił na początku grudnia 1918 roku. 28 grudnia tego roku wstąpił do oddziału powstańczego zorganizowanego przez podporucznika Andrzeja Kopę w Dopiewie. Wraz z grupą porucznika Antoniego Szyftera brał udział w walkach pod Wolsztynem, a później pod Zbąszyniem, Ryna-

rzewem, Nakłem i Leszmem. Razem z 10 Pułkiem Strzelców Wielkopolskich został wysłany na front ukraiński pod Lwów. Na krótko oddział wrócił do Wielkopolski i stacjonował w Krotoszynie. W 1920 roku wyjechał na front wschodni i brał udział w walkach z Rosjanami. Do rezerwy zwolniony w 1922 roku w stopniu wachmistrza. Od 1923 roku pracował we własnym gospodarstwie rolnym w Sędzinach pow. Szamotuły. Odznaczony Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918 – 1921. 9 września 1958 roku został członkiem ZBoWiD – u. Był żonaty i miał syna Czesława. Zmarł w 1970 roku.

Archiwum Związku Kombatanatów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło w Szamotułach; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 68.

Eligiusz Tomkowiak

Kubiak Władysław (1878 –?), urodził się w Więckowicach 5 kwietnia 1878 roku jako syn Walentego i Józefy z domu Potrawiak. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Więckowicach pracował w gospodarstwie rolnym rodziców. W 1899 roku został powołany do armii pruskiej i do 1901 roku służył w 57 pułku piechoty w Wesel nad Renem. Po powrocie z wojska pracował jako samodzielny rolnik. W 1907 roku ożenił się i zamieszkał w Ryszewie powiat Żnin. 3 sierpnia 1914 roku został ponownie powołany do wojska pruskiego i do października 1918 roku brał udział w I wojnie światowej. Od 29 grudnia 1918 roku do 12 lutego 1919 roku brał czynny udział w walkach pod

Gnieznem, Zdziechową, Rogowem i Żninem. W latach 1919 – 1939 pracował we własnym gospodarstwie rolnym w Ryszewie. Był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich i Związku Weteranów Powstań Narodowych 1914 – 1919. Podczas okupacji hitlerowskiej został wysiedlony ze swojego gospodarstwa. Po zakończeniu II wojny światowej wrócił do rodzinnego domu, jednak z powodu wieku i licznych chorób nie mógł już pracować jako rolnik. Oddał gospodarstwo synowi i zamieszkał w Poznaniu przy ulicy Swarzędzkiej. 3 sierpnia 1948 roku wstąpił do Związku Powstańców Wielkopolskich 1918 – 1919 w Poznaniu Koło Poznań Śródmieście.

Archiwum byłego Związku Bojowników o Wolność i Demokrację Koło Poznań Śródmieście; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 68 – 69.

Eligiusz Tomkowiak

Kubicki Leon (1871 – 1961), urodził się 9 kwietnia 1871 roku w Konarzewie jako syn Franciszka i Józefy z domu Lenartowska. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Poznaniu, rozpoczął naukę w zawodzie introligator. Po czterech latach nauki zdał egzamin czeladniczy z wynikiem pomyślnym. Przez kolejne dwa lata pracował jako pomocnik w firmie Stanisława Kitki w Poznaniu przy ulicy Św. Marcin 5. Później pracował w różnych introligatoriach na terenie Wielkopolski i Niemiec. W 1918 roku wrócił do Poznania. Od 11 listopada 1918 roku do sierpnia 1919 roku służył z bronią

w rękę w Straży Ludowej Miasta Poznania. Po zwolnieniu ze służby do 1940 roku mieszkał w Poznaniu i pracował jako introligator, później w Monopolu Tytoniowym. We wrześniu 1939 roku brał udział w obronie Warszawy. 16 stycznia 1940 roku wraz z rodziną został aresztowany i osadzony w obozie przejściowym przy ulicy Głównej, a 12 lutego wywieziony do Generalnej Guberni (miejscowość Jędrzejów w województwie kieleckim). Do Poznania wrócił 6 marca 1945 roku i mieszkał tam aż do śmierci. Odznaczony Odznaką Za Waleczność Rady Ludowej Miasta Poznania. Był żonaty z Heleną z domu Kamińska. Zmarł 27 czerwca 1961 roku w Poznaniu i został pochowany na Cmentarzu Komunalnym na Junikowie (pole 13, kwatery 4, rząd 3, grób nr 97).

Archiwum Związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych w Poznaniu; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 69.

Eligiusz Tomkowiak

Kudlaszyk Józef (1891 – 1977), urodził się 13 lutego 1891 roku w Lusówku powiat poznański, jako syn Andrzeja i Franciszki z domu Dolata. Ukończył szkołę powszechną w Lusowie. Do 1911 roku pracował jako robotnik rolny. Później wyjechał do Niemiec i pracował tam jako górnik do 1914 roku. Po wybuchu I wojny światowej został powołany do armii pruskiej i skierowany na front zachodni do Francji. Jako strzelec karabinu maszynowego, w 1915 roku stracił słuch

w jednym uchu. Z tego powodu został przeniesiony z Francji do Belgii, gdzie do końca wojny pełnił służbę w oddziale wartowniczym. Po zakończeniu wojny, w listopadzie 1918 roku został zwolniony z wojska i wrócił do Wielkopolski, zamieszkał wspólnie z rodzicami w Kalwach gmina Buk. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego, 3 stycznia 1919 roku wstąpił ochotniczo do Kompanii Bukowskiej pod dowództwem podpułkownika Kazimierza Zenktelera. Walczył pod Zbąszyniem, Babimostem i Leszmem. Po zakończeniu powstania, pozostał w wojsku do 1920 roku i pełnił służbę graniczną pomiędzy Leszmem i Zbąszyniem. Po zwolnieniu z wojska podjął pracę w majątku Zborowo, a po 1945 roku w PGR Konarzewo Zakład Rolny Zborowo. W 1957 roku przeszedł na rentę. Przez 12 lat był sołtysem w Zborowie. Od 1 października 1957 roku był członkiem ZBoWiD – u Koło w Dopiewie. Odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolskim Krzyżem Powstańcym (1958) i Medalem Pamiątkowym Za wojnę 1918/1921 (1938). Był żonaty z Antoniną Koperską. Zmarł 6 czerwca 1977 roku i pochowany został na Cmentarzu Komunalnym w Poznaniu na Junikowie (pole 16, rząd 48, numer grobu 8).

Archiwum Związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło w Dopiewie; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 69 – 70.

Eligiusz Tomkowiak

Kuik Jan (1895 – 1970), urodził się 31 grudnia 1895 roku w Konarzewie (gmina Dopiewo) w rodzinie rolnika Jana i Józefy z domu Czyż. Ukończył szkołę powszechną w Konarzewie. Po ukończeniu szkoły pracował w gospodarstwie rolnym rodziców. 7 maja 1915 roku został, powołany do armii pruskiej i walczył na frontach wschodnim i zachodnim I wojny światowej jako artylerzysta. Z wojska niemieckiego został zwolniony 25 listopada 1918 roku. Z chwilą wybuchu Powstania Wielkopolskiego 28 grudnia 1918 roku wstąpił jako ochotni do oddziału powstańczego powiatu zachodnio poznańskiego, który został zorganizowany w Dopiewie przez podporucznika Andrzeja Kopę z Trzcielina. Brał udział w zdobyciu stacji lotniczej w Ławicy koło Poznania. Później został skierowany do 1 Pułku Artylerii Ciężkiej Wielkopolskiej i służył w tym oddziale do zakończenia działań powstańczych. Brał udział w wojnie bolszewickiej. Po zakończeniu działań wojennych pozostał w pułku do 1 września 1926 roku jako podoficer zawodowy. Po przejściu do rezerwy rozpoczął prace w kolejnictwie i pełnił służbę jako zawiadowca stacji w Mokrzu koło Szamotuł. Odznaczony był: Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918 – 1921, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości; Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich, Odznaką Pamiątkową 7 Pułku Artylerii Ciężkiej. 23 października 1923 roku

Jan
Kuik

w Wągrowcu zawarł związek małżeński ze Stanisławą Zamiar (25 czerwca 1901 – 29 września 1985), z którą miał dzieci: Aleksandrę żonę Ganasia (1925 – 2008), Tadeusza (ur. 2 marca 1929), Henryka (ur. 8 stycznia 1932). Zmarł 17 lipca 1970 roku w Poznaniu i pochowany jest na Cmentarzu Komunalnym na Miłostowie (pole 1, kwatery 24A, rząd 3, nr grobu 10).

Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie, akta odznaczeniowe; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 70.

Eligiusz Tomkowiak

Kuik Józef (1899 – 1977), urodził się 2 marca 1899 roku w Konarzewie powiatu poznański, jako syn Michała i Marii z domu Króliczak. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Konarzewie pracował w gospodarstwie rodziców. Od 1913 roku należał do Towarzystwa Młodzieży Katolickiej. 27 czerwca 1917 roku został powołany do wojska pruskiego i wcielony do 6 Pułku Grenadierów w Poznaniu na Jeźcach. W końcu listopada 1918 roku uzyskał 14 – dniowy urlop i z bronią w rękę przyjechał do rodziców w Konarzewie. Natychmiast zgłosił się do podporucznika

Józef
Kuik

nika Andrzeja Kopy z Trzcielina i wstąpił do Straży Ludowej. 28 grudnia 1918 roku na wezwanie Andrzeja Kopy wstawił się w punkcie zbornym oddziału powstańczego w Dopiewie. Brał udział w zajęciu stacji kolejowej i budynku telefonów w Dopiewie. Pod dowództwem porucznika Antoniego Szyftera pełnił służbę patrolową. 5 stycznia 1919 roku brał udział w walkach o Wolsztyn. W połowie lutego 1919 roku wraz ze swoim oddziałem wyruszył na front pod Zbąszyń i przebywał tam do połowy kwietnia. Już w szeregach 10 Pułku Strzelców Wielkopolskich, w maju 1919 roku wyruszył na front północny Powstania Wielkopolskiego w rejon Chodzież – Szubin. W nocy z 18 na 19 czerwca 1919 roku brał udział w krwawych walkach pod Rynarzewem. Z 3 kompania 10 Pułku Strzelców Wielkopolskich wyjechał na front ukraiński, na odsiecz Lwowa i obronę Małopolski Wschodniej. Walczył nad Gniłą Lipą, zdobywał Janczyn, Narajów, Brzeżany, Wiśniowczyk, Budzanów, Kopaczynce i Husiatyn. Od sierpnia 1919 roku uczestniczył w walkach na Wołyniu. Z początkiem września 1919 roku wrócił do Wielkopolski. Po ukończeniu kursu telefonicznego w Pleszewie, przydzielony został do kompanii łączności 10 Pułku Strzelców Wielkopolskich. W lutym 1920 roku wyjechał na front Litewsko – Białoruski. 15 sierpnia 1920 roku brał udział w wielkiej ofensywie z pod Warszawy. Po zdobyciu Nasielska i Pułtusza pułk obsadził granice z Litwą. W grudniu 1920 roku pułk został wycofany do Wielkopolski. Od połowy stycznia 1921 roku pełnił służbę w sztabie 17 Dywizji Piechoty, zaś w maju tego roku został przeniesiony do kompanii telegraficznej Dowództwa Okręgu Generalnego w Poznaniu. 29 listopada 1921 roku został z Wojska Polskiego zwol-

niony. Po zwolnieniu z wojska wyjechał z Konarzewa do Dąbrowy Górniczej i podjął pracę w Kopalni Flora jako pomoc górnicza. W 1923 roku został przeniesiony do rezerwy. 1 lipca 1923 roku został przyjęty do służby kolejowej przez stację PKP Sosnowiec w charakterze hamulcowego i delegowany do pracy na stacji PKP Piotrków Trybunalski, gdzie bez przerwy pracował do września 1939 roku. Podczas bombardowania 2 września 1939 roku został ranny w głowę i kręgosłup. Od 8 do 28 września 1939 roku uczestniczył w obronie Warszawy. Z początkiem października 1939 roku powrócił do Piotrkowa Trybunalskiego i pozostawał bez pracy. 6 czerwca 1941 roku opuścił Piotrków Trybunalski i jako niezdolny do pracy zamieszkał wraz z rodziną w Konarzewie u swojej matki. 31 października 1945 roku został zwolniony ze służby kolejowej i przeniesiony na emeryturę przez Kolejową Rejonową Komisję Lekarską z powodu trwałej niezdolności do służby kolejowej. 9 września 1952 roku skierowany przez Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej do pracy w Spółdzielni Ochrony Obiektów w Poznaniu, a 22 kwietnia 1959 roku zwolniony z pracy z powodu choroby. Rentę otrzymywał z Biura Rent Kolejowych w Olsztynie. Zweryfikowany jako Powstaniec Wielkopolski przez Związek weteranów Powstań Narodowych 1914 – 1919 (przed 1939 rokiem) i Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu (po 1945 roku). 1 października 1949 roku został członkiem ZBoWiD – u Koło Poznań – Jeżyce, później od 1 stycznia 1976 roku Koło w Dopiewie. Odznaczony był: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Medalem Pamiątkowym Za wojnę 1918/1921, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodle-

głości, Brązowym Medalem Za długoletnią służbę, Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich i Odznaką Pamiątkową 68 Pułku Piechoty. Był żonaty z Natalią Kempa i miał 2 córki. Zmarł 2 listopada 1977 roku w Konańszewie i został pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym.

Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie, akta odznaczeniowe; Archiwum Związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło w Dopiewie; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Elijusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 72 – 73.

Eliusz Tomkowiak

Kuik Stanisław (1898 – 1951), urodził się 17 marca 1898 roku w Konańszewie (gmina Dopiewo) w rodzinie rolnika Jana i Józefy z domu Czyż. Ukończył szkołę powszechną w Konańszewie. Był krawcem. Od 27 grudnia 1918 roku do 11 lutego 1919 roku z Bronia w ręku służył w Straży Ludowej w Poznaniu. Brał udział w zdobyciu stacji lotniczej w Ławicy koło Poznania. Później służył w Wojsku Polskim i brał udział w wojnie polsko – bolszewickiej; uczestniczył w Bitwie Warszawskiej. Przed 1939 rokiem był

Stanisław
Kuik

członkiem Związku Weteranów Powstań Narodowych 1914 – 1919. Po zakończeniu II wojny światowej wstąpił do Związku Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu Koło w Stęszewie. Był dwukrotnie żonaty: od 21 października 1924 roku z Jadwigą Gilewską (1 października 1905 – 29 sierpnia 1941), a od 21 listopada 1945 roku z Wiktorią Kluczyńską (ur. 22 grudnia 1913). Z pierwszego małżeństwa urodziło się czworo dzieci: Bolesław (4 czerwca 1928 – 23 listopada 2006), Grzegorz (ur. 26 września 1926), Ireneusz (ur. 10 marca 1930), Stanisław Leszek (12 kwietnia 1925 – 24 lipca 1935). Z drugiego małżeństwa: Stanisław (17 lutego 1947 – 24 lutego 1947). Zmarł 17 stycznia 1951 roku w Poznaniu.

Archiwum Związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych w Poznaniu; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Elijusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 73 – 74.

Eliusz Tomkowiak

Kutzner (Kucner) Jan (1900 – 1973), urodził się 3 lipca 1900 roku w Piekarach gmina Stęszew jako syn Marcina i Antoniny Fliger. Ukończył

Jan
Kutzner
(Kucner)

szkołę powszechną w Dobieżyźnie. Do chwili wcielenia do armii pruskiej pracował jako robotnik rolny. 16 maja 1918 roku został powołany do armii pruskiej i brał udział w walkach na froncie zachodnim we Francji. Zwolniony 19 grudnia 1918 roku wrócił do rodzinnej miejscowości. 1 stycznia 1919 roku wstąpił ochotniczo do Kompanii Bukowskiej. Brał udział w działaniach bojowych pod Zbąszyniem i w okolicach Leszna. Później w szeregach 9 Pułku Strzelców Wielkopolskich walczył z bolszewikami podczas wojny 1920 roku. Do rezerwy został zwolniony 24 listopada 1921 roku. Od 4 lutego do 6 października 1922 roku pracował w tartaku w Buku. Następnie z powodu braku pracy wyjechał do Francji i pracował początkowo w zakładach gumowych Dunlop, później w Kopalni Węgla Kamiennego De Dourges w Północnej Francji. Do kraju wrócił w marcu 1936 roku. Przez kolejne trzy lata był bez pracy. W 1939 roku rozpoczął pracę w majątku ziemskim w Konarzewie i pracował tam do 1943 roku. Później został wysiedlony przez Niemców z Konarzewa. Od 1945 roku do chwili otrzymania renty pracował w PGR Konarzewo. 20 czerwca 1958 roku został członkiem ZBoWiD – u Koło w Dopiewie. Od 1930 roku był żonaty ze Stanisławą Górczyńską (1897 – 1959). Z małżeństwa tego urodziło się dwoje dzieci: córka Joanna (1931 – 2005) i syn Stanisław (1933 – 1999). Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańcym. Zmarł 29 lipca 1973 roku w szpitali im. J. Strusia w Poznaniu i został pochowany na cmentarzu parafialnym w Konarzewie.

Informacje Stanisława Osowskiego z Poznania; Archiwum Związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej

i Byłych Więźniów Politycznych Koło w Dopiewie; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 74.

Eligiusz Tomkowiak

Lechna Antoni (1890 – ?), urodził się Dopiewie 13 maja 1890 roku w rodzinie Józefa i Agnieszki z domu Bieńkowska. Jako ochotnik brał udział w Powstaniu Wielkopolskim. W okresie międzywojennym mieszkał w Poznaniu przy ul. Przemysłowej 30. W maju 1936 roku przedstawiony do odznaczenia Medalem Niepodległości. Wniosek odrzucono. Od 29 stycznia 1918 roku żonaty z Katarzyną Jakubowską miał troje dzieci: Antoniego (ur. 14 listopada 1918); Marcina Jana (ur. 18 lipca 1920) i Władysławę Krystynę (ur. 2 lipca 1922).

Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie, akta odznaczeniowe; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Informacje Bogdana Czerwińskiego z Komornik; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 77.

Eligiusz Tomkowiak

Lechna Bartłomiej (1895 – ?), urodził się Dopiewie 20 lipca 1895 roku, w rodzinie Józefa i Agnieszki z domu Bieńkowska. Jako ochotnik brał udział w Powstaniu Wielkopolskim. W okresie międzywojennym mieszkał w Po-

znaniu przy ul. Górna Wilda 32. W maju 1936 roku przedstawiony do odznaczenia Medalem Niepodległości. Wniosek odrzucono. Od 26 kwietnia 1927 roku żonaty z Antoniną Szczepaniak.

Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie, akta odznaczeniowe; Informacje Bogdana Czerwińskiego z Komornik; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 77.

Eligiusz Tomkowiak

Lechna Jan (1879 – 1945), urodził się w Dopiewie 20 października 1879 roku, w rodzinie Józefa i Agnieszki z domu Bieńkowska. Jako ochotnik w 1918 roku wstąpił do Straży Ludowej powiatu zachodnio – poznańskiego. Z bronią w rękę brał w patrolach na ternie Dopiewa do marca 1919 roku. W okresie międzywojennym odznaczony Medalem Niepodległości. Żonaty z Zofią Przydanek, z którą miał ośmioro dzieci: Jana (ur. 21 października 1903); Franciszka (ur. 24 stycznia 1905); Czesława (ur. 19 lipca 1906); Bolesława (ur. 18 lipca 1908); Leona (ur. 2 lutego 1910); Kazimierza (ur. 27 stycznia 1912); Józefa (11 marca 1914 – 18 września 1915) i Teodozję (23 maja 1916 – 24 marca 1917).

Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie, akta odznaczeniowe; Informacje Bogdana Czerwińskiego z Komornik; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo

w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 77.

Eligiusz Tomkowiak

Lechna Wojciech (1856 – 1920), rolnik, działacz niepodległościowy. Urodził się 8 kwietnia 1856 roku w Dopiewie, w rodzinie Jana i Magdaleny z domu Szajkowska. Był posłem na Sejm Dzielnicowy w Poznaniu, który odbywał się w dniach 3 – 5 grudnia 1918 roku. Wybrany został jako delegat powiatu poznańskiego. Od 12 sierpnia 1878 roku żonaty był z Wiktorią Kluczyńską. Dzieci: Józefa (ur. 4 marca 1879); Weronika (ur. 27 grudnia 1880); Ludwika (ur. 5 kwietnia 1884); Jan (22 grudnia 1886 – 1915), poległ pod Verdun we Francji; Apollonia (ur. 24 stycznia 1888); Katarzyna (ur. 6 kwietnia 1889); Marianna (ur. 27 grudnia 1890); Wojciech (14 kwietnia 1891 – 6 marca 1896); Salomea (25 listopada 1892 – 26 sierpnia 1941); Andrzej (ur. 19 listopada 1894); Władysław (ur. 28 maja 1896); Stanisław (20 kwietnia 1900 – 2 kwietnia 1901); Joanna (ur. 23 maja 1903). Zmarł 22 stycznia 1920 roku w Dopiewie i został pochowany na cmentarzu parafialnym w Konarzewie.

Informacje Bogdana Czerwińskiego z Komornik; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka

Wojciech
Lechna

ka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., *Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 78 – 79.*

Eligiusz Tomkowiak

Lehmann Michał (1900 – 1956), urodził się 28 sierpnia 1900 roku w miejscowości Psarskie pow. Poznań w rodzinie Andrzeja i Marii z domu Anioła. Pracował jako pomocnik kierowcy. 14 stycznia 1919 roku ochotniczo przystąpił do oddziałów powstańczych. Brał też udział w powstaniu śląskim. Uczestnik walk wrześniowych 1939 roku; podczas II wojny światowej przebywał w niewoli niemieckiej. Od 24 lutego 1947 roku należał do Związku Powstańców Wielkopolskich 1918 – 1919 Koło w Żabikowie i Związku Weteranów Powstań

Michał
Lehmann

śląskich w Katowicach. Był odznaczony Śląskim Krzyżem Powstańczym i Odznaką Grunwaldzką. 10 listopada 1936 roku w Luboniu zawarł związek małżeński z Zofią Chudzińska (ur. 15 maja 1901 r.). Małżeństwo to było bezdzietne. Zmarł 12 maja 1956 r. w Luboniu.

Robert Wrzesiński, Lehmann Michał (1900 – ?), (w:) Lubonianie w Powstaniu Wielkopolskim z biogramami uczestników Powstania Wielkopolskie-

go 1918 – 1919, red. P. Ruszkowski, J. Karwat, Luboń 2009, s. 183; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 79.

Eligiusz Tomkowiak

Lehmann Wincenty (1898 – 1982), urodził się 17 lipca 1898 roku w Ceradzu Kościelnym powiat poznański jako syn Franciszka i Apolonii z domu Pierzchawka. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Ceradzu Kościelnym podjął pracę w majątności Jankowice. 23 listopada 1916 roku został powołany do armii pruskiej. Po przeszkoleniu rekruckim w koszarach w Berlinie, został wysłany na front zachodni i walczył we Francji. Po zakończeniu I wojny światowej, w grudniu 1918 roku drogą okrężną przez Krzyż wrócił do domu rodzinnego w Ceradzu Kościelnym. 6 stycznia 1919 roku wstąpił ochotniczo do Kompanii Bukowskiej pod rozkazy pułkownika Kazimierza Zenktelara. Wraz ze swoim oddziałem brał udział w walkach pod Zbąszyniem. Po zakończeniu walk pod Zbąszyniem został wcielony do 56 pułku piechoty. Brał udział w wojnie polsko – rosyjskiej w 1920 roku. Do rezerwy został zwolniony 13 sierpnia 1921 roku. Po powrocie z wojska pracował we własnym 8 hektarowym gospodarstwie rolnym. 22 lipca 1944 roku został wysiedlony ze swojego gospodarstwa, do końca wojny przebywał w Małopolsce. Po powrocie do Dopiewca nadal pracował w swoim gospodarstwie, które w 1971 zdał na Skarb Państwa i otrzymał bardzo skromną rentę. Od 23 marca 1972 roku był członkiem

ZBoWiD – u w Dopiewie. Odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1976), Krzyżem Walecznych (1920) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1974). Był dwukrotnie żonaty; 7 listopada 1928 roku zawarł związek małżeński z Magdaleną Zielińską. W 1969 roku ożenił się z wdową Marią Szalek z domu Błaszczak. Mieszkał w Dopiewcu przy ulicy Osiedle. Zmarł 9 maja 1982 roku.

Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Dopiewie; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 79 – 80.

Eligiusz Tomkowiak

Lemański Piotr (1892 – 1970), urodził się 9 czerwca 1892 roku w Dopiewie, jako syn Karola i Łucji z domu Styperek. Ukończył szkołę powszechną w Dopiewie. Ochotniczo brał udział w Powstaniu Wielkopolskim, później w wojnie polsko – bolszewickiej. W okresie międzywojennym i w czasie okupacji pracował jako listonosz w Urzędzie Pocztowym w Dopiewie, następnie w Urzędzie Pocztowym nr 2 w Poznaniu. 1 lipca

Piotr
Lemański

1958 roku przeszedł na rentę. Od 1 października 1957 roku członek ZBoWiD – u Koło w Dopiewie. Od 1920 roku żonaty z Władysławą Staniszevska (4 czerwca 1895 – 7 marca 1980). Z małżeństwa tego urodziło się sześcioro dzieci: Stanisława żonę Frankowską (ur. 22 marca 1922), Felicję żonę Zakiewicz (18 października 1924 – 25 stycznia 1998), Tadeusz (ur. 24 lipca 1926), Władysław (ur. 25 kwietnia 1928), Antoni (ur. 17 stycznia 1931) i Piotr (ur. 13 stycznia 1932). Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958). Zmarł 4 sierpnia 1970 roku w Dopiewie i został pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym.

Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Dopiewie; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Informacje wnuczki Doroty Bochniak z Dopiewa; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 80.

Eligiusz Tomkowiak

Lis Idzi (1883 – 1969), rzemieślnik – szewc. Urodził się 2 sierpnia 1883 roku w miejscowości Chotyń (obecnie gmina Bolesławiec, powiat wierszowski, województwo łódzkie). Był

Idzi
Lis

synem Józefa i Franciszki. Naukę w zawodzie szewca pobierał w Boleśławcu koło Kępna. W 1905 roku powołany został do służby w armii rosyjskiej, brał udział w wojnie rosyjsko-japońskiej, w bitwie pod Mukdenem (*ostatnia z głównych lądowych podczas, trwająca od do roku. Bitwa rozegrała się pomiędzy wojskami a, niedaleko miasta w – miasto leży obecnie na terytorium i nosi nazwę Shenyang – przyp. red.*). Po powrocie do domu kontynuował naukę w zawodzie szewc – cholewkarz w Łodzi i w Błaszczach. Po zdaniu egzaminu czeladniczego wyjechał do Niemiec. W miejscowości Brema (*w północnych, położone nad rzeką – przyp. red.*) miał sklep z obuwiem, hurtownię skór i sprzętu szewskiego. Sytuacja gospodarcza w Republice Weimarskiej skłoniła go do powrotu wraz z rodziną do Polski. Osiedlił się w Jarocinie, gdzie prowadził warsztat szewski, sklep z obuwiem i hurtownię sprzętu szewskiego. Brał udział w Powstaniu Wielkopolskim. Po zakończeniu działań wojennych przeprowadził się do Środy Wielkopolskiej, gdzie prowadził sklep. O okresie II wojny światowej pracował w wyuczonym zawodzie i handlu. Po zakończeniu wojny prowadził kiosk spożywczy, aż do nacjonalizacji prywatnego handlu. Później podjął pracę w Spółdzielni Szewskiej, w której pracował do chwili przejścia na emeryturę. W 1913 roku w Bremie zawarł związek małżeński ze Stanisławą Pawłowską. Miał sześcioro dzieci: Zygmunta (1915 – 1972), lekarza, członka AK, dyrektora Zespołu Szpitali Przeciugrzulicznych w Kowarach; Irenę (1917 – 2000), pracownik biura; Alfonsa (1918 – 2002), technika dentystę; Kazimierza (1920 – 2005), ekonomistę; Edmunda (1929 – 1978), pracownika technicznego; Stanisławę (1930 – 1957). Zmarł 10 kwietnia 1969 roku

w Środzie Wielkopolskiej i wraz z żoną spoczywa na miejscowym cmentarzu parafialnym (kwatery IV).

Dokumenty i pamiątki rodzinne.

Jan Lis

Lisiak Walenty (1900 – 1976), urodził się 4 lutego 1900 roku w Karolinie (pow. Szamotuły). Był synem Piotra Lisiaka. 15 stycznia 1919 roku zgłosił się jako ochotnik do kompanii garnizonowej w Szamotułach. Brał udział w Powstaniu Wielkopolskim. Czynnie uczestniczył w bitwach na odcinku Czarnków – Wieleń; 4 lutego 1919 roku pod Wrzeszczyną i 7 lutego 1919 r. w walkach pod Roskiem. W kwietniu 1919 roku został przydzielony do III baonu 7 Pułku Strzelców Wielkopolskich (61 pp), z którym brał udział w wojnie polsko – bolszewickiej 1920 roku. 28 czerwca 1920 roku został ranny nad Berezyną i po wyleczeniu rany w szpitalu został przydzielony z powrotem do pułku, gdzie pozostał aż do chwili zwolnienia do rezerwy 25 listopada 1921 roku. W lipcu 1922 r. wstąpił do Straży Granicznej i pozostał w niej do roku 1933, a potem został przeniesiony do służby w administracji celnej. W sierpniu 1939 roku został zmobilizowany do Wojska Polskiego i we wrześniu 1939 roku był obrońcą Helu. Po zakończeniu wojny, do emerytury pracował w Urzędzie Celnym

Walenty
Lisiak

w Gdyni. Zmarł w 1976 roku w Gdyni i został pochowany na cmentarzu parafialnym w Gdyni – Orłowie. Był odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1972) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958). W 1932 r. wstąpił w związek małżeński z Marianną Konieczką i miał trzy córki i dwóch synów.

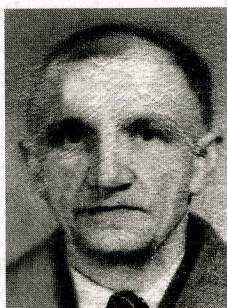
Na podstawie materiały archiwalnych: z CAW, Odrz. 24 – 34496 z dnia 25.06.1938; Spisu Powstańców Wielkopolskich z województwa gdańskiego (zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie); dokumentów, pamiątek rodzinnych oraz pisemnych informacji syna Krzysztofa Lisiaka z Rumi do druku przygotował

Eligiusz Tomkowiak

Lorenz Antoni (1893 – 1974), urodził się 16 marca 1893 roku w Wolsztynie. Był synem Ignacego i Marianny. Wyuczył się zawodu ogrodnika, naukę pobierał w Niemczech. Zmobilizowany do armii niemieckiej, brał udział w I wojnie światowej. Walczył na froncie francuskim, gdzie został ranny w głowę i lewy bok. W grudniu 1918 roku urlopowany wrócił do domu do Wolsztyna. Ochotniczo przystąpił do Powstania Wielkopolskiego. Służył w Wojsku Polskim. W 1923 roku prze-

prowadził się z Wolsztyna do Chwałkowa koło Środy. W 1925 roku zamieszkał w Środzie. Zajmował się uprawą ziemi i ogrodnictwem oraz budową własnego domu przy ul. Piłsudskiego nr 10. Po wybuchu II wojny światowej, 8 grudnia 1939 roku został wyrzucony z własnego mieszkania i wysiedlony do Generalnej Guberni. Osiedlił się w miejscowości Stodzew. Zdobyty zawód ogrodnika i doskonała znajomość języka niemieckiego umożliwiła mu pracę w zawodzie w okolicznych majątkach. Kolejno w Starej Hucie k/Garwolina, Górznie i w końcu w Żelechowie. W 1945 roku wrócił do Środy, niestety nie miał z rodziną gdzie zamieszkać. Zdecydował się na wyjazd w rejon Wolsztyna do Kargowej. Z rodziną zamieszkał w poniemieckim ogrodnictwie. W Kargowej dalej zajmował się ogrodnictwem. Był inwalidą wojennym, należał do Związku Inwalidów Wojennych RP, Koło Powiatowe w Wolsztynie. 24 lutego 1972 roku, za udział w Powstaniu Wielkopolskim mianowany na stopień podporucznika Wojska Polskiego. Na przełomie 1961 i 62 roku wraz z rodziną wrócił do Środy i po raz trzeci podjął budowę domu. Tym razem przy ul. Słonecznej nr 2. Zmarł 23 stycznia 1974 r. w Środzie Wlkp. Spoczywa w grobowcu rodzinnym na cmentarzu parafialnym w Środzie Wlkp. Odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1972). W 1920 roku zawarł związek małżeński z Gertrudą Przymuszą. Miał pięcioro dzieci: Jana (1923 – 2005), Ewę (1927 – 1965), Benignę (ur. 1930), Edmunda (ur. 1932) i Teresę (ur. 1936). Jego nazwisko figuruje w książce prof. Janusza Karwata pt. „Ziemia średzka w dobie Powstania

Antoni
Lorenz

Wielkopolskiego 1918 – 1919 wydanej w 2009 roku przez Społeczny Komitet Rodzin Powstańców Wielkopolskich w Środzie Wlkp., str. 2o8 poz. 311.

Na podstawie dokumentów z archiwum rodzinnego.

Edmund Lorenz

Luliński Teodor (1884 – 1968), urodził się 14 października 1884 roku w Wiosce (pow. Wolsztyn), w rodzinie Józefa i Julianny. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Wiosce pracował w rolnictwie. Od 1901 roku pracował jako robotnik budowlany. W latach 1905 – 1907 służył w wojsku pruskim w 154 pułku piechoty. Po zwolnieniu z wojska nadal pracował w budownictwie. Od 1909 roku do sierpnia 1914 roku pracował jako robotnik rolny w majątności Wioska. 5 sierpnia 1914 roku został powołany do służby wojskowej, wcielony do 46 pułku piechoty i wysłany na front zachodni do Francji. 8 grudnia 1918 roku zwolniony z wojska, pod koniec roku wrócił do rodzinnej miejscowości. 4 stycznia 1919 roku wstąpił ochotniczo do oddziału powstańczego w Rakoniewicach. Walczył pod Wolsztynem, Kargową, Kopanicą, Babimostem i Zbąszyniem. Do rezerwy przeszedł 15 marca 1919 roku. Po powrocie do domu pracował w rolnictwie. W okresie międzywojennym był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich w Grodzisku Wielkopolskim. Podczas II wojny światowej był zatrudniony przez Niemców w majątności Wioska. Po zakończeniu okupacji niemieckiej pracował jako robotnik. Od 1909 roku był żonaty. Od 10 stycznia 1947 roku należał do Związku Powstańców Wielkopolskich 1918/19 w Poznaniu Koło w Grodzisku Wielkopolskim. Zmarł 18 grudnia 1968 roku.

Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Niepodległościowe tradycje Gminy Rakoniewice, Rakoniewice 2010 (w druku).

Eligiusz Tomkowiak

Łukaszewski Franciszek (1898 – 1968), urodził się 21 stycznia 1898 roku w Więckowicach jako syn Andrzeja i Marii. Do szkoły powszechnej uczęszczał w Kunowie powiat Szamotuły i Więckowicach. Po ukończeniu szkoły pracował w gospodarstwie rolnym rodziców. W 1916 roku został powołany do armii pruskiej i brał udział w I wojnie światowej. Do 1918 roku walczył na froncie zachodnim we Francji. Był ranny. Leczony w szpitalu w Charlottenburgu pod Berlinem. Po zakończeniu leczenia wysłany na urlop zdrowotny do domu. 14 stycznia 1919 roku zgłosił się ochotniczo do oddziału powstańczego i do 20 lutego 1919 roku w szeregach 1 Pułku Artylerii Polowej walczył pod Zbąszyniem, Międzycho-dem, Czarnkowem i Chodzieżą. Od 21 lutego 1919 roku w z 14 Pułkiem Artylerii Lekkiej brał udział w walkach na froncie wschodnim. W 1921 roku zwolniony do rezerwy. Po zwolnieniu z wojska pracował w gospodarstwie rolnym ojca. W 1929 roku przeprowadził się do żony do Radzyn powiat Szamotuły i pracował we własnym gospodarstwie rolnym. Przed 1939 rokiem zweryfikowany jako Powstaniec wielkopolski i ujęty w ewidencji Biura Historycznego DOK VII w Poznaniu. 17 lutego 1958 roku wstąpił do ZBoWiD – u Koło w Kaźmierzu powiat Szamotuły. Zmarł 25 września 1968 roku.

Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie, Kartoteka Biura Histo-

rycznego DOK VII w Poznaniu, nr 13661; *Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie*; Kościański Z., Tomkowiak E., *Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 80 – 81.*

Eligiusz Tomkowiak

Łukaszewski Paweł (1900 – 1967), urodził się 25 stycznia 1900 roku w Więckowicach jako syn Andrzeja i Marii. Ukończył szkołę powszechną w Kunowie powiat Szamotuły. Po ukończeniu szkoły pracował w gospodarstwie rolnym rodziców. W lutym 1918 roku został powołany do armii pruskiej i wcielony do 19 pułku piechoty w Zgorzelcu. W czerwcu 1918 roku zdezerterował z wojska niemieckiego i do 11 listopada ukrywał się. Pod koniec grudnia 1918 roku wstąpił jako ochotnik do Kompanii Bukowskiej i brał udział w walkach pod Zbąszyniem, Chobienicami, Kopanica i Łomnicą. 20 lutego zwolniony z oddziału powstańczego, wrócił do domu. 25 marca powołany do Wojska Polskiego i wcielony do 2 Pułku Strzelców Wielkopolskich (późniejszy 56 pułk piechoty) we Wronkach. Brał udział w walkach na froncie wschodnim. Do rezerwy zwolniony 1 lipca 1924 roku. Po zwolnieniu z wojska, do 1939 roku pracował w gospodarstwie rodziców. W sierpniu 1939 roku powołany do służby wojskowej w szeregach Obrony Narodowej. Walczył z Niemcami nad Bzurą, pod Kutnem i Sochaczewem. Obróńca Warszawy. Zabrzany do niewoli niemieckiej, został wywieziony do Niemiec na przymusowe roboty. Do domu wrócił w 1945 roku. Pracował w młynie w Dusznikach powiat Szamotuły. Odznaczony Krzyżem Walecz-

ności byłej Armii Ochotniczej Generała Stanisława Bułak – Bałachowicza. Był żonaty. Zmarł 5 październik 1967 roku.

Archiwum Związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych w Szamotułach; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 81.

Eligiusz Tomkowiak

Maćkowiak Andrzej (1900 – 1940), urodził się 28 listopada 1900 roku w Łodzi gmina Stęszew, powiat poznański jako syn Ignacego i Marianny z domu Kujawa. Jako ochotnik wstąpił do oddziału powstańczego zorganizowanego przez podporucznika Andrzeja Kopę w Dopiewie. Brał udział w walkach pod Wolsztynem, Zbąszyniem i na froncie północnym pod Nakłem, Rynarzewem. Wraz z 1 Rezerwowym Pułkiem Strzelców Wielkopolskich wyjechał na front ukraiński pod Lwów. Po powrocie do Wielkopolski uczestniczył w walkach w okolicach Krotoszyna i Leszna. W 1920 roku walczył z Rosjanami na froncie wschodnim. Z wojska zwolniony w 1921 roku. Zamieszkał w Dopiewie. W okresie międzywojennym był zweryfikowanym członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich Koło w Dopiewie i ujęty w ewidencji Biura Historycznego DOK VII w Poznaniu. Od 1922 roku żonaty z Zofią Pawelczak (1901 – 1988), miał sześcioro dzieci. We wrześniu 1939 brał udział w walkach z Niemcami. W nieustalonych okolicznościach dostał się do niewoli rosyjskiej. Zmarł na zapalenie opon mózgowych 23 sierpnia

1940 roku w Busku koło Lwowa. 14 czerwca 1961 roku pośmiertnie odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym.

Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie, Kartoteka Biura Historycznego DOK VII w Poznaniu, nr 13343; Archiwum Państwowe w Poznaniu, akta byłego Związku Powstańców Wielkopolskich z lat 1918/1919, sygn. 32 f, 60; Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Dopiewie; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Informacje rodziny; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 81 – 82.

Eligiusz Tomkowiak

Maik Jan (1892 – 1967), urodził się w Dopiewcu 22 maja 1892 roku jako syn Franciszka i Marianny z domu Sobañska. Szkołę powszechną ukończył w Dopiewcu. Później terminował w zawodzie szewca i w 1912 roku zdał egzamin czeladniczy. Po wybuchu I wojny światowej, we wrześniu 1914 roku został powołany do armii pruskiej i po przeszkoleniu został wysłany na front wschodni. Później przeniesiony na front zachodni do Francji, gdzie został zatruty gazem. Po wyjściu ze szpitala został wysłany na urlop zdrowotny do domu. W listopadzie 1918 roku wrócił do Dopiewca, a 28 grudnia 1918 roku ochotniczo wstąpił do oddziału powstańczego zorganizowanego przez podporucznika Andrzeja Kopę w Dopiewie. Brał udział w walkach pod Wolsztynem i i Zbąszyniem. 25 marca 1919 roku zwolniony z wojska. Ponownie otrzymał powołanie 12 sierpnia 1920 roku

i został skierowany do oddziału wartowniczego w Poznaniu przy ulicy Główniej. 29 września 1920 roku przeniesiony do rezerwy, a 3 kwietnia 1923 roku do pospolitego ruszenia bez broni. Po odejściu z wojska pracował w swoim zawodzie, później jako inwalida wojenny przeszedł na rentę. 27 marca 1964 roku wstąpił do ZBoWiD – u Koło w Dopiewie. Zmarł 10 lutego 1967 roku w Dopiewcu.

Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Dopiewie; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 82.

Eligiusz Tomkowiak

Majchrzak Stanisław (1886 – 1967), urodził się w Kaczlinie (gmina Sieraków, powiat międzychodzki, województwo wielkopolskie) 26 kwietnia 1886 roku jako syn Andrzeja i Franciszki z domu Kubicka. Ukończył szkołę powszechną. W listopadzie 1918 roku w Sierakowie powstała Rada Ludowa. Po wybuchu powstania w Poznaniu, mieszkańcy gminy Sieraków rozpoczęli przygotowania do zbrojne go wystąpienia przeciwko zaborcy. Utworzono kompanię powstańczą pod dowództwem pułkownika Konstantego Chłapowskiego z Mościejewa. 6 stycznia 1919 roku do Sierakowa przybył 10 – cio osobowy oddział niemiecki i zajął stanowiska ogniowe na drodze ze stacji do stadniny ogierów. Oddział wystawił ubezpieczenie z karabinem maszynowym i pod jego osłoną próbowano zrabować ogiery ze stadniny. Zaistniała sytuacja wymagała natychmiastowego

działania. Oddział powstańców sierakowskich rozrastał się. Wstępowali do niego ochotnicy z różnych formacji, zdemobilizowani żołnierze polscy z armii niemieckiej, wracający w rodzinne strony. 6 stycznia 1919 roku w szeregi tej kompanii wstąpił Stanisław Majchrzak. Kompania została uzbrojona w pewną ilość broni ręcznej i maszynowej, dwa działka oraz amunicję. Działka zostały umieszczone w stadninie pod opieką powstańców – artylerzystów z armii niemieckiej. Kompanią dowodził aspirant Adam Kowalczyk. Powstańcy z Sierakowa walczyli w okolicach Międzychodu i zajęli Stary Zatom, Kolno, Gralewo, Kamionnę. Teren ten był bez przerwy atakowany przez oddziały Heimatschutzu. Jednak powstańcy skutecznie je odpierali. 19 stycznia 1919 roku odbyło się zaprzysiężenie kompanii z Sierakowa. Ponieważ powstańcy nie posiadali sztandaru, przysięga została złożona na działo ustawione w pośrodku rynku. Po skończonej uroczystości odbyła się defilada. Później kompania sierakowska została włączona w skład 7 Pułku Strzelców wielkopolskich (61 pułk piechoty). Z wojska został zwolniony 28 lutego 1919 roku. Po przejściu do rezerwy podjął pracę w PKP i pracował aż do przejścia na emeryturę. Zamieszkał w Dopiewie. Od 1 czerwca 1958 roku był członkiem ZBoWiD – u. Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958), Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości (przed 1939). W październiku 1919 roku zawarł związek małżeński z Wiktorią Liszkowską (1 grudnia 1890 – 4 czerwca 1970). Zmarł 30 marca 1967 roku w Dopiewie i został pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym.

Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Ko-

to w Dopiewie; Zbiory Gabinetu Pamiattek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 82 – 83.

Eligiusz Tomkowiak

Malicki Tomasz (1901 – 1980), urodził się 31 sierpnia 1901 roku w Dąbrówce gmina Dopiewo, jako syn Mateusza i Katarzyny z domu Bartek. W 1904 roku rodzina zamieszkała w Poznaniu, gdzie ukończył 7 klas szkoły powszechnej. 1 stycznia 1919 roku wstąpił ochotniczo do oddziałów powstańczych w Poznaniu i przydzielony został do 1 Pułku Strzelców Wielkopolskich. Uczestniczył w zdobyciu stacji lotniczej w Ławicy koło Poznania. 19 styczeń 1919 roku, dzień w którym na czele pułku z rozkazu głównego dowódcy sił zbrojnych byłej dzielnicy pruskiej stanął pułkownik Daniel Konarzewski. Wraz ze swoją kompanią, krótko po zaprzysiężeniu pułku oraz wręczeniu mu ufundowanej przez miasto Poznań chorągwi bojowej, wyruszył pod dowództwem podpułkownika Gustawa Paszkiewicza w składzie grupy wielkopolskiej dowodzonej przez generała Daniela Konarzewskiego na odsiecz Lwowa; rozpoczęły się dni chwały, triumfu i sławy pułku. 15 marca 1919 roku wylądował się pułk w Sądowej Wiszni, miasteczku położonym o 45 kilometrów na zachód od Lwowa, skąd o godzinie 5 – tej rano ruszył do natarcia. Uderzył i potężnym rozmachem zniósł od razu silnie ufortyfikowanego nieprzyjaciela, a 19 marca rozbił pierścień okalający Lwów, przy czym zadał Ukraińcom duże straty w zabitych i rannych i zabiera znaczną ilość jeńców i materiału wojennego.

Nie spoczywając na laurach, maszerował pułk dalej i przeszedł na linię Henrykówko – Gródek Jagielloński do walk pozycyjnych, które trwały cztery tygodnie, następnie uderzył powtórnie na Ukraińców i w dwudniowym zaciętych boju zdobył Glinę – Nawarję i w dalszych bojach doszedł do linii obronnej na wschód od Lwowa. 25 maja 1919 roku wyruszył pułk do wielkiej ofensywy i przyczynił się wybitnie do rozbicia głównych sił ukraińskich. Po zwycięstwie pod Lwowem krótkim odpoczynku, wrócił pułk okryty sławą do Poznania. Po krótkim odpoczynku w Poznaniu, uzupełnieniu swych stanów i uzbrojenia, wyruszył 29 lipca 1919 roku na front zachodni pod Leszno, gdzie w obronie granic zachodnich stoczył szereg utarczek i potyczek z Niemcami. 8 października 1919 roku wyruszył pułk na front wschodni do Bobrujska walczyć z Rosjanami. Z wojska został zwolniony w 1921 roku. W 1922 roku ponownie powołany do Wojska polskiego i w okresie od kwietnia do października służył w 9 Pułku Artylerii Lekkiej w Białej Podlaskiej. Po zwolnieniu z wojska, do 1939 roku pracował w PKP. 20 sierpnia 1939 roku został zmobilizowany do 14 Pułku Artylerii Lekkiej w Poznaniu i wysłany został do Kielc. Brał udział w walkach z Niemcami od Kielc do Równego. W październiku 1939 roku wrócił do Poznania i przez okres okupacji pracował jako kotlarz. W latach 1945 – 1947 służył w MO na stanowisku dowódcy plutonu. Od 1948 roku pracował w Poznańskich Zakładach Remontowych, a od 1956 roku do chwili uzyskania emerytury w Zakładach H. Cegielski w Poznaniu na stanowisku strażnika. 30 listopada 1957 roku wstąpił do ZBoWiD – u Koło Poznań Wilda. Był żonaty. Zmarł 8 września 1980 roku w Poznaniu i został po-

chowany na Cmentarzu Komunalnym na Junikowie (pole 37, kwatery 3, rząd 7, numer grobu 6).

Archiwum byłego Związku Bojowników o Wolność i Demokrację Koło Poznań Wilda; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 83 – 84.

Eligiusz Tomkowiak

Mały Stefan (1888 –?), urodził się 15 grudnia 1888 roku w Błocku (pow. Wolsztyn). Po ukończeniu szkoły powszechnej w Gościeszynie pracował w gospodarstwie rolnym rodziców. W 1904 roku wyjechał w poszukiwaniu pracy do Niemiec. Od 1910 do 1912 roku służył w wojsku niemieckim (w 172 pułku piechoty). W 1913 roku pracował jako górnik, później wrócił do rodzinnego domu i przez cały okres I wojny światowej pracował w gospodarstwie swoich rodziców. Od 3 stycznia do 3 lutego 1919 roku ochotniczo służył w oddziale powstańczym w Rakoniewicach i brał udział w walkach pod Wolsztynem. Po zwolnieniu z wojska, do 1939 roku pracował we własnym gospodarstwie rolnym w Rakoniewicach. 4 grudnia 1939 roku został wysiedlony do Generalnej Guberni. Do Rakoniewic wrócił w marcu 1945 roku. 18 lutego 1948 roku wstąpił do Związku Powstańców Wielkopolskich 1918/19 w Poznaniu Koło w Rakoniewicach.

Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Niepodległościowe tradycje Gminy Ra-

koniewice, Rakoniewice 2010 (w druku).

Eligiusz Tomkowiak

Marchelek Piotr (1900 – ?), urodził się w Będlewie (gmina Stęszew, powiat poznański) 12 maja 1900 roku jako syn Andrzeja i Marii z domu Dudziak. Ukończył szkołę powszechną w Trzebawiu powiat poznański. Po ukończeniu szkoły pracował w majątku ziemskim w Trzebawiu. Na początku 1919 roku wstąpił ochotniczo do oddziału powstańczego w Poznaniu. Później został przeniesiony do 12 Pułku Strzelców Wielkopolskich (70 pułk piechoty) w Ostrowie Wielkopolskim. Brał udział w walkach pod Rawiczem. Później walczył na froncie wschodnim z Rosjanami. Po zakończeniu działań wojennych pozostał w pułku, jako podoficer zawodowy w stopniu plutonowego. W wojsku służył do 1928 roku. Po zwolnieniu ze służby wojskowej wstąpił do służby kolejowej w Poznaniu. Początkowo pracował jako konduktor, a od 1931 roku jako dyżurny ruchu PKP. Po zakończeniu II wojny światowej, od 22 lutego 1945 roku był dyżurnym ruchu na Dworcu Głównym w Poznaniu. 8 maja 1945 roku został oddelegowany do pracy w Stargardzie Szczecińskim. Do Poznania wrócił 12 października 1946 roku. Na emeryturę przeszedł w 1960 roku. Mieszkał w Podłożinach gmina Dopiewo. Był

Piotr
Marchelek

odznaczony Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918 – 1921 i Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich. Był żonaty z Pelagią Chojnącką i miał czworo dzieci.

Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Dopiewie; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościński Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 84 – 85.

Eligiusz Tomkowiak

Marciniec Józef (1890 – 1971), urodził się 8 lutego 1890 r. w Toruniu. Był synem Józefa Marcincza, wybitnego organizatora życia ogrodniczego w Wielkopolsce, współzałożyciela i prezesa Towarzystwa Ogrodniczego w Poznaniu oraz prezesa Wielkopolskiego Związku Towarzystw Ogrodniczych i Marii z Męczarskich. Kiedy miał 7 lat rodzina przeprowadziła się do Poznania. Tam uczęszczał do szkoły powszechnej i średniej. Następnie wyjechał do Niemiec na 2 – letnią praktykę w zakładach ogrodniczych w Berlinie i Quedlinburgu. Po jej ukończeniu udał się do Francji, gdzie w latach 1911 – 1913 studiował ogrodnictwo w Bourge la Reine pod Paryżem. W czasie studiów 4 sierpnia 1912 r. wspólnie ze

Józef
Marciniec

swoim bratem Władysławem Marcincem, Leonem Danielewiczem i innymi polskimi młodymi ogrodnikami założył Polskie Towarzystwo Ogrodnicze w Paryżu. (Władysław Marciniak w okresie międzywojennym był dyrektorem zieleni miejskiej w Poznaniu, a Leon Danielewicz w Warszawie. W 1913 r. został członkiem Societe Nationale d` Horticulture de France – czyli Naczelnego Towarzystwa Ogrodników Francji. Aby pogłębić swoją wiedzę i umiejętności odbył roczną praktykę ogrodniczą w Londynie. Do kraju wrócił krótko przed wybuchem I wojny światowej i podjął prace w zakładzie ogrodniczym swego ojca Józefa w Poznaniu. W 1915 r. został zaciągnięty w szeregi wojska niemieckiego, po kilkumiesięcznym przeszkoleniu skierowany na front – wziął udział w walkach na Bałkanach. W 1918 r. wraz ze swoją jednostką wrócił do na Dolny Śląsk, skąd zdezerterował i wrócił do Poznania. Kiedy wybuchło powstanie zgłosił się jako ochotnik, mając jednak odpowiednie przygotowanie został skierowany do Głównego Urzędu Żywnościowego w Poznaniu, gdzie pełnił funkcję inspektora urzędu żywnościowego. Po odzyskaniu niepodległości ukonstytuowała się w Poznaniu Wielkopolska Izba Rolnicza, która wśród wielu innych czynności rozpoczęła prace mające na celu reorganizację pozostawionego przez zaborców szkolnictwa ogrodniczego i rolniczego w Wielkopolsce. W. kwietnia 1919 r. Wielkopolska Izba Rolnicza powołała go na dyrektora Szkoły Ogrodniczej w Koźminie. W 1919 r. był delegatem z Wielkopolski na Ogólnopolski Zjazd Ogrodników w Warszawie. W latach 1922 – 24 piastował stanowisko inspektora ogrodnictwa w obiektach reprezentacyjnych Rzeczypospolitej Polskiej. Oprócz realizacji planów rozwoju szkoły J.

Marciniak angażował się także w działalność społeczną. Działał aktywnie w wielu organizacjach ogrodniczych. Był prezesem Powiatowego Związku Ogrodniczego w Krotoszynie. W Wojewódzkim Związku Ogrodniczym działał w Komitecie Szkolenia Przewarsztatowego uczniów ogrodników. Był aktywnym członkiem Polskiego Związku Producentów Drzew i Krzewów. Napisał wiele artykułów fachowych do prasy krajowej i zagranicznej, m. in. w czasopiśmie „Ogrodnik” z 1925 r. zamieścił cykl artykułów pt. „Stan ogrodnictwa w Zachodniej Europie”. Jako dyrektor wiodącej w Wielkopolsce Szkoły Ogrodniczej postanowił upiększyć i miasto Koźmin. W tym celu powołane zostało Towarzystwo Upiększania Miasta, którego został prezesem. W 1932 r. dochodzi do likwidacji Państwowego Seminarium Nauczycielskiego Męskiego, mieszczącego się w zamku. Dyrektor od razu rozpoczął starania by siedzibę Szkoły Ogrodniczej przenieść na jej miejsce z ulicy Strzeleckiej. Starania zostały uwieńczone sukcesem. W zamku, decyzją Wielkopolskiej Izby Rolniczej umieszczono Szkołę Ogrodniczą, a w tzw. przybudówce (dawniejsza Szkoła Ćwiczeń) 3 – semestralną Szkołę Rolniczą. W 1927 r. został członkiem Komitetu Organizacyjnego Zjazdu i Wystawy Pomologicznej na Zjeździe Owocznawców w Warszawie. W pamięci mieszkańców Koźmina pozostała wielka wystawa rolna – ogrodnicza z 1935 r. pod patronatem wojewody poznańskiego. Wywarła ona duże wrażenie na licznie przybyłych gościach i przedstawicielach władz. Nadchodziła wojna. W sierpniu 1939 r. z polecenia Wielkopolskiej Izby Rolniczej przerwano naukę w szkole i zwolniono uczniów, zatrzymując

personel dla podtrzymania normalnego funkcjonowania gospodarstwa szkolnego. Po zajęciu Polski przez III Rzeszę szkoła została podporządkowana niemieckiej Izbie Rolniczej. Do stycznia 1940 r. kierowanie szkołą pozostawiono w rękach J. Marcińca, po czym kierownictwo powierzono Niemcowi Richardowi Reichertowi. Po zakończeniu działań wojennych wspólnie z pracownikami szkolnego gospodarstwa J. Marciniec przystąpił do organizowania szkoły na nowo. Oficjalnie naukę zainaugurowano 4 lipca 1945 r. Niestety ówczesne władze postanowiły zlikwidować Szkołę Ogrodniczą w Koźminie. Najpierw zwolniono go z funkcji dyrektora, a ostateczna likwidacja nastąpiła w 1954 r., kiedy to uczennice przeniesiono do Technikum Ogrodniczego w Powierciu, a uczniów do Bielska Białej. Po zwolnieniu z funkcji dyrektora przez kilka miesięcy pozostawał bez pracy. Dopiero w kwietniu 1952 r. został zatrudniony jako inspektor do spraw obrotu towarowego w Przedsiębiorstwie Skupu Owoców i Warzyw w Pleszewie, a następnie w Rejonowej Spółdzielni Ogrodniczej w Jarocinie. Działał także w naczelnej Organizacji Technicznej i był współorganizatorem Oddziału Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Ogrodnictwa. W 1958 r. został wybrany przez Naczelną Organizację Techniczną delegatem na Międzynarodowy Kongres Ogrodniczy w Nicei. Tam w swym wystąpieniu przedstawił stan szkolnictwa ogrodniczego w Polsce. Był autorem opracowania w języku francuskim dla Pergamon Press omawiającego szeroko problematykę szkolnictwa ogrodniczego w Polsce na szczeblu szkół niższych, średnich i wyższych. Należy dodać, iż J. Marciniec znał biegle trzy języki: niemiecki, francu-

ski i angielski. W czasie swej 20 – letniej pracy w okresie międzywojennym i 10 – letniej po II wojnie światowej wykształcił liczne rzesze doskonałych techników ogrodników. Jeszcze w czasie I wojny światowej tj. w 1917 r. zawarł związek małżeński z Zofią Janiszewską, z którą miał 6 córek: Irenę, Aleksandrę, Krystynę, Marię, Józefę i Zofię. Po latach władze doceniły jego zasługi i w 1965 r. przyznały mu emeryturę specjalną za zasługi dla Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. J. Marciniec w okresie międzywojennym został odznaczony: Medalem Niepodległości i Złotym Krzyżem Zasługi, a za czasów Polski Ludowej: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Odznaką Honorową Za Zasługi dla Województwa Poznańskiego. Po przejściu na emeryturę został Honorowym Członkiem Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Ogrodnictwa. Na zakończenie należy uzupełnić, iż to on był projektantem nowego cmentarza przy ulicy Poznańskiej, a ostatnim jego dziełem był zrealizowany projekt zagospodarowania terenów wokół basenu kąpielowego przy ulicy Pleszewskiej. Zmarł 26 listopada 1971 r. i pochowany został na cmentarzu w Koźminie, na tym, którego sam był projektantem.

Materiały uzyskane od rodziny: Marii Skibińskiej – Jakubowskiej i prof. Bogdana Marcinka; Pamiętnik Jubileuszowej Wystawy Ogrodniczej w Poznaniu, Poznań 1926; Pietrowski Michał, red., Z historii szkół w zamku koźmińskim 1865 – 1995, Koźmin 1995; Pietrowski Michał, Józef Marciniec (1890–1971), Dyrektor Szkoły Ogrodniczej w Koźminie, w: 140 – lecie szkół w koźmińskim zamku, Koźmin Wlkp. 2005; Samulczyk Kazimiera, Samulczyk Zdzisław, Zarys dziejów

organizacji ogrodniczych w Wielkopolsce 1901 – 1986, Poznań 1986; Suszka Antoni, Setmy jubileusz szkoły na zamku w Koźminie, Koźmin 1969.

Michał Pietrowski

Masiakowski Leon (1892 – 1939), urodził się 10 lutego 1892 roku w Bydgoszczy w rodzinie Ludwika i Mariany z domu Fatz. Ukończył Seminarium Nauczycielskie w Bydgoszczy 3 lata (1909 – 1912; egzamin dojrzałości – 17.9.1912 r.); 4 – tygodniowy kurs dokształcający dla nauczycieli Polaków przy Uniwersytecie w Poznaniu (1919 r.); egzamin kwalifikacyjny (II), uprawniający do stabilizacji na posadach przy publicznych szkołach powszechnych (26.03.1926). Wykształcenie wojskowe: Kurs oficerski saperów w Głogowie (18.07 – 3.11.1917); Szkoła oficerska saperów w Jenmont p. Maubeuge (styczeń – luty 1918). Przebieg służby wojskowej Leona Masiakowskiego był następujący: (armia niemiecka; rodzaj broni – saper; pobór obowiązkowy – 31.08.1914): 31.08.1914 – 1.09.1914 Baon Zapasowy 46 pp w Poznaniu; 02.09.1914 – 28.03.1915 pole pod Verdun 7 komp. 46 pp; 29.03.1915 – 30.06.1915 szpital w Mördingen (Lotaryngia) i szpital w Gundelsheimie/Neckarem; 1.07. – 15.08.1915 Komp. Ozdrowieńców Przy Baonie Zapasowym 46 pp w Pleszewie; 16.08.1915 – 15.07.1916 Baon Obrony Krajowej V/22 w Ostrowie i w Wilkomierzu na Litwie; lipiec 1916 zwolniony do Pacholewa pow. Oborniki; 15.10 – 14.12.1916 Baon Zap. Saperów 5 w Głogowie; 15.12.1916 Komp. Saper. Nr 259 w polu s. Karpaty; 18.07. – 3.11.1917 Kurs Oficerski Sap. w Głogowie i powrót do Komp. 259 pod Verdun i z Komp. pod Amiens (Hanguera); sierpień 1918 5 Komp. Sap.

I Dyw. Gwardii – bitwy pod Amię, Pormans, Marną, Leonem, Kanał Aione, Marne, Argonny, (Varennes), Maas (Meuze); 18.12.1918 powrót do Berlina i zwolnienie do Pacholewa. *Niemal natychmiast po powrocie do Pacholewa nawiązał ścisłą współpracę z dzieźdciem Słomowa Janem Turno i Stanisławem Hetmańskim w zakresie przygotowania Polaków do działania na wypadek wybuchu ogólnego powstania narodowowyzwoleńczego w Wielkopolsce. We trojką nawiązali współpracę z Komitetem Powstańczym w Obornikach, który po Konferencji w Poznaniu, zwołał poufne zebranie w Banku Ludowym w Obornikach z niewielką liczbą zaufanych osób. Na tym zebraniu obecni byli: hr. Stanisław Żółtowski z Wargowa, Jan Turno ze Słomowa, Bolesław Smorawski z Obornik, dyr. Wysocki z Rogoźna, Stanisław Jordan z Gołaszyna, dziekan Wiktor Mędlewski z Parkowa, dziekan Konrad Pomorski z Rogoźna, proboszcz Norbert Szwaba z Białężyna, proboszcz Kosiak z Ludom i proboszcz Schmidt z Rożnowa. Utworzyli oni tajny Komitet Powiatowy. Jego prezesem wybrano Stanisława Jordana, powierzając mu kontaktowanie się z Poznaniem i kierowanie akcją przygotowawczą do ewentualnego objęcia rządów przez Polaków w powiecie. Reszta członków Komitetu przyjęła na siebie obowiązek wyszukania odpowiednich i godnych zaufania Polaków do pracy w poszczególnych miejscowościach. W chwili wybuchu powstania pociągnęli oni za sobą wielu okolicznych mieszkańców, którzy zasilili stan osobowy batalionu powstańczego Oborniki – walczącego na froncie Ujście – Czarnków – Piła, jak również utworzyli trzy kompanie Straży Ludowej na terenie Słomowo – Uchorowo – Pacholewa – Murowana Goślina. Leon Masiakowski został mianowany w Baonie IV. Muro-*

wana Goślina (Dowódca: Hetmański Stanisław z Pacholewa) dowódcą II kompanii Straży Ludowej, liczącej 96 powstańców ze wsi: Łukowo 21 osób; Pacholewo 20 osób; Uchorowo 18 osób; Nieszawa 12 osób; Żerniki 8 osób; Szymankowo 7 osób; Starczanowo 6 osób; Białężyn 4 osoby. *Udział w Powstaniu Wielkopolskim zakończył służbę w odrodzonym Wojsku Polskim w randze porucznika saperów.*; Rocznik Oficerski Rezerw Ministerstwa Spraw Wojskowych, Warszawa 1934 (21), który był *dokumentem ściśle tajnym, przeznaczonym wyłącznie do prac związanych z ewidencją rezerwowego kontyngensu oficerskiego Armii, oraz przygotowaniem mobilizacji oficerskiej*, obejmuje m. in. listę starszeństwa oficerów rezerwy, dwukrotnie z Leonem Masiakowski: m. W korpusie oficerów inżynierii i saperów, wśród 263. poruczników, *Starszeństwa z dniem 1 – go czerwca 1919 r.*, 129. jest Masiakowski Leon Jan (10. 2. 1892) i w 7 Batalionie Saperów wśród 27. poruczników, 8. jest Masiakowski Leon Jan (10. 2. 1892) P. K. U. Szamotuły. Stąd wiadomo, że porucznikiem saperem w rezerwowym kontyngensie starszeństwa oficerów Armii, był od 1 – go czerwca 1919 r. i że przydział mobilizacyjny skierował go do P. K. U w Szamotułach; 12.08 – 4.12.1920 Kompania Zapasowa Saperów Nr 7 w Poznaniu; 4.12.1920 dowódca Komp. Rob. i wyjazd z nią do Knyszyna, do dyspozycji

Leon
Masiakowski

Gr. Inż. Nr 6.; 1939 r. karta mobilizacyjna i uczestnictwo w kampanii wrześniowej. W okresie od 16.10.1912 do 1.10.1918 pracował jako nauczyciel samodzielnym tymczasowy – Pacholewo pow. Oborniki; 1.10.1918 – 5. 08. 1919 nauczyciel samodzielny stały w Pacholewie. Mianowany 16 sierpnia 1919 roku na stanowisko nauczyciela w Uchorowie, złożył na ręce inspektora szkolnego Władysława Mroczkowskiego, w obecności świadków: starosty Dr. Mariana Gładysza i burmistrza Józefa Witta, w Obornikach, dnia 28 czerwca 1920 r., przysięgę służbową według rotty następującej: *Przysięgam Panu Bogu Wszechmogącemu, że na powierzonym mi stanowisku urzędowym przyczyniać się będę w mym zakresie działania ze wszystkich sił do ugruntowania wolności, niepodległości i potęgi Rzeczypospolitej Polskiej, której zawsze wiernie służyć będę; wszystkich obywateli kraju w równym mając zachowaniu, przepisów prawa strzec będę pilnie, obowiązki mego urzędu spełniać gorliwie i sumiennie, polecenia moich przełożonych wykonywać dokładnie, a tajemnicę urzędową dochowam. Tak mi Panie Boże dopomóż.* Pod spodem figurują podpisy wszystkich obecnych. Do 1939 roku nauczyciel i kierownik Szkoły Powszechnej w Uchorowie. Działalność społeczna Leona Masiakowskiego przedstawiała się następująco: od 31.10.1931 był Prezesem Parafialnej Akcji Katolickiej w Białężynie; od 14.04.1935 Prezesem Katolickiego Stowarzyszenia Mężów w Białężynie. Aktywny oficer rezerwy Wojska Polskiego, prowadzący szkolenia z przysposobienia wojskowego (PW). *Podczas urzędowania w Uchorowie – on jak też jego żona, społecznie się bardzo udzielali. Pracowali poza nauką z dorosłą młodzieżą, męską jak i żeńską, urządzali odczyty, przedstawienia itp. Wobec*

tego wychowali społeczeństwo karne, ofiarne, które w obecnych czasach sta-
nęło na straży Państwa. Co do zachowa-
nia podczas wojskowości opowiada-
no, że Polaków bardzo popierał. Dla
miłego i przystępnego usposobienia
zdobył rychło tak u rolników jak domi-
nialnego ludu wielkie zaufanie. Służył
im radą i pomocą jak tylko mógł. Pisał
im wnioski do władz o wsparcie i ren-
ty, łagodził spory. Gromadził młodzież
wkoło siebie, uczył polskiego śpiewu,
teatru. Na wszystkich wpływał w duchu
polskim, czym wychowywał ich na do-
brych Polaków. Śmierć jego wywołała
ogólny żal, że po dziś dzień wspomina
go się serdecznie i z miłością. Pod
względem wojskowym dla swych zdol-
ności technicznych osiągnął przy sape-
rach rangę oficera wojsk polskich. Za-
brany z domu w Uchorowie 19 paź-
dziernika 1939 r. przez SS – mańskich
oprawców, został osadzony w Obornikach i od 20 października do 8 listopa-
da tłukł kamieniem przy budowie i napra-
wie drogi w okolicach Bogdanowa
i Chłudowa. 9 listopada przewieziony
do więzienia w Szamotułach, gdzie wy-
rokiem sądu polowego (*Standgericht*
Samter 9.11.39), wraz z innymi 28 –
ioma Polakami, został bestialsko za-
mordowany w lesie pod Kobylnikami,
gdzie znajdują się dwie zbiorowe mogi-
ły z około 1100 podobnymi hitlerow-
skimi ofiarami, przejściowo więziony-
mi przez gestapo w Szamotułach. Na
każdej z mogił znajduje się murowana
tablica z napisem „cześć męczennikom/
za polską /zamordowanych/ wiatach
1939 – 45 /przez hitlerowców”. Na gła-
zach umieszczonych obok mogił wid-
nieją brązowe tablice z napisami: KO-
BYLNIKI/ MIEJSCE UŚWIĘCONE
/KRWIĄ MĘCZEŃSKĄ / POMORDO-
WANYCH /PRZEZ NIEMIEC-
KICH/FASZYSTÓW/ W CZASIE WOJ-
NY/1939 – 1945 / W LICZBIE OKO-

ŁO/400 OSÓB / (na drugiej: /W LICZ-
BIE OKOŁO 700 OSÓB/) / 1940 –
1960. 31 stycznia 1960 r. odbyła się
w Uchorowie w budynku szkoły Uro-
czystość odsłonięcia tablicy pamiątko-
wej ku czci Leona Masiakowskiego kie-
rownika tej szkoły zamordowanego
przez hitlerowców w 1939 roku. 13 ma-
ja 1986 r. odbyła się Uroczystość nada-
nia imienia Leona Masiakowskiego
Szkołe Podstawowej w Uchorowie.
Przy drzwiach szkoły umieszczono ta-
blicę pamiątkową z napisem: LEON
MASIAKOWSKI (1892 – 1939) ZA-
SŁUŻONY NAUCZYCIEL, PATRIOTA.
NOSIŁ POLSKĘ W SERCU, UKRYŁ
JĄ PRZED WROGIEM JAK NAJ-
DROŻSZY SKARB. Na boisku szkol-
nym umieszczono emblemat ochrony
Miejsc Pamięci Narodowej. 22 kwiet-
nia 2005 r. odbyła się w szkole w Bia-
łężyźnie Uroczystość nadania imienia
Leona Masiakowskiego Szkole Po-
wszechnej w Białężyźnie. Przy drzwiach
wejściowych umieszczono tablicę z na-
pisem: *Szkoła Podstawowa im. Leona*
Masiakowskiego w Białężyźnie” i z po-
dobizną Patrona, pod którą widnieje na-
pis: 1892 – 1939 / NAUCZYCIEL I PA-
TRIOTA / DO KOŃCA ODDANY /
SWYM IDEAŁOM / PRZYSIĘDZE
I WIERZE. Uroczystość zakończono
ustanowionym Hymnem Szkoły Podsta-
wowej w Białężyźnie następującej treści:
Sercem kochał wolną Polskę, umiłował
Wielkopolskę, Jemu brzmiała polska
mowa a pochodził z Uchorowa. On
chowwał w sercu ludzkie troski, nasz pa-
tron szkoły – Masiakowski, Każdy ma
miejsce na ziemi, do którego chętnie
wraca, my w Białężyźnie żyjemy, tu nasz
dom, szkoła, praca. Tutaj nosimy w ser-
cach troski, jak niegdyś Leon Masi-
akowski”. Odznaczenia: Kurator Okręgu
Szkolnego Poznańskiego, dnia 6 czer-
wca 1929 r. przyznał Panu Leonowi Ma-
siakowskiemu, kierownikowi Szkoły

w Uchorowie Medal Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości. Żonaty z Praxedą Pawlaczyk, nauczycielem zajęć praktycznych; ślub kościelny odbył się 21.04.1920 r. Żona zmarła 30 marca 1944 roku. (wg. listu z Gdańska z dnia 18. 10. 59 r. od brata Henryka, który napisał: „Datę śmierci podaję z telegramu jaki przestał nam po śmierci Mamusi Szpital w Obornikach.”). Dzieci: Henryk Jan (15.06.1921 – 29.06.1998), dr chemii, nauczyciel akademicki Politechniki Gdańskiej; Jerzy (ur. 4.02.1927), prof. zw. dr hab. n. farm; Kierownik Senior Katedry i Zakładu Farmacji Klinicznej Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu; Bogumił Leon (ur. 1.04.1929), lekarz medycyny, specjalista chorób płuc.

Masiakowski L., Wniosek o zaliczenie lat służby, Uchorowo 28.06.1921; Masiakowski L., Wykaz stanu służby; Świadcstwo (odpis) z egzaminu kwalifikacyjnego, uprawniającego do stabilizacji na posadach przy publicznych szkołach powszechnych, który odbył się w dniu 29 marca 1926 r. w szkole w Uchorowie; Protokół z odbioru Przyśięgi Urzędniczej „Oborniki, dnia 28. czerwca 1920 r.; Kuratorium Okręgu Szkolnego Poznańskiego, Przyznanie prawa do Medalu X – lecia Odzyskanej Niepodległości, Poznań, dnia 6 czerwca 1929 r.; Standgericht Samter von 9.11.39 (Sad Polowy Szamotyły z 9.11.39). Okręgowa Komisja Badania Zbrodni Hitlerowskich w Poznaniu. Znak: OKP I Ds 18/70 pstz I D 59/70. Poznań, dnia 3 listopada 1976; X. Szwaba, Świadcstwo!, Białężyn 12.12.1949 r.; Karaśkiewicz M., Zaświadczenie, Murowana Goślina, dnia 10 października 1949 r.; Masiakowski H., Bliższe dane o zamordowaniu przez okupanta Leona

Masiakowskiego, Mściszewo, dnia 6 kwietnia 1946 r.; Dyrekcja oraz gromada pedagogiczne Szkoły Podstawowej w Białęźnie. Z życiorysu Leona Masiakowskiego; Dyrekcja Szkoły Podstawowej w Białęźnie. Harmonogram działań związanych z nadaniem Szkole Podstawowej w Białęźnie im. Leona Masiakowskiego; Dyrekcja Szkoły Podstawowej w Białęźnie. Historia Szkoły w Uchorowie; Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. Mianowanie Leona Masiakowskiego na prezesa Parafialnej Akcji Katolickiej w Białęźnie. Sygn.: AIK 0178 PAK Białężyn; tamże Założenie Oddziału Katolickiego Stowarzyszenia Mężów w Białęźnie. Sygn.: KSM 0058 (wizytacje); Leon Masiakowski w mundurze oficera Wojska Polskiego z małżonką. Zdjęcie; Centralne Archiwum Wojskowe Nr 628/K 00 – 910 Warszawa. 10 arkuszy kserokopii z akt personalno – odznaczeniowych okresu międzywojennego Leona Jana Masiakowskiego; Kulse N., Wojczak Z., Murowana Goślina i okolice. Przewodnik. Stowarzyszenie Inicjatyw Lokalnych OBYWATEL. Murowana Goślina 2004; Libacki M., Wryka R. (redakcja), Zbrodnie niemieckie w Wielkopolsce w latach 1939 – 1945. Wydawnictwo Poznańskie Poznań 2004; Zbierska E., Udział powiatu obornickiego w powstaniu wielkopolskim w latach 1918 – 1919”. Praca dyplomowa wykonana w I Studium Nauczycielskim w Poznaniu pod kierunkiem L. Gomolca. Poznań 1962; Kucner A., Powstanie Wielkopolskie w powiecie obornickim i walki nad Notecią w R. 1918/19. Wydawnictwo Towarzystwa Powstańców i Wojaków w Obornikach. Oborniki 1939; Rocznik Oficerski Rezerw. Warszawa 1934.

Jerzy Masiakowski

Matuszewski Jan (1895 – 1978), urodził się 21 października 1895 roku w Wiosce (pow. Wolsztyn), w rodzinie Tomasza i Marii z domu Krysmán. Po ukończeniu 7 klas szkoły powszechnej w rodzinnej miejscowości pracował w gospodarstwie rolnym rodziców. W 1915 roku został powołany do służby wojskowej w armii pruskiej i brał udział w I wojnie światowej. Początkowo został skierowany na front zachodni do Francji, później walczył na froncie rosyjskim. We wrześniu 1917 roku został ciężko ranny (postrzał przez piersi); po rekonwalescencji został przez komisję uznany za zdolnego do służby garnizonowej i na front już nie wrócił. Z wojska został zwolniony w listopadzie 1918 roku. W styczniu 1919 roku ochotniczo wstąpił do oddziału powstańczego i pod dowództwem porucznika Szcześniaka brał udział w walkach pod Wolsztynem, Kopanicą i Zbąszyniem. W czerwcu 1919 roku został zwolniony z wojska. Do 1939 roku pracował w Gnieźnie, zajmował się handlem zbożem. W okresie okupacji został przez Niemców wysiedlony do Generalnej Guberni w okolice Rzeszowa. W kwietniu 1945 roku wrócił do Wioski i rozpoczął pracę na poniemieckim gospodarstwie rolnym. W latach sześćdziesiątych XX wieku zdał gospodarstwo na Skarb Państwa w zamian za rentę. Od grudnia 1947 roku był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich 1918/19 w Poznaniu Koło w Rakoniewicach. 28 marca 1958 roku został członkiem ZBoWiD – u Koło w Rakoniewicach. Zmarł 7 września 1978 roku.

Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomko-

wiak E., Niepodległościowe tradycje Gminy Rakoniewice, Rakoniewice 2010 (w druku).

Eligiusz Tomkowiak

Matuszewski Marcin (1900 – 1995), urodził się w 1900 r. w Jeziorach jako syn Piotra (z Otusza) i Michaliny Rozalczak (z Zemsa). Od 14 roku życia pracował w tamtejszym majątku ziemskim, najpierw u Tiedemanna, a potem u Stefana Dąbrowskiego. Zajmował się końmi oraz pracował czterema końmi w polu. Gdy ukończył 18 lat został powołany do służby w armii niemieckiej w Głogowie. Służył w oddziale ciężkich karabinów maszynowych (jego towarzyszami broni byli Jan Kalemba z Piekar i Franciszek Jesionkowski z Tomiczek). W czasie rewolucji w Niemczech uciekł i przystąpił 1 lutego 1919 r. do Powstania Wielkopolskiego. Punkt zborny był w Stęszewie. Walczył pod dowództwem Andrzeja Kopy. Po zakończeniu powstania, od maja 1919 r. brał udział w wojnie na froncie wschodnim w szeregach 3 Pułku Strzelców Wielkopolskich (późniejszy 57 pp). Bił się pod Mińskiem i Bobrujskiem. Został ranny w rękę i przebywał w szpitalu w Zamościu. Po zakończeniu działań wojennych służył pół roku na granicy polsko – czechosłowackiej i pół roku na wschodniej granicy Polski. Półtora roku spędził w Strzałkowie koło Słupcy,

Marcin
Matuszewski

gdzie pilnował rosyjskich jeńców wojennych w utworzonym dla nich obozie. W sumie spędził w wojsku (polskim i niemieckim) cztery i pół roku życia. Ożenił się w 1922 r. po powrocie z wojska ze Stanisławą Tatka z Sapowic. Miał z nią trzynaścioro dzieci: Marię, Henryka, Anielę, Kazimierę, Barbarę, Feliksa, bliźnięta – Szczepana (nauczyciel w Ceradzu Kościelnym) i Pelagię, Józefa, Stefana, Kazimierza, Janinę i Mariana (ur. 1946). W 1939 r. próbował dotrzeć do punktu mobilizacyjnego, ale Niemcy zawrócili go spod Sochaczewa; później walczył pod Kutnem. Po klęsce wrześniowej powrócił do Jeziołek i pracował w majątku zarządzanym wówczas przez Niemców. Należał do ZBoWiD – u. Awansowany na stopień podporucznika Wojska Polskiego. Po II wojnie światowej odznaczony został Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia polski (1976) i Krzyżem za Udział w Wojnie 1918 – 1921 (1990). Zmarł w 1995 r. i spoczywa na cmentarzu parafialnym w Słupie.

Informacje pochodzą z rozmowy przeprowadzonej w 1990 r. z Marcinem Matuszewskim; Informacje rodzinne.

Grażyna Sielicka

Matuszewski Stanisław (1900 – 1973), urodził się 24 kwietnia 1900 roku w Walerianowie powiat poznański, jako syn Franciszka i Agnieszki z domu Czyż. Ukończył szkołę powszechną w Dopiewie. Po ukończeniu szkoły podjął pracę w majątku w Dopiewie. W maju 1918 roku został powołany do armii pruskiej i wysłany na front zachodni. Do domu wrócił w grudniu 1918 roku. W pierwszych dniach stycznia wstąpił ochotniczo do

oddziału powstańczego zorganizowanego przez podporucznika Andrzeja Kopę w Dopiewie. Brał udział w walkach pod Wolsztynem, Zbąszyniem i Rynarzewem. Później wyjechał na front ukraiński i walczył w okolicach Lwowa. Po powrocie do Wielkopolski uczestniczył w działaniach bojowych na froncie pod Leszmem. Następnie został przeniesiony do 17 Pułku Artylerii Ciężkiej i uczestniczył w wojnie polsko – radzieckiej 1920 roku. Po zwolnieniu do rezerwy w 1921 roku podjął pracę w majątku ziemskim w Konarzewie. W sierpniu 1939 roku został powołany do Wojska Polskiego, skierowany do 6 Pułku Artylerii Ciężkiej i we wrześniu brał udział w obronie Lwowa. Tam dostał się do niewoli niemieckiej. Zwolniony z niewoli, w październiku 1939 roku wrócił do domu i dalej pracował w Konarzewie. W okresie międzywojennym był członkiem Związku Weteranów Powstań Narodowych 1914 – 1919. Po 1945 roku był zatrudniony w PGR Konarzewo, gdzie pracował do chwili uzyskania emerytury. Po zakończeniu II wojny światowej od 15 września 1947 roku należał do Związku Powstańców Wielkopolskich 1918/1919 w Poznaniu Koło w Dopiewie, a od 1 lipca 1957 roku ZBoWiD – u Koło w Dopiewie. Odznaczony był Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958), Medalem Zwycięstwa i Wolności, Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich (1921) i Odznaką Grunwaldzką (1947). Był żonaty. Zmarł 28 lutego 1973 roku w Konarzewie i został pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym.

Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Dopiewie; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza

Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 85.

Eligiusz Tomkowiak

Matysiak Szczepan (1880 –?), urodził się w Dopiewie 10 grudnia 1880 roku, jako syn Franciszka i Marii z domu Andrzejewska. Naukę w szkole powszechnej rozpoczął w Lesznie, a ukończył w Krzyżkowie. W latach 1901 – 1903 służył w armii pruskiej. 20 sierpnia 1907 roku podjął pracę na kolei i pracował do chwili uzyskania wieku emerytalnego. W grudniu 1918 roku wstąpił do Straży Ludowej w Poznaniu na Łazarzu. Do 31 maja 1919 roku pełnił służbę z bronią w ręku. Brał udział w licznych patrolach na terenie Łazarza, uczestniczył w zdobywaniu koszar taborów. Po zwolnieniu z wojska wrócił do pracy na kolei, z krótką przerwą od września 1939 roku do marca 1940 roku. Po zakończeniu II wojny światowej 14 maja 1947 roku został członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich 1918 – 1919 w Poznaniu Koło Św. Łazarz – Górczyn. Był żonaty ze Stanisławą Tobołą.

Archiwum Związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło Poznań Górczyn; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 85.

Eligiusz Tomkowiak

Mądry Władysław (1900 – 1969),

Władysław
Mądry

urodził się 25 września 1900 w Miroślawkach, w rodzinie Marcina i Józefy. Brał udział w powstaniu wielkopolskim. Po powrocie z powstania wielkopolskiego walczył w powstaniu śląskim. Brał też udział w wojnie polsko-bolszewickiej, uczestniczył w zdobyciu Kijowa. Ożenił się z Heleną Ludwiczak. Miał z nią dzieci: Stefanię (ur. 1926), Ludwikę (ur. 1927), Adama (ur. 1931), Karola (ur. 1929) i Władysława (ur. 1935). Walczył w II wojnie światowej (pułk artylerii ciężkiej). Brak informacji o odznaczeniach. Zmarł 13 lutego 1969 roku. Pochowany na cmentarzu parafialnym w Tomicach. Na pomniku tablica z napisem „Powstańiec wielkopolski, uczestnik II wojny światowej”.

Informacje Edwarda Tyszeckiego z 16.03.2009 r.

Grażyna Sielicka

Michalski Franciszek (1899 – 1940), urodził się 17 listopada 1899 roku w Nochowie (powiat Śrem), w rodzinie robotnika rolnego Franciszka i Katarzyny z domu Skotarczak. Ukończył szkołę ludową w Nochowie. Po ukończeniu szkoły pracował w gospodarstwie rolnym rodziców. Od 1912 roku brał udział w organizowaniu drużyn harcerskich w Nochowie i Śremie.

1 września 1917 roku został powołany do armii pruskiej i wcielony do 5 pułku strzelców górskich. W oddziale tym służył do grudnia 1918 roku i brał udział w I wojnie światowej, walcząc na froncie zachodnim we Francji i południowych Włoszech. Ranny, po leczeniu w szpitalnym został skierowany do domu na urlop. 30 grudnia 1918 roku ochotniczo zgłosił się do oddziałów powstańczych i został przydzielony do 1 kompanii Bezpieczeństwa w Śremie. 31 grudnia 1918 roku w nocy brał udział w zajmowaniu koszar wojskowych w Śremie, gdzie stacjonował po powrocie z frontu 47 Pruski Pułk Piechoty. Po zdobyciu koszar zostały utworzone dwie kompanie śremskie. Franciszek Michalski został przydzielony do 2 – giej kompanii dowodzonej przez porucznika Trawińskiego, później porucznika Andrzejewskiego (poległ na froncie wschodnim w 1919 roku). W nocy z 5 na 6 stycznia 1919 roku wyjechał na front i uczestniczył w ciężkich walkach w okolicach Leszna. Po likwidacji frontu wielkopolskiego został przydzielony do 8 Pułku Strzelców Wielkopolskich. Brał udział w wojnie polsko – bolszewickiej, awansował do stopnia plutonowego. 17 lipca 1922 roku został przeniesiony do rezerwy. Podjął pracę w Straży Celnej, która 8 października 1922 roku została przemianowana na Straż Graniczną. W Straży Granicznej pracował do wybuchu II

Franciszek
Michalski

wojny światowej. Początkowo służbę pełnił w Lipuszu pow. Kościerzyna, a następnie w Czersku pow. Chojnice. W tym czasie był członkiem Związku Byłych Uczestników Powstań Narodowych oraz Związku Powstańców Wielkopolskich. Został również zweryfikowany przez Komisję Weryfikacyjną przy DOK VII jako Powstaniec Wielkopolski i zapisany w kartotece pod numerem 16964. Z chwilą przeniesienia Inspektoratu Straży Granicznej z Czerska do Bydgoszczy, pracował w tym Inspektoracie jako przodownik. W wyniku mobilizacji, w marcu 1939 roku został przydzielony do 62 pp w Bydgoszczy, punkt zbiorczy w przypadku wybuchu wojny – Rawa Ruska. W chwili wybuchu wojny Franciszek Michalski udał się do Rawy Ruskiej, a rodzina pozostała w Bydgoszczy. Z polecenia władz rodziny strażników Straży Granicznej zostały ewakuowane autobusami do miejscowości Werchy (gmina Torczyn, powiat Łuck, województwo wołyńskie, obecnie Ukraina). W czasie działań wojennych Franciszek Michalski wraz z częścią strażników dostał się do niewoli niemieckiej, skąd uciekli i przedostali się do miejscowości Werchy z zamiarem zabrania swoich rodzin do Bydgoszczy. 30 września 1939 roku do wsi Werchy przyjechali żołnierze sowieccy i wywieźli wszystkich strażników w nieznanym kierunku. O losach Franciszka Michalskiego w niewoli sowieckiej żona dowiedziała się od jednego ze strażników SG o nazwisku Doktor, który walczył w szeregach 8 Dywizji Piechoty LWP i w 1945 roku przebywał w Jezierzycach Kościelnych w powiecie leszczyńskim. O okolicznościach śmierci i miejscu pochowania rodzina dowiedziała się po upadku PRL – u w wyniku informacji PCK i Rodziny Katyńskiej. Z informacji otrzymanej z Zarządu

Głównego PCK wynika, że został zamordowany w kwietniu 1940 roku w okolicach Ostaszkowa. Obecnie grób Franciszka Michalskiego znajduje się w Miednoje. Na cmentarzu w Miednoje jest 17 tablic z nazwiskami strażników z Inspektoratu Straży Granicznej w Bydgoszczy pomordowanych w Miednoje. Był odznaczony: Krzyżem Walecznych nr 11412 (1920), Brązowym Krzyżem Zasługi, srebrnym i brązowym Medalem Za Długoletnią Służbę, Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918 – 21, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości, Medalem Za Udział w Wojnie Obronnej 1939 r. (pośmiertnie) oraz odznakami pamiątkowymi Związku Powstańców Wielkopolskich i Straży Granicznej. 30 stycznia 1923 roku we Włoszakowicach zawarł związek małżeński z Bronisławą Przybylską (30 września 1901 – 21 czerwca 1965) z którą miał dzieci: Stanisława (ur. 7 maja 1925 r., zamordowany w czerwcu 1943 roku w obozie koncentracyjnym Mauthausen); Jadwigę (19 czerwca 1927 – 22 października 1967), księgową i Henryka (ur. 22 sierpnia 1930), emeryta energetyka.

Lukomski Grzegorz, Michalski Franciszek (1899 – 1940), (w:) Słownik Biograficzny Powstańców Wielkopolskich 1918 – 1919, red. Antoni Czubiński i Bogusław Polak, Poznań 2002, s. 232 – 233; Rubas Mirosław Jan, Oni strzegli granic II Rzeczypospolitej; dokumenty i pamiątki ze zbiorów rodzinnych.

Henryk Michalski

Michałowski Franciszek (1898 – 1990), urodzony 3 grudnia 1898 r. w Trzcielinie, w rodzinie robotnika rolnego Ignacego i Apolonii z domu Tatka. Ukończył szkołę powszechną

w Trzcielinie. Po ukończeniu nauki pracował w miejscowym majątku ziemskim. W 1916 roku został powołany do armii pruskiej i wcielony o 7 pułku grenadierów w Legnicy. W 1917 roku został wysłany na front zachodni do Francji. W marcu 1918 ciężko zachorował i został przewieziony do szpitala w Królewcu. Po dwóch miesiącach leczenia wrócił do Legnicy i został przydzielony do artylerii górskiej. W listopadzie wyjechał na urlop i do jednostki już nie wrócił. 28 grudnia 1918 r. wstąpił do oddziału powstańczego zorganizowanego przez podporucznika Andrzeja Kopę w Dopiewie. Brał udział w zajęciu stacji kolejowej i budynku Telefonów w Dopiewie. Następnie został przydzielony do 17 Dywizjonu Artylerii Ciężkiej w Poznaniu, gdzie brał udział w zdobyciu koszar 6 Pułku Grenadierów. Dalej jego szlak bojowy wiódł przez Zbąszyń, Nowy Dwór i Łomnicę. Później brał udział w wojnie 1920 roku z Rosjanami. 18 lipca 1921 roku został zwolniony do rezerwy. W latach 1921 – 1924 pracował w gospodarstwie rolnym rodziców. W 1924 zamieszkał w Jaziorkach i podjął pracę w tamtejszym gospodarstwie rolnym. Od 20 czerwca 1958 roku członek ZBoWiD – u Koło w Dopiewie. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1972) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. W 1924 r. zawarł związek małżeński ze Stanisławą Drobniak (zm.

Franciszek
Michałowski

1987). Ze związku tego urodziły się dzieci: Stefania Stanisława (ur. 1925), Stanisław Franciszek (ur. 1926), Barbara Katarzyna (ur. 1929), Zofia Franciszka (ur. 1932), Piotr (ur. i zm. 1934) i Franciszek (ur. 1936). Zmarł 12 maja 1990 roku w Jeziorkach, został pochowany na cmentarzu parafialnym w Słupie obok swej żony.

Informacje i pamiątki rodziny; Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koła w Sęszewie i Dopiewie; zbiory Muzeum Regionalnego w Sęszewie i Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Bogdan Czerwiński, Michałowski Franciszek (1898 – 1990), (w:) Powstańcy wielkopolscy... Biogramy uczestników powstania wielkopolskiego 1918/1919. Praca zbiorowa pod red. Bogusława Polaka, T. II, Poznań 2006, s. 125 – 126; Kościński Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 86 – 87.

Bogdan Czerwiński

Mieszala Jan (1897 – 1948), urodził się 2 sierpnia 1897 roku w Dopiewie powiat poznański, jako syn Marcina i Antoniny z domu Napierała. Ukończył szkołę powszechną w Dopiewie. Po ukończeniu szkoły pracował w gospodarstwie rolnym rodziców. 12 października 1916 roku został powołany do armii pruskiej. Brał udział w I wojnie światowej. Walczył na froncie zachodnim we Francji. Podczas walk był poważnie ranny, do domu wrócił jako inwalida wojenny 20 grudnia 1918 roku. Zamieszkał u rodziców w Kalwachska gmina Buk. 27 grudnia 1918 roku wstąpił do Kompanii Bukowskiej porucznika Dionizego Vogla. Uczestni-

czył w walkach pod Zbąszynem. Później pełnił służbę w 4 Pułku Strzelców Wielkopolskich. Po zwolnieniu z wojska do 1927 roku mieszkał i pracował w Kalwach. Przed 1939 rokiem był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich. Po zakończeniu II wojny światowej pracował w Zakładach H. Cegielskiego w Poznaniu. Od 1925 roku był żonaty z Agnieszką Wenc (30 grudnia 1887 – 23 grudnia 1977). Zmarł w 1948 roku w Dopiewie i został pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym.

Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koła w Dopiewie; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościński Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 88.

Eligiusz Tomkowiak

Milewska Lucyna Józefa Antonina (1889 – 1920), pielęgniarka. Urodziła się 22 września 1889 roku w Kijowie koło Środy. Była córką Kazimierza i Wandy z Wilkońskich, siostrą Janusza i Józefa (Inek) Milewskich. Na skutek nieporozumień rodzinnych w grudniu 1918 roku uciekła do majątku swego stryja Stanisława (ojca Alfreda) Milewskiego i razem z nim przystąpiła do

Lucyna Józefa
Antonina
Milewska

Powstania Wielkopolskiego. Pełniła funkcję sanitariuszki. Zapadła na chorobę płuc, zmarła w Poznaniu, spoczywa na cmentarzu parafialnym w grobowcu rodzinnym Milewskich w Środzie Wlkp.

Na podstawie materiałów i fotografii z archiwum rodzinnego Wandy z Milewskich Tomaszewskiej i jej syna Jana Krzysztofa Tomaszewskiego.

Maria Mielcarzewicz

Milewska Sabina (1893 – 1965), podporucznik Wojska Polskiego. Urodziła się 23 września 1893 roku w Górze pow. Września. Była córką Macieja i Teodory z Sicińskich. W czasie Powstania Wielkopolskiego objęła funkcję siostry sanitarniej na sali operacyjnej (1919 – 1921), następnie pielęgniarki anestezjologa. Funkcję tę pełniła w czasie wojny polsko – bolszewickiej. Pociągiem sanitarnym z Poznania udała się do Lwowa celem ewakuowania rannych polskich żołnierzy podczas walki o Lwów. Po zakończonych działaniach wojennych wróciła do Bagrowa k/Środy, skąd w 1933 r. z mężem i dziećmi przeniosła się w ramach zagospodarowywania Polesia do majątku Staniewiczze k/Iwacewicz. 10 lutego 1940 r. wywieziona z trojgiem dzieci przez Stalina do posesji Kokornaja pow. Pinega – 300 km na wschód od Archangielska. Uwolniona traktatem

Sabina
Milewska

Sikorski – Majski, dołączyła do Polskiej Armii na południu Rosji w Ługowoje. Ewakuowana do Persji. W marcu 1942 r. przebywała w obozie w Teheranie. Pracowała jako siostra Czerwonego Krzyża w Szpitalu. W listopadzie 1943 r. została przeniesiona do Palestyny, gdzie wstąpiła do Wojska Polskiego. W stopniu podporucznika była Siostrą Sanitarną w Nazarecie w Szkole Młodszych Ochotniczek. W 1947 r. z Wojskiem Polskim i rodziną przeniesiona do Anglii. W 1948 r. zdemobilizowana. Zmarła w Londynie 26 maja 1965 r. Pochowana wraz z mężem na cmentarzu Gilroes w Leicester w Anglii. 29 listopada 1922 r. wyszła za mąż za Alfreda Milewskiego. Ze związku tego urodziło się troje dzieci: Andrzej (ur. 11 sierpnia 1924), Teresa (ur. 1 lutego 1926), Stanisław (ur. 16 czerwca 1930). Jej nazwisko umieszczone jest na Pomniku Powstańców Wielkopolskich i na Tablicy Pamiątkowej odsłoniętej w 2005 r. na Kwaterze Powstańców Wielkopolskich w Środzie Wlkp.

Na podstawie materiałów i fotografii otrzymanych od syna, prof. Stanisława Mielwskiego

Maria Mielcarzewicz

Milewski Alfred Witold Teofil (1893 – 1959), działacz ziemski, dowódca I Kompanii Średzkiej w Powstaniu Wielkopolskim i współorganizator Wielkopolskiej Artylerii Konnej. Urodził się 24 listopada 1893 roku w Kijewie koło Środy. Był synem Stanisława i Stefanii z domu Wierusz-Kowska. Uczęszczał do gimnazjum w Trzemesznie. Należał do filomackiej organizacji Towarzystwa Tomasza Zana. Z Trzemeszna przeniósł do Szkoły Rolniczej w Bojanowie, którą ukończył w 1912 roku. Po ojcu dzierżawił majątek ziem-

ski Fundacji Kórnickiej Kijewo. W 1914 r. powołany do odbycia służby wojskowej. Służył w szeregach 20 Pułku Artylerii Lekkiej w Poznaniu (kanonier) i 50 Pułku Artylerii Lekkiej. 21 listopada 1914 r. przebywał w szpitalu w Poznaniu. Od 29 grudnia 1914 r. do 2 marca 1915 r. w III Baterii 2 Zapasowego pp w Jutrbogu (bombardier). 21 stycznia 1916 roku mianowano go podporucznikiem po ukończeniu Szkoły Artyleryjską w Beverlou (Belgia). Ranny na froncie zachodnim pod Tuszymem. Do 23 listopada 1917 r. w 50 Rezerwowym pp, później do 31 marca 1918 r. w Baterii Zapasowej Art. w Altengrabow. Na pół roku przed końcem wojny wyreklamowany z wojska jako rolnik. Ochotniczo przystąpił do Powstania Wielkopolskiego 27 grudnia 1918 r., został dowódcą I Kompanii Średzkiej, która 28 grudnia 1918 r. brała udział w walkach o wyzwolenie Poznania, w zajęciu Biedruska i bitwie pod Zbąszyniem. W marcu 1919 r. brał udział w przygotowaniach Powstańczych na górnym Śląsku. W kwietniu na własną prośbę przeniesiony do formującego się formującego się Dyonu Artylerii Konnej jako dowódca II baterii w stopniu por. Z Dyonem wziął udział w walkach z bolszewikami w 1920. W kwietniu 1921 r. zwolnił się z Wojska Polskiego w stopniu kapitana; zajął się dzierżawą Kijewa, potem Bagrowa. Był prezesem Powiatowego Związku Uczestników Powstania Wiel-

Alfred Witold
Teofil
Milewski

kopolskiego, Związku Oficerów Rezerwy Koło Środa, Związku Rezerwistów Polskich, Związków Obrońców Ojczyzny w Środzie. Był prezesem Stowarzyszenia Plantatorów Buraka Cukrowego i Producentów Rolnych w Środzie. Członek Kółka Rolniczego, Prezes Rad Nadzorczych Spółdzielni Rolniczo-Handlowej i Okręgowej Spółdzielni Mleczarskiej. 30 czerwca 1930 r. opuścił wieś Kijewo. W 1933 r. Wydział Powiatowy w Środzie przyznał zasłużonemu Powstańcowi 34 – hektarowe gospodarstwo w Staniewiczach w ramach kolonizacji Polesia. Od 1935 r. Wójt gminy Święta Wola w pow. Kosów Poleski. W latach 1938/39 był posłem V kadencji uzyskując mandat w okręgu wyborczym nr 54 (Kobryń) członek klubu OZM, pracował w Komisjach: Oświaty i w Komisji Przemysłowo-Handlowej. W 1939 r. awansowany do stopnia mjr rez. zgłosił się na ochotnika do Wojska w Brześciu nad Bugiem. Internowany na Litwie w obozach Kalwaria, Kolatowo i Wilkowiszki. Po zajęciu Litwy przez ZSRR deportowany do obozów Kozielski i Grjadowiec. 25 sierpnia 1941 r. wstąpił do Armii Polskiej gen. W. Andersa. Służył w 3 Dywizji Strzelców Karpackich II Korpusu Polskiego. Zmarł w Leicester w Anglii 21 listopada 1959 roku i tam został pochowany. Był odznaczony: orderem Virtuti Militari V klasy (1921), Krzyżem Niepodległości (1932), Krzyżem Walecznych, Złotym Krzyżem Zasługi (1928), Medalem Pamiątkowym Za wojnę 1918–1921, dwukrotnie Złotym Krzyżem Zasługi z Mieczami, Krzyżem Pamiątkowym Monte Casino, Medalem Wojska oraz odznaczeniami brytyjskimi. W czasie pierwszej wojny światowej odznaczony niemieckim Krzyżem Żelaznym I i II klasy. Od 1921 roku żonaty z Sabiną Sicińską z Małej Górki. Miał troje dzieci: An-

drzeja (ur. 1924), Teresę (ur. 1926) i Stanisława (ur. 1930). Na Pomniku w Kwaterze Powstańców w Środzie Wielkopolskiej znajdują się wmurowane tablice kamienne upamiętniające Alfreda Milewskiego i jego żonę. W 2005 r. na odsłoniętej Tablicy Pamiątkowej Powstańcy Wielkopolscy 1918–1919 zamieszczono jego nazwisko.

Dokumentacja rodzinna syna Alfreda Stanisława A. Milewskiego z USA; Gomolec Ludwik, Polak Bogusław, Przeciw pruskiemu zaborcy, Instytut Wydawniczy PAX 1979; Słownik Biograficzny Posłowie i Senatowowie Rzeczypospolitej Polskiej 1919/39, tom IV, Piotr Majewski, Redakcja Naukowa Grzegorz Mazur, Wydawnictwo Sejmowe Warszawa 2009; Gomolec Ludwik, Milewski Alfred Teofil (1893 – 1959), (w:) Słownik Biograficzny Powstańców Wielkopolskich 1918 – 1919, redakcja naukowa Antoni Czubiński i Bogusław Polak, Poznań 2002, str. 237 – 238; Janusz Karwat, Ziemia średzka w dobie Powstania Wielkopolskiego 1918 – 1919, wydawnictwo Społecznego Komitetu Rodzin Powstańców Wielkopolskich w Środzie Wlkp. z 2009 roku, str. 49, 51 – 65, 85 – 99, 184 – 185, 209.

Maria Mielcarzewicz

Milewski Janusz Witold (1887 – 1953), ziemianin, społecznik, Komendant Obwodowej Komendy Uzupełnień w Środzie, rotmistrz Wojska Polskiego. Urodził się 17 kwietnia 1887 roku w Kijewie koło Środy. Był synem Kazimierza i Wandy z Wilkońskich. Maturę uzyskał w Gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu. W 1906 – 1910 studia rolnicze w Halle i Berlinie. W latach 1914 – 1918 odbywał służbę w armii niemieckiej. Walczył pod Verdun. 27 grudnia 1918r. przebywał

w Bieganowie koło Środy. Zawiadomiony przez Alfreda Milewskiego wraz z kuzynami Janem i Witoldem udał się do Środy na probostwo do ks. Mieczysława Meissnera. Dowódca I Kompanii Średzkiej mianował go na Pierwszego Komendanta Obwodowej Komendy Uzupełnień Miasta i Powiatu Środa. W czasie tej działalności okazał się doskonałym organizatorem zaopatrzenia wojskowego, aprowizacji i uzupełnień. Brał czynny udział w wypadkach politycznych i wojskowych. 24 października 1919 r. udał się do Głogowa na podstawie rozkazu Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego Nr 3070/V celem nawiązania łączności z Niemcami w sprawie przygotowania objęcia terenów przyznanych traktatem pokojowym Polsce. W 1921 r. zwolniony do rezerwy. Od 1919 r. do 1928 r. był dzierżawcą Jarosławca koło Środy. W latach 1928 – 1932 był dzierżawcą majątku Czubi-na pow. Grodzisk Mazowiecki, a w latach 1932 – 1937 majątku Stawisk pow. Węgrów. Od 1937 r. do 1939 r. zarządzał majątkiem Biernatki koło Kórnik, należącym do Fundacji Kórnickiej. Ojciec Janusza – Kazimierz Milewski zasiadał w zarządzie Fundacji Kórnickiej. We wrześniu 1939 r. zmobilizowany, dostał się do niewoli podczas obrony Warszawy, osadzony w obozie Braunschweig, przeniesiony do obozu Woldenburg i dalej do obozu w Sandbostel. W 1946 r. znalazł się w strefie brytyjskiej. Na podstawie za-

Janusz Witold
Milewski

świadczenia Ministerstwa Administracji Publicznej Państwowego Urzędu Repatriacyjnego nr 015179 z dnia 21 kwietnia 1946 r. powrócił do Polski. W latach 1946 – 1950 pracował w Biernatkach do czasu upaństwowienia tego majątku. Po 1950 r. pracował jako rejonowy zootechnik w PGR Słupsk. 10 września 1918 r. zawarł związek małżeński z Haliną Braunek z Babina koło Środy. Miał 4 córki: Krystynę (1919 – 2003); Irenę (1921 – 2008), uczestniczka Powstania Warszawskiego pseudonim Powój, odznaczona Krzyżem Armii Krajowej w 1995 r. przez Lecha Wałęsę – spoczywają w Kanadzie dokąd wyemigrowały w latach 50 – tych; Wandę (ur. 1922), mieszka w Krakowie i Urszulę (ur. 1926), która wyemigrowała również do Kanady. Żona Halina zmarła 12 lutego 1980 r. w Kanadzie i tam jest pochowana. Odznaczony: Krzyżem Niepodległości (1932), Odznaką Za Waleczność Rady Ludowej Miasta Poznania (1919), Krzyżem Pamiątkowym Związku Towarzystw Uczestników Powstania w Wielkopolsce 1918 – 1919 (1920), Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich (1927). Zmarł 25 (26) lipca 1953 roku w Szpitalu Sióstr Diakonysek w Poznaniu. Spoczywa w grobowcu rodzinnym Milewskich na cmentarzu parafialnym w Środzie Wlkp. Jego nazwisko figuruje na Tablicy Pamiątkowej Powstańcy Wielkopolscy 1918–1919 odsłoniętej w 2005 r. w Kwaterze Powstańców Wielkopolskich w Środzie Wielkopolskiej.

Na podstawie materiałów i fotografii rodzinnych córki Wandy z Milewskich Tomaszewskiej i wnuka Jana Krzysztofa Tomaszewskiego; Gomolec Ludwik, Polak Bogusław, Przeciw pruskiemu zaborcy, Instytut Wydawniczy PAX 1979; Janusz Karwat, Ziemia średzka

w dobie Powstania Wielkopolskiego 1918 – 1919, wydawnictwo Społecznego Komitetu Rodzin Powstańców Wielkopolskich w Środzie Wlkp. z 2009 roku, str. 49 – 50, 209.

Maria Mielcarzewicz

Milewski Józef (Inek) (1892 – 1940), działacz ziemski, społecznik, rotmistrz stanu spoczynku WP. Syn Kazimierza i Wandy z Wilkowskich, urodził się 10 kwietnia 1892 r. w Bieganowie w powiecie Średzkim. W latach 1902 – 1909 uczęszczał do gimnazjów w Poznaniu, Gnieźnie i Trzemesznie. W latach 1909 – 1912 był uczniem gimnazjum św. Jacka w Krakowie, gdzie otrzymał świadectwo dojrzałości. Wcielony do armii niemieckiej, w 1915 r. walczył na froncie rosyjskim między innymi pod Zborowem, Tarnopolem i Trembowlą. W 1918 r. został przeniesiony na front francuski pod Arras. W grudniu 1918 r. razem ze stryjecznymi braćmi Alfredem i Witoldem oraz rodzonym bratem Januszem zgłosił się do ks. Mieczysława Meissnera celem przystąpienia do organizowania powstańców na pomoc walczącemu Poznaniowi. Wszedł w skład 1 Kompanii Średzkiej. Uczestniczył w walkach w Poznaniu, Biedrusku i pod Zbąszyniem. W sierpniu 1919 r. wstąpił do 2 Pułku Ułanów Wielkopolskich (późniejszy 16 Pułku Ułanów Wielkopolskich). W lipcu 1920 r. jako podporucznik

Józef (Inek)
Milewski

nik został przeniesiony do 115 Pułku Ułanów Wielkopolskich (późniejszy 25 Pułk Ułanów Wielkopolskich w Próżanach). W wojnie polsko – bolszewickiej 1920 r. walczył na froncie północnym – pod Łomżą, Ostrołęką, Ciechanowem i Mławą, a od września przeznaczony na front południowy walczył w składzie 2 Dywizji Jazdy od Bugu do Zwiahle, Jako dowódca 3 Szwadronu brał udział w wypadach na Żytomierz i Korosteń. Szczególnie wyróżnił się 17 września 1920 r. podczas obrony przyczółka mostowego Klewań, za co otrzymał Krzyż Virtutti Militari V klasy. Awans na porucznika otrzymał 6 stycznia 1921 r. ze starszeństwem od 1 kwietnia 1920 r., 15 maja 1922 r. zwolniony do rezerwy w stopniu rotmistrza ze starszeństwem od 1 czerwca 1919 r. Po przejściu do rezerwy gospodarował w rodzinnym Bieganowie. W 1930 r. ożenił się z córką Michała Bobrzyńskiego, Marią i objął majątek żony – Garby w powiecie średzkim. W 1932 r. dzierżawił majątek państwowy Łopuchówko w pow. obornickim. Zaangażowany społecznie był prezesem Ogniska Związku Strzeleckiego w Łopuchówku, dowódcą 5 Kompanii Rezerwistów na pow. Obornicki, prezesem Kółka Rolniczego w Murowanej Goślinie, członkiem Związku Oficerów Rezerwy i Związku Ziemian. Zmobilizowany we wrześniu 1939 r. walczył w obronie Ojczyzny, wzięty na Kresach Wschodnich do niewoli sowieckiej, został osadzony w jenieckim obozie specjalnym NKWD w Kozielsku, skąd w kwietniu 1940 r. przekazany do dyspozycji funkcjonariuszy UNKWD w Smoleńsku. Zamordowany w Lesie Katyńskim. Jego nazwisko znajduje się na liście wywozowej NKWD nr 014 z 4 kwietnia 1940 r. pozycja nr 10, teczka personalna nr 3938. Jego nazwisko figuruje na Tablicy Pamiątkowej

Powstańcy Wielkopolscy 1918 – 1919 odsłoniętej w 2005 r. przy Kwaterze Powstańców w Środzie Wielkopolskiej. Był także odznaczony Krzyżem Niepodległości i Krzyżem Walecznych (4x). Miał dwóch synów: Kazimierza (1931 – 1945) i Jerzego (1935 – 1997), przedstawiciela Solidarności na Zachodzie, a potem ministra Szefa Biura Bezpieczeństwa Narodowego za prezydentury Lecha Wałęsy i Aleksandra Kwaśniewskiego.

Gomolec Ludwik, Polak Bogusław, Przeciw pruskiemu zaborcy, Poznań 1979 r.; materiały od bratanicy Wandy z Milewskich Taczanowskiej i jej syna Jana Krzysztofa Tomaszewskiego; Maria Mielcarzewicz, Milewski Józef (1892 – 1940), (w:) Powstańcy Wielkopolscy ... Biogramy uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918 – 1919. Praca zbiorowa pod red. Bogusława Polaka. T. VI, Poznań 2009, s. 131 – 132; Janusz Karwat, Ziemia średzka w dobie Powstania Wielkopolskiego 1918 – 1919, wydawnictwo Społecznego Komitetu Rodzin Powstańców Wielkopolskich w Środzie Wlkp. z 2009 roku.

Maria Mielcarzewicz

Milewski Witold (1891 – 1931), oficer do zleceń specjalnych dowódcy I Kompani Średzkiej, radca MSW w Warszawie, brat Jana Marii Milewskiego. Urodził się 29 marca 1891 roku w Berlinie, był synem Ludwika profesora matematyki na Uniwersytecie Berlińskim i Marii z Sęckich. Po śmierci ojca w 1900 roku, z rodziną wrócił do Poznania i zamieszkał przy ul. Ogórkowej. W Poznaniu ukończył gimnazjum. Wcielony do armii niemieckiej, w stopniu bombardiera z cenzusem walczył pod Verdun. W czasie wojny nabawił

Witold
Milewski

się gruźlicy. 27 grudnia 1918 r. przebywał u rodziny w Bieganowie koło Środy. Skąd udał się na wezwanie Alfreda Milewskiego na probostwo do ks. Mieczysława Meissnera w Środzie. Przez dowódcę I Kompanii Średzkiej mianowany na adiutanta i oficera do zleceń specjalnych. Pracował w Komendanturze w Biedrusku. Służył w IV Baterii 20 Pułku Artylerii Lekkiej w Poznaniu. Po uzyskaniu niepodległości pracował jako radca w Ministerstwie Spraw Wojskowych w Warszawie. Zmarł 23 kwietnia 1931 roku na gruźlicę w sanatorium w Otwocku. Spoczywa na cmentarzu w Poznaniu przy ul. Lutyckiej.

Na podstawie materiałów i fotografii rodzinnych Witolda Milewskiego syna Jana; Wandy Tomaszewskiej z d. Milewska; Jana Krzysztofa Tomaszewskiego wnuka Janusza Milewskiego; Ludwik Gomolec, Bogusław Polak, Przeważnie Pruskiemu Zaborcy; Janusz Karwat, Ziemia średzka w dobie Powstania Wielkopolskiego 1918 – 1919 wydana w 2009 roku przez Społeczny Komitet Rodzin Powstańców Wielkopolskich w Środzie Wlkp., str. 49, 51, 60, 209

Maria Mielcarzewicz

Mnich Franciszek (1888 – 1972), urodzony 12 grudnia 1888 roku w Rogusku pow. Jarocin. Był synem Mi-

Franciszek
Mnich

chała i Katarzyny z domu Błaszak. Ukończył szkołę powszechną. W latach 1910 – 1912 służył w wojsku pruskim. Od 1913 r. pracował w tartaku w Nowym Mieście nad Wartą. W styczniu 1919 r. jako ochotnik przystąpił do Powstania Wielkopolskiego do powstańczego batalionu jarocińskiego pod dowództwem podporucznika Kirchnera. Jako Powstańiec III Kompanii Batalionu Jarocińskiego brał udział w bitwie o Rawicz w dniach od 4 lutego do 25 marca 1919 r. 1 kwietnia 1920 r. rozpoczął pracę na kolei na stacji Chocicza i pracował tam do 1923 r. Następnie na stacji Poznań Główny w drużynach konduktorskich do 1930 r. Później przeniesiony na stację Ostrów Wielkopolski, gdzie pracował do 1931 roku. Następnie przeniesiony do Jarocina gdzie pracował do wybuchu II wojny światowej. W listopadzie 1939 r. przeniesiony na stację Chocicza, gdzie pracował na moście nad Wartą. Stamtąd odszedł na emeryturę. W 1913 r. zawarł związek małżeński z Franciszką z domu Górczyńską (1888 – 1973). Ze związku urodziły się dzieci; Teresa (1916 – 2008), Joanna (1927 – 2007), Antonina (zmarła jako dziecko), Wacław (1923 – 1948) kolejarz, Stanisław (1914 – 1937) fryzjer, Edward (1930 – 1980) kolejarz. Przed śmiercią awansowany do stopnia podporucznika. Zmarł 2 kwietnia 1972 r.,

pochowany na cmentarzu parafialnym w Solcu, pow. Środa Wlkp.

Na podstawie własnoręcznie napisanego życiorysu z 12 stycznia 1949 r., str. 2 Gazety Jarocińskiej nr 47 z dnia 11 czerwca 1936 r. i str. 2 nr 48 z dnia 14 czerwca 1936 r. artykuł pt. „Atak na Rawicz” mjr Stanisława Krysztofaiaka dowódcy III Kompanii Powstańców Jarocińskich, publikacji pt. Jarocińscy Powstańcy Wielkopolscy 1918 – 1919 wyd. Kalisz 2008 str. 63,76 Jana Jajora.

Tadeusz Mnich

Molenda Bolesław (1895 – 1977), pseudonim literacki Bolesław Pytl, czeładnik piekarski, powstaniec wielkopolski, nauczyciel, regionalista, działacz społeczny. Urodził się 17 lipca 1895 r. w Radlinie pow. Jarocin w rodzinie urzędnika kolejowego Piotra i Julianny ze Zwolińskich. Miał jeszcze czworo braci: Stanisława, Józefa, Franciszka, Maksymiliana oraz dwie siostry: Marię i Kazimierę. Do szkoły powszechnej uczęszczał w Wójcinie pow. mogileński w latach 1902 – 1909. W roku szkolnym 1906/1907 brał czynny udział w strajku szkolnym, ogłoszonym przeciwko nauczaniu religii w języku niemieckim. Po ukończeniu szkoły uczył się rzemiosła piekarskiego, terminując u pana Stanka w Strzelnie i uzyskując dokumenty czeładnika po zdaniu egzaminu w 1913 r. w Inowrocławiu. Do maja 1915 r. pracował w piekarni będącej własnością rodziców. 15 maja 1915 r. wcielony do armii niemieckiej, do 4 Pułku Dragonów w Lublinitz (Lublinc) na Śląsku. Jeszcze w tym samym roku był na froncie wschodnim, na odcinku Brześć–Baranowicze. W roku następnym brał udział w walkach na Półwyspie Bałkańskim, a w 1917 r.

walczył na froncie włoskim. Stąd po brzeskim traktacie pokojowym w 1918 r. został przerzucony na Ukrainę w rejon Homla. Do Wójcina powrócił 20 grudnia 1918 r. z Baranowicz (Białoruś). W wojsku niemieckim awansował do stopnia wachmistrza. Zaraz też włączył się czynnie w zdobywanie i magazynowanie broni, amunicji oraz udział w zebraniach konspiracyjnych. Wspólnie z ochotnikami z Wilczyna brał udział w pierwszym zbrojnym czynie powstańczym w dawniejszym powiecie strzeleńskim, jakim było zdobycie w noc sylwestrową ważnej placówki niemieckiego Grenzschutzu w Wójcinie. Pod dowództwem Włodzimierza Skrzydlewskiego, byłego porucznika armii niemieckiej, ziemianina, z wójcińskim oddziałem powstańców uczestniczył w walkach o Strzelno i Inowrocław. Po ogłoszeniu poboru do Wojska Wielkopolskiego zgłosił się wraz z innymi ochotnikami do kompanii w Strzelnie, która z dniem 7 lutego 1919 r. znalazła się w składzie 5 Pułku Strzelców Wielkopolskich (później od 17 stycznia 1920 r. 59 Pułku Piechoty Wielkopolskiej). Walczył też na froncie północnym pod Łabiszynem, Tarkowem, Krążkowem, Wierchosławicami, Gąskami. 19 kwietnia 1919 r. został mianowany plutonowym. Z końcem 1919 roku wyruszył na front litewsko – białoruski, gdzie brał udział w walkach nad Berezyną, a w 1920 roku na froncie ukraińskim. Za waleczność w woj-

Bolesław
Molenda

nie polsko – bolszewickiej został mianowany do stopnia sierżanta. Po zakończeniu wojny na froncie wschodnim, został zdemobilizowany 5 stycznia 1921 r. Powrócił do Wójcina, gdzie prowadził piekarnię rodziców aż do czerwca 1922 r., kiedy to jako eksternista ukończył Państwowy Kurs Seminarjalny w Poznaniu i otrzymał uprawnienia do nauczania w szkołach powszechnych. Pracę nauczyciela rozpoczął 1 lipca 1922 r. w dwuklasowej szkole w Wygodzie (pow. Inowrocław). W latach 1926 – 1930 był nauczycielem w Kijewie (pow. Inowrocław). W międzyczasie, w 1926 r. uzyskał świadectwo drugiego egzaminu w Państwowym Seminarium Nauczycielskim w Inowrocławiu a w 1928 r. świadectwo ukończenia Państwowego Wyższego Kursu Nauczycielskiego w Poznaniu i tym samym, po 6 – ciu latach pracy w szkolnictwie, uzyskał pełne kwalifikacje nauczycielskie. W latach 1930 – 1932 pełnił funkcje kierownika szkoły powszechnej jak i publicznej szkoły doksztalającej w Drawsku (pow. Czarnków). Od 1 września 1932 r. został kierownikiem szkoły podstawowej i jednocześnie publicznej szkoły doksztalającej w Kobylinie pow. Krotoszyn, które to funkcje pełnił do wybuchu II wojny światowej. Działal jednocześnie w stowarzyszeniach kombatanckich, w samorządach: miejskim i powiatowym. Był prezesem Koła Związku Weteranów Powstań Narodowych R. P. 1914 – 1919 w Kobylinie, działał w Komitecie Wykonawczym budowy „Pomnika Powstańców Wielkopolskich”, który uroczyście odsłonięto 22 maja 1938 r. Wyszędłony 10 grudnia 1939 r. wraz z rodziną do Generalnej Gubernii, zamieszkał we wsi Natalia, potem Natolin w pow. garwolińskim, gdzie dopiero od marca 1940 r. zaczął pracę jako na-

uczyciel w miejscowej szkole. Od października 1940 r. do sierpnia 1944 r. był kierownikiem szkoły w Woli Rowskiej, gm. Górzno i tam mieszkał. Tu utworzył też tajne komplety gimnazjalne, kursy języka niemieckiego dla konspiratorów, udzielał pomocy wysiedlonym i represjonowanym. Do Kobylina powrócił 1 kwietnia 1945 r., gdzie kontynuował przerwana okresem okupacji pracę zawodową, społeczną i samorządową. Pracował na przedwojennym stanowisku kierownika Szkoły Podstawowej i równocześnie był kierownikiem Doksztalającej Szkoły Zawodowej w tym mieście do 31 sierpnia 1966 roku, kiedy to przeszedł na emeryturę. Przez cały czas pracy pedagogicznej rozwijał swoje zainteresowania folklorem tych rejonów Wielkopolski i Kujaw, w których mieszkał i pracował. Niektóre wyniki swych zainteresowań ogłosił na łamach regionalnej prasy m. in. „Gazety Poznańskiej”, „Głosu Wielkopolskiego”, „Południowej Wielkopolski”, a maszynopis pamiętnika, którego jest autorem, przechowywany jest w Bibliotece Kórnickiej pod sygnaturą BK 11047. Fragment tego pamiętnika, który do druku przygotował Ryszard Marciniak, opublikowano w „Kronice Wielkopolski” Nr 2 (85) 1998 na str. 85 – 94. Opublikował też artykuły o strajku szkolnym i walce z germanizacją w „Jednodniówce” wydanej przez Zarząd Związku Powstańców Wielkopolskich Koło Kobylin w 1938 r. Dane dotyczące udziału w walkach powstańczych opisał w formie beletrystycznej we wspomnieniach „Z dragonów do Powstania Wielkopolskiego”, które ukazały się w 1960 r. w książce Władysława Rogali „Szkoła i nauczyciel w Powstaniu Wielkopolskim” str. 81 – 85. Również Józef Ratajczak (1932 – 1999) – poeta, prozaik, znawca i badacz poezji, w 1978 r., w antologii

wierszy poetów z okopów pierwszej wojny światowej oraz z szeregow powstańczych „Krople wrzącej krwi”, przypomniawszy czytelnikom tę postać. Wśród zebranych wierszy i pieśni na str. 140 umieścił wiersz (Nie darował nam Polski Wiluś...) Bolesława Pytla, czyli Bolesława Molendy. Zmarł 25 października 1977 r. w Kobylinie i spoczął na miejscowym cmentarzu parafialnym przy ul. Strzeleckiej. Był odznaczony m. in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1966), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1957), Srebrnym Krzyżem Zasługi (1938), Złotym Krzyżem Zasługi (1956), Brązowym Medalem za Długoletnią Służbę (1938), Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości (1929), Krzyżem za Walkę o Szkołę Polską oraz odznakami: Tysiąclecia Państwa Polskiego, 25 – lecia Stronnictwa Demokratycznego, Odznaką Honorową Za Zasługi w Rozwoju Województwa Poznańskiego. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim awansowany w dniu 24 lutego 1972 r. na stopień podporucznika. 9 listopada 1924 roku w Turzanach pow. Inowrocław, zawarł związek małżeński z Kazimierą Głowacką (1906 – 1934). Z tego związku urodziło się troje synów: Konrad (ur. 12 grudnia 1925) – mgr inż. Wydziału Leśnego UP; Kazimierz (4 lutego 1927 – 12 kwietnia 1999) – mgr ekonomii UP; Szymon Bolesław, pseud. Konrad Hel (18 lipca 1932–12 czerwca 2003) – poeta, nauczyciel, badacz dziejów regionu, dr nauk humanistycznych.

Słownik biograficzny Wielkopolski południowo – wschodniej: Ziemi Kaliskiej. T. 1 pod red. Hanny Tadeusiewicz, Kaliskie TPN, Kalisz 1998, ss. 205 – 206; Kobylin. Zarys dziejów, pod red. Stanisława Sierpowskiego, Kobylin

1990, s. 159 i 162; Rogala Władysław, Szkoła i nauczyciel w Powstaniu Wielkopolskim, Wydawnictwo Związkowe – Warszawa 1960, ss. 81 – 85; Molenda Szymon (Konrad Hel), Gdyby nie oni.... Gawędy i wiersze, Kalisz 2006, s. 6; Jednodniówka wydana z okazji odsłonięcia pomnika Powstańców Wielkopolskich w Kobylinie dnia 22. V. 1938 r., Zarząd Związku Powstańców Wielkopolskich Koło Kobylin, Krotoszyn 1938, s. 7, ss. 25 – 31, s. 39; Ratajczak Józef, Krople wrzącej krwi. Powstanie Wielkopolskie w poezji i pieśni. Antologia, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1978, s. 140; Kronika Wielkopolski Nr 2 (85), Poznań 1998, ss. 85 – 94. Materiały i pamiątki zachowane w zbiorach rodzinnych oraz informacje udzielone przez syna Konrada z Poznania i żonę Szymona – Halinę Molenda z Kalisza.

Seweryn Grobelny

Molik Jan (1900 – 1985), uczestnik Powstania Wielkopolskiego 1918/19. Urodzony 27 maja 1900 roku w miejscowości Tarnowo Podgórne koło Poznania, w rodzinie Antoniego i Józefy z domu Rosada. W 1907 roku podjął naukę w pruskiej, miejscowej szkole podstawowej, w czasie nauki wykazał także duże zdolności malarskie, co pozwoliło w przyszłości na rozwijanie jego umiejętności artystycznych. Jako nieprofesjonalista namalował liczne obrazy o tematyce krajobrazowej i martwą naturę, które spośród nielicznych zachowały się w rodzinie i u przyjaciół w Polsce oraz zagranicą. Jednocześnie obok swojego zainteresowania malarstwa, przysposabiał się w miejscowym zakładzie masarskim do zawodu rzeźniczego. Naukę w zawodzie przerwało powołanie w dniu 22 czerwca 1918 r. do armii pruskiej. Służbę pełnił

w artylerii lekkiej. Po krótkim przeszkoleniu wraz ze swoją baterią, został skierowany na front zachodni. Po paru miesiącach walk na froncie francuskim min. w pod Verdun, w listopadzie tegoż roku, Jego oddział został wycofany poza linię frontu na odpoczynek i uzupełnienie stanu osobowego. Znając nastroje w Niemczech oraz niepodległościowe w zaborze poznańskim, postanowił w drugiej połowie listopada, wraz z kilkoma Polakami opuścić szeregi armii pruskiej. Wraca w rodzinne strony z pełnym wyposażeniem żołnierskim oraz z wyjednanymi dodatkowymi karabinami i ich wyposażeniem. Z pociągu, udał się do kwatery Straży Ludowej w Poznaniu i po przekazaniu karabinów, udał się do rodzinnego Tarnowa. Po paru dniach, włączył się w nurt pracy niepodległościowej i został przyjęty wraz z bratem Stanisławem do miejscowej Straży Ludowej – powiatu zachodnio – poznańskiego, którego organizatorem i zwierzchnikiem, był wówczas Andrzej Kopa z Trzcielina. Z chwilą wybuchu powstania 27 grudnia 1918 w Poznaniu, już następnego dnia 28 grudnia, na sygnał dowódcy Oddziału Straży Ludowej (byłego podporucznika rezerwy armii pruskiej) Andrzeja Kopy, powstańcy spotkali się w godzinach wieczornych w Dopiewie, gdzie spośród tysiąca ochotników, tylko 600 zostało zakwalifikowanych, głównie byli żołnierze armii pruskiej, pozostałych, ze względu na brak dostatecznej ilości broni, a zwłaszcza na podeszły lub młodociany, odesłano – mimo ich sprzeciwu – do domów. Natomiast na bazie zakwalifikowanych ochotników sformułowano Oddział Ochotników, wg okręgów zamieszkania: 1 – szą kompanię tworzył okręg Dopiewsko – Fabianowski, z d – cą p. Antonim Szyfterem z Wir, 2 – gą kompanię tworzył

okr. Rokietnicko – Tarnowski, z d – cą p. Zygmuntem Plucińskim z Lusówka, 3 – cią kompanię tworzył okr. Stęszew – wieś z d – cą p. Witoldem Plucińskim z Trzebawia, 4 – tą kompanię tworzyło miasto – Stęszew, z d – cą p. Czesławem Sobczyńskim z Stęszewa, 5 – tą kompanię (karabinów maszynowych) tworzyli wybrani fachowcy z wszystkich czterech kompanii z d – cą p. Janem Marynowiczem, b. nauczycielem z Chomęcic. Dowódcą całego oddziału pozostał p. Andrzej Kopa z Trzcielina. Oddział otrzymał nazwę: Oddział Wojskowy Powiatu Zachodnio – Poznańskiego. Jan Molik (wg spisu d – cy A. Kopy, figuruje pod poz. 320), wg miejsca zamieszkania, został wcielony do 2 – giej kompanii, którego d – cą, był p. Zygmunt Pluciński z Lusówka (późniejszy adiutant gen. Józefa Dobora – Muśnickiego). I tak zaczęła się powstańcza Odyseja Jana Molika. Od 28 grudnia aktywnie uczestniczył w ramach swojego oddziału we wszystkich działaniach na powstańczym wielkopolskim froncie. W pierwszych dniach stycznia 1918 roku, uczestniczył we walkach na froncie zachodnim (w ramach części oddziału – 1, 2, 4 i częściowo 5 kompanii – dowódcy: Antoni Szyfter, Zygmunt Pluciński, Czesław Sobczyński i Jan Marynowicz) pododdziały te udzieliły wsparcia walczącym powstańcom pod Wolsztynem i Zbąszynem. Jan Molik walczył w szeregu 2 kompanii pod dowództwem Zygmunta Plucińskiego, natomiast operacją wojskową na tym odcinku kierował Kazimierz Zenkteler z Buku. Działania te na obu kierunkach, w tym okresie zakończyły się pewnym powodzeniem, zwłaszcza na odcinku walk o Zbąszyń. Zdobyto sporo broni w tym i karabiny maszynowe. Po 6 stycznia 1919 roku, decyzją sztabu, nastąpiło wycofanie pododdziałów powiatu zachodnio – po-

znańskiego z zachodniego odcinka frontu do punktu zbornoego w Konarzewie koło Poznania, gdzie w dniu 9 stycznia 1919 roku, Oddział Wojskowy Powiatu Zachodnio Poznańskiego złożył przysięgę w czasie uroczystego polowego nabożeństwa, na wierność NRL. Sztandar Oddziału ufundowała p. Plucińska z Lusowa. 16 stycznia 1919 roku Jan Molik wraz z oddziałem na rozkaz z Głównego Dowództwa w Poznaniu, przeszedł do Biedruska, a już 23 stycznia na rozkaz gen. Józefa Dobrowa Muśnickiego, oddział został przekwaterowany do koszar w Poznaniu, gdzie w wyniku reorganizacji struktur oddziałów powstańczych wszedł w skład 1 Pułku Rezerwowego Strzelców Wielkopolskich (późniejszy 10 Pułk Strzelców Wielkopolskich, a następnie 68 Pułk Piechoty), który pod dowództwem A. Kopy, został skierowany na północny front Wielkopolski, gdzie walczył min. pod Rynarzewem. Skąd został skierowany w składzie 10 Pułku Strzelców Wielkopolskich na front wschodni, gdzie uczestniczył 27 czerwca 1919 roku w bitwie pod Białką, w oswobodzeniu Lwowa, a następnie w zdobyciu Husiatyna. Po walkach na Wołyniu, pułk ponownie wrócił do Wielkopolski i walczył na północnym froncie pod Żninem i Szubinem oraz nad Notecią. Po zakończonych działaniach na froncie wielkopolskim, ponownie pułk wrócił na front północno – wschodni – w ramach 17 Dywizji Piechoty i walczył pod Dziwińskiem, a w roku 1920 uczestniczył w bitwie Warszawskiej, oraz pod Jańczynem. Po zakończeniu działań wojennych wrócił wraz z pułkiem do koszar w Poznaniu. 17 stycznia 1922 roku został przeniesiony do rezerwy. W wiosnę tegoż roku, zawarł związek małżeński, ze Stanisławą Kozłowską (ur. 23 lipca 1898 w Pierzchnie koło Kórnik

w rodzinie Michała i Józefy z domu Skorupska). Małżonkowie zamieszkali w się w Poznaniu. Z ich związku urodziło się dwoje dzieci: córka Janina, (2 grudnia 1922 – 5 sierpnia 1991) oraz syn Stanisław (15 kwietnia 1925 – 22 stycznia 1998). W początkowym okresie II Rzeczypospolitej, Jan wykorzystywał swoje zdolności malarskie, które pozwalały na utrzymanie rodziny i realizowanie swoich marzeń. Wskutek recesji gospodarczej, zmienił charakter zatrudnienia i podjął pracę w Rzeźni Miejskiej w Poznaniu, gdzie był zatrudniony do chwili mobilizacji – w dniu 27 sierpnia 1939 roku; został skierowany do wojskowych oddziałów policyjnych. Początkowo pełnił obowiązki na terenie Garnizonu Poznań, następnie wycofał się wraz z oddziałami wojskowymi w kierunku Warszawy. Uczestniczył w ramach zgrupowania Armii Poznań w walkach nad Bzurą. Po klęsce wrześniowej, wrócił do Poznania, gdzie został wcielony przez Niemców do oddziałów pracy przymusowej i do końca II wojny wykonywał roboty budowlane na obszarze miasta i w okolicach Poznania. Po zakończeniu II wojny w 1945 roku, ponownie podjął pracę w Rzeźni Miejskiej, a następnie w Poznańskim Przedsiębiorstwie Konstrukcji Stalowych i Urządzeń Przemysłowych Mostostal w Poznaniu, gdzie pracował w charakterze liternika konstrukcji do chwili przejścia na emeryturę w roku 1966. 20 lipca 1965 roku zmarła Stanisława, żona Jana Molika. Po jej śmierci, Jan 6 maja 1967 roku, ponownie zawarł związek małżeński z Jadwigą Sommler i zamieszkał w Lusowie, gmina Tarnowo Podgórne. W miarę upływu lat, trudy wojenne dawał o sobie znać, kondycja zdrowotna Jana jak i jego małżonki Jadwigi pogarszały się. Żona zmarła 26 stycznia 1983 roku, w wieku 77 lat i została pochowana na

cmentarzu parafialnym w Lusowie. Natomiast Jan, pogrążony w smutku i postępującej chorobie wymagał stałej opieki, nie tylko lekarskiej, którą udzielał mu, przyszła żona Małgorzata Pigła z domu Terch (urodzona w rodzinie Andrzeja i Wiktorii z domu Twardowska). Pogarszający się stan zdrowia Jana, spowodował, że 29 września 1985 roku, zmarł w wieku 85 lat. Został pochowany na cmentarzu parafialnym w Lusowie. Tak więc, uczestnik powstania wielkopolskiego oraz wojny polsko – bolszewickiej i obronnej w 1939 roku, spoczął w mogile opodal swojego Generała Józefa Dowbora Muśnickiego, na cmentarzu w Lusowie. Jan Molik, jako uczestnik powstania, nie wstąpił przed wojną do tworzących się Związków Powstańczych, co niewątpliwie uchroniło go przed represjami ze strony okupanta niemieckiego. Po wyzwoleniu, także przez wiele lat stronił od jakichkolwiek przynależności do organizacji społecznych i kombatanckich. Do ZBoWiD – u wstąpił dopiero, pod wpływem namowy drugiej żony, w roku 1968 – po zweryfikowaniu otrzymał uprawnienia kombatanckie. Odznaczony był: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1976), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1976), Medalem Za Warszawę 1939 – 45 (1976), Odznaką Honorową Za Zasługi w Rozwoju Województwa Poznańskiego (1983) oraz Medalem Pamiątkowym 60 Rocznicy Powstania Wielkopolskiego (1978).

CAW, Nr 85/K, z dn. 19.02.2010 r.; *akta, odznacz. odrzuc. 25. VI. 1938; Kopa Andrzej, Udział Powiatu Zachodnio – Poznańskiego w Powstaniu Wielkopolskim w roku 1918/19, Poznań 1928, druk Rolniczej Drukarni w Poznaniu, gdzie w „Spisie Biorących Udział w Powstaniu Wielkopolskim”,*

na str. 19, w poz. porządkowej 320, jest wymieniony Jan Molik, (jego brat Stanisław pod poz. 319) podobnie są wymienieni w spisie uczestników powstania w opracowaniu Przemysława Mielocha z 2009 roku, pt. „Udział mieszkańców Gminy Komorniki w Powstaniu Wielkopolskim; relacje rodzinne córki Janiny i syna Stanisława oraz wnuków Anny i Ryszarda.

Rudolf Żurek

Mołdrzyk Emil (1900 – 1961), urodził się 8 września 1900 roku w Rakoniewicach, w rodzinie Ludwika i Stanisławy z domu Górecka. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Rakoniewicach, terminował w zawodzie koszykarz. We wrześniu 1918 został powołany do służby w armii pruskiej. W listopadzie 1918 roku zdezerterował z wojska niemieckiego i wrócił do rodzinnych Rakoniewic. 2 stycznia 1919 roku ochotniczo wstąpił do oddziału powstańczego i pod dowództwem sierżanta Żaka walczył pod Wolsztynem, Kopanicą, Kargową i Babimostem. Później wcielony został do 2 Pułku Strzelców Wielkopolskich (56 pp); od 20 maja służył w 10 Pułku Strzelców Wielkopolskich (68 pp) i walczył na froncie północnym Powstania Wielkopolskiego pod Nakłem. Brał udział w walkach z Ukraińcami pod Lwowem, a następnie w wojnie 1920 roku. 11 listopada 1920 roku przeniesiony do Kompanii Sanitarnej nr VII. Do rezerwy zwolniony 19 listopada 1921 roku. Po powrocie do domu pracował w wyuczonym zawodzie. W okresie międzywojennym był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich Koło w Grodzisku Wielkopolskim. 5 sierpnia 1947 roku wstąpił do Związku Powstańców Wielkopolskich 1918/19 w Poznaniu Koło w Grodzisku Wielkopolskim. Mieszkał w Grodzisku

Wielkopolskim. Był żonaty z Elżbieta Kortus (ur. 30 maja 1905). Zmarł 9 sierpnia 1961 roku.

Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Niepodległościowe tradycje Gminy Rakoniewice, Rakoniewice 2010 (w druku).

Eligiusz Tomkowiak

Mytko Józef (1898 – 1979), urodził się 15 marca 1898 roku we Wronczynie. Syn Tomasza i Franciszki z domu Rybak. Po zakończeniu nauki w szkole powszechnej pracował w Niemczech w kopalni. 4 kwietnia 1917 r. został powołany do wojska niemieckiego, w którym służył do 18 października 1918 r. Wtedy przyjechał na urlop w pełnym umundurowaniu i z bronią. 3 stycznia 1919 r. wstąpił do wojska polskiego jako ochotnik i służył w nim aż do 2 grudnia 1921 r. Brał czynny udział w powstaniu wielkopolskim. Walczył w kompanii bukowskiej (jego dowódcą był Franciszek Szulc z Dobrej), a potem w szeregach 2 Pułku Strzelców Wielkopolskich (późniejszy 56 pułk piechoty). Walczył o Zbąszyń i Międzychód (od 6 stycznia 1919 r. do 18 lutego 1919 r.). Po zakończeniu powstania brał udział w walkach na Wschodzie. 17 marca 1921 r. został ranny w prawą rękę. Odtransportowano

Józef
Mytko

go do szpitala w Warszawie, skąd ojciec odebrał go i przywiózł do domu. Inwalidą (60% uszczerbku na zdrowiu) pozostał do końca życia. W okresie międzywojennym pracował wraz z ojcem w Niemczech w Westfalii w hucie. Ubiegał się o Krzyż Walecznych. Był dwukrotnie żonaty. Miał dzieci: Jana i Józefę. Po II wojnie światowej pracował w Opalenicy w cukrowni jako stróż. 17 września 1958 r. odznaczony został Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, a później Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. Należał do ZBoWiD – u Koło w Opalenicy. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim awansowany na stopień podporucznika rezerwy Wojska Polskiego. Zmarł 16 marca 1979 r. i pochowany został na cmentarzu parafialnym w Opalenicy.

CAW, Odrzucone 25.06.1938; Informacje Grzegorza Mytko ze stycznia 2009 r.

Grażyna Sielicka

Napieralski Bolesław (1894 – 1953), urodził się 5 listopada 1894 roku w Łąkie Stare (pow. Wolsztyn), w rodzinie Franciszka i Ksawery z domu Kostrzewska. Ukończył szkołę powszechną, następnie wyuczył się zawodu rzeźnika. 1 października 1914 roku został powołany do służby w armii pruskiej i został wcielony do 6 Pułku Grenadierów w Poznaniu. W styczniu 1915 roku został wraz ze swoim oddziałem wysłany na front zachodni, do Francji. 9 kwietnia został ranny. Po wyleczeniu, został uznany za zdolnego do służby w garnizonie. Kolejno służył w Krotośnie, Szprotawie i Żaganiu. 18 grudnia 1918 roku zdezerterował z wojska niemieckiego i wrócił do rodzinnej miejscowości. 3 stycznia 1919 roku

ochotniczo wstąpił do oddziału powstańczego w Rakoniewicach i pod dowództwem porucznika Siudy brał udział w walkach o Wolsztyn, Kargową i Kopanicę. Później został przydzielony do aprowizacji i pełnił funkcję kierownika magazynów w Domu Sierot w Wolsztynie. W marcu 1920 roku awansowany na stopień kaprała. 18 stycznia 1921 roku został zwolniony do rezerwy przez Urząd Intendencji w Poznaniu. 16 stycznia 1922 roku ożenił się; miał troje dzieci (dwie córki i syna). Po zwolnieniu z wojska rozpoczął pracę we własnym zakładzie rzeźniczo – wędliniarskim i pracował w zawodzie do 1 stycznia 1941 roku, na polecenie Niemców musiał zakończyć działalność zawodową. Od 1 lutego 1942 roku pracował w rolnictwie. W okresie międzywojennym był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich w Rostarzewie. 6 kwietnia 1948 roku został członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich 1918/19 w Poznaniu Koło w Rakoniewicach. Odznaczony Medalem Niepodległości (1938). Zmarł 31 marca 1953 roku w Łękie Stare i pochowany został na cmentarzu parafialnym w Gościeszynie.

Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Niepodległościowe tradycje Gminy Rakoniewice, Rakoniewice 2010 (w druku); Informacje Pawła Napieralskiego z Poznania.

Eligiusz Tomkowiak

Napierała Wacław (1893 – 1951), urodził się 27 sierpnia 1893 roku w Popowie Kościelnym jako syn Józefa i Ludwiki z domu Bielska. Mieszkaniec Skórzewa. Podczas I wojny światowej został powołany do armii pruskiej i brał

udział w walkach. 28 grudnia 1918 roku wstąpił do oddziału powstańczego zorganizowanego przez podporucznika Andrzeja Kopę w Dopiewie. Razem z tym oddziałem brał udział w akcji zdobycia lotniska w Ławicy k. Poznania. Później walczył pod Zbąszyniem, na froncie ukraińskim pod Lwowem i uczestniczył w wojnie 1920 roku. Od maja 1929 roku był członkiem Towarzystwa Uczestników Powstania Wielkopolskiego z roku 1918/19 Koło Poznań Jeżyce. 22 kwietnia 1946 roku zawarł związek małżeński z Apolonią Maciaszyk. Z małżeństwa tego urodziła się córka Urszula zamężna Danielewska. Zmarł w kwietniu 1951 roku w Skórzewie i jest pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym.

Informacje córki Urszuli Danielewskiej ze Skórzewa, dokumenty i pamiątki rodzinne; Kijas Artur, Podpoznańska wieś Skórzewo. Kartki z dziejów wsi i kościoła, Skórzewo 2006, s. 18; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 89 – 90.

Eligiusz Tomkowiak

Niedzielski Ignacy (1890 – 1969), urodził się 11 lipca 1890 roku w Rakoniewicach (pow. Wolsztyn). Ukończył szkołę powszechną w Rakoniewicach. 3 stycznia 1919 roku wstąpił ochotni-

Ignacy
Niedzielski

czo do oddziału powstańczego w Rakoniewiczach. Brał udział w walkach o Wolsztyn, Kopanicę i Kargową. Po zakończeniu II wojny światowej pracował w Gminnej Spółdzielni Samopomoc Chłopska w Rakoniewiczach. Od 15 listopada 1949 roku był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich 1918/19 w Poznaniu Koło w Rakoniewiczach. Był żonaty z Marianną Berezzyńską (ur. 13 sierpnia 1889). Zmarł 21 marca 1969 roku.

Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościński Z., Tomkowiak E., Niepodległościowe tradycje Gminy Rakoniewice, Rakoniewice 2010 (w druku).

Eligiusz Tomkowiak

Nowaczyk Franciszek (1898 – 1978), urodził się 10 września 1898 roku w Buku (były powiat Nowy Tomysł), jako syn Antoniego i Marii z domu Mikołajczyk. Po ukończeniu 7 klas szkoły powszechnej w Buku, rozpoczął naukę w zawodu. W 1916 roku został powołany do armii pruskiej i brał udział w I wojnie światowej. Na urlop do Buku przyjechał w październiku 1918 roku. Po urlopie na front już nie wrócił. Ukrywał się do chwili wybuchu Powstania Wielkopolskiego. 29 grudnia 1918 roku wstąpił ochotniczo do Kompanii Bukowskiej dowodzonej przez

Franciszek
Nowaczyk

porucznika Franciszka Szulca. Brał udział w oswobodzeniu Buku; uczestniczył między innymi w walkach pod Zbąszyniem, Nowym Dworem i Babimostem. 12 lipca 1919 roku został przeniesiony do kawalerii. Uczestniczył w wojnie z Rosjanami w 1920 roku. Do rezerwy zwolniony został 15 kwietnia 1921 roku. 18 czerwca 1921 roku podjął pracę w fabryce w Luboniu i pracował tam 1932 roku. Od 23 marca 1932 roku do chwili uzyskania uprawnień emerytalnych pracował na dworcu PKP Poznań Górczyn. 24 lipca 1939 roku został powołany na ćwiczenia wojskowe do 7 Dywizyjony Tabórów w Koninie. Razem z kolumną 303 brał udział w walkach wrześniowych z Niemcami. 7 września 1939 roku został wzięty do niewoli niemieckiej, z której uciekł i przedostał się do Modlina, później do Warszawy. Po kapitulacji stolicy w niewoli w Warszawie na Pradze, Ciechanowie, Skierniewicach, Królewcu i Poznaniu Śródcie. Ponownie uciekł z niewoli niemieckiej i 20 grudnia 1939 roku wrócił do rodziny w Dopiewie. Po kilku dniach podjął pracę na dworcu Poznań Górczyn. W okresie międzywojennym był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich. 9 lutego 1949 roku wstąpił do Związku Powstańców Wielkopolskich 1918/1919 w Poznaniu Koło w Dopiewie. Po likwidacji tej organizacji należał do ZBoWiD – u Koło w Dopiewie. Odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958), Medalem Za Warszawę (1961). Był żonaty z Władysławą Zielińską (19 maja 1896 – 27 września 1980). Z małżeństwa tego urodził się syn Edmund. Zmarł 11 czerwca 1978 roku w Dopiewie i został pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym.

Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Dopiewie; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 90.

Eligiusz Tomkowiak

Nowak Franciszek (1900 – 1974), urodził się 25 września 1900 roku w Ruchocicach (pow. Wolsztyn), w rodzinie Andrzeja i Magdaleny z domu Kaczmarek. Ukończył szkołę powszechną w Grodzisku Wlkp. Następnie praktykował w zawodzie rzeźnikiem w zakładzie Kluczyńskiego w Grodzisku Wlkp. 11 czerwca 1918 roku został powołany do armii pruskiej i został wcielony do 23 pułku artylerii ciężkiej. 11 listopada 1918 roku zwolniony z wojska. 12 listopada został członkiem Rady Robotniczo – Żołnierskiej w Grodzisku Wlkp. Razem z grupą Antoniego Janusa brał udział w rozbijaniu transportów niemieckich (m. in. w Grodzisku Wlkp. i Opalenicy). 27 grudnia 1918 r. uczestniczył w zajęciu ważniejszych urzędów i gmachów w Grodzisku Wlkp. Później wraz z oddziałem powstańczym por. Stanisława Siudy walczył pod Wolsztynem i Kopanicą. 10 lutego 1919 roku zachorował na zapalenie płuc i został odesłany do szpitala powstańczego w Grodzisku Wlkp.; 15 lutego został przekazany na oddział chirurgiczny, a 16 kwietnia 1919 roku zwolniony z armii, jako trwale niezdolny do służby wojskowej. 14 lipca 1919 roku ponownie ochotniczo wstąpił do Kompanii Grodziskiej, później przeniesiony do 2 kompanii CKM 155 pp z którą brał udział w działaniach bojowych pod Lesznem i Zbąszyniem. Od

16 grudnia 1919 roku do 23 stycznia 1920 roku przebywał w szpitalu w Wolsztynie. 17 marca 1922 roku przeniesiony do rezerwy i zamieszkał w Grodzisku Wlkp. 22 sierpnia 1922 roku ożenił się z Marią Nowak. W okresie okupacji niemieckiej pracował przymusowo w Grodzisku Wlkp. 27 stycznia 1945 roku został ranny w prawą nogę, którą amputowano w szpitalu w Grodzisku Wlkp. Po wyleczeniu, został uznany za trwale niezdolnego do pracy i otrzymywał rentę inwalidzką. Od 12 lutego 1964 roku był członkiem ZBoWiD – u Koło w Grodzisku Wielkopolskim. Był żonaty. Zmarł 6 kwietnia 1974 roku.

Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Niepodległościowe tradycje Gminy Rakoniewice, Rakoniewice 2010 (w druku).

Eligiusz Tomkowiak

Nowak Jan (1899 – 1977), urodził się 6 czerwca 1899 r. w Kościanie. W 1918 r. służbę wojskową odbywał w armii niemieckiej. Na wieść o Powstaniu Wielkopolskim 30 grudnia 1918 r. wrócił do domu i zaciągnął się do oddziałów powstańczych. Po czterech dniach w szeregach Kompanii Śmigielskiego walczył z Niemcami w Osiecznej, Klonowcu i Pawłowicach w pow. Leszno. Następnie po przeszkoleniu został włączony do kompanii sztabowej ciężkich karabinów maszynowych. W nocnych walkach z Niemcami zdobywali na wrogu broń maszynową i miotacze min, uzupełniając własne uzbrojenie. W maju 1919 r. jako żołnierz 6 Pułku Strzelców Wielkopolskich pełnił służbę w okolicach Międzybuzia, później w rejonie Inowrocławia.

wia i Bydgoszczy. Następnie uczestniczył w wojnie polsko – bolszewickiej pod Lwowem. Po drugiej wojnie światowej osiedlił się w Legnicy. Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym i Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. Zmarł w Legnicy 24 grudnia 1971 roku.

Wspomnienia Powstańców Wielkopolskich zamieszkałych w Legnicy w 1966 r. (k. 31 i 1 mapa), Biblioteka PAN w Kórniku. Sygn. B. K. 12159. Dokumenty USC w Legnicy.

Czesław Kowalak

Nowak Stanisław (1892 – ?), urodził się 20 września 1892 roku w Ruchocicach (pow. Wolsztyn), jako syn Wojciecha i Józefy z domu Chojnacka. Ukończył szkołę powszechną w Ruchocicach. Od 1906 roku do 1914 roku pracował w majątku w Ruchocicach. W 1914 roku został powołany do armii pruskiej i wysłany na front rosyjski. 21 marca 1915 roku pod Kielcami został ranny i zabrany do niewoli rosyjskiej. Leczony był w szpitalu w Moskwie, później został wysłany na Syberię. Do Moskwy wrócił 28 grudnia 1917 roku. W styczniu 1918 roku brał udział w wystąpieniach rewolucyjnych w Rosji. W marcu 1918 roku wrócił do domu. 22 marca 1918 roku ponownie powołany do armii niemieckiej. Na początku grudnia 1918 roku zdezerterował z wojska zaborczego i wrócił do Ruchocic. Ochotniczo wstąpił do oddziału powstańczego w Rakoniewicach i pod dowództwem por. Stanisława Siudy od 3 stycznia do 31 marca 1919 roku walczył o oswobodzenie Rostarzewa, Wolsztyna oraz w walkach o Kopanicę i Babimost. Po powrocie z powstania ożenił się, zamieszkał w Wiosce (pow. Wolsztyn) i rozpoczął pracę

w gospodarstwie rolnym żony. W 1920 roku powołany został do służby w Wojsku Polskim, wcielony do 7 Baku Sanitarnego, uczestniczył w wojnie polsko – bolszewickiej. Po przejściu do rezerwy wrócił do pracy w swoim gospodarstwie rolnym. W okresie międzywojennym był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich. Od 1 grudnia 1949 roku był członkiem Związku Powstańców wielkopolskich 1918/19 w Poznaniu Koło w Rakoniewicach. 7 listopada 1957 roku wstąpił do ZBoWiD – u Koło w Rakoniewicach. Był żonaty z Elżbietą z domu Tomaszewską.

Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Niepodległościowe tradycje Gminy Rakoniewice, Rakoniewice 2010 (w druku).

Eligiusz Tomkowiak

Nowak Teofila z domu Bonia (1902 – 1984), urodziła się 17 sierpnia 1902 roku w Rakoniewicach, w rodzinie handlarza bydłem Józefa i Anny. Szkołę powszechną ukończyła w Rakoniewicach. Od 29 grudnia 1918 roku do 18 lutego 1919 roku brała udział w Powstaniu Wielkopolskim; pełniła służbę telefonistki w Komendzie Wojskowej i Urzędzie Pocztowym w Rakoniewicach. Pracowała też przy gromadzeniu i wydawaniu posiłków dla powstańców. W marcu 1919 roku została przeniesiona do Komendy Okręgu Wojskowego w Grodzisku Wielkopolskim, gdzie w charakterze maszynistki służyła do 31 maja 1920 roku. Od 28 czerwca 1920 roku do września 1939 roku zatrudniona była w różnych firmach na terenie Grodziska Wlkp. na stanowisku maszynistki – sekretarki. W okresie

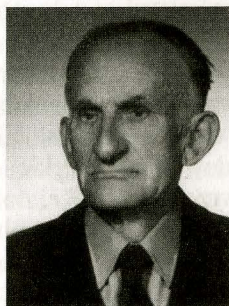
okupacji została wysiedlona wraz z rodziną do wsi Rusocin. Po wyzwoleniu, od 1946 mieszkała w miejscowości Włoskiejewki (pow. Śrem), gdzie w wyniku Reformy Rolnej mąż otrzymał gospodarstwo rolne. 9 lutego 1957 roku z powodu śmierci męża i złego stanu zdrowia przekazała gospodarstwo synowi. Sama poświęciła się pracy społecznej. Była aktywnym działaczem Komitetu Gminnego Frontu Jedności Narodu i Ligi Kobiet Polskich w Śremie. Przez kilka kadencji była radną Miejsko – Gminnej Rady Narodowej w Śremie. W 1958 roku wstąpiła do ZBoWiD – u i do 1971 roku była członkiem Zarządu Oddziału Powiatowego w Śremie, gdzie była odpowiedzialna za pracę Komisji Odznaczeniowej i Historycznej Koła. W 1972 roku zamieszkała w Poznaniu przy ulicy Szczęsnej i natychmiast zaangażowała się w pracę Koła ZBoWiD Jeżyce – Ogrody. Była członkiem: Zarządu tego Koła, Komisji Socjalno – Bytowej. Pełniła też funkcję przewodniczącej środowiska Powstańców Wielkopolskich w Kole. W 1921 roku wyszła za mąż za Władysława Nowaka. Odznaczona była: Krzyżem Oficerskim (1983) i Kawalerskim (1968) Orderu Odrodzenia Polski oraz Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958). Zmarła 9 grudnia 1984 roku w Poznaniu i została pochowana na Cmentarzu Komunalnym na Junikowie (pole 6, kwatera 1, rząd 2, grób nr 2).

Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Niepodległościowe tradycje Gminy Rakoniewice, Rakoniewice 2010 (w druku).

Eligiusz Tomkowiak

Nowak Władysław (1899 –?), urodził się 25 czerwca 1899 roku w Konańszewie (gmina Dopiewo, powiat poznański), jako syn Walentego i Mariany z domu Kaczmarek. Po ukończeniu nauki w szkole powszechnej w Dopiewie, pracował w gospodarstwie rolnym rodziców. W kwietniu 1917 roku został powołany na do wojska pruskiego, lecz z powodu choroby na front nie został wysłany. Do domu wrócił w grudniu 1918 roku. 28 grudnia 1918 wstąpił do oddziału powstańczego zorganizowanego przez podporucznika Andrzeja Kopę w Dopiewie. Brał udział w walkach o Wolsztyn, później pod Zbąszyniem, Nakłem i Rynarzewem. Następnie razem z 10 Pułkiem Strzelców Wielkopolskich wyjechał na front ukraiński pod Lwów. Po powrocie do Wielkopolski uczestniczył w bojach pod Lesznem. Był uczestnikiem wojny polsko – bolszewickiej w 1920 roku. Do rezerwy został zwolniony w 1921 roku. W latach 1921 – 1931 pracował w Poznaniu jako konduktor tramwajowy. Po wypadku, któremu uległ w czasie pracy, wrócił do pracy w gospodarstwie rolnym. 25 sierpnia 1939 roku został zmobilizowany i brał udział w walkach z Niemcami we wrześniu. 10 września 1939 roku w czasie walk nad Bzurą został wzięty do niewoli niemieckiej. Do domu wrócił 15 listopada 1939 roku. 14 kwietnia 1943 roku został aresztowany przez Niemców i kolejno przebywał w więzieniach: w Poznaniu na ul.

Władysław
Nowak

Młyńskiej (do 14 maja 1943), w obozie karnym we Wronkach (do 18 grudnia 1944 roku) i w obozie w okolicach Ostrowa (do końca okupacji). Pod koniec stycznia 1945 roku wrócił do domu. Po II wojnie światowej pracował we własnym gospodarstwie rolnym w Dopiewie przy ul. Wyzwolenia.

Archiwum Związku Kombatanów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Dopiewie; Zbiory Gabinetu Pamietek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 90 – 91.

Eligiusz Tomkowiak

Nowicki Alojzy (1899 – 1978), urodził się 6 września 1899 roku w Olesznie pow. Szubin. Był synem Franciszka i Katarzyny z d. Kałubka. Od 5 stycznia 1919 r. brał czynny udział w Powstaniu Wielkopolskim w szeregach Straży Ludowej w Margoninie. Następnie został wcielony do 4 Pułku Strzelców Wielkopolskich, skąd został przeniesiony do 17 P. A. P. w Gnieźnie. Brał udział w wojnie polsko – bolszewickiej na froncie litewsko – białoruskim. W dniu 24 listopada 1924 r. został zdemobilizowany. W latach 1925 – 1938 pracował w majątku ziemskim w Dziewokluczu. Po wybuchu II wojny światowej został zmobilizowany i przydzielony do 25 P. A. P. w Brześciu n/Bugiem. Uczestniczył w kampanii wrześniowej, walczył pod Lublinem i tam 20 września 1939 r. dostał się do niewoli niemieckiej. W okresie od 21 września 1939 r. do 29 czerwca 1940 r. przebywał w obozach jenieckich w Georg – Luther Niewerle i stalagu III B. Po zwolnieniu z obozu pracował ja-

ko robotnik rolny. Po zakończeniu II wojny światowej osiedlił się w 1947 r. w Miłkowicach k/Legnicy, gdzie pracował na stacji PKP w charakterze droźnika kolejowego aż do czasu przejścia na rentę. W roku 1937 zawarł związek małżeński z Katarzyną z d. Kotewa. Posiadali dwoje dzieci: Wandę (ur. 1937 r.) i Tadeusza (ur. 1939 r.). W 1973 r. Rada Państwa za udział w Powstaniu Wielkopolskim mianowała go na stopień podporucznika. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1974) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1968). Zmarł 11 kwietnia 1978 r. i został pochowany na Cmentarzu Komunalnym w Legnicy.

Dokumenty ze zbiorów rodzinnych w posiadaniu córki Wandy.

Czesław Kowalak

Nowicki Andrzej (1895 – 1976), urodził się 30 października 1895 roku w Słupi w rodzinie Józefa i Zofii z domu Targosz. Jak większość Wielkopolan z jego pokolenia służył w armii niemieckiej. Po wybuchu I wojny światowej został wysłany na front. Walczył m. in. na terenie Belgii (bitwa pod Leuven) i Francji (bitwa nad Marną). W lutym 1916 r. w bitwie pod Verdun został ciężko ranny w brzuch, nie nadawał się już do służby wojskowej. Został zdemobilizowany i powrócił w ro-

Andrzej
Nowicki

dzinne strony. W chwili wybuchu Powstania Wielkopolskiego zgłosił się jako ochotnik do oddziałów pułkownika Andrzeja Kopy w Dopiewie. Dostarczał bezinteresownie furmanki dla oddziałów powstańczych. Po śmierci ojca w 1925 r. przejął gospodarstwo rolne w Słupi. Należało ono do jednych z większych we wsi (ok. 33 ha). Zatrudniał w nim kilka osób. W kampanii wrześniowej 1939 r. nie brał udziału. W 1943 r. pojął za żonę Stanisławę Szulc z Januszewic. Ze związku tego przyszły na świat dwie córki: Zofia (1945) i Walentyna (1949). Po wkroczeniu wojsk radzieckich w 1945 r. do pracy w gospodarstwie zostały przydzielone dwie Niemki. W latach pięćdziesiątych jako tzw. kułak zmuszany był do dostarczania dostaw obowiązkowych (zboże) oraz szykanowany. Do ZBoWiD nie należał. Brak informacji o odznaczeniach. Zmarł 1 września 1976 r. i został pochowany na cmentarzu parafialnym w Słupi.

Informacje Walentyny Kosmacz i Zofii Lewandowskiej z 23.03 2009 r.; Album Pamiątkowy Powstańców Ziemi Zachodnich RP nr 1, s. 31, Poznań 1937 r.; Kopa A., Udział powiatu Zachodniopoznańskiego w Powstaniu Wielkopolskim w latach 1918 – 1919. Spis powstańców biorących udział w styczniu 1919 r. poz. 337, str. 19, Poznań 1928.

Grażyna Sielicka

Orzałekiewicz Józef (1900–1989), urodził się 22 października 1900 r. w Kaszczorze (daw. pow. babimojski) w rodzinie Józefa i Matyldy z domu Resler. Jego ojciec był murarzem oraz prowadził 3 – ha gospodarstwo rolne. Józef Orzałekiewicz miał 2 braci i 1 siostrę. W czasie I wojny światowej słu-

żył w armii niemieckiej na froncie wschodnim. W pierwszych dniach stycznia 1919 r., na apel przemęckiego wikariusza ks. Stanisława Kuliszaka był jednym z organizatorów drużyny powstańczej w Kaszczorze. Razem z kolegami powstańcami strzegł swej wsi przed oddziałem Grenzschutzu, który miał wkroczyć z sąsiednich Łupic. 7 lutego tegoż roku, po przyjeździe z odsieczą do Kaszczoru kompanii przemęckiej pod dowództwem ppor. Stanisława Michalskiego, włączył się aktywnie w przejście poczty przez polskie telefonistki oraz w wystawianie posterunków powstańczych w kierunku Spokojnej, Śmieszkowa i Łupic. W marcu 1919 r., powołany do 6. Pułku Strzelców Wielkopolskich (późn. 60. Pułk Piechoty Wielkopolskiej), uczestniczył m. in. w walkach o Zbąszyń. Po zakończeniu walk powstańczych brał udział w wojnie polsko – bolszewickiej. W grudniu 1920 roku, zdemobilizowany, wrócił do rodzinnego Kaszczoru. Założył rodzinę i mieszkał u rodziców, pracując w 3 – ha gospodarstwie rolnym oraz dodatkowo dorabiając w lesie przy wywózce drewna. W czasie II wojny światowej uczestniczył w kampanii wrześniowej i po krótkim okresie niewoli jako jeńiec wojenny został wywieziony na roboty w głąb III Rzeszy. Po wyzwoleniu w 1945 r. powrócił na ojcowiznę, w której pracował aż do przejścia na emeryturę. Zmarł 13 sierpnia 1989 r. Pochowano go na cmentarzu parafialnym w Kaszczorze. Został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim mianowano go podporucznikiem. Żonaty od 1926 r. z Klarą Marcinkowską, miał córkę Lucję (1926 – 1997) oraz syna Edwarda (ur. 1941).

Archiwum Państwowe w Lesznie, akta ZBoWiD – u w Lesznie, sygn. 8060; Smoluchowski Z., Powstańczy patent Augusta Frąka, Panorama Leszczyńska 1989, nr 1; Informacje Ireny i Edwina Rogozińskich z Kaszczoru.

Antoni Fornalski

Osowski Ludwik (1900 –?), urodził się 17 sierpnia 1900 roku w Trzcielinie (gmina Dopiewo, powiat poznański), jako syn Antoniego i Zofii z domu Mądra. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Trzcielinie pracował w gospodarstwie rolnym rodziców. 28 grudnia 1918 wstąpił do oddziału powstańczego zorganizowanego przez podporucznika Andrzeja Kopę w Dopiewie. Brał udział w walkach o Wolsztyn, później pod Zbąszyniem, Kcynią, Nakłem, Żninem i Rynarzewem. Następnie razem z 10 Pułkiem Strzelców Wielkopolskich wyjechał na front ukraiński pod Lwów. Po powrocie do Wielkopolski uczestniczył w bojach pod Leszmem. Był uczestnikiem wojny polsko – bolszewickiej w 1920 roku. W czasie odwrotu wojsk polskich z pod Kijowa, 13 czerwca 1920 roku dostał się do niewoli sowieckiej. W 1921 roku został zwolniony z niewoli i wrócił do rodziny w Trzcielinie. Do 1924 roku pracował w gospodarstwie rolnym rodziców. Później, do 1939 roku zatrudniony był w PKP w Poznaniu. Przed 1939 rokiem był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich. Podczas okupacji niemieckiej zatrudniony był w majątku rolnym Minikowo. W latach 1945 – 1946 pracował w Państwowej Fabryce Traktorów i Maszyn Rolniczych Poznań Starołęka. Następnie zamieszkał w Kamionce (gmina Karpacz, powiat Jelenia Góra) i podjął pracę w Fabryce Papieru w Karpaczu. Po wypadku w pracy i utracie trzech palców prawej

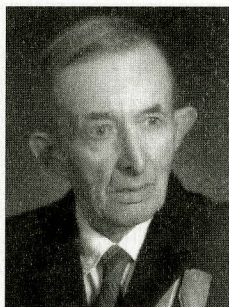
ręki przeszedł na rentę. Należał do Związku Powstańców Wielkopolskich 1918/1919 w Poznaniu Koło Poznań – Starołęka. Był żonaty z Marią Prusakiewicz i miał syna Henryka (urodzony 19 lutego 1932).

Archiwum Związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło Poznań Starołęka; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 93 – 94.

Eligiusz Tomkowiak

Pacyński Władysław (1895 – 1980), urodził się 23 maja 1895 roku w Środzie, był synem Jana i Marianny z domu Cieślarczyk. Służył w wojsku niemieckim w czasie I wojny światowej. W 1918 r. zdezerterował z transportu z Francji i przeszedł na stronę polską do tworzących się oddziałów powstańczych. Walczył w Poznaniu, pod Szubinem, Nakłem i Margoninem. W czasie II wojny światowej wywieziony na roboty do Niemiec. W 1944 r. zawarł związek małżeński z Marianną Olejnik. Miał pięcioro dzieci; Mariana (ur. 1922) dekarza; Franciszka (ur. 1924) milicjanta; Bronisław (ur. 1931) dekarza; Stefanę (ur. 1934), Irenę (ur.

Władysław
Pacyński

1936). Podjął pracę u rodziny w Poznaniu przy rozwożeniu węgla. Od 1950 roku pracował jako woźny w Narodowym Banku Polskim w Środzie, do chwili przejścia na emeryturę. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim 31 stycznia 1972 roku mianowany na stopień podporucznika Wojska Polskiego. Zmarł 25 lipca 1980 r. Spoczywa w kwaterze VIII Cmentarza Parafialnego w Środzie. Odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1968) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958). Jego nazwisko figuruje na Tablicy Pamiątkowej Powstańcy Wielkopolscy 1918 – 1919 odsłoniętej w 2005 r. na Kwaterze Powstańców Wielkopolskich w Środzie Wielkopolskiej.

Na podstawie dokumentów rodzinnych.

Stefania Tomczak

Pięta Franciszek (1900 – 1973), urodził się 11 listopada 1900 roku w Bukowcu pow. Nowy Tomysł, w rodzinie rolnika Józefa i Katarzyny z domu Świątek. Brał udział w I wojnie światowej. Od 20 listopada 1918 r. pełnił służbę wartowniczą w Straży Ludowej w Bukowcu. Jako ochotnik 3 kompanii opalenickiej walczył w pod Zbąszyniem, Margoninem, Rawiczem i Lesznie. Po zakończeniu walk powstańczych brał udział w wojnie polsko – bolszewickiej. 10 lipca 1920 r. dostał się do niewoli, z której udało mu się uciec. W 1920 lub 1921 r. bardzo liczna rodzina Józefa Pięty (9 dzieci) zakupiła poniemieckie gospodarstwo w Tomiczkach (pierwszeństwo w kupnie mieli Powstańcy Wielkopolscy). W 1928 r. Franciszek Pięta ożenił się z Józefą Świątek. Ze tego związku przyszedł na świat dzieci: Teresa zam.

Franciszek
Pięta

Szajkowska (ur. 1929), Zofia zam. Urbaniak (ur. 1932), Maria (ur. 1933), Stanisław (ur. 1934), Mieczysław (ur. 1936), Kazimierz (ur. 1945). W czasie okupacji hitlerowskiej rodzina została wysiedlona do Wielkiej Wsi koło Stęszewa. Ich gospodarstwo zajęli Niemcy. Franciszek Pięta, ojciec sześciorga dzieci, jako robotnik przymusowy został wysłany do pracy w niemieckim gospodarstwie rolnym niedaleko Kassel w Niemczech. Po pewnym czasie rodzina Piętów wystarała się u władz niemieckich o zgodę na to, aby młodszy brat Franciszka, Kazimierz zastąpił go w pracy „u bauera”. Dzięki temu Franciszek mógł wrócić do żony i dzieci. Po II wojnie światowej rodzina wróciła do Tomiczek. Franciszek Pięta był jednym z założycieli Gminnej Spółdzielni w Stęszewie. Nie należał do ZBoWiD, bo jako właściciel kilkunastohektarowego gospodarstwa uznawany był za kułaka. Za udział w powstaniu i wojnie polsko – bolszewickiej otrzymał następujące odznaczenia: Odznakę Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich, Odznakę Pamiątkową Frontu Litewsko – Białoruskiego i Medal Pamiątkowy Za Wojnę 1918 – 1921. Zmarł 14 lipca 1973 roku i został pochowany na cmentarzu parafialnym w Tomicach.

Album Pamiątkowy Powstańców i Niepodległościowców Ziem Zachodnich RP 1918/1919. nr 4, str. 128, Po-

Grażyna Sielicka

Przemorski Franciszek (1893 – 1954), urodził się 4 czerwca 1893 roku na Słojku, należącym do majątności Samostrzel, w dawnym powiecie wyrzyskim. Syn Łowczego Łącznego Stanisława i Balbiny z Belińskich. W latach 1900 – 1904 ukończył szkołę powszechną w Śmielinie. Miał sześciu braci: Jana, Stanisława, Kazimierza, Władysława, Stefana i Stanisława oraz trzy siostry: Józefę, Mariannę i Martę. Do siedemnastego roku życia pracował u rodziców. W 1915 roku został powołany do armii pruskiej, w której pozostał do listopada 1918 roku. Walczył na froncie zachodnim. Dnia 4 stycznia 1919 roku wstąpił do powstańczego oddziału w Anielinach. Pełnił służbę wartowniczą i patrolową na dworcu kolejowym w Anielinach i w Samostrzelu pod dowództwem starszego szeregowego Bernarda Kubińskiego. 5 stycznia 1919 roku w Ostrowie, w powiecie wyrzyskim przyczynił się do odebrania broni i amunicji od mieszkających tam Niemców. Dnia 7 stycznia 1919 roku brał udział w boju pod Ślesinem z oddziałem z Anielin. Brał czynny udział w wyzwoleniu Trzeciewnicy wraz z kompanią nakielską pod dowództwem Wiktora Rossy. W szeregach powstańczych pozostał do czerwca 1919

Franciszek
Przemorski

roku. W 1921 roku zawarł związek małżeński z Joanną Kowalską w Sadkach. Miał pięcioro dzieci: Janinę, Jadwigę, Mieczysława, Zdzisława i Stanisława. Całe życie spędził w miejscowości Łódzia, gdzie prowadził gospodarstwo rolne. Zmarł 27 grudnia 1954 roku w miejscowości Łódzia i został pochowany na cmentarzu parafialnym w Sadkach.

Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie –teczka osobowa Franciszka Przemorskiego; USC Samostrzel – Akt urodzenia Franciszka Przemorskiego Nr 89/1893.

Artur Przemorski

Przemorski Kazimierz (1901 – 1978), powstaniec wielkopolski, żołnierz I Armii Ludowego Wojska Polskiego, leśniczy. Urodził się 24 lutego 1901 roku na Słojku, należącym do majątności Samostrzel w dawnym powiecie wyrzyskim. Syn Łowczego Łącznego Stanisława Przemorskiego i Balbiny z Belińskich. W latach 1908 – 1915 ukończył Szkołę Powszechną w Śmielinie. Miał sześciu braci: Franciszka, Jana, Stanisława, Władysława, Stefana i Stanisława oraz trzy siostry: Mariannę, Józefę i Martę. Do siedemnastego roku życia pracował w domu rodziców. Dnia 4 stycznia 1919 roku wstąpił jako ochotnik do oddziału powstańczego w Wyrzysku. Walczył o oswobodzenie Wyrzyska i Anielin do 12 stycznia 1919 roku pod dowództwem Teofila Spychały z Liszkowa. Następnie pełnił służbę wartowniczą i patrolową w Anielinach, Samostrzelu i Śmielinie. Szczególnie kontrolował dworzec kolejowy w Samostrzelu, którym miał przejeżdżać niemiecki pociąg pancerny z Piły. Pełnił także służbę telefoniczną pod dowódz-

twem Bernarda Kubińskiego z Anielin. Na froncie powstania wielkopolskiego walczył do 18 lutego 1919 roku. Dnia 20 maja 1920 roku został powołany do 17 Pułku Artylerii Polowej w Lesznie. 30 maja 1920 roku wraz z oddziałem został wysłany do walki na front bolszewicki, z którego powrócił 10 grudnia 1920 roku jako inwalida wojenny. 1 stycznia 1921 roku wstąpił jako praktykant leśny do Nadleśnictwa Borek. Przebywał tam do 1 grudnia 1923 roku, kiedy otrzymał leśnictwo Kraczk. Był tam podleśniczym do 1 kwietnia 1930 roku. 25 października 1926 roku w Sadkach zawarł związek małżeński z Leokadią Stanisławską urodzoną 16 listopada 1899 roku w leśnictwie Wybitowo. 1 kwietnia 1930 roku otrzymał jako podleśniczy rewir Śmielin. Został przeniesiony do leśnictwa Józefin, należącego do majątności Turek 31 marca 1932 roku. Mieszkał tam wraz z żoną. Ich małżeństwo było bezdzietne. 10 lutego 1940 został wywieziony wraz z żoną Leokadią na Sybir jako specjalny przesiedleńiec. Pracował przy karczowaniu lasów i przy pracach polowych w lecie. Zimą rzeką Abakan spławiał kłody drzew do tartaku. W czasie przebywania w łagrze z żoną Leokadią mieszkali w mieście Abakan przy ulicy Newtona 5 w Krasnojarskim Kraju w obwodzie Hakaskajskim. Kazimierz Przemorski wstąpił 1 września 1943 roku na terenie ZSRR do I Armii Wojska Polskiego i przydzielony został do 4 pułku artylerii przeciwpancernej pod dowództwem pułkownika Władysława Izyka. Brał udział w walkach o przełamanie linii obronnej nad Bugiem, forsowanie Wisły pod Dęblinem i zdobyciu Puław. Został mianowany na stopień bombardiera 23 sierpnia 1944 roku na rozkaz pułkownika Izyka, a także został odznaczony Brą-

zowym Medalem „Zasłużony Na Polu Chwały” za to, że w czasie podwozu pocisków na stanowiska bojowe pod Tużyskiem na skutek ostrzału nieprzyjaciela zaczął palić się samochód w którym znajdował się bombardier Przemorski. Nie tracąc zimnej krwi ugasił pożar i dowiózł pociski na czas na stanowiska bojowe. Brał udział w walkach o wyzwolenie Warszawy. Po zdobyciu stolicy brał udział w ataku na Berlin. Został zdemobilizowany w dniu 13 września 1945 roku. Powrócił do Bydgoszczy do rodziny żony, która powróciła z Syberii do Poznania w 1946 roku. Przez pewien czas chorował; 1 listopada 1947 został leśniczym w Gajtowie w Nadleśnictwie Zawiszyn w powiecie inowrocławskim. Został członkiem Związku Zawodowych Pracowników Leśnych i Przemysłu Drzewnego. Pracował tam, aż do 1 października 1967 roku kiedy przeszedł na emeryturę. Należał do Związku Bojowników o Wolność i Demokrację od 2 sierpnia 1965 roku w oddziale w Toruniu. 3 listopada 1970 roku zamieszkał w Rynarzewie, w domu przy ulicy Stolarskiej. Zmarł 17 kwietnia 1978 roku w Rynarzewie i pochowany został na cmentarzu parafialnym w Rynarzewie. Odznaczony był: Brązowym Medalem Zasłużony Na Polu Chwały (1944); Odznaką Grunwaldzką (1965); Medalem Za Warszawę 1939 – 1945 (1967); Medalem Za Udział w Walkach o Berlin

Kazimierz
Przemorski

(1972); Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1977); Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia (1977).

Archiwum Rodzinne Przemorskich; Archiwum Lasów Państwowych w Toruniu – Teczka osobowa, sygnatura P73; Archiwum Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej – teczka Kazimierza Przemorskiego z wnioskami o nadanie odznaczeń, sygnatura 1048/I; Ministerstwo Obrony Narodowej – dokumenty dotyczące nadania medali dla Kazimierza Przemorskiego; CAW w Warszawie – akta osobowe Kazimierza Przemorskiego; USC Samostrzel: Akt urodzenia Kazimierza Przemorskiego Nr 36, sygnatura 86; Akt małżeństwa Kazimierza i Leokadii Przemorskich Nr 25/1926.

Artur Przemorski

Przybecki Jan (1882 – 1964), urodził się 15 maja 1882 roku w Konarzewie (gmina Dopiewo) we włościńskiej rodzinie Józefa i Małgorzaty z domu Szajkowska. Ukończył szkołę powszechną w Konarzewie i szkołę rolniczą. Z zawodu był urzędnikiem gospodarczym. Należał do Towarzystwa Gimnastycznego Sokół i Towarzystwa Młodzieży Katolickiej. W 1914 roku powołany do armii pruskiej brał udział w I wojnie światowej. Uczestniczył w walkach na froncie zachodnim we Francji, między innymi w bitwie pod Verdun. Po powrocie do kraju natychmiast wstąpił w szeregi Powstańców Wielkopolskich i został wysłany pod Zbąszyń. Później bił Niemców na Froncie Północnym. Ze swoim pułkiem wyjechał na front ukraiński pod Lwów, a następnie walczył na Wołyniu i pod Kijowem. Brał udział w rewindykacji Pomorza i w III Powstaniu Śląskim. W okresie międzywojennym pracował jako urzędnik w Poznaniu. Podczas II

wojny światowej był członkiem wywiadu wojskowego siatki wywiadowczej „Jaszczur”. Aresztowany w sierpniu 1942 roku, był więziony kolejno w: Domu Żołnierza w Poznaniu i Forcie VII. 30 sierpnia 1942 roku wywieziony został do więzienia w Moabicy w Berlinie. Wyrokiem sądu skazany na trzy lata więzienia. Wyrok odsiadywał we Wronkach. Po wojnie mieszkał w Szczecinie. Odznaczony był: Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Śląskim Krzyżem Powstańczym, Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich (1931), Krzyżem Wołynia II klasy, Odznaką Honorową Frontu Pomorskiego. Od 11 lipca 1945 roku żonaty z Cecylią Wiciak (13 października 1900 – 16 października 1989). Małżeństwo to było bezdzietne. Zmarł nagle w Pałędziu 20 sierpnia 1964 roku i pochowany został na cmentarzu parafialnym w Skórzewie. Na nagrobku jest informacja, że był Powstańcem Wielkopolskim.

Informacje Wandy Rybskiej z Poznania i Barbary Ignaszewskiej z Poznania; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 93 – 95.

Eligiusz Tomkowiak

Przybylski Adam (1888 – ?), urodził się 11 grudnia 1888 roku w Konarzewie (gmina Dopiewo), jako syn mistrza kołodziejskiego Józefa i Józefy z domu Linkowska. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Konarzewie podjął naukę zawodu stolarza u mistrza budowlanego stolarskiego Tomasza Drygasa w Stęszewie. Do 1914 roku pracował jako stolarz budowlany. 30 lipca 1914 roku został powołany do służby w armii pruskiej i brał udział w I wojnie światowej.

wej. Walczył na froncie zachodnim we Francji. W 1917 roku został zwolniony z wojska z powodu choroby i jako inwalida wojenny wrócił do domu. 28 grudnia 1918 roku wstąpił do oddziału powstańczego zorganizowanego przez podporucznika Andrzeja Kopę w Dopiewie. Pod dowództwem porucznika Antoniego Szyftera brał udział w zdobyciu Wolsztyna, w walkach pod Zbąszyniem i Sierakowem. 15 czerwca 1919 roku został zwolniony z wojska. Ponownie powołany do służby wojskowej 27 lipca 1920 roku, walczył z Rosjanami na froncie wschodnim. Do rezerwy został przeniesiony 15 lutego 1921 roku. Od marca 1921 roku i pracował w wyuczonym zawodzie do wybuchu II wojny światowej. Przed 1939 rokiem należał do Związku Inwalidów Wojennych w Poznaniu. Podczas okupacji hitlerowskiej był zatrudniony w Poznaniu w Firmie Filipa Hilomanna. Po wojnie przez pewien okres pracował jako stolarz, później z powodu pogorszenia stanu zdrowia przeszedł na rentę. Mieszkał w Stęszewie. Od 5 maja 1949 roku był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich 1918 – 1919 w Poznaniu Koło w Stęszewie. 2 stycznia 1959 roku wstąpił do ZBoWiD – u Koło w Stęszewie.

Archiwum Związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło w Stęszewie; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 95.

Bogdan Czerwiński

Przybyła Marcin (1894 – 1987), urodził się 28 października 1894 roku

w Palędziu (gmina Dopiewo), jako syn Tomasza i Katarzyny. Po ukończeniu szkoły powszechnej rozpoczął naukę w zawodzie kupieckim. W latach 1916 – 1918 służył w armii pruskiej i brał udział w I wojnie światowej. Walczył na froncie zachodnim. Po powrocie z wojny, 27 grudnia 1918 roku wstąpił ochotniczo do oddziału powstańczego i w szeregach Kompanii Wildeckiej 4 Okręgu pod dowództwem porucznika Michała Przybeckiego brał udział w walkach na terenie Poznania oraz przy zdobywaniu stacji lotniczej w Ławicy koło Poznania. Później uczestniczył w walkach na froncie wschodnim. Do rezerwy został zwolniony pod koniec 1920 roku. Od 1921 roku do 1939 roku prowadził własną działalność gospodarczą. W okresie okupacji hitlerowskiej wywieziony na teren powiatu kozińskiego. Od stycznia 1941 roku do stycznia 1945 roku działał w szeregach konspiracyjnego Stronnictwa Ludowego „Roch” oraz Batalionów Chłopskich na terenie obwodu Kozienice. Po zakończeniu II wojny światowej, Az do przejścia na emeryturę prowadził własną działalność gospodarczą. Był żonaty. Mieszkał w Poznaniu przy ulicy Wawrzyniaka. Zmarł 15 grudnia 1987 roku w Poznaniu i został pochowany na Cmentarzu Komunalnym na Junikowie (pole 3, kwatera 1, rząd 4, nr grobu 6).

Archiwum Związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło Poznań Jeżyce; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 95 – 96.

Malwina Tomkowiak

Przydanek Maksymilian (1900 – 1974), urodził się 11 października 1900 roku w Konarzewie (gmina Dopiewo), jako syn Andrzeja i Agnieszki z domu Bocian. Ukończył szkołę powszechną w Konarzewie. W 1915 roku wyjechał do pracy do Niemiec. Do 1918 roku pracował w nowo wybudowanych zakładach azotowych w Wittenbergu (miasto w w. środkowych). W kwietniu 1918 roku został powołany do służby w armii pruskiej i brał udział w I wojnie światowej. W pierwszych dniach listopada 1918 roku zdezerterował z wojska i wrócił do Konarzewa. Do chwili wybuchu Powstania Wielkopolskiego ukrywał się. 28 grudnia 1918 roku ochotniczo wstąpił do oddziału powstańczego zorganizowanego przez podporucznika Andrzeja Kopę w Dopiewie. Z kompanią dowodzoną przez porucznika Antoniego Szyftera brał udział w walkach pod Wolsztynem, Zbąszyniem, Rynarzewem i Szubinem. Następnie razem z 10 Pułkiem Strzelców Wielkopolskich wyjechał na front ukraiński pod Lwów. Po powrocie do Wielkopolski uczestniczył w bojach pod Leszmem. Później walczył na Wołyniu i pod Kijowem, w wojnie polsko – bolszewickiej w 1920 roku. Do rezerwy został zwolniony w 1921 roku. Od chwili zwolnienia z wojska, aż do zakończenia II wojny światowej pracował w cegielni w Kotowie koło Poznania. Przed 1939 rokiem był zweryfikowany jako Powstańiec Wielkopolski i ujęty w ewidencji Biura Historycznego DOK VII w Poznaniu. Od maja 1945 był zatrudniony w magazynie zbożowym w Dopiewie. W latach 1947 – 1950 pracował w WZS Społem w Poznaniu. W 1950 roku został zatrudniony w Poznańskich Zakładach Zielarskich „Herbapol” jako brakarz. Pracował tam do chwili uzyskania uprawnień emerytalnych w 1966 roku. 31 maja 1968 roku

wstąpił do ZBoWiD – u Koło w Dopiewie. Odznaczony był Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (pośmiertnie w 1975 roku) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1969). Był dwukrotnie żonaty. Zmarł 29 września 1974 roku.

Centralne Archiwum Wojskowe, Kartoteka Biura Historycznego DOK VII w Poznaniu nr 672; Archiwum Związku Kombatanów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Dopiewie; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 96 – 97.

Eligiusz Tomkowiak

Psarski Zygmunt (1886 – 1954), podpułkownik rezerwy WP. Urodził się 29 maja 1886 r. w Piotrkowie Trybunalskim w rodzinie Władysława i Marii z domu Psarskiej. Po ukończeniu 8 – klasowego gimnazjum filologicznego na warszawskiej Pradze rozpoczął w 1905 r. studia na Wydziale Przyrodniczym Uniwersytetu Warszawskiego. Był czynnym członkiem Brackiej Pomocy. Wkrótce został wydany za udział w strajku podjętym w celu nadania polskiego statusu uczelni. Jeszcze w tym samym roku rozpoczął studia na Wydziale Chemii Technicznej Politechniki Lwowskiej, które ukończył w 1909 r., uzyskując dyplom inżyniera chemika. W latach 1909 – 1910 odbywał jednoroczną służbę wojskową w 14 Pułku Dragonów otrzymując stopień chorążego rezerwy armii rosyjskiej. Pracował jako chemik, później jako wicedyrektor w cukrowniach Księstwa Kongresowego i Ukrainy. Powołany do armii rosyj-

skiej 1 sierpnia 1914 r. otrzymał przydział do Wydziału Ewakuacyjnego Frontu Zachodniego. W roku następnym przeniesiony do 14 Pułku Dragonów. Delegowany do wojsk inżynieryjnych, po ukończeniu specjalistycznego kursu, został mianowany młodszym wykonawcą robót przy fortyfikowaniu polowych pozycji X Armii. W dn. 23 września 1917 r. wstąpił do I Korpusu Polskiego, gdzie pełnił funkcję dowódcy plutonu w Kompanii Inżynieryjnej 3 Dywizji Strzelców. Awansowany na podporucznika, i wkrótce na porucznika, wyróżniał się nadzwyczajną odwagą i męstwem podczas walk z bolszewikami. Po likwidacji korpusu wrócił do kraju. Wziął udział w rozbrajaniu Niemców w Kaliszu 11 listopada 1918 r. Jako komendant miasta sformował batalion piechoty. W okresie od 8 grudnia 1918 r. do 14 stycznia 1919 r. pełnił funkcję intendenta w 1 Pułku Inżynieryjnym w Warszawie. Z dniem 14 stycznia 1919 r. oddelegowany został do Poznania w celu objęcia funkcji dowódcy 2 kompanii w I Baonie Saperów Wlkp. Od 1 kwietnia 1919 r., jako szef sztabu P. O. W. na Górnym Śląsku, przygotowywał powstanie. Awans na kapitana otrzymał 23 maja 1919 r. Po zakończeniu działań powstańczych przedarł się Sosnowca 8 sierpnia 1919 r. Do 4 października 1919 r. przebywał w Szpitalu Wojskowym w Poznaniu. Po awansie na stopień majora (30 sierpnia 1919 r.) mianowany został 14 paź-

dziernika 1919 r. zastępcą dowódcy 14 Baonu Saperów Wlkp., a później jego dowódcą. W wojnie 1920 r. brał udział w walkach na Froncie Litewsko-Białoruskim, później wyróżnił się szczególnie pod Warszawą. Za bój pod Okuniewem 14 sierpnia 1920 r. 14 Baon Saperów Wlkp. został odznaczony Krzyżem Srebrnym Orderu Wojskowego „Virtuti Militari” i rozkazami pochwalnymi: Dowództwa Frontu Północnego Nr 6 z 20 sierpnia 1920 r. – wydany przez gen. broni Józefa Hallera i Naczelnego Dowództwa (Szt. Gen.) Nr 81 z 18 września 1920 r. – podpisanym przez gen. por. Tadeusza Rozwadowskiego. W okresie od 20 grudnia 1920 r. do 20 stycznia 1921 r. wziął urlop wypoczynkowy. Po powrocie odbył w dn. od 20 stycznia 1921 r. do 1 marca 1921 r. informacyjny kurs dla oficerów sztabowych w Poznaniu, a od 1 marca 1921 r. do 4 czerwca 1921 r. uzupełniający kurs dla oficerów sztabowych saperów w Warszawie. W sierpniu 1921 r. awansowany został na stopień podpułkownika. Z dniem 12 czerwca 1921 r. objął stanowisko zastępcy dowódcy 7 Pułku Saperów Wlkp. W dn. 25 lutego 1922 r. przeniesiony został na własną prośbę do rezerwy i powrócił do swego zawodu na stanowisko dyrektora cukrowni w Świeciu nad Wisłą. W okresie 1923–1939 był dyrektorem cukrowni w Gostyniu, wyróżniając się działalnością w organizacjach kombatanckich. Był Prezesem Okręgu Związku Towarzystw Powstańców i Wojaków DOK VII, wiceprezesem miejscowego koła Związku Weteranów Powstań Narodowych i członkiem koła L. O. P. P. W latach 1923 – 1933 był członkiem Rady Miejskiej w Gostyniu. W sierpniu 1939 r. zmobilizowany został do dowództwa saperów w sztabie Armii Poznań. Po klęsce wrześniowej przebywał w Warszawie

Zygmunt
Psarski

pracując w zjednoczeniu cukrowniczym. Od 1943 r. był dyrektorem cukrowni w Michałowie pod Błoniem. Był żołnierzem Armii Krajowej i uczestnikiem Powstania Warszawskiego. W latach 1945–1950 objął ponownie stanowisko dyrektora cukrowni w Gostyniu. Jesienią 1951 r. został aresztowany przez Urząd Bezpieczeństwa i osadzony w więzieniu, skąd wrócił po 9 miesiącach w stanie skrajnego wyczerpania. Zmarł 3 kwietnia 1954 r. i został pochowany na cmentarzu wojakowym na Powązkach. Ożenił się w 1922 r. z Władysławą z domu Karśnicką; dzieci: Stanisław (ur. 1923), poległ w powstaniu warszawskim), Jadwiga (ur. 1925), Andrzej (ur. 1928), Maria (ur. 1929). Odznaczenia: Krzyż Srebrny Orderu Wojennego Virtuti Militari, Krzyż Niepodległości, Krzyż Walecznych (dwukrotnie); Order św. Anny 4 kl., Order św. Stanisława 3 kl., Order św. Anny 3 kl., Médaille Interalliée 1914 – 1918”.

CAW, *Akta personalno – odznaczeniowe* AP 866 – 10098, KN 21 VI 1932, VM – 31 – 2244a; Witold Mańkowski, *Zarys Historii Wojennej Formacji Polskich 1918 – 1921. 7 Pułk Saperów Wielkopolskich*, Warszawa 1934; www.muzeum.gostyn.pl – *Gostyński Słownik Biograficzny*.

Włodzimierz Becker

Pytlak Andrzej (1898 – 1978), urodził się 26 października 1898 r. w Dąbrówce (gm. Dopiewo), w rodzinie Jana i Rozalii. Brał udział w Powstaniu Wielkopolskim. Później w szeregach 15 Pułku Artylerii Polowej uczestniczył w wojnie 1920 roku z Rosjanami i walczył pod Kijowem, Mińskiem, Warszawą i nad Berezyną. Zdemobilizowany w grudniu 1920 roku. Od 22 paździer-

nika 1933 roku był zastępcą członka Zarządu Koła Związku Powstańców Wielkopolskich w Wirach. Po zakończeniu II wojny światowej pracował w Spółdzielni Produkcyjnej w Wirach. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim 24 lutego 1972 roku awansowany na stopień podporucznika rezerwy Wojska Polskiego. Od 1950 roku żonaty z Heleną Jaskułą (ur. 5 sierpnia 1906 roku).

Aleksandra Siatka, Pytlak Andrzej (1898 – ?), (w:) Lubonianie w Powstaniu Wielkopolskim z biogramami uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918 – 1919, red. P. Ruszkowski, J. Karwat, Luboń 2009, s. 237 – 238; Mieloch Przemysław, Udział mieszkańców Gminy Komorniki w Powstaniu Wielkopolskim, Komorniki 2009, s. 63; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościński Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 97.

Eligiusz Tomkowiak

Rabski Zygmunt (1885 – 1930), dr praw, adwokat, notariusz. Urodził się 18 grudnia 1885 r. w Miłostawiu, jako syn Władysława, architekta i Heleny z Hübscherów. Uczył się w gimnazjum Marii Magdaleny w Poznaniu, gdzie zdał maturę. Podczas nauki w gimnazjum należał do Towarzystwa Tomasza Zana. W organizacji tej pełnił m. in. funkcję prezesa. Studiował w Monachium, Warszawie i Wrocławiu. Doktorat uzyskał w Lipsku w 1908 r. na podstawie rozprawy z procedury cywilnej. W czasie studiów za granicą należał do polskich organizacji niepodległościowych, pełniąc rolę łącznika między nimi a tajnymi organizacjami w Poznaniu. Przez 4 lata referendariusz

w sądach hanowerskich. W armii pruskiej służył jako szeregowiec. Osiedliwszy się w Gnieźnie prowadził praktykę adwokacką. Na początku grudnia 1918 r. jako emisariusz gnieźnieńskiego Soळा przybywa do Czarniejewa z poleceniem przygotowania cichej mobilizacji Polaków zdolnych do służby wojskowej. Wkrótce w czarniejewskim Soळे ćwiczenia wojskowe odbywa ponad stuosobowa kompania. Po wybuchu powstania brał czynny udział w zdobywaniu koszar w Gnieźnie i wypędzaniu Niemców z miasta. Od stycznia 1919 r. z ramienia Rady Ludowej był sędzią wojskowym na okręg północny frontu wielkopolskiego. Pełnił również funkcję kontrolera niemieckiego magistratu Gniezna. Równocześnie był przewodniczącym Wydziału Gnieźnieńskiej Rady Ludowej. Trzykrotnie sprawował funkcję Przewodniczącego Rady Miejskiej w Gnieźnie. Był pierwszym prezydentem Gniezna w odrodzonej Polsce. W wyniku wyborów w 1922 r. wszedł do Sejmu z ramienia Narodowej Partii Robotniczej z okręgu gnieźnieńskiego. Będąc posłem został wybrany do Trybunału Stanu. Członek Wydziału Izby Adwokackiej. W 1920 r. oferowano mu stanowisko sędziego przy Sądzie Najwyższym, którego jednak nie przyjął ze względu na stan zdrowia. W latach 1923 – 1930 członek Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Odznaczony m. in. krzyżem oficerskim Orderu Odrodzenia

Zygmunt
Rabski

Polski. Żonaty z Aleksandrą Gładysz (1886 – 1980), miał syna Włodzimierza (ur. 1925). Zmarł 24 lutego 1930 r. Pochowany został na cmentarzu św. Piotra w Gnieźnie.

Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie – AP/92/13; Lech. Gazeta Gnieźnieńska – 26.02.1930; Tadeusz i Witold Rzepeccy – Sejm i Senat 1922 – 1927, Poznań 1923; Zygmunt Wygodzi – Gnieźno i powiat gnieźnieński w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919, Wyd. Instytut Zachodni, Poznań 1988; M. Paluszkiewicz, J. Szews, Słownik biograficzny członków tajnych товариств gimnazjalnych w Wielkim Księstwie Poznańskim 1850 – 1918, Wyd. PTPN 2000; A. Pihan – Kijasowa, Poczet członków Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk 1857 – 2007, Wyd. 2008; J. Karwat, Od idei do czynu, Wyd. Poznańskie Poznań 2002; Dziennik Poznański z dnia 31.07.1908; Archiwum rodzinne Barbary Rabskiej – Pietrzak

Wojciech Sander

Radzicki Antoni (1902 – 1939), urodził się 7 stycznia 1902 roku w Byszkach (gm. Ujście, powiat pilski, województwo wielkopolskie). Ukończył szkołę powszechną. W styczniu 1919 roku ochotniczo wstąpił do oddziałów powstańczych. Walczył na froncie północnym. Później brał udział

Antoni
Radzicki

w wojnie polsko – bolszewickiej. Po zakończeniu wojny, pozostał w wojsku jako podoficer zawodowy. W latach 1927 – 1929 był słuchaczem Szkoły Podoficerskiej Artylerii w Toruniu. Od 1929 roku do 1939 roku pełnił służbę w 66 Kaszubskim Pułku Piechoty w Chełmie nad Wisłą na stanowisku dowódcy plutonu artylerii konnej. Uczestniczył w walkach we wrześniu 1939 roku, ciężko ranny podczas przeprawy przez Bzurę. Zmarł 16 października 1939 roku w szpitalu polowym, pochowany został w mogile zbiorowej w Kutnie. Grobu nigdy nie odnaleziono. W 1929 roku zawarł związek małżeński z Wiktoria Eichstaedt, z którą miał dzieci: Adelę (ur. 1933) i Barbarę (1939 – 1994). Informacja o okolicznościach śmierci Antoniego Radzickiego oraz zajmowane przez niego stanowisko służbowe opisane zostały w książce *Sześćdziesiąty Szósty Kaszubski* autorstwa Stanisława Krasuckiego (Bydgoszcz 1998, str. 140 i 225). W 1975 roku żona Antoniego Radzickiego – Wiktoria – odsłoniła w chełmińskim Kościele Garnizonowym tablicę pamiątkową ku czci poległych żołnierzy 66 Kaszubskiego Pułku Piechoty.

Dokumenty i pamiątki ze zbiorów rodzinnych.

Dariusz Rozynek

Rajczak Antoni (1899 – 1967), urodził się w Tomicach 5 stycznia 1899 roku w rodzinie Jakuba i Jadwigi z domu Jankowska. Szkołę powszechną ukończył w Tomicach. 26 czerwca 1917 roku został powołany do armii niemieckiej. Wcielony do 23 pułku artylerii ciężkiej w Poznaniu, w maju 1918 roku wyjechał na front zachodni do Francji. We wrześniu 1918 roku wysłany został do Kolonii do szkoły ar-

tylerii, skąd 11 listopada 1918 r. zbiegł i wrócił do Tomic. W tym samym miesiącu wstąpił w szeregi Straży Ludowej w Tomicach, a potem jako ochotnik oddziału powstańczego podporucznika Andrzeja Kopy w Dopiewie walczył pod Wolsztynem. Następnie służył w 7 pułku artylerii ciężkiej; zdobywał Międzychód, Rawicz i Leszno. Uczestniczył następnie w walkach na froncie litewsko – białoruskim w okolicach Bobrujska. Brał udział w wojnie polsko – bolszewickiej 1920 roku. Awansował na stopień kaprała. Ze służby wojskowej został zwolniony 12 sierpnia 1922 r. Po powrocie z frontu w 1923 r. gospodarował w gospodarstwie rodziców. Należał do Kółka Rolniczego w Tomicach. Udzielał się w radzie parafialnej, Prowadził księgi gospodarcze. W 1929 r. ożenił się ze Stanisławą z domu Bręczewską (8 maja 1909 – 8 kwietnia 1971). Miał z nią troje dzieci: Danielę (ur. 1930), Mariana (ur. 1933) i Mieczysława (ur. 1938). Za udział w powstaniu wielkopolskim został odznaczony odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich, a za walki na Wschodzie Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918 – 1921. W okresie międzywojennym starał się o Medal Niepodległości. Jego udział w walkach powstańczych potwierdzili A. Kopa i A. Szyfter. Wniosek został przez Komitet Krzyża i Medalu Niepodległości odrzucony. W 1939 r. został zmobilizowany i walczył w kampanii wrześniowej. Na stry-

Antoni
Rajczak

chu swojego domu ukrywał zabrane z kościoła 2 figurki św. Barbary. W czasie okupacji Niemcy wysiedlili Rajczaków z gospodarstwa i przydzielili je niemieckiej rodzinie znad Morza Czarnego (tzw. Czarnomorcy). Rajczakowie znaleźli schronienie u krewnych Bręczewskich w Mirosławkach. Antoni całą wojnę pracował w majątku Rybojedzko zarządzanym przez Niemca. Po wkroczeniu do wsi Armii Czerwonej został zmuszony do kopania rowów w Swarzędzu. Po II wojnie światowej pracował w swoim gospodarstwie rolnym. W 1953 r. nie wywiązał się z obowiązkowych dostaw zboża za co został skazany przez władze komunistyczne na 3 miesiące więzienia. Wyrok w całości odsiedział. Nie należał do żadnej organizacji ani partii politycznej. W latach 60 – tych otrzymał Wielkopolski Krzyż Powstańczy. Zmarł 10 lipca 1967 r. i został pochowany na cmentarzu parafialnym w Tomicach.

CAW, *Odrzucone* 30.05.1938 r.(tu m. in. odręczny życiorys A. Rajczaka); *Albumu Pamiątkowy Powstańców i Niepodległościowców Ziem Zachodnich RP 1918/1919* nr 6, str. 187, *Poznań 1939 r.*; *Bogdan Czerwiński, Rajczak Antoni (1899 – 1967), (w:) Powstańcy wielkopolscy... Biogramy uczestników powstania wielkopolskiego 1918/1919. Praca zbiorowa pod red. Bogusława Polaka, T. VI, Poznań 2009, s. 169; Informacje syna Mieczysława z 16 lutego 2009 r.*

Grażyna Sielicka

Ratajczak Ignacy (1900 – 1960), urodził się 13 lipca 1900 roku w Rogalinie (powiat Śrem), jako syn Jakóba i Józefy z domu Tumelka. Ukończył szkołę powszechną w Rogalinie. Po ukończeniu nauki pracował w gospo-

darstwie rolnym rodziców. 28 grudnia 1918 roku ochotniczo wstąpił do oddziału powstańczego Poznaniu i został wcielony do 1 Rezerwowego Pułku Strzelców Wielkopolskich. Brał udział w walkach pod Zbąszyniem, Szubinem, Nakłem, Rynarzewem i Kcynią. 22 czerwca 1919 wraz z 10 Pułkiem Strzelców Wielkopolskich wyjechał koleją z do w. W nocy z 27 na 28 czerwca pułk rozpoczął natarcie na. W bitwie tej został ranny w lewą rękę (stracił dwa palce) i otrzymał postrzał w głowę. Przewieziony do szpitala Nr 1 w Ostrowie, był tam leczony do 21 listopada 1919 roku. Po zwolnieniu ze szpitala, 9 grudnia 1919 roku przeniesiony został do 3 baterii 7 Dywizjonu Artylerii Konnej. Później służył kolejno w: 2 baterii 7 DAK – u (od 30 lipca 1920 roku), Baterii Zapasowej Artylerii Konnej nr 3 (od 14 maja 1921 roku), 3 baterii 7 DAK – u (od 28 sierpnia 1921 roku). Brał udział w wojnie 1920 roku. Do rezerwy zwolniony został 25 listopada 1921 roku i wrócił do rodziców w Rogalinie. Od 1928 roku mieszkał w Więckowicach (gmina Dopiewo) i pracował dorywczo u okolicznych rolników. Jako inwalida wojenny otrzymywał rentę wojenna. Podczas okupacji niemieckiej do 1944 roku był zatrudniony w majątku Hrabiego Brezy w Więckowicach. Od lipca 1944 roku do końca wojny pracował w Krzesinach przy naprawie dróg i kopaniu rowów przeciwcołgowych. Po wojnie nadal pracował dorywczo. Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958). 30 maja 1928 roku zawarł związek małżeński z Jadwigą Jędrzejewska (13 października 1903 – 2 grudnia 1988) z którą miał córkę Kazimierę zamężną Buszczak (ur. 3 marca 1929 roku). Zmarł 11 listopada 1960 roku.

Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Dopiewie; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 97 – 98.

Eligiusz Tomkowiak

Ratajczak Józef (1901 – 1980), urodził się 14 stycznia 1901 r. w Radomierzu (daw. pow. babimojski) jako syn rolnika Edwarda i Wiktorii z Rąglewskich. Po ukończeniu 4-klasowej szkoły powszechnej pracował w gospodarstwie rodziców. Na wieść o wybuchu Powstania Wielkopolskiego 6 stycznia 1919 r. wstąpił w swojej miejscowości do oddziału powstańczego, którym dowodził Stanisław Apolinariski. Początkowo był strażnikiem mostu w sąsiedniej Olejnicy, a potem pod dowództwem ppor. Stanisława Michalskiego uczestniczył w potyczkach zbrojnych o Wieleń, Kaszczor i Mochy. 20 czerwca 1919 r. został powołany do 2. Pułku Strzelców Wielkopolskich (późn. 56. Pułk Piechoty Wielkopolskiej). Uczestniczył ze swym pułkiem w wojnie polsko – bolszewickiej na froncie litewsko – białoruskim. W czasie odwrotu naszych wojsk przed nacierającymi bolszewikami był obrońcą Warszawy w sierpniu 1920 r. Po zwolnieniu z wojska 20 października tegoż roku wrócił do rodzinnego Radomierza. Zamieszkał u nowo poślubionej małżonki i prowadził wspólnie z nią gospodarstwo rolne. Był społecznikiem. W 1926 r. został prezesem utworzonego w rodzinnej miejscowości Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. Od 1936 r. przez 32 lata pełnił funkcję komendanta OSP w Radomierzu. 24 sierpnia

1939 r. został zmobilizowany do 7. Dywizjonu Żandarmerii w Poznaniu. Po klęsce naszych wojsk cały okres II wojny światowej spędził w obozie niemieckim w miejscowości Thuringen. Po powrocie do kraju z niewoli niemieckiej wiosną 1945 r. został komendantem Milicji Obywatelskiej w Radomierzu. W latach 1948 – 1966 zatrudniono go w melioracji. Pełnił również funkcję Terenowego Opiekuna Społecznego. Zmarł 23 maja 1980 r. Pochowano go w Przemęcie na cmentarzu przy kościele św. Piotra. Odznaczony został Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1974), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1969), Odznaką Strażak Wzorowy (1961) i Odznaką Za Długoletnie Pożycie Małżeńskie (1978). Za udział w Powstaniu Wielkopolskim mianowano go podporucznikiem (1972). Od 1968 r. był członkiem ZBoWiD – u. Ze związku małżeńskiego z Elżbietą Gowarzewską miał czworo dzieci: Józefa (ur. 1928), Czesława (ur. 1930), Władysława (ur. 1934) i Felicję (ur. 1936).

Siuda S., Zarys historii wojennej 56. Pułku Piechoty Wielkopolskiej, Krotoszyn 1932, s. 4, 15–19, 29, 43; Fehner J., Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” z Radomierza, Radomierz 2004, s. 8; Archiwum Państwowe w Lesznie, akta ZBoWiD – u, sygn. 7891; Akta Zarządu Powiatowego ZBoWiD – u w Wolsztynie z lat 1969 – 1974; Głos Wolsztyński z 1970 r., nr 217, s. 2; Kronika Szkoły Podstawowej w Radomierzu, s. 84; Informacje i pamiątki rodzinne córki Felicji Szulc oraz syna Władysława i jego żony Aleksandry Ratajczaków z Radomierza.

Antoni Fornalski

Rogalczyk Walenty (1901 – 1940), porucznik rezerwy WP, powstaniec

wielkopolski zamordowany w Katyniu. Urodził się 26 stycznia 1901 roku w Niewierzu (pow. Szamotuły), w rodzinie Stanisława i Jadwigi z Wieczorków. Podczas powstania wielopolskiego organizował drużyny powstańcze na terenie powiatu szamotulskiego. W maju 1919 roku złożył egzamin na III kurs Państwowego Seminarium Nauczycielskiego Męskiego w Koźminie. Przerwał jednak naukę i jako ochotnik wstąpił do wojska aby wziąć udział w wojnie polsko – bolszewickiej walcząc w szeregach 2 Batalionu Radiotelegraficznego. Po zakończeniu wojny, w 1921 roku ukończył seminarium nauczycielskie i podjął pracę nauczyciela najpierw w Buku, a następnie objął stanowisko kierownika Szkoły Powszechnej w Bukowcu. Tu współpracował z bukowieckim księdzem społecznikiem Stanisławem Maciaszkiem. Ponadto prowadził drużynę harcerską i aktywnie uczestniczył w pracach Towarzystwa Uczestników Powstania Wielkopolskiego. W 1925 roku odbył ośmioletnie przeszkolenie w Batalionie Szkolnym przy DOK III Grodno. W 1927 roku ukończył, z wynikiem bardzo dobrym, Instytut Pedagogiki Specjalnej i został kierownikiem Publicznej Siedmioklasowej Szkoły Powszechnej nr 78 w Warszawie dla dzieci trudnych wychowawczo. 1 września 1929 roku został mianowany podporucznikiem rezerwy i został przeniesiony do 35 Pułku Piechoty w Brześciu nad Bugiem. Porucznikiem

Walenty
Rogalczyk

mianowany 19 III 1939 r. Po wybuchu wojny zmobilizowany do 35 pp, po 17 września dostał się do niewoli sowieckiej. Osadzony w obozie w Kozielsku, w kwietniu 1940 roku zamordowany w Lesie Katyńskim. Jego nazwisko znajduje się na liście wywozowej NKWD nr 052/4 z 27 kwietnia 1940 roku. Podczas ekshumacji prowadzonej wiosną 1943 został zidentyfikowany i oznaczony numerem AM 2570.

Katyń – Księga cmentarna, s. 258; Archiwum Opalenickiego słownika biograficznego w zbiorach Bogumiła Wojcieszaka.

Bogumił Wojcieszak

Roszyk Antoni (1892 – 1964), urodził się 7 czerwca 1892 roku w Dąbrowie (gmina Dopiewo), jako syn Franciszka i Balbiny z domu Urbaniak. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Dąbrowie wyjechał do pracy w Niemczech. Zatrudnienie znalazł w kopalni węgla kamiennego w Nadrenii (). W 1912 roku został powołany do armii pruskiej i pozostał w wojsku aż do zakończenia I wojny światowej. Brał udział w walkach na froncie zachodnim we Francji. Był dwukrotnie lekko ranny. W listopadzie 1918 roku został zwolniony z wojska niemieckiego w stopniu sierżanta liniowego. Wrócił do Poznania. 27 grudnia 1918 roku ochotniczo wstąpił do oddziałów powstańczych w Poznaniu i brał udział w walkach na terenie miasta. 6 stycznia uczestniczył w walkach o zdobycie stacji lotniczej w Ławicy koło Poznania. 13 stycznia 1919 roku przydzielony został do Kompanii Wywiadowczo Wykonawczej dowodzonej przez porucznika Jana Kąkolewskiego. Był podoficerem – instruktorem, który szkolił Skautów i Sokołów w rzemiośle wojen-

nym. 28 stycznia 1919 roku kompania została w trybie alarmowym wysłana na front północny. Antoni Roszyk zajmował stanowisko dowódcy plutonu. Oddział pociągiem dotarł na stację kolejową w Kcyni. Później pieszo pomaszerował w kierunku Nakła. 1 lutego 1919 roku w Szczepicach oddział stoczył walkę z niemieckim Grenzschutzem. Antoni Roszyk został ciężko ranny, czterema strzałami w twarz i przedramię. Następnego dnia został z Kcyni odwieziony pociągiem sanitarnym do szpitala wojskowego w Poznaniu. Leczenie trwało do końca 1920 roku. 31 grudnia 1920 roku zwolniony do rezerwy, a 28 sierpnia 1923 roku zwolniony z powszechnego obowiązku wojskowego jako inwalida wojenny z Powstania Wielkopolskiego. W okresie międzywojennym pracował jako woźny w banku. Po wojnie, z powodu choroby nie pracował. Mieszkał w Poznaniu przy ulicy Owsianej. Od 2 maja 1957 roku był członkiem ZBoWiD – u w Poznaniu. Odznaczony był Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918 – 1921 (1938) i Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich (1926). Był żonaty. Zmarł 12 kwietnia 1964 roku i został pochowany na Cmentarzu Komunalnym na Junikowie (pole 16, rząd 21, nr grobu 11).

Archiwum Związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło Poznań Jeżyce; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościński Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 98.

Eligiusz Tomkowiak

Rozmiarek Stanisław (1899 – 1973), ułan 1 Pułku Ułanów Wielkopolskich. Urodził się 2 listopada 1899 roku we wsi Winna koło Zaniemyśla pow. Środa Wlkp. Był synem rolnika Bartłomieja i Marianny z domu Błoszowskiak. W 1915 roku powołany do armii niemieckiej i skierowany na front wschodni. 27 grudnia 1918 roku ochotniczo przystąpił do organizującego się 1 Pułku Ułanów Wielkopolskich, walczył o lotnisko w Ławicy. 9 stycznia 1919 roku, wraz z pułkiem skierowany na front północny pod Kcynię. Walczył pod Szubinem i Rynarzewem. W lutym 1919 roku w składzie półszwadronu dowodzonego przez podporucznika Rojewskiego walczył na odcinku Wolsztyn – Zbąszyń – Międzychód. Brał udział w walkach pod Osiekiem, Nową Wsią i nad Notecią. Koniec działań powstańczych zastał go w Damasławku. Jego dowódcą był płk. Pajewski. W latach 1919 – 1920 brał udział w wojnie z nawałą bolszewicką, przeszedł szlak bojowy w składzie 15 Pułku Ułanów Poznańskich pod dowództwem gen. Władysława Andersa. Walczył od Mińska na Białorusi, aż po Bobrujsk. Za walkę nad Berezyną odznaczony Krzyżem Walecznych, brał udział w Bitwie Warszawskiej. Po powrocie z wojny osiadł w zakupionym przez siebie gospodarstwie rolnym w Polwicy. Pracował w nim do wybuchu II wojny światowej. Zmobilizowany do 4 Pułku Artylerii Ciężkiej, dostał się do niewoli i osadzony został w obozie pracy dla jeńców (Stalag VI J w Kreffeld). Jego numer obozowy 8697. Z niewoli wrócił 2 maja 1945 roku. Zniszczone gospodarstwo rolne w krótkim czasie doprowadził do porządku. 18 lipca 1948 roku zawarł związek małżeński z Marianną Zięciak. Miał dwoje dzieci: Krystynę i Franciszka. Odznaczony: Krzyżem Srebrnym Orderu Virtuti Militarii,

Krzyżem Walecznych, Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918 – 1921, Brązowym Krzyżem Zasługi, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich, Odznaką Pamiątkową 14 Dywizji Piechoty. Zmarł 8 października 1973 roku we wsi Dobroczyn koło Zaniemyśla. Spoczywa na cmentarzu parafialnym w Śnieciskach.

Biogram opracowano na podstawie materiałów rodzinnych; informacji synowej Ewy Rozmiarrek; Karwat Janusz, Ziemia średzka w dobie Powstania Wielkopolskiego 1918 – 1919, Środa 2009, s. 195, 211.

Maria Mielcarzewicz.

Ruta Jan (1885 – 1965), urodził się w Skórzewie 18 czerwca 1885 roku jako syn Józefa i Małgorzaty z domu Żytkowiak. Ukończył szkołę powszechną w Skórzewie. Powołany do armii pruskiej, w latach 1907 – 1909 służył w 1 kompanii 163 Szlezwicko – Holsztyńskiego Pułku Piechoty w Neu - münster. Po powrocie z wojska pracował jako robotnik. W sierpniu 1914 roku powołany ponownie do armii pruskiej, brał udział w I wojnie światowej. Do domu w Skórzewie wrócił w początkach grudnia 1918 roku. 28 grudnia 1918 roku wstąpił do oddziału powstańczego zorganizowanego przez podporucznika Andrzeja Kopę w Dopiewie. Jego pluton przejmował i zabezpieczał wieczorem 28 grudnia stację kolejową i budynek pocztowy w Dopiewie, a następnego dnia rano stację kolejową w Pałędziu. Później uczestniczył w zdobyciu stacji lotniczej w Ławicy koło Poznania i w walkach pod Zbąszyniem. Po zdobyciu lotniska, służył w 2 kompanii 3 Pułku Lotniczego w Ławicy koło Poznania. 10 kwietnia

1920 roku został zwolniony do rezerwy. Wrócił do Skórzewa i mieszkał przy ulicy Batorowskiej 1. W okresie międzywojennym był członkiem Towarzystwa Powstańców Wielkopolskich. Do 1949 roku pracował w cegielni, jako robotnik piecowy. Po zakończeniu II wojny światowej, od 31 października 1948 roku był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu, Koło Poznań Junikowo, a od 12 marca 1964 roku ZBoWiD – u Koło w Dopiewie. Był żonaty z Antonina Ruta (ur. 29 grudnia 1889) i miał syna Jana (ur. 26 listopada 1929). Zmarł 30 stycznia 1965 roku.

Archiwum Związku Kombatanów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło w Dopiewie; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 98 – 99.

Eligiusz Tomkowiak

Rybarczyk Jan (1896 – 1979), urodził się 10 maja 1896 roku w Święcinie (powiat Oborniki) w rodzinie robotnika Macieja i Marianny z domu Rutkowska. Po ukończeniu szkoły powszechnej, wyuczył się zawodu stolarza. W 1915 roku został powołany do służby w armii pruskiej, brał udział w I wojnie światowej. Walczył na froncie zachodnim we Francji. Po zakończeniu wojny, w grudniu 1918 roku wrócił do rodzinnego domu. 23 grudnia 1918 roku wstąpił do Straży Ludowej w Poznaniu. Brał udział w zabezpieczaniu przyjazdu Ignacego Paderewskiego do Poznania 26 grudnia 1918 roku. Pełnił służbę na dworcu kolejowym w Poznaniu. W nocy z 5 na

6 stycznia 1919 roku uczestniczył w zdobyciu lotniska w Ławicy koło Poznania. Później przydzielony został do 3 Pułku Wojsk Kolejowych. W 1920 roku brał udział w walkach na froncie wschodnim, gdzie został ciężko ranny. Do rezerwy został zwolniony 4 lipca 1921 roku jako inwalida wojenny, po postrzale klatki piersiowej z nie usuniętym odłamkiem. W latach 1922 – 1939 zatrudniony był jako stolarz i bejcer w Magazynie Mebli J. Baranowski w Poznaniu. Podczas okupacji niemieckiej, do 1945 roku pracował jako woźnica w firmie Rozentrejter. Po zakończeniu wojny był zatrudniany w różnych firmach jako stolarz, aż do chwili przejścia na emeryturę. Był członkiem ZBoWiD – u. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim 24 lutego 1972 roku awansowany na stopień podporucznika rezerwy Wojska Polskiego. Zmarł 24 grudnia 1979 roku w Poznaniu i został pochowany na Cmentarzu Komunalnym na Miłostowie (pole 31, rząd 10, grób na 2). Odznaczony był Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1972) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958) i Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich. Był dwukrotnie żonaty: od 25 maja 1921 roku z Pelagią z domu Pilarczyk (zm. 27 kwietnia 1940). 1 grudnia 1944 r. zawarł związek małżeński z Marianną Banaszak (zm. 17 lipca 1967). Dzieci: Leon Jan (ur. 3 kwietnia 1922), nauczyciel; Ryszard Marian (ur. 29 stycznia 1927), ślusarz i Edward Kazimierz (ur. 1 marca 1931), radiomechanik.

Dokumenty i pamiątki rodzinne.

Edward Rybarczyk

Śałata Władysław (1896 – 1943), pseudonim „Krab”, członek Związku Strzeleckiego, konduktor tramwajowy.

Urodził się 13 czerwca 1896 r. w Trzcielinie gm. Dopiewo. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Trzcielinie, pracował w gospodarstwie rolnym rodziców. W 1915 r. powołany do armii pruskiej, brał udział w I wojnie światowej i walczył na froncie zachodnim. Po zakończeniu wojny, w grudniu 1918 r. wrócił do rodzinnego domu. Z początkiem stycznia 1919 roku wstąpił do oddziałów powstańczych i brał udział w walkach na terenie miasta Poznania. Później uczestniczył w wojnie rosyjsko – polskiej. Po demobilizacji, od 1922 r. pracował w Poznańskiej Kolei Elektrycznej. Od 1930 roku członek Związku Strzeleckiego na Łazarzu. W 1939 roku członek Pogotowia Związku Powstańców i Wojaków w Poznaniu. Do tajnego Związku Strzeleckiego zaprzysiężony przez plutonowego rezerwy Franciszka Szymkowiaka w styczniu 1940 roku i mianowany zastępcą kierownika sekcji organizacyjnej w Poznańskiej Kolei Elektrycznej. Zajmował się kolportowaniem gazetki konspiracyjnej „Świt”. Przez Gestapo został aresztowany 15 kwietnia 1943 roku i osadzony w Domu Żołnierza, później Forcie VII, a następnie w więzieniach we Wronkach, Wrocławiu i Lipsku. W śledztwie zaprzeczał formalnej przynależności do Związku Strzeleckiego. Przyznał się jednak, że zastępował Franciszka Szymkowiaka. Wyrokiem Wyższego Sądu Krajowego w Poznaniu (Oberlandesgericht Posen) na sesji wyjazdowej w Lipsku 27 stycznia 1943 roku skazany na karę śmierci. Stracony 16 marca 1943 roku w więzieniu w Halle. Wykonanie wyroku nie zostało odnotowane w aktach więziennych i w Urzędzie Stanu Cywilnego.

Marian Woźniak, Śałata Władysław (1896 – 1943), (w:) Encyklopedia Konspiracji Wielkopolskiej 1939 – 1945,

red. M. Woźniak, Poznań 1998, s. 494: *Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 99.*

Eligiusz Tomkowiak

Schwartz Wincenty (1900 – po 1970), urodził się 3 grudnia 1900 roku w Dopiewie, jako syn robotnika budowlanego Walentego i Elżbiety z domu Surdyk. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Dopiewie, rozpoczął naukę w zawodzie ślusarza. 28 grudnia 1918 roku ochotniczo wstąpił do oddziału powstańczego zorganizowanego przez podporucznika Andrzeja Kopę w Dopiewie. Brał udział w zdobyciu stacji lotniczej w Ławicy koło Poznania. Później pod dowództwem porucznika Antoniego Szyftera wyjechał na front pod Zbąszyń, gdzie przebywał do końca lutego 1919 roku. Po powrocie ze Zbąszynia oddział został skierowany na Front Północny w okolice Nakła, Rynarzewa i Szubina. Następnie razem z 10 Pułkiem Strzelców Wielkopolskich wyjechał na front ukraiński pod Lwów. Po powrocie do Wielkopolski uczestniczył w bojach pod Leszmem. Później walczył na Wołyniu i pod Kijowem, w wojnie polsko – bolszewickiej w 1920 roku. Do rezerwy został zwolniony w grudniu 1921 roku. Po powrocie z wojska jeszcze przez rok terminował w zawodzie ślusarza. Z powodu braku pracy wyjechał do Francji, gdzie pracował jako górnik. Od 1923 roku był członkiem Francuskiej Partii Komunistycznej. W latach 1939 – 1945 brał udział we francuskim ruchu oporu FTFP. Po zakończeniu II wojny światowej został członkiem francuskiej PPR i rozpowszechniał gazetę w języku pol-

skim, wydawana w Paryżu. Po likwidacji PPR ponownie we Francuskiej Partii Komunistycznej. W 1946 roku, po 24 latach pracy przeszedł na rentę inwalidzką z powodu choroby zawodowej (pylica). W 1951 roku wrócił do Polski i zamieszkał w Babkach koło Poznania. 14 lipca 1970 roku wstąpił do ZBoWiD – u Koło Poznań Starołęka. Odznaczony Odznaką Grunwaldzką. Był wdowcem. Zmarł po 1970 roku.

Archiwum Związku Kombatantów RP i byłych Więźniów Politycznych Koło Poznań Starołęka; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 99 – 100.

Eligiusz Tomkowiak

Serek Jan (1898 – 1987), urodził się 15 marca 1898 r. w Staniewie w byłym powiecie koźmińskim. Ojcem jego był Józef Serek, a matką Elżbieta z d. Tomczyk. W końcu 1918 r. zaciągnął się jako ochotnik w szeregi powstańców koźmińskich i wziął udział w walkach pod Rawiczem. W 1926 r. z uwagi na brak pracy wyjechał wraz z bratem Andrzejem do Belgii, gdzie pracowali w kopalni węgla kamiennego. Po wypadku w którym zginął ich kolega,

Jan
Serek

zrezygnowali z pracy i przenieśli się do Metz w Francji. Tam zatrudnili się początkowo w hucie, a później w cementowni. Po kilku latach Jan Serek wrócił do kraju, gdzie za zarobione pieniądze kupił dom w Kostrzynie Wlkp. niedaleko Swarzędza. Wybuch II wojny światowej omal nie zakończył się dla niego tragicznie, gdyż został rozpoznany przez Niemców jako powstaniec i przyprowadzony na rynek, gdzie miał zostać rozstrzelany. W ostatniej chwili uratowany został przez znajomego księdza (Niemca). Później przez całą okupację ukrywał się. Po wojnie nadal mieszkał w Kostrzynie Wlkp., pracował aż do emerytury najpierw w przemyśle mleczarskim a następnie w drogownictwie. W 1972 r. na mocy decyzji Rady Państwa został awansowany na stopień podporucznika. Odznaczony został także Wielkopolskim Krzyżem Powstańcym. Rodzinę założył, jednak nie miał dzieci. Zmarł 3 lutego 1987 r. w Kostrzynie Wlkp. i pochowany został na miejscowym cmentarzu w kwaterze Powstańców Wielkopolskich.

Opracowano na podstawie danych uzyskanych od p. Kazimierza Serka.

Michał Pietrowski

Skotarczak Franciszek Ksawery (1901 – 1980), podporucznik, powstaniec, radca. Urodził się 30 września 1901 r. w Górze k/Czarnkowa, jako syn

Franciszek
Ksawery
Skotarczak

Józefa i Weroniki Mikołajczak. Uczestnik Powstania Wielkopolskiego. Podczas walk powstańczych został ranny w nogę. Ukończył studia ekonomiczne za granicą. Radca w Wojewódzkiej Radzie Narodowej w Poznaniu – Wydział Finansowy. Odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Srebrnym Krzyżem Zasługi i Wielkopolskim Krzyżem Powstańcym. Zmarł w Poznaniu 22 grudnia 1980 roku, pochowany na Cmentarzu Komunalnym na Junikowie (pole 36, kwatera 2, rząd 13, nr grobu 259). Ślub z Martą Koźma (ur. 22 grudnia 1902 w Pianówce, córką Jana i Marianny Kłos, zm. 14 października 1985 w Poznaniu). Miał dzieci: Klarę żonę Łabęcką, Eulalię żonę Ciudzińską, Adelajdę żonę Dziembowską i Jerzego.

Dziembowski Piotr, Skotarczak Franciszek Ksawery (1901 – 1980), (w:) Powstańcy Wielkopolscy... Biogramy uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918 – 1919. Praca zbiorowa pod red. B. Polaka, T. VI, Poznań 2009, s. 180 – 181; Dokumenty rodzinne.

Piotr Dziembowski

Skotarczak Ignacy (1890 – 1919), urodził się 18 lipca 1890 roku w Markowicach pow. Środa. W Powstaniu Wielkopolskim służył w Żandarmerii Krajowej na odcinku czarnkowskim.

Ignacy
Skotarczak

Nocą na posterunku w Sarbii pow. Czarnków podstępnie zwabiony, trafiony w głowę zginął 17 maja 1919 r. Pochowany na cmentarzu średzkim 22 maja 1919 r. Ekshumowany w dniu 11 sierpnia 1935 r. w trakcie uroczystości przeniesienia zwłok Powstańców powiatu Średzkiego do wspólnego grobu i poświęcenia Pomnika, pod którym spoczywa. Zawarł związek małżeński z Marianną z domu Sobkowiak. Miał dwoje dzieci: syna Edwarda (1917–1982) i córkę Irenę (1919–2008). Jego nazwisko figuruje na Tablicy Pamiątkowej Powstańcy Wielkopolscy 1918–1919, odsłoniętej na Kwaterze Powstańców Wielkopolskich w 2005 r.

Na podstawie: Gazeta Średzka z 19 lutego 1998 r.; Karwat Janusz, Ziemia Średzka w dobie Powstania Wielkopolskiego 1918 – 1919, Środa 2009 r.

Stanisław Kamiński

Smoliński Antoni (1901 – 1969), urodził się 28 sierpnia 1901 r. w Anielinach k/Nakła. Był robotnikiem kolejowym pracującym na torach na odcinku Piła – Bydgoszcz – Toruń. Na wiadomość, że w Nakle wywieszono flagi biało – czerwone porzucił pracę i wspólnie z kolegami zaciągnął się do oddziałów powstańczych. Dowodził nimi kapitan rezerwy Teofil Spychała. Jego kolega powstaniec Cichy zaopatrzył oddział w 30 karabinów. Dnia 4 stycznia 1919 r. brał udział w zdobyciu poczty i dworca kolejowego w Anielinach oraz w walkach o miejscowości: Samostrzel, Nakło i Śmielin. Na rozkaz Naczelnej Rady Ludowej oddziały przerwały walkę i wycofały się z terenów nad Notecią. Po drugiej wojnie światowej osiedlił się w Legnicy. Tam

zmarł 19 czerwca 1969 r. i został pochowany na Cmentarzu Komunalnym w Legnicy.

Wspomnienia Powstańców Wielkopolskich zamieszkałych w Legnicy w 1966 r. (k. 31 i 1 mapa), Biblioteka PAN w Kórniku. Sygn. B. K. 12159. Dokumenty USC w Legnicy.

Czesław Kowalak

Sobala Ignacy (1898 – 1977), urodził się 29 lipca 1898 roku w Więckowicach powiat poznański, jako syn Stanisława i Agnieszki Kudlak. W 1907 roku wraz z rodzicami zamieszkał w Dopiewie. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Dopiewie, rozpoczął pracę w miejscowym majątku. W 1916 roku został powołany do armii pruskiej i po przeszkoleniu rekruckim wyjechał na front zachodni. Walczył we Francji. Podczas jednej z bitew został ranny i był leczony w szpitalu. Po zwolnieniu ze szpitala wrócił do Dopiewa 20 grudnia 1918 roku. 28 grudnia 1918 roku wstąpił ochotniczo do oddziału powstańczego zorganizowanego przez podporucznika Andrzeja Kopę w Dopiewie. Brał udział w zdobyciu stacji lotniczej w Ławicy koło Poznania. Później pod dowództwem porucznika Antoniego Szyftera końca lutego 1919 roku walczył pod Zbąszyń. Następnie jego oddział został skierowany na Front Północny w okolice Nakła, Rynarzewa i Szubina. W czerwcu, razem z 10 Pułkiem Strzelców Wielkopolskich wyjechał na front ukraiński pod Lwów. Po powrocie do Wielkopolski uczestniczył w bojach pod Leszmem. Walczył też na Wołyniu i pod Kijowem, w wojnie polsko – bolszewickiej w 1920 roku. Do rezerwy został zwolniony w 21 lipca 1921 roku. Przed 1939 rokiem należał do Związku Powstańców Wielkopół-

skich Koło w Dopiewie. Po powrocie z wojska podjął pracę w Parowozowni PKP Poznań Główny. Pracował tam przez cały okres międzywojenny, podczas okupacji niemieckiej i po zakończeniu II wojny światowej. Na emeryturę przeszedł w 1958 roku. 7 września 1947 roku wstąpił do Związku Powstańców Wielkopolskich 1918 – 1919 w Poznaniu Koło w Dopiewie, a od 15 września 1957 roku był członkiem ZBoWiD – u Koło w Dopiewie. Odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1972) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1959). Był dwukrotnie żonaty. W 1922 roku zawarł związek małżeński z Anastazją Grabiak (23 lutego 1892 – 15 grudnia 1960); po śmierci pierwszej żony ożenił się z Agnieszką Lichota. Zmarł 29 czerwca 1977 roku w Dopiewie i został pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym.

Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie, akta odznaczeniowe 20.06.1933; Archiwum Związku Kombatanów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło w Dopiewie; Zbiory Gabinetu Pamiętek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 101 – 102.

Eligiusz Tomkowiak

Sobociński Walenty (1898 – 1946), urodził się 12 lutego 1898 r. we wsi Łagiewniki, ówczesny powiat Strzelno, woj. poznańskie (ob. wieś w powiecie inowrocławskim, gm. Kruszwica, woj. kujawsko – pomorskie), jako syn Józefa i Józefy. Ukończył Państwową Szkołę Przemysłową w Bydgoszczy. Szkoła

ta przed wojną przechodziła liczne reorganizacje i zmiany nazwy. Obecne jest to Zespół Szkół Mechanicznych nr 1 im. Inż. dypl. Franciszka Siemiradzkiego w Bydgoszczy. W 1916 roku został powołany do wojska pruskiego i do 1918 roku służył w baonie saperów. W tym czasie brał udział w I wojnie światowej i walczył na froncie zachodnim, we Francji. Po zakończeniu działań wojennych wrócił do rodzinnego domu. W styczniu 1919 roku wstąpił ochotniczo do oddziału powstańczego i walczył na froncie północnym Powstania Wielkopolskiego, nad Notecią. 2 lutego 1919 roku został wcielony do 7 kompanii 59 pułku piechoty. Z oddziałem tym uczestniczył w walkach na froncie wschodnim w 1920 roku. 16 września 1919 roku awansowany na stopień starszego szeregowego. 15 lipca 1921 roku przeniesiony do kadry baonu zapasowego 59 pp i bezterminowo urlopowany. Do rezerwy przeniesiony został 6 kwietnia 1923 roku. Po powrocie z wojska przez pewien okres mieszkał w Bydgoszczy przy ulicy Fordońskiej 49, a następnie od 18 lipca 1925 przy ulicy Grunwaldzkiej 81. 26 września 1934 roku przeprowadził się do kamienicy przy ul. Krakowskiej 16 m. 6. Do wybuchu II wojny światowej pracował jako mistrz ślusarski w dyspozytorni PKP Warsztaty Głównie 1 Klasy w Bydgoszczy (nazwa z lat 1920 – 1950; od 2001 r., po kilku zmianach i reorganizacjach – Pojazdy

Walenty
Sobociński

Szynowe „Pesa” w Bydgoszczy S. A.). Odejście z pracy na PKP spowodowane było zagrożeniem wykrycia przez okupanta jego powstańczej przeszłości. Do pracy w Kriegsschule (szkole wojennej) przy ul. Adolf Hitler Strasse (obecnie ul. Gdańska) skierowany został przez Arbeitsamt (Urząd Pracy). Zmarł nagle 11 grudnia 1946 roku w Bydgoszczy i pochowany został na cmentarzu Nowofarnym w Bydgoszczy przy ul. Artyleryjskiej. Wdowa po Walentym, Agata, nie wyszła ponownie za mąż. Odznaczony był: Krzyżem Walczących (1921), Medalem Niepodległości (1932), Brązowym Krzyżem Zasługi (1938), Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918–1921 (1932) i Odznaką związkowa Zarządu Głównego Związku Weteranów Powstań Narodowych Rzeczypospolitej Polskiej 1914–1919 r. 4 października 1924 roku zawarł w Bydgoszczy związek małżeński z Agatą z domu Skoczyńską (7 stycznia 1905 – 27 marca 1991). Miał dwie córki; Anielę zamężna Wrzesińska (ur. 26 marca 1926) i Urszulę (3 sierpnia 1928 – 7 listopada 2000). W obawie przed represjami zaraz na początku wojny Agata i Walenty Sobocińscy w tajemnicy ukryli pod deską podłogową na strychu kamienicy, gdzie rodzina Sobocińskich mieszkała, wszystkie dokumenty i odznaczenia Walentego. Po wojnie wydobyto schowane przedmioty.

Na podstawie dokumentów i pamiątek rodzinnych oraz informacji córki Anieli Wrzesińskiej i wnuka Andrzeja Wrzesińskiego do druku przygotował

Eligiusz Tomkowiak

Sołtysiak Franciszek (1900 – 1969), urodził się 18 listopada 1900 roku w Dopiewcu (powiat poznański) w rodzinie rolnika Stanisława i Rozalii

z domu Gryśka. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Dopiewcu, pracował wspólnie z ojcem. 19 stycznia 1919 roku ochotniczo wstąpił do Straży Ludowej w Poznaniu i przydzielony został do 1 Pułku Strzelców wielkopolskich (później 55 pułk piechoty). 19 styczeń 1919 roku to dzień, w którym na czele pułku z rozkazu Głównego dowódcy Sił Zbrojnych byłej Dzielnicy Pruskiej stanął pułkownik Daniel Konarzewski. Wraz ze swoją kompanią, krótko po zaprzysiężeniu pułku oraz wręczeniu mu ufundowanej przez miasto Poznań chorągwi bojowej, wyruszył pod dowództwem podpułkownika Gustawa Paszkiewicza w składzie Grupy Wielkopolskiej dowodzonej przez generała Daniela Konarzewskiego na odsiecz Lwowa; rozpoczęły się dni chwały, triumfu i sławy pułku. 15 marca 1919 roku wyładował się pułk w Sądowej Wiszni, miasteczku położonym o 45 kilometrów na zachód od Lwowa, skąd o godzinie 5 – tej rano ruszył do natarcia. Uderzył i potężnym rozmachem zniósł od razu silnie ufortyfikowanego nieprzyjaciela, a 19 marca rozbił pierścień okalający Lwów, przy czym zadał Ukraińcom duże straty w zabitych i rannych i zabiera znaczną ilość jeńców i materiału wojennego. Nie spoczywając na laurach, maszerował pułk dalej i przeszedł na linię Henrykówko – Gródek Jagielloński do walk pozycyjnych, które trwały cztery tygodnie, następnie uderzył powtórnie na Ukraiń-

Franciszek
Sołtysiak

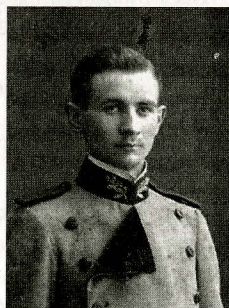
ców i w dwudniowym zaciętym boju zdobył Glinę – Nawajrę i w dalszych bojach doszedł do linii obronnej na wschód od Lwowa. 25 maja 1919 roku wyruszył pułk do wielkiej ofensywy i przyczynił się wybitnie do rozbicia głównych sił ukraińskich. Po zwycięstwie pod Lwowem i krótkim odpoczynku, wrócił pułk okryty sławą do Poznania. Po reorganizacji, uzupełnieniu swych stanów i uzbrojenia, wyruszył 29 lipca 1919 roku na front zachodni pod Leszno, gdzie w obronie granic zachodnich stoczył szereg utarczek i potyczek z Niemcami. 8 października 1919 roku wyjechał pułk na front wschodni do Bobrujska walczyć z Rosjanami. Z wojska został zwolniony w 25 listopada 1921 roku. Po przejściu do rezerwy pracował w różnych firmach prywatnych, był dozorcą w kamienicy przy ul. Strzeleckiej 30 w Poznaniu później – w dobie kryzysu gospodarczego – przez pewien okres był bezrobotny. W 1938 roku przeprowadził się do Ostrowa Wielkopolskiego i dostał posadę w I Gimnazjum im. J. Piłsudskiego jako woźny – pracował tam do wybuchu II wojny światowej. Podczas okupacji hitlerowskiej zatrudniony był w browarze ostrowskim. Po wojnie samodzielnie z p. Gomółką, w okresie dwóch tygodni zorganizował i przygotował do przyjęcia uczniów szkołę (to samo gimnazjum, w którym pracował przed wojną). Pracował w niej jako woźny do chwili przejścia na emeryturę w 1960 roku. W okresie międzywojennym był członkiem Związku Weteranów Powstań Narodowych 1914 – 1919, Związku Rezerwistów, Związku Strzeleckiego i Związku Nauczycielstwa Polskiego. Był odznaczony Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918 – 1921, Odznaką Honorową Orlecia. 4 lutego 1923 roku w kościele w Konarzewie zawarł związek

małżeński z Katarzyną Rochowiak i miał troje dzieci: Stanisława (ur. 7 listopada 1923, zamordowany przez hitlerowców w obozie pracy 13 czerwca 1944), Zenona (23 marca 1927 – 5 maja 1988), nauczyciela matematyki i Bogdana (ur. 3 grudnia 1929), nauczyciela matematyki. Zmarł 15 maja 1969 roku w Ostrowie Wielkopolskim i pochowany został w grobie rodzinnym na cmentarzu przy ulicy Limanowskiego w Ostrowie Wielkopolskim

Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie: Odrzucone 02.04.1936; Kartoteka Biura Historycznego DOK VII w Poznaniu nr 1731; Informacje Grzegorza Sołtysiaka z Ostrowa Wielkopolskiego; Kościński Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 102 – 103.

Eligiusz Tomkowiak

Stanisławski Kazimierz (1890 – 1947), urodził się 12 lutego 1890 roku w Poznaniu. Syn borowego Tomasza i Józefy z Ossowskich. Ukończył szkołę powszechną w Śmielinie w latach 1897 – 1904. Miał trzech braci: Stanisława, Bolesława i Czesława oraz pięć siostr: Mariannę, Ludwikę, Leokadię, Anielę i Anastazję. W 1907 roku wstąpił w naukę leśnika w Poznaniu, którą ukończył w 1910 roku. Od 1911 roku

Kazimierz
Stanisławski

do 1 stycznia 1913 roku pracował jako pomocnik leśny u hrabiów Belińskich w majątności Samostrzel. W czasie od 1 lutego 1913 do 1 listopada 1914 był strzelcem pałacowym u hrabiego Czarneckiego w Rakoniewicach. 6 listopada 1914 roku został powołany do armii niemieckiej w Głogowie. Walczył na froncie rumuńskim i francuskim m. in. w bitwie pod Verdun. 20 maja 1916 roku w Rakoniewicach zawarł związek małżeński z Marianną Julską. Miał pięcioro dzieci. Z frontu I wojny światowej powrócił w listopadzie 1918 roku. 3 stycznia 1919 roku wstąpił do powstańczego oddziału w Rakoniewicach, gdzie bronił dworca kolejowego pod dowództwem Kąpskiego. Brał udział w wyzwoleniu Wolsztyna i Rostarzewa w dniu 5 stycznia 1919 roku, pod dowództwem kapitana Siudy. 10 stycznia 1919 roku wraz z oddziałem wolsztyńskim walczył o Kopanicę. W szeregach powstańczych pozostał do 15 czerwca 1919 roku. Powrócił do Rakoniewic i pracował na dworze hrabiego Czarneckiego jako strzelec do 1935 roku. W czasie II wojny światowej pracował na pocztach w Poznaniu. Zmarł 16 lipca 1947 roku w Liszkowie. Został pochowany na cmentarzu parafialnym w Fanianowie.

Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie –teczka osobowa Kazimierza Stanisławskiego; Archiwum rodzinne Artura Przemorskiego; USC Rakoniewice – Akt małżeństwa Nr 6/1916.

Artur Przemorski

Stanisławski Stanisław (1896 – 1940), urodził się 7 lutego 1896 roku na leśnictwie Wybitowo. Syn borowego Tomasza Stanisławskiego i Józefy z Ossowskich. Ukończył szkołę powszechną w Śmielinie w latach 1903 –

Stanisław
Stanisławski

1910. Miał trzech braci: Kazimierza, Bolesława i Czesława oraz pięć siostr: Mariannę, Ludwikę, Leokadię, Anielę i Anastazję. W 1912 roku wstąpił w naukę zawodu leśnika, którą ukończył w 1915 roku. Od 1915 roku do 1916 roku pracował jako łowczy w lasach prywatnych hrabiny Anieli Potulickiej w Potulicach. W maju 1916 roku został powołany do armii niemieckiej, do pułku piechoty w Kołobrzegu. Walczył na froncie zachodnim, z którego powrócił w grudniu 1918 roku. W 1919 roku objął leśnictwo Niedola. Zorganizował oddział powstańczy w Gorzeniu i Niedoli. W szeregach powstańczych pozostał do sierpnia 1919 roku. W 1925 roku poślubił Józefę Martenka w Kaczorach. Miał siedmioro dzieci. Dnia 25 lutego 1929 roku został odznaczony przez Towarzystwo Powstańców i Wojaków w Nakle Srebrnym Krzyżem Zasługi. 30 grudnia 1939 roku został aresztowany przez Gestapo z Bydgoszczy i osadzony w więzieniu za działanie przeciwko narodowi niemieckiemu w 1919 roku. W marcu 1940 roku został wywieziony do obozu koncentracyjnego Stutthof, gdzie otrzymał numer 8611. Zginął 31 maja 1940. Został pochowany na cmentarzu ofiar wojennych na Zaspie w Gdańsku.

Archiwum rodzinne Artura Przemorskiego; Dyplom nadania Krzyża Zasługi; USC Stutthof – Akt zgonu Nr 416/1940; Muzeum Obozu Stutthof

w Sztutowie – Dokumenty obozowe dotyczące Stanisława Stanisławskiego; USC Samostrzel – Akt urodzenia Stanisława Stanisławskiego Nr 26/1896.

Artur Przemorski

Starosta Stanisław (1902 – 1992), urodziła się 23 marca 1902 roku w Szamotułach jako syn Marcina i Marianny z domu Skorupska. Ukończył szkołę powszechną w Pamiątkowie. Po ukończeniu nauki pracował w majątku rolnym Macieja Koczorowskiego w Pamiątkowie. W listopadzie 1918 roku wstąpił do Straży Ludowej w Rokietnicy. W styczniu 1919 roku jako ochotnik przyjęty do oddziału powstańczego w Poznaniu. Brał udział w walkach pod Zbąszyniem, Nowym Dworem i Łomnicą. Podczas ciężkich walk w lutym 1919 roku dostał się do niewoli Niemieckiej i był więziony w obozie w Havelbergu (w środkowych, nad rzeką, w kraju związkowym). W grudniu 1919 roku został zwolniony z niewoli i w styczniu 1920 roku wrócił do Poznania. Zgłosił się ochotniczo do Wojska Polskiego i został przydzielony do 3 kompanii 10 Pułku Strzelców Wielkopolskich, dowodzonego przez kapitana Andrzeja Kopę z Trzcielina. Od lutego 1920 roku brał udział w walkach na froncie wschodnim. Do rezerwy został zwolniony w kwietniu 1921 roku. Po powrocie z wojska przez rok pobierał naukę w Szkole Handlowej w Poznaniu. Od 4 maja 1923 roku do kwietnia 1927 roku zatrudniony był jako pisarz w majątku Niechód (powiat Leszno) Józefa Bojanowskiego. Następnie w maju 1927 został zatrudniony w Zarządzie Dróg Powiatu Poznańskiego. 24 sierpnia 1939 roku powołany został do Batalionu Obrony Narodowej w Szamotułach. Batalion zajmował

stanowiska bojowe w rejonie Tarnowo Podgórne – Przeźmierowo. 3 września 1939 roku opuścił rejon Przeźmierowa i przez Poznań pomaszerował w kierunku Swarzędza, Wrześni i Sępólna Krajańskiego. 17 września 1939 roku w rejonie Gostynina został ranny i został przewieziony do szpitala w Kutnie. W Kutnie został wzięty do niewoli niemieckiej. W szpitalu przebywał do 31 października 1939 roku, po czym jako chory został zwolniony do domu. W listopadzie 1939 roku został przetransportowany w głąb Rzeszy do pracy w gospodarstwie rolnym. Po zakończeniu II wojny światowej wrócił do Polski i zamieszkał w Zakrzewie. Od września 1945 roku do końca 1953 roku pracował jako referent podatkowy w Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Dopiewie. Od roku 1954 do czasu ukończenia 65 lat w 1967 roku i uzyskania uprawnień emerytalnych był zatrudniony w Zakładach Przemysłu Cukierniczego „Goplana” w Poznaniu. Od 1950 roku był aktywnym działaczem Gminnego Komitetu Frontu Jedności Narodu w Dopiewie. Przez cztery kadencje był radnym Gminnej Rady Narodowej. W latach 1949 – 1975 działacz Ochotniczej Straży Pożarnej w Zakrzewie. Od 20 kwietnia 1958 roku aktywny działacz ZBoWiD – u Koło w Dopiewie. Od maja 1927 roku był żonaty. Odznaczony: Krzyżem Oficerskim (1984) i Kawalerski (1973) Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958). Zmarł 11 lutego 1992 roku w Zakrzewie i został pochowany na cmentarzu parafialnym w Skórzewie.

Archiwum Związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło w Dopiewie; Zbiory Gabinetu Pamiątek Histo-

rycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 103 – 104.

Eligiusz Tomkowiak

Stebner Franciszek (1898 – 1986), urodził się w miejscowości Kołatka (gmina Pobiedziska, powiat poznański). Ukończył szkołę powszechną. 28 grudnia 1918 roku wstąpił ochotniczo do oddziału powstańczego zorganizowanego przez podporucznika Andrzeja Kopę w Dopiewie. Brał udział w zdobyciu stacji lotniczej w Ławicy koło Poznania. Później pod dowództwem porucznika Antoniego Szyftera końca lutego 1919 roku walczył pod Zbąszyń. Następnie jego oddział został skierowany na Front Północny w okolice Nakła, Rynarzewa i Szubina. W czerwcu, razem z 10 Pułkiem Strzelców Wielkopolskich wyjechał na front ukraiński pod Lwów. Po powrocie do Wielkopolski uczestniczył w bojach pod Lesznem. Walczył też na Wołyniu i pod Kijowem, w wojnie polsko – bolszewickiej w 1920 roku. Do rezerwy został zwolniony w grudniu 1920 roku. Po przejściu do rezerwy pracował w majątku w Dopiewcu. Po II wojnie światowej był zatrudniony w Kombinacie PGR Konarzewo, Zakład Rolny w Dopiewcu. Zmarł w 1986 roku.

Pod Kasztanem, Jednodniówka z okazji wieczornicy poświęconej udziałowi mieszkańców Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919, Dopiewiec 7 marca 2001 roku; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powsta-

niu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 105.

Eligiusz Tomkowiak

Stróżyk Julian (1893 – 1919), urodził się 14 grudnia 1893 roku w Dąbrowie (gmina Dopiewo, powiat poznański), jako syn Franciszka i Konstancji z domu Zgoła. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Dąbrowie pracował w gospodarstwie rolnym rodziców. W 1913 roku został powołany do armii pruskiej i brał udział w I wojnie światowej. Z wojny wrócił w listopadzie 1918 roku. 28 grudnia 1918 roku wstąpił ochotniczo do oddziału powstańczego zorganizowanego przez podporucznika Andrzeja Kopę w Dopiewie. Brał udział w zdobyciu stacji lotniczej w Ławicy koło Poznania. Później pod dowództwem porucznika Antoniego Szyftera końca lutego 1919 roku walczył pod Zbąszyń. Następnie jego oddział został skierowany na Front Północny w okolice Nakła, Rynarzewa i Szubina. W czerwcu, razem z 10 Pułkiem Strzelców Wielkopolskich wyjechał na front ukraiński pod Lwów. Poległ 28 czerwca 1919 roku pod Białką w walce z Ukraińcami.

Szelmezcza Wojciech, Historia 68 Pułku Piechoty (10 Pułku Strzelców Wielkopolskich), Września 1928, s. 245, maszynopis; Archiwum Związku Kombatanów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło w Dopiewie; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 105.

Eligiusz Tomkowiak

Stróżyk Walenty (1899 – 1980), urodził się 10 lutego 1899 roku w Dąbrowie (gmina Dopiewo, powiat poznański), jako syn Franciszka i Konstancji z domu Zgoła. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Dąbrowie pracował w gospodarstwie rolnym rodziców. W marcu 1917 roku został powołany do armii pruskiej i po trzech miesiącach służby zwolniony do domu. W styczniu 1919 roku wstąpił do oddziału powstańczego w Poznaniu i został przydzielony do 1 Pułku Ułanów Wielkopolskich (późniejszy 15 Pułk Ułanów Poznańskich). Brał udział w zdobyciu stacji lotniczej w Ławicy koło Poznania, następnie walczył pod Szubinem i Nakłem, gdzie zachorował i był leczony w szpitalu w Poznaniu. Po wyzdrowieniu, został skierowany do szwadronu zapasowego 15 Pułku Ułanów Poznańskich. W lipcu 1920 roku został utworzony 115 Pułk Ułanów Wielkopolskich, na bazie szwadronów zapasowych 15 Pułku Ułanów Poznańskich (1 szwadron), 16 Pułku Ułanów Wielkopolskich (3 szwadron), 2 Pułku Strzelców Konnych (4 szwadron) w Pińczowie, Kompanii Telegraficznej nr VII (szwadron łączności). Z ochotników zorganizowany został 2 szwadron. Improwizowany szwadron karabinów maszynowych sformowano pod koniec działań wojennych. Z tworzenia szwadronu technicznego zrezygnowano. 29 lipca 1920 roku razem ze 115 Pułkiem Ułanów został przetransportowany koleją na linię frontu, gdzie toczyły się walki przeciwko w obronie przepraw na Narwi pod Nowogrodem i Łomżą. 8 sierpnia pułk został włączony w skład 8 Brygady Kawalerii. Razem ze swoim pułkiem brał udział w wypadzie na Ciechanów, a następnie w opanowaniu Mławy. Później walczył z. Pułk zajął, a 17 września zdobył. Szlak bojowy zakończył w październi-

ku 1920 r. udziałem w zagonie na. Po-
dzas tej ostatniej bitwy został ciężko
ranny. Po wyleczeniu wrócił do 15 Puł-
ku Ułanów Poznańskich i 1921 roku
został zwolniony z wojska w stopniu
kaprała. Wrócił do domu w Dąbrowie
i nadal pracował w gospodarstwie rol-
nym rodziców. W 1934 roku został
uznany za inwalidę wojennego i otrzy-
mał rentę. Gospodarstwo po rodzicach
przejął w 1936 roku, prowadził je do
1976 roku. W maju 1973 roku, za
udział w Powstaniu Wielkopolskim mia-
nowany na stopień podporucznika re-
zerwy Wojska Polskiego. Odznaczony
był Krzyżem Kawalerskim Orderu Od-
rodzenia Polski (1976), Krzyżem Wa-
lecznych (1921) i Wielkopolskim Krzy-
żem Powstańczym (1964). Od 1936 ro-
ku był żonaty z Walentyną Śliwińską
(ur. 1908) i miał córkę. Zmarł 6 grud-
nia 1980 roku w Dąbrowie i pochowa-
ny został na cmentarzu parafialnym
w Skórzewie.

*Archiwum Związku Kombatantów
Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych
Więźniów Politycznych Koło w Dopie-
wie; Zbiory Gabinetu Pamiątek Histo-
rycznych Eligiusza Tomkowiaka w Do-
piewie; Kościański Z., Tomkowiak E.,
Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powsta-
niu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słown-
nik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 105
– 106.*

Eligiusz Tomkowiak

Styperek Jan (1899 – ?), urodził się
w Konarzewie 6 maja 1899 roku, jako
syn rolnika Antoniego i Franciszki
z domu Gielewska. Po ukończeniu
szkoły powszechnej w Konarzewie,
pracował w gospodarstwie rolnym ro-
dziców. 26 czerwca 1917 roku został
powołany do armii pruskiej, wcielony
do pułku piechoty i wysłany na front

zachodni. 11 listopada 1918 roku zwolniony z wojska wrócił do domu w Konarzewie. Natychmiast po powrocie z frontu, razem z ojcem Antonim organizowali w Konarzewie Straż Ludową. 28 grudnia 1918 roku wstąpił ochotniczo do oddziału powstańczego zorganizowanego przez podporucznika Andrzeja Kopę w Dopiewie. Pod dowództwem porucznika Antoniego Szyftera brał udział w walkach o zdobycie Wolsztyna, później do końca lutego 1919 roku walczył pod Zbąszyniem. Następnie jego oddział został skierowany na Front Północny w okolice Nakła, Szubina i Rynarzewa. Pod Rynarzewem został ciężko ranny. Po przetransportowaniu do szpitala w Poznaniu amputowano mu lewą nogę. Po wyleczeniu, został zwolniony ze szpitala jako 80 % inwalida. Z czynnej służby wojskowej został zwolniony 3 kwietnia 1922 roku. Wrócił do Konarzewa i pomagał w zarządzaniu rodzinnym gospodarstwem rolnym. Później ożenił się i zamieszkał w Dopiewie, gdzie wspólnie z żoną prowadził gospodarstwo rolne. 4 lipca 1954 roku wstąpił do ZBoWiD – u Koło w Dopiewie. Ze związku tego wystąpił 31 grudnia 1976 roku. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1967) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958).

Archiwum Związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło w Dopiewie; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościński Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 106 – 107.

Eligiusz Tomkowiak

Styperek Maksymilian (1893 – 1974), urodził się 5 września 1893 roku w Dopiewie, jako syn Józefa i Apolonii Olszewskiej (Oleszowskiej). Po ukończeniu szkoły powszechnej w Dopiewie pracował jako murarz. Od 1910 roku mieszkał w Więckowicach. W 1913 roku został powołany do armii pruskiej i brał udział w I wojnie światowej. Walczył na froncie zachodnim we Francji, gdzie w 1917 roku został ranny. Po wyleczeniu na front już nie wrócił, do końca wojny pełnił służbę w garnizonie. Do domu wrócił w połowie grudnia 1918 roku. 28 grudnia 1918 roku wstąpił ochotniczo do oddziału powstańczego zorganizowanego przez podporucznika Andrzeja Kopę w Dopiewie. Brał udział w zdobyciu Wolsztyna. Później pod dowództwem porucznika Antoniego Szyftera walczył pod Zbąszyniem. Następnie jego oddział został skierowany na Front Północny w okolice Nakła, Rynarzewa i Szubina. W czerwcu, razem z 10 Pułkiem Strzelców Wielkopolskich wyjechał na front ukraiński pod Lwów. Po powrocie do Wielkopolski uczestniczył w bojach pod Lesznem. Walczył też na Wołyniu i pod Kijowem, w wojnie polsko – bolszewickiej w 1920 roku. Po zwolnieniu z wojska pracował jako murarz w majątkach Więckowice, Podłoziny i Konarzewo, również podczas II wojny światowej. Po wojnie był zatrudniony w Kombinacie PGR Konarzewo i wykonywał prace murarskie do chwili przejścia na rentę inwalidzką. 21 sierpnia 1964 roku wstąpił do ZBoWiD – u Koło w Dopiewie. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim 24 czerwca 1972 roku mianowany na stopień podporucznika rezerwy Wojska Polskiego. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1969). 26 lutego 1919 roku ożenił się z Józefą

Kaczmarek (24 czerwca 1895 – 30 grudnia 1985). Zmarł 22 czerwca 1974 roku w Więckowicach i został pochowany na cmentarzu parafialnym w Niepruszewie.

Archiwum Związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło w Dopiewie; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 107.

Eligiusz Tomkowiak

Styperek Stanisław (1896 – 1933), urodził się 22 kwietnia 1896 roku w Dopiewie, jako syn Józefa i Apolonii Olszewskiej (Oleszowskiej). Ukończył szkołę powszechną w Dopiewie. Od 1910 roku mieszkał w Więckowicach. W 1914 roku został powołany do armii pruskiej i brał udział w I wojnie światowej. Walczył na froncie zachodnim we Francji. Do domu wrócił w połowie grudnia 1918 roku. 28 grudnia 1918 roku wstąpił ochotniczo do oddziału powstańczego zorganizowanego przez podporucznika Andrzeja Kopę w Dopiewie. Brał udział w zdobyciu stacji lotniczej w Ławicy koło Poznania. Później walczył pod Zbąszyniem. Następnie jego oddział został skierowany na Front Północny w okolicy Nakła, Rynarzewa i Szubina. W czerwcu, razem z 10 Pułkiem Strzelców Wielkopolskich wyjechał na front ukraiński pod Lwów. Po powrocie do Wielkopolski uczestniczył w bojach pod Leszmem. Walczył też na Wołyniu i pod Kijowem, w wojnie polsko – bolszewickiej w 1920 roku. Do rezerwy zwolniony został w 1921

roku. Żonaty był z Zuzanną Boruszak (ur. 22 lipca 1902). Zmarł 15 maja 1933 roku.

Archiwum Związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło w Dopiewie; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 107 – 108.

Eligiusz Tomkowiak

Styziński Walenty (1900 – 1977), urodził się w Karsznicach (powiat Kościan) 3 lutego 1900 roku jako syn Andrzeja i Wiktorii z domu Łakoma. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Karsznicach pracował w gospodarstwie rodziców do 1915 roku. 1 stycznia 1916 roku rozpoczął naukę w szkole leśnej w Polskim Wilkowie, której nie ukończył z powodu powołania do armii pruskiej w czerwcu 1917 roku. Po przeszkoleniu rekruckim został skierowany na front zachodni do Francji i do 18 listopada 1918 roku walczył pod Arras (w regionie). Po powrocie do domu, 4 stycznia 1919 roku ochotniczo wstąpił do Straży Ludowej w Śmiglu (powiat Kościan). Brał udział w walkach pod Leszmem i Wolsztynem. W marcu 1919 roku powołany do Wojska Polskiego i przydzielony do kompanii karabinów maszynowych. Od kwietnia 1919 roku w załodze pociągu pancernego „Rzepicha”. Brał udział we wszystkich bojach tego pociągu. Z wojska został zwolniony w 1923 roku. Po przejściu do rezerwy podjął pracę w Nadleśnictwie Babki (powiat poznański) i pracował tam do końca 1924 roku.

1 stycznia 1925 roku objął posadę leśnika w miejscowościach Wiórek i Głuszyna Leśna. W sierpniu 1939 roku został powołany do Wojska Polskiego i skierowany do kompanii karabinów maszynowych 2 Pułku Wojsk Kolejowych w Legionowie. Brał udział w obronie Warszawy. 16 września 1939 roku został wzięty do niewoli niemieckiej w miejscowości Cegłowo koło Siedlec. Do czerwca 1943 roku przebywał w Stalagu IA w Prusach Wschodnich (numer jeńca wojennego 14362). Z powodu choroby został zwolniony z niewoli, jako niezdolny do pracy. Do 1945 roku pracował w lesie w miejscowościach Krosinko, Stare Dymaczewo, Nadleśnictwo Ludwikowo. Po zakończeniu II wojny światowej, od 1 lutego 1945 roku podjął pracę w Nadleśnictwie Ludwikowo, Grodziski i Podłoziny w Dąbrówce gmina Dopiewo. Od 1 kwietnia 1965 roku przebywał na emeryturze. 4 lipca 1957 roku został członkiem ZBoWiD – u Koło w Dopiewie. Odznaczony był Krzyżem Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1975), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958), Medalem Za Warszawę 1939 – 1945 (1961). Od 8 września 1925 roku żonaty z Wiktorią Napierała (25 listopada 1902 – 23 września 1988). Z małżeństwa tego urodziły się dzieci: Marian i Aniela (zamężna Leitgeber). Zmarł 13 marca 1977 roku w Zakrzewie i został pochowany na cmentarzu parafialnym w Skórzewie.

Archiwum Związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło w Dopiewie; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919.

Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 108 – 109.

Eligiusz Tomkowiak

Sutarski Idzi Aegidius (1882 – 1935), ksiądz katolicki urodził się 30 sierpnia 1882 roku w Ostrzeszowie (wtedy Schildberg) w rodzinie Wincen-tego i Józefy z Sodolskich. Ukończył Gimnazjum Fryderyka Wilhelma w Poznaniu. Maturę zdał 11 lutego 1907 roku i obejmował ona zakres dwunastu przedmiotów. Po odbytych studiach teologicznych w Poznaniu i Gnieźnie, wyświęcony na kapłana w 1911 roku, pracował najpierw na wikariatach w Dusznikach i Wieleniu, następnie na samodzielnych stanowiskach w Szamocinie (od 1916) i od 1929 roku był administratorem w Jaktorowie, później aż do śmierci przebywał w parafii w Popowie Kościelnym. Powstanie Wielkopolskie zastało go w Szamocinie. Ksiądz Sutarski nie był powstańcem w sensie stricte tego słowa, ponieważ nie walczył z bronią w rękę. Ale nie tylko na tym polegała walka. W początkach powstania w Szamocinie zawiązała się Powiatowa Rada Ludowa na okręg Szamocin – Jaktorowo, której prezesem został hrabia Stanisław Żółtowski – właściciel majątku w Jaktorowie a jego zastępcą został właśnie ksiądz Sutarski – ówczesny proboszcz Szamocina. Po rezygnacji hrabiego Żółtowskiego (z powodu porażki wojsk

Idzi Aegidius
Sutarski

powstańczych w Szamocinie) został prezesem Powiatowej Rady Ludowej. Założył też w 1919 roku oddział Polskiego Czerwonego Krzyża ściśle współpracujący z powstańcami walczącymi o Szamocin. Zajmował się organizacją i wspieraniem powstańców na swoim terenie. Mianował też komendanta Straży Ludowej Antoniego Szulca. Podpisywał wszelkie poświadczenia i dokumenty dla powstańców. Po zakończeniu Powstania Wielkopolskiego Szamocin dopiero 20 stycznia 1920 roku, po 145 latach wrócił do Polski. Tego dnia Polskie Wojsko tłumnie i owacyjnie było witane przez ludność miasta. Komitet powitalny i organizacyjny obchodów powitalnych stanowili m. in. ks. Sutarski i Antoni Szulc. Na tę okoliczność ksiądz Idzi Sutarski napisał wiersz, który został wygłoszony przez 11 – letnią dziewczynkę w czasie uroczystości. Oto jego treść:

*Co to za radość, co to za ruch
To już nie Niemiec lecz Polak – zuch
A więc radości nadszedł już czas
I Wojsko Polskie, dzięki Ci Boże
Każdy z nas witać, oglądać może
Nie pikielhauby złowrogi znak
Lecz Biały Orzeł – nasz Polski Ptak
Zdobne rycerstwo tu przybyło
O jak to dobrze, O jak to miło
Oni swe życie dla Polski nieść
w ofierze chcieli
Cześć im więc cześć!
Serce za serce w szczęsnej godzinie
Złożmy im dzisiaj w wdzięcznej da-
ninie.*

Kolejnym ważnym dniem w dziejach Szamocina i zarazem bardzo ważnym dniem dla naszego bohatera był 15 sierpnia 1920 roku, kiedy niemiecki burmistrz miasta zdał urząd. Ksiądz Sutarski przejął urząd, został Burmistrzem Komisarycznym i kierował Zarządem Miejskim przez 3 lata, aż do 1 lipca 1923 roku. Ksiądz Sutarski nie zakoń-

czył na tym swego poparcia dla byłych już powstańców. Prawie do końca swego życia poświęcał udziały w walkach i rozbrajaniu Niemców wielu powstańcom, co było im potrzebne do zapomóg czy odznaczeń. Jego staraniem został też wzniesiony w Jaktorowie tuż obok krzyża okazały pomnik – kwatery powstańcza. W październiku 1939 r. z polecenia władz niemieckich pomnik rozebrano. Cudem uratowana tablica z nazwiskami trzech zamordowanych członków Straży Ludowej z Lipy została po wojnie wykorzystana w skromniejszym już pomniku nagrobnym. W 90 rocznicę wybuchu Powstania Wielkopolskiego na odnowionej kwaterze powstańczej stanął nowy pomnik. Ostatnie chwile życia księdza Sutarskiego tak opisywał Miesięcznik Kościelny nr 4 z kwietnia 1936 roku: *Nagle, niespodziewanie odwołał Bóg ś. p. ks. Idziego Sutarskiego, administratora parafii Popowskiej do raportu niebieskiego. W niedzielę, dnia 15 grudnia, w trzecią niedzielę adwentu, parafianie popowscy widzieli jeszcze duszpasterza swego, jak kilka godzin, nieustrudzony, zdawało się, słuchał spowiedzi adwentowej, wygłosił, dłuższe nawet niż zwykle, kazanie i odprawił sumę niedzielną, a po południu, choć zmęczony nawałem pracy adwentowej, uwieńczył całodzienny trud niedzielny nieszporem i nabożeństwem różańcowym. Nazajutrz rano wstawał, aby rychło celebrować zapowiedzianą Mszę św., gdy wtem gwałtowny krwotok powalił go z powrotem na łóżko i w kilku minutach położył kres jego życiu. Przywołany natychmiast konfrater, sąsiad, ledwie zdążył z sakramentem Ostatniego Namaszczenia i absolicją a przybyły wkrótce lekarz już tylko mógł stwierdzić śmierć. Przyczyną zgonu ś. p. ks. Idziego Sutarskiego bezpośrednio by-*

to nieoszczędzanie się i przemęczenie mimo ciężkiej choroby, którą od dłuższego czasu w sobie nosił. Zmarły okazał tu wielki hart ducha i dziwną wprost odporność wobec trawiącej go choroby. Siłą woli nadzwyczajną opanowywał się i nie dbał widocznie o swoje zdrowie. Choć od dawna powinien był przestać pracować i leczyć się, do ostatniej chwili wysilał się, aby sprostać, i to sam jeden, pracy w dość rozległej parafii. Dostawnie jak żołnierz padł na posterunku. Po ciężkiej pracy w Jaktorowie gdzie, zapadłszy na zdrowiu, nie mógł już dopełnić tego, co było gorącym pragnieniem jego – odrestaurowania kościoła jaktorowskiego.

Zmuszony był z powodu nadwątłego zdrowia przejść na placówkę, gdzie czekała go spokojniejsza, acz niemniej rozległa praca duszpasterska, do Popowa Kościelnego. Niespełna rok tylko dane mu było tu pełnić obowiązki rządcy parafii. Mimo jednakże krótkiego swego pobytu w Popowie, zdołał sobie uprzejmością swoją i gotowością do wszelkiej sąsiedzkiej przysługi, pozyskać serca nie tylko konfratrów lecz zaskarbić także miłość parafian swoich. Nie doczekał się niestety srebrnego swego jubileuszu kapłańskiego, który parę tylko tygodni później miał obchodzić. Licznie zebrani wierni i duchowieństwo nie tylko z dekanatu własnego, lecz także z miejsc poprzedniej działalności zmarłego, wzięło udział w pogrzebie i otoczyło grób zgasłego kapłana na cmentarzu parafialnym w Popowie Kościelnym. Wieczny odpoczynek racz utrudzonemu słudze dać Panie!” Zmarł 16 grudnia 1935 roku.

Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu, Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie; Kronika Miasta

Szamocina; Jan Szelmeczka, *Dzieje Szamocina; dzienniknowy. pl; wtg – gniazdo. org.*

Adam Szulc

Suwaliński Franciszek (1895 –?), urodził się 5 września 1895 roku w Pobiedziskach jako syn Stanisława i Jadwigi z domu Mikołajczak. Brał udział jako ochotnik w Powstaniu Wielkopolskim od 28 grudnia 1918 r. do 15 lutego 1919 r. Walczył w Kompanii Bukowskiej jako szeregowiec, walczył na froncie zachodnim pod Zbąszyniem. Później 12 lutego 1920 r. wstąpił jako ochotnik do Wojska Polskiego, walczył na froncie polsko – bolszewickim. Do rezerwy został przeniesiony 12 kwietnia 1923 r. W 1937 r. wystąpił do Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości o odznaczenie. Zaświadczenie o udziale Franciszka Suwalińskiego w Powstaniu Wielkopolskim wystawili: ppłk. Paweł Thomas, Ignacy Kaczmarek – były dowódca POW i były komendant miasta Buk, Stanisław Michalski – były komendant odwachu dworcowego w Buku i Walenty Blumczyński – były żandarm polski i były sierżant kompanii bukowskiej. Po wojnie ożenił się i zamieszkał w Słupi. Małżeństwo było bezdzietne. Zaopiekowało się Stefanią. Franciszek Suwaliński był z zawodu rzeźnikiem. Całą okupację rodzina spędziła w Słupi. W 1945 r. opuścili Słupię i wyjechali w okolice Sulechowa

Franciszek
Suwaliński

gdzie osiedlili się we wsi Głogusz. Za udział w walkach otrzymał Medal Pamiątkowy za Wojnę 1918 – 1921. Dalejsze losy Franciszka Suwalińskiego nie są znane.

CAW, *Odrzucone* 25.06.1938; *Zdźśław Kościanański, Eligiusz Tomkowiak, Bukowianie w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919, str. 133, Poznań – Buk 2008; Album Pamiątkowy Powstańców i Niepodległościowców Ziemi Zachodnich RP 1918 – 1938 wyd. 1938, nr 5, str. 145; Informacje Kazimierzy Pietruśzyńskiej.*

Grażyna Sielicka

Szała Walenty (1897 – 1987), urodził się 7 lutego 1897 roku w Słupi w rodzinie Franciszka i Agnieszki z domu Mała. W latach 1903 – 1911 uczęszczał do niemieckiej szkoły powszechnej w Słupi. Następnie pracował w gospodarstwie rolnym ojca. W 1916 roku został powołany do armii niemieckiej. Służył w pruskiej kawalerii. Wyślany na front zachodni, przebywał tam do końca wojny. Po kapitulacji Niemców wrócił do Słupi. Brał czynny udział w Powstaniu Wielkopolskim od 28 grudnia 1918 r. do 6 stycznia 1919 r. w oddziale podporucznika Andrzeja Kopy. Brał udział w zdobywaniu lotniska w Ławicy koło Poznania. 7 stycznia 1919 r. wstąpił jako ochotnik do 1 Pułku Strzelców Konnych Straży Poznańskiej (późniejszy 1 Pułk Ułanów Wielkopolskich, przemianowany w 1920 r. na 15 Pułk Ułanów Poznańskich). Pełnił służbę powstańczą w patrolach konnych. Uczestnik wojny polsko – bolszewickiej. W 1921 r. z bronią w ręku walczył w Powstaniu Śląskim w Sosnowcu, przekazywał pieniądze rządowe walczącym po-

wstańcom śląskim. Kilkakrotnie jeździł jako kurier z pieniędzmi na Śląsk. 28 października 1921 r. zwolniony został z wojska na własne życzenie. Po zakończeniu wojny pracował w Poznaniu jako urzędnik Zakładu Ubezpieczeń Krajowych (był pomocnikiem biurowym). Należał do Towarzystwa Byłych Żołnierzy 15 Pułku Ułanów Poznańskich utworzonego w 1933 r. W 1934 r. założył rodzinę. Ożenił się z Zofią Golik. Ze związku tego urodziły się dzieci: Krystyna (ur. 1937) zam. Romanowska oraz Edward (ur. 1939). 24 sierpnia 1939 roku został zmobilizowany i wcielony do 50 pułku piechoty. Walczył w bitwie nad Bzurą, w armii gen. T. Kutrzeby. Służył w taborach jako kierowca. Podczas II wojny światowej żona z dziećmi została wysiedlona z mieszkania, ale uniknęła wywiezienia do Generalnej Guberni i całą okupację spędziła w Poznaniu. Walenty Szała po zakończeniu bitwy przedzierał się przez Warszawę w kierunku Łucka (tereny dzisiejszej Ukrainy). Tam dostał się do sowieckiej niewoli (21 września 1939). W obozach jenieckich (w tajdze za Uralem) przebywał do 29 sierpnia 1941 r. Następnie został zwolniony i wraz z armią gen. Władysława Andersa opuścił Związek Radziecki. 15 kwietnia 1942 r. przybył do Iranu jako żołnierz I Korpusu Wojska Polskiego. Służy w 15 Pułku Kawalerii Zmechanizowanej. Z Iranu zo-

Walenty
Szała

stał z jednostką przeniesiony do Palestyny. W 1942 r. był w Jerozolimie. Od 20 czerwca 1943 r. do 9 maja 1945 r. służył w kompanii ratowniczej, która zajmowała się ewakuowaniem rannych i dowożeniem amunicji. Walczył pod Monte Cassino i Bolonią. W marcu 1946 r. przebywał w Rzymie. Był na audiencji u Piusa XII. Po zakończeniu wojny stacjonował na terenie Niemiec w angielskiej strefie okupacyjnej, służył w kompanii wartowniczej. Następnie do końca 1946 r. przebywał w Anglii. Przez okres okupacji żona Zofia poszukiwała męża przez Szwajcarski Czerwony Krzyż. Dzięki tej instytucji dowiedziała się, że jej mąż żyje i znała jego wojenne losy. W 1947 r. Walenty Szała wrócił do Polski, do Poznania. Pracował do emerytury jako urzędnik w Powszechnym Zakładzie Ubezpieczeń (PZU). Należał do Towarzystwa Byłych Żołnierzy i Przyjaciół 15 Pułku Ułanów Wielkopolskich, Stowarzyszenia Żołnierzy spod Monte Casino i ZBoWiD – u. W 1972 r. za udział w Powstaniu Wielkopolskim został mianowany na stopień podporucznika Wojska Polskiego. Odznaczony był Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918 – 1921 i Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości. Posiadał też odznaki pamiątkowe: Frontu Litewsko – Białoruskiego i 15 Pułku Ułanów Poznańskich. Zmarł w 19 sierpnia 1987 r. i jest pochowany na Cmentarzu Komunalnym na Junikowie w Poznaniu (pole 16, rząd 7, nr grobu 11)

CAW, KK i MN 33 – 9832; Informacje zięcia Stanisława Romanowskiego z listopada 2009 r.; Zaświadczenie z 14 października 1968 r. Jó-

zefa Miodowicza i Antoniego Gielnika o udziale Walentego Szały w Powstaniu Wielkopolskim.

Grażyna Sielicka

Szeszycki Seweryn (1897 – 1975), urodził się 3 września 1897 roku w Powidzu, powiat gnieźnieński w rodzinie Heleny z domu Pietrzak i Antoniego Szeszyckiego. Ojciec Antoni był rybakiem w kolejnym pokoleniu na jeziorze powidzkim, dużym jeziorze o powierzchni 1175 ha leżącym na ówczesnej granicy niemiecko – rosyjskiej. Seweryn został w 1915 roku zmobilizowany do armii niemieckiej i po przeszkoleniu został wysłany na front toczącej się I wojny światowej. Najpierw walczył na froncie niemiecko – francuskim, w 1917 roku został przerzucony wraz z kilkoma dywizjami niemieckimi na front austriacko – włoski. W czasie niemiecko – austriackiej ofensywy pod Caporetto w końcu października 1917 roku został ranny w nogę. Po powrocie do zdrowia, skierowany ponownie na front niemiecko – francuski, gdzie walczył w sekcji kulomiotów (ciężkich karabinów maszynowych). Latem 1918 r. zdezerterował nie wracając z urlopu i ukrywał się przed pruską żandarmerią najpierw w okolicach Powidza, a następnie w Kongresówce w okolicach Konina. Tam wszedł w kontakt z konspiracyjną Polską Or-

Seweryn
Szeszycki

ganizacją Wojskową (POW) działającą na terenie przygranicznym w Kongresówce w rejonie Konina i Adamowa. Przez kilka miesięcy szkolił się i działał ochotniczo wraz z innymi dezertierami z armii niemieckiej pochodzącymi z Powidza i okolic w oddziale POW z konińskiego. W ostatnich dniach grudnia 1918 r. nawiązał kontakt z sierżantem Józefem Bilskim z Powidza, który przesyłał przez Seweryna Szeszyckiego jako łącznika meldunki i wezwania o współdziałanie do polskich jednostek wojskowych z Kongresówki. Wziął udział w zdobyciu placówki granicznej niemieckiego *Grenschutzu* w Anastazewie w nocy 30 grudnia 1918 r., a następnie w pobliskim Szydłowcu, gdzie walczył ochotniczy oddział powstańczy z Powidza pod dowództwem sierżanta Józefa Bilskiego, oddział POW z konińskiego oraz w ataku na placówkę w Szydłowcu również oddział Wojska Polskiego z Konina. Oddział POW z konińskiego złożony z Powidzaków, w którym służył Seweryn Szeszycki został 7 stycznia 1919 r. wcielony w skład powstańczej kompanii powidzkiej. Brał udział wraz z tą jednostką w walkach na froncie północnym pod dowództwem ppor. Józefa Bilskiego pod Szubinem, Paterkiem, Nakłem, Kowalewem, Dębogórą, Budzyniem i Margoninem. Mimo młodego wieku był dowódcą sekcji, a później plutonu kulomiotów (ciężkich karabinów maszynowych). W natarciu powstańców na Margonińską Wieś został poważnie ranny w ramię kulą dum – dum w dniu 19 lutego 1919 r. podczas nieudanej próby odbicia z rąk wojsk niemieckich Margonina. Po ponad trzymiesięcznym pobycie na leczeniu w szpitalu wojskowym w Gnieźnie powrócił do macierzystej jednostki – 4 pułku strzelców wielkopolskich utworzonego m. in. z dawnej ochotniczej

kompanii powidzkiej. Wziął udział w obronie i w walkach na linii demarkacyjnej rozgraniczającej wojska wielkopolskie od wojsk niemieckich w 1919 r., a następnie walczył na froncie wschodnim z bolszewikami pod Kijowem, a następnie na Lubelszczyźnie i Ziemiach Białoruskich. Wymieniany był przez swego dowódcę – ppor.(sierż.) Józefa Bilskiego jako jeden z najwaleczniejszych, najdzielniejszych powstańców z oddziału powidzkiego. Odznaczony został m. in. Krzyżem Walecznych z okuciem, Odznaką Pamiątkową 14 Dywizji Piechoty, Odznaką Frontu Litewsko – Białoruskiego, Odznaką Za Rany, Medalem Pamiątkowym Za wojnę 1918 – 1921, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. W okresie międzywojennym służył jako zawodowy podoficer w 58 pułku piechoty w Poznaniu, w stopniu starszego sierżanta. Brał udział w kampanii wrześniowej w bitwie Armii Poznań i Pomorze z przeważającymi siłami wojsk hitlerowskich nad Bzurą. Dostał się do niewoli po rozbiciu 14 dywizji piechoty przez czołgi niemieckie 17 września 1939 r. Przebywał w niewoli w stalagu nr 1A koło Królewca, zwolniony w końcu grudnia 1939 r. Działal w konspiracji w Poznaniu pracując w Fabryce Cegielskiego. Aresztowany wraz z innymi konspiratorami przez gestapo w czerwcu 1940 r., więziony był w Forcie VII, następnie w więzieniach we Wronkach, Rawiczu i berlińskim Spandau, gdzie przeszedł bestialskie przesłuchania przez gestapo. Skazany przez hitlerowski sąd doraźny w berlińskim Moabie na karę bezterminowego więzienia w obozie koncentracyjnym. Więziony był w obozach koncentracyjnych Gross – Rossen, Hertzbrück koło Nürenbergii Flossenbumbu i Dachau, gdzie m. in. pracował w kamieniołomach, w taborze konnym,

przy naprawach linii kolejowych zniszczonych przez naloty aliantów. Cudem przeżył gehennę więzień i niemieckich obozów koncentracyjnych, dzięki pomocy innych więźniów, szczęściu i niesamowitej odporności fizycznej i psychicznej. Wyzwolony przez armię amerykańską w końcu kwietnia 1945 roku z obozu w Dachau wrócił do Polski w lipcu 1945 r. odnajdując rodzinę. Pracował przy odgruzowywaniu Poznania, następnie jako rybak, dzierżawca jeziora powidzkiego, pracownik gromadzkiej rady i Gminnej Spółdzielni w Powidzu. Od 1962 r. na emeryturze, mieszkał w Powidzu, a od 1974 r. w Poznaniu. Działal aktywnie społecznie, szczególnie w organizacji kombatanckiej, w ZBOWiD – zie, dorabiając jako dozorca na kempingu. W 1972 r. został awansowany na stopień podporucznika za udział w Powstaniu Wielkopolskim. Zmarł w październiku 1975 r. w Poznaniu. Żona Władysława urodzona i wychowana w Berlinie w rodzinie polskich emigrantów, kolejarzy, również była aresztowana, bita i przesłuchiwana przez gestapo. Wychowywali dwoje dzieci: Eugeniusza (ur. 1924) rybaka jeziorowego i Urszulę (ur. 1927) pracownicę mleczarni.

Dokumenty i pamiątki rodzinne.

Tomasz Szeszycki

Szulc Anna (1872 – 1949), urodzona w Rzdkowie 22 lipca 1872 roku w rodzinie Antoniego Kaja i Rozalii z domu Radke. Ochrzczona trzy dni później 25 lipca w kościele p. w. Podwyższenia Krzyża Świętego w Miasteczku Krajeńskim. 7 listopada 1892 wyszła za mąż za Antoniego Szulca –mistrza kowalskiego z Szamocina. Anna Szulc całe życie wspierała męża, który przez swa antyniemiecką działal-

ność był często szykanowany. W 1911 roku mąż Antoni został aresztowany a później przez szykany niemieckie musiał uciekać z rodzinnej miejscowości zostawiając Annę z dziesiątką małych dzieci. Dzielna kobieta sama musiała sobie radzić w tym trudnym czasie. W momencie trwania I Wojny Światowej kiedy mąż był zmobilizowany ona chociaż była sama z wieloma rodzinnymi obowiązkami na głowie wspierała Polaków w Szamocinie w dążeniu do niepodległości kraju. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego kiedy mąż walczył na froncie północnym ona przygotowywała wszystko w Szamocinie wraz z miejscową elitą, księdzem proboszczem Idzim Sutarskim i hrabią Stanisławem Żółtowskim. Jest wymieniona przez swego męża Antoniego Szulca i księdza Idziego Sutarskiego w dokumentach Centralnego Archiwum Wojskowego jako osoba wspierająca i „robiąca” powstanie w Szamocinie. Była w Komitecie Organizacyjnym przygotowującym 19 stycznia 1920 roku powitanie Wojska Polskiego wkraczającego do Szamocina. Razem z nią uczestniczyło w przygotowaniach sześć innych kobiet –żon, matek i sióstr wspierających swych mężczyzn. W okresie dwudziestolecia międzywojennego mieszkała wraz z mężem i częścią dzieci w Szamocinie przy Placu Wolności 10 /1. 12 grudnia 1939 roku po wkroczeniu oddziałów niemieckich Anna i Antoni Szulcowie

Anna
Szulc

wraz z córką Anna i zięciem Franciszkiem Chwaliszewskim zostali wysiedleni do Węgrowa koło Warszawy. Jechali tam wozem drabiniastym i wagonami bydłecymi przy kilkunastostopniowym mrozie. Przebywali tam do marca 1945 roku. Na zesłaniu w 1942 roku obchodzili swą pięćdziesiątą rocznicę ślubu. Po powrocie do Szamocina do pustego, ogołoconego i okradzionego ze wszystkiego przez Niemców mieszkania rozpoczęli wspólne nowe życie. Ale w grudniu 1945 roku mąż Antoni zmarł. Anna Szulc zmarła 27 lutego 1949 roku. Wychowała dziesięcioro dzieci, przeżyła dwie wojny światowe i zawsze była osobą chętną do pomocy i dzielenia się tym co posiadała. Jak mogła wspierała męża w walce o Wolną Polskę. Jej nazwisko zostało uwiecznione w Kronice Miasta Szamocina i w książce Jana Szelmeczki „Dzieje Szamocina”. Dzieci Anny i Antoniego Szulców: Klara (1893 – 1917); Gertruda (1894 – 1897); Bernard (14 sierpnia 1895 – 12 kwietnia 1975); Agnieszka (13 lipca 1900 – 12 maja 1973); Franciszek (23 października 1904 – 14 marca 1981); Feliks (1905 – maj 1945); Maksymilian (29 września 1906 – 27 kwietnia 1986); Anna (12 grudnia 1907 – 23 maja 2000); Roman (09 października 1909 – 30 grudnia 1977) i Konrad (09 stycznia 1912 – 25 maja 1970).

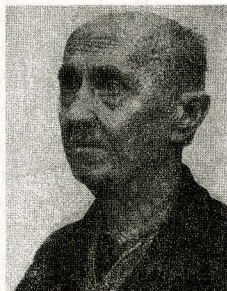
USC Szamocin; Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie; „Antoni Szulc – życiorys i inne dokumenty” – opracowanie Adama Szulca; CAW.; „Dzieje Szamocina” – Jan Szelmeczka; Kronika Miasta Szamocin; pamiątki i informacje rodziny.

Adam Szulc

Szulczewski Jerzy Wojciech (1879 – 1969), w publikacjach niemieckich

Georg Adalbert, etnograf, fizjograf, florysta, faunista, pedagog. Urodził się 22 kwietnia 1879 r. w Ciencisku (Cieńcisko, Cięcisko do 1996 r.) (gm. Strzelno, pow. mogileński), jako syn Marcina, rolnika i Julianny z domu Skowron. Pochodził z patriotycznej rodziny. Przodkowie jego brali udział w Powstaniach, w związku z tym musieli uciekać z carskiej Rosji, z Mazowsza, do byłego zaboru pruskiego i osiedli w okolicach Mogilna. W latach 1885 – 1893 uczęszczał do jednoklasowej szkoły w Ciencisku. Następnie rozpoczął trzyletnią naukę w preparandzie nauczycielskiej w Rogoźnie, a w latach 1896 – 1899 kontynuował ją w seminarium nauczycielskim w Kcyni. Po jego ukończeniu, z nowym rokiem szkolnym 1899/1900 rozpoczął pracę w jednoklasowej szkole elementarnej w Brudzynie koło Janowca Wielkopolskiego w pow. znińskim. W placówce tej pracował przez okres 19 lat. Jeszcze w seminarium rozbudził się w nim zapał badawczy. W okresie tym zajął się folklorem, spisując podania i wierzenia ludowe Kujaw, jak i kolekcjonowaniem okazów roślin i owadów okolic Kcyni. Prace te kontynuował również jako nauczyciel, urządzając liczne wycieczki poznawcze w interesujące okolice. Pierwsze swe kroki publicystyczne stawiał na niwie ludoznawstwa Kujaw i Wielkopolski, drukując po niemiecku od roku 1901 w prowincjonalnym piśmie rogozińskim – „Rogasener Fami-

Jerzy Wojciech
Szulczewski

lienblatt", gdzie opisywał baśnie, legendy i obrzędowość polskiego ludu końca XIX w. Ważną pozycją z tego okresu był zbiorek 50 opowieści i bajek kujawskich pod tytułem „Allerhand fahrendes Volk in Kujawien” (O wszelkim wędrownym ludzie na Kujawach), który ukazał się w 1906 r. w „Beitraege zur Volkskunde der Provinz Posen”, Lissa in Posen, 1905–1906. Od 1907 r. pojawiała się również tematyka grzyboznawcza, w jedynym ówczesnie wychodzącym w Wielkopolsce czasopiśmie przyrodniczym „Zeitschrift der Naturwissenschaftlichen Abteilung”, która z biegiem lat rozszerzyła się na szeroko pojętą faunistykę i florystykę. Oprócz zajęć dydaktycznych, zainteresowań naukowo – badawczych, w 1915 r. był z wyboru radcą ubogich na obwód janowiecki, natomiast we wrześniu 1918 r. został przewodniczącym Rady Chłopskiej gminy Brudzyń i delegatem do Powiatowej Rady Chłopskiej w Żninie. Przez tą działalność społeczną uniknął powołania do wojska niemieckiego i wysłania na front. Z chwilą wybuchu Powstania Wielkopolskiego w końcu grudnia 1918 r., chwycił za broń, biorąc czynny udział w walkach o Żnin. Andrzej Dzieczkowski w publikacji z 1977 r. spisał jego dosłowną relację, jaką Polskie Radio w Poznaniu nagrało 22 stycznia 1965 r., nr inw. 73195: „Wojsko niemieckie cofało się na zachód i wtedy w Janówcu zgromadziliśmy się i uradziliśmy żeby zabrać te węgle, które oni wywozili na zachód do Berlina. Te pociągi zatrzymaliśmy i ich węgiel i to był początek powstania w Janówcu. Jednego dnia ztelefonowano do Janówca, że potrzebują pomocy i wtedy z folwarku zrozińskiego zebrałi się wszyscy żołnierze, którzy powrócili z wojny i ktoś musiał ich zawieść. Więc dali mi flintę i ja ich zawiozłem na tę bitwę pod Żninem”. Po wyzwoleniu

do lipca 1919 r. zajmował się z ramienia Powiatowej Rady Ludowej w Żninie spolszczaniem szkół w obwodzie janowieckim. Później z poparciem dra Franciszka Chłapowskiego (1846 – 1923) – lekarza i przyrodnika, ówczesnego kustosza zbiorów przyrodniczych Poznańskiego TPN, przeniósł się do Poznania na stanowisko nauczyciela biologii w powstałym Państwowym Seminarjum Nauczycielskim Żeńskim im. Marji Konopnickiej, gdzie pracował do 1928 r. W uznaniu jego zasług naukowych został wybrany 22 października 1919 r. członkiem PTPN. Zajął się też spolszczeniem nazewnictwa ekspozycji w dziale przyrodniczym i prehistorycznym Muzeum Wielkopolskiego, a po uporządkowaniu został ich kierownikiem w latach 1920 – 1924. W tym czasie zabiegał też o rewindykację z Niemiec meteorytu „Morasko”. Od 1925 roku prowadził wykłady z pszczelarstwa na Kursach Ogrodniczych, przekształconych w 1926 r. w trzyletnią Państwową Szkołę Ogrodnictwa, z którą od 1928 r. związał się na stałe, aż do przejścia na emeryturę w 1931 r. Wykładał tu botanikę zawodową, ochronę roślin, drzewoznawstwo i pszczelarstwo. W tym też okresie pełnił funkcje kierownika pedagogicznego i członka Zarządu Ogrodu Botanicznego związanego z tą szkołą. Udzielał się również społecznie w pracach Poznańskiego Komitetu Ochrony Przyrody, Towarzystwie Przyrodników im. M. Kopernika, Zarządzie Rady Miejskiej. Współorganizował wystawy krajowe i międzynarodowe o tematyce przyrodniczej. W 1930 roku zamieszkał w Puszczykowie i z chwilą przejścia w stan spoczynku (1931 r.), przestał pracować jako nauczyciel, a poświęcił się całkowicie pracy naukowej i publicystycznej. W tym tzw. „okresie poznańskim” opublikował ponad 40 prac,

z których prawie połowa to publikacje entomologiczne. Pozostałe to przyczynki z muzealnictwa, fizjografii, biologii ogólnej i przede wszystkim z florystyki i faunistyki. Do najważniejszych z tego okresu należy praca pt. „Chrząszcze Wielkopolski (1922) – będąca pierwszym wykazem wszystkich znanych gatunków tego regionu, a z botaniki „Przyczynek do znajomości mykoflory Poznania i okolicy” (1930) oraz „Przybysze i przybłędy w roślinności Poznania” (1931), w której jako pierwszy wykazał szereg zawleczonych, a dotychczas nie notowanych roślin. Jego dotychczasowe osiągnięcia naukowe znalazły uznanie Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie, która w 1924 r. wybrała go na członka Komisji Fizjograficznej, a w 1927 na członka Komisji Geograficznej PAU. Do wybuchu drugiej wojny światowej, pod wpływem prof. dra Adama Wodziczki (1887 – 1948) zbierał i opracowywał materiały przyrodnicze z terenu okolic Puszczykowa i Osowej Góry. Stał się obok niego najgorętszym propagatorem idei ochrony tego terenu i utworzenia Wielkopolskiego Parku Narodowego. W okresie 1931 – 1939 ogłosił ponad 30 publikacji, w tym dwie w nowej serii wydawnictw PTPN, a mianowicie „Prace monograficzne nad przyrodą Wielkopolskiego Parku Narodowego pod Poznaniem” (1939). Powrócił również do tematyki folkloru kujawskiego. W latach okupacji hitlerowskiej został usunięty z własnego mieszkania, co spowodowało częściowe zniszczenie jego zbiorów przyrodniczych i zmuszony był przez okupanta do pracy fizycznej w szkołach niemieckich w Poznaniu. Również w okresie powojennym musiał pracować zarobkowo. Był wykładowcą w Miejskim Liceum Handlowym (1946 – 1947), a od 1947 r. pracował

na stanowisku pomocniczego pracownika naukowego w Ogrodzie Botanicznym Uniwersytetu Poznańskiego. W 1958 roku, w wieku 80 lat przeszedł po raz wtóry na emeryturę. Od 1947 r. zaczął wydawać kolejne monografie i prace dotyczące przyrody Wielkopolski i przyszłego parku narodowego, którego był największym znawcą. W sumie ogłosił 8 prac monograficznych na 25 pozycji wydawniczych w okresie powojennym, z których najcenniejszą jest „Wykaz roślin naczyniowych w Wielkopolsce dotąd stwierdzonych” (1951). To pierwsze pełne zestawienie flory tego regionu obejmujące 1287 gatunków roślin. Mimo podeszłego wieku pracował dalej społecznie, głównie na terenie Wielkopolskiego Parku Narodowego. Uratował i spolszczył plastyczną mapę Parku oraz jako pierwszy po wojnie wytyczył szlaki turystyczne. Już pod koniec życia w 1966 roku przekazał dla PTPN za pośrednictwem doc. Heleny Szafran (1888 – 1969) „Zielnik Elizy Orzeszkowej”, własnoręcznie przez tą pisarkę wykonany, a uznany za zaginiony w czasie okupacji. Został też uwieczniony w naukach biologicznych w nazwach gatunkowych pleśniaka *Penicillium szulczewskii* K. M. Zalessky (1927) i gąsienicznika *Cryptus szulczewskii* Torka (1939). Był odznaczony: Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski (1957), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1957), Odznaką Honorową Za Zasługi w Rozwoju Województwa Poznańskiego, Złotą Odznaką Honorową Ligi Ochrony Przyrody, Złotą Odznaką PTTK. Zmarł 13 marca 1969 r. w szpitalu w Kościanie, pochowany został na cmentarzu parafialnym w Puszczykowie. Był dwukrotnie żonaty. Z pierwszego małżeństwa, zawartego 23 października 1903 r. z Jadwigą z domu Stranz (zm. w 1918 r.),

miał trzy córki: Janinę (ur. 1905), Stefanię (ur. 1907), Aurelię (ur. 1908) oraz syna Donata (1910 – 1926). Powtórnie ożenił się w maju 1921 r. z Marią Skoraczewską (zm. w 1965 r.), pochodzącą ze znanego w Wielkopolsce rodu leśników. Z tego związku nie miał dzieci. Ogółem ogłosił drukiem ponad 200 prac z zakresu botaniki, zoologii (najwięcej z entomologii) i etnografii dotyczących Wielkopolski i Kujaw a także innych regionów kraju. Część jego spuścizny naukowej została zgromadzona w Archiwum PAN Oddział w Poznaniu (sygn. P. III – 81). W 1996 roku w Poznaniu pod redakcją Wojciecha Łysiaka ukazała się jego największa publikacja etnograficzna – „Pieśń bez końca: zbiór tekstów folklorystyczno – etnograficznych”. W Zbiorach Przyrodniczych Wydziału Biologii UAM w Zielniku Zakładu Taksonomii Roślin znajdują się teczki wykonane i opisane ręcznie przez niego, zawierające zasuszone okazy roślin i grzybów z terenu Wielkopolski i Kujaw. Jego nazwiskiem została nazwana Izba Kujawska z siedzibą w Szkole Podstawowej im. A. A. Michelsona w Strzelnie, jedna z ulic w Strzelnie, szlak turystyczny prowadzący traktem leśnym z Przyjezierza do Miradza, zaś rok 2009, w 130. rocznicę urodzin tego wybitnego Kujawianina, na mocy uchwały Rady Miejskiej Strzelna był „Rokiem Jerzego Wojciecha Szulczewskiego”. Również w Ciencisku, miejscu jego urodzenia, 23 kwietnia 2010 roku, odbyła się uroczystość odsłonięcia tablicy pamiątkowej, która zostanie umieszczona na stałe na miejscowym Domu Strazaka.

Sza.[Szafran H.] Na 80 – tą rocznicę urodzin prof. J. W. Szulczewskiego, zasłużonego badacza przyrody Wielkopolski, [w:] Przyroda Pol. zach.

3 (1959) 1960, nr1/2 (7/8) s. 194 – 202; *Słownik biologów polskich. Red. Stanisław Feliksiak, PWN, Warszawa 1987, s. 531 – 532; Andrzej Dzieczkowski, Szulczewski Jerzy Wojciech (1879 – 1969), [W:] Wielkopolski słownik biograficzny, PWN, Warszawa – Poznań 1981, s. 746; A. Dzieczkowski, Jerzy Wojciech Szulczewski. Kujawsko – wielkopolski etnograf, fizjograf i pedagog 1879 – 1969, Strzelno 1977; A. Dzieczkowski, Z żałobnej karty: Jerzy Wojciech Szulczewski [fizjograf, etnograf, nauczyciel], Kronika Miasta Poznania, Poznań, 1970 nr 3, s.125 – 129; A.Dzieczkowski, Kronika żałobna: Jerzy Wojciech Szulczewski 1879 – 1969. Chrońmy Przyr. Ojcz., Kraków 27 (1971), 3, s. 35 – 37; Aleksander Wróblewski, Kronika: Jerzy Wojciech Szulczewski (1879 – 1969). Pol. Pismo ent., Wrocław, 40 (1970), 1 s. 211 – 216; Wojciech Łysiak, O potrzebie wydania prac etnograficzno – folklorystycznych Jerzego Wojciecha Szulczewskiego, Kronika Wielkopolski, Poznań, 1992 nr 4, s. 42 – 49; Pieśń bez końca: zbiór tekstów folklorystyczno – etnograficznych/ Jerzy Wojciech Szulczewski; pod red Wojciecha Łysiaka, PSO, Poznań 1996, (8), 445 s.*

Seweryn Grobelny

Szymański Franciszek (1900 –?), urodził się w Dopiewie. Ukończył szkołę powszechną w rodzinnej miejscowości, później pracował jako robotnik. W styczniu 1919 roku wstąpił do oddziału powstańczego zorganizowanego przez podporucznika Andrzeja Kopę w Dopiewie. Brał udział w walkach pod Zbąszyniem, Nakłem i Rynarzewem. Następnie w szeregach 10 Pułku Strzelców Wielkopolskich walczył w wojnie polsko – rosyjskiej w 1920 roku. Po zwolnieniu z wojska mieszkał

w Żabikowie. Od 17 stycznia 1932 r. był członkiem Związku Weteranów Powstań Narodowych RP 1914 – 1919, koło w Żabikowie; następnie należał do Związku Powstańców Wielkopolskich 1918 – 1919, Koło w Żabikowie. 28 listopada 1938 r. wystąpił ze ZPW. Był odznaczony Medalem za Wojnę 1918 – 1921. Dalsze losy nieznane.

Andrzej Kopa, Udział powiatu zachodnio – poznańskiego w Powstaniu Wielkopolskim 1918/1919, Poznań 1928, s. 14; Robert Wrzesiński, Szymański Franciszek (1900 –?), (w:) Lubonianie w Powstaniu Wielkopolskim z biogramami uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918 – 1919, red. P. Ruszkowski, J. Karwat, Luboń 2009, s. 277; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 111.

Eligiusz Tomkowiak

Szymczak Antoni (1899 - 1993), ksiądz, powstaniec. Urodził się Wanne, w Westfalii, jako syn Józefa, górnika i Magdaleny Raychowicz. Po śmierci ojca wskutek wypadku w kopalni, powrócił z matką do Polski. Nauki pobierał w progimnazjum w Grodzisku Wlkp., a następnie (od 1916 r.) w gimnazjum Fryderyka Wilhelma w Pozna-

niu. 21 lutego 1918 r. został powołany do wojska pruskiego. Najpierw służył II Rekruten Depot Ersatz Batl. Fussartl Regiment 23 w Sołaczu, skąd został wysłany na front zachodni – francuski (2 Garder Reser. Fussartl. Regiment 6 Batterie). Po zakończeniu wojny wrócił do Poznania, wstąpił do Polskiej Organizacji Wojskowej, uczestniczył w walkach powstańczych, co następująco opisuje we wspomnieniach: *Dnia 21 listopada 1918 roku ochotniczo wstąpiłem do II kompanii straży bezpieczeństwa, zakwaterowanej w forcie św. Rocha. Do chwili wybuchu powstania kompania, rekrutująca się wyłącznie z Polaków byłych żołnierzy niemieckich pełniła służbę wartowniczą obiektów wojskowych i zdobywała obiekty z bronią i amunicją strzeżone przez oddziały, rekrutujące się wyłącznie z żołnierzy Niemców, np. odebranie z nocnej akcji składnicy amunicji w lesie pod Główną, w której brałem czynny udział. W dniu przyjazdu alianckiej Komisji Wojskowej i Paderewskiego i przejazdu z dworca do hotelu Bazar, należałem do eskorty przy powozie Paderewskiego. W dniu wybuchu powstania, dnia 27 grudnia, wyruszyłem z kompanią z fortu św. Rocha przez Groblę, Stary Rynek, ulicą Paderewskiego, w celu obsadzenia Zamku i ochrony siedziby Naczelnej Rady Ludowej. Z placu Wolności spod pomnika Wilhelma otrzymaliśmy pierwsze strzały z kulomiotu. Ulicą Marcinkowskiego i św. Marcin posuwaliśmy się do Zamku. Kompanię prowadzili ppor. Krauze i Mann. Tutaj ostrzelano nas ogniem z kulomiotu z przeciwległego gmachu Dyrekcji Poczty. Zamek został obsadzony. Mnie przypadł posterunek przy Naczelnej Radzie Ludowej. W nocy nasz posterunek rozbroił marszerującą ulicą kolumnę żołnierzy niemieckich z 6 pułku grenadierów. W czasie trwania powstania brałem udział we*

Antoni
Szymczak

wszystkich akcjach, które wywiązywały się np. przy rozbijaniu Niemców na dworcach, przy eskortowaniu na dworzec 6 pułku grenadierów z koszar.

W 1919 wystąpił z wojska dla ukończenia nauki, jednakże wrócił do armii i walczył z bolszewikami. Maturę zdał w 1920 r. i wstąpił do Seminarium Duchownego w Poznaniu. Studia seminaryjne odbywał w Poznaniu i Gnieźnie w latach 1920–1924. Świecenia kapłańskie przyjął. 16 listopada 1924 r. Pracował na wikariatach we we Lwówku – od stycznia 1925, Opalenicy – od sierpnia 1925, Buku – od grudnia 1929, administratorem: w Wyszynach – od lipca 1931, Chojnie nad Wartą – od stycznia 1933 i wikariuszem w Czempiniu – od lipca 1936. Podczas pobytu na wikariacie w Opalenicy kierował pracą Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej, był też założycielem (1929) i patronem Stowarzyszenia Młodych Polek – Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej. Wiadomo też, że 22 stycznia 1927 r. brał udział w zebraniu założycielskim Towarzystwa Młodzieży w Troszcznie. Katolickim organizacjom młodzieżowym patronował także podczas pobytu na wikariacie w Buku. Politycznie wspierał narodową demokrację, był zdecydowanym wrogiem marszałka Piłsudskiego, czemu niejednokrotnie publicznie dawał wyraz. Jak zanotował burmistrz Opalenicy Andrzej Duda w związku z obchodem imienin pana Marszałka przekonywał prezesów kilku towarzystw, że:.... *Piłsudski jest kalwinem i że wobec tego żaden katolik powągać go nie powinien...* W opinii władz powiatowych był uważany za... *jednego z wybitniejszych działaczy Stronnictwa Narodowego*. Podczas pobytu w Chodzieży aktywnie pracował w Akcji Katolickiej. W 1939 aresztowany przez Gestapo jako powstaniec i został przesiedlony w marcu 1940 wraz

z matką (która także brała udział w powstaniu i była odznaczona Medalem Niepodległości) do GG. Jak zanotował w wspomnieniach, *...po wybuchu wojny:.... dnia 23 grudnia 1939 razem z moją matką jako powstaniec zostałem aresztowany przez gestapo i doprowadzony do Domu Żołnierza. Matkę moją aresztowano za to, że w czasie powstania, pracując na cytadeli, poinformowała polskie władze o tym, że Niemcy mają zamiar wysadzić w powietrze cytadelę. Za czyn ten została matka moja odznaczona przez Radę Ludową Miasta Poznania krzyżem pamiątkowym, a zarządzeniem Pana Prezydenta Rzeczypospolitej Polski z dnia 20.07.1932 r. odznaczona „Medalem Niepodległości”. Naprawdę, tylko cudem wyszliśmy wtedy z Domu Żołnierza. Dnia 9 marca 1940 roku zostaliśmy wysiedleni do tzw. Generalnej Gubernii, do Sanoka. Na wysiedleniu w sanockim pracowałem jako katecheta w polskich szkołach w Bukowcu, Nowotańcu i Nadolanach. Po wyzwoleniu przez armię sowiecką za zgodą władz polskich i sowieckich założyłem w Sanoku „Polski Związek Zachodni”, dnia 26 lutego 1945 roku, którego wiceprzewodniczącym byłem do dnia wyjazdu do Poznania – 21 marca 1945 roku. Po powrocie do macierzystej archidiecezji został administratorem: Wytomyśla – od marca 1945, Olszowy – od października 1946, Sędzin – od sierpnia 1947 i Skórzewa od 15 marca 1950. W Skórzewie przebywał do 1969 roku, kiedy to w lipcu przeszedł w stan spoczynku. Zamieszkał w Poznaniu przy parafii św. Jano Bosko na Winoградach, gdzie jeszcze jako emeryt odprawiał Msze św. i nabożeństwa. W 1974 obchodził złoty jubileusz kapłaństwa. Zmarł w Poznaniu 8 sierpnia 1993 r. w 69 roku kapłaństwa i 94 roku życia jako najstarszy ówczesnie kapłan Archidiecezji Poznańskiej. Rozkazem*

D. O. K. VII nr 66 z dnia 5 grudnia 1928 roku otrzymał *Medal Pamiątkowy za wojnę 1918/21*, był też odznaczony medalem *Polska Swemu Obrońcy 1918/1919* i *Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym* (nadany 16 III 1973 r.), posiadał stopień porucznika WP.

Archiwum Państwowe w Poznaniu, Starostwo Powiatowe Grodzisk 16, s. 299, 302-304, 21, s. 18-31 22 s. 55; Starostwo Powiatowe Nowy Tomysl 255, s. 13-14; Urząd Wojewódzki Poznański 164, s. 109; „Miesięcznik Kościelny Archidiecezji Poznańskiej”, R. XLV: 1994, nr 9 s. 367-368 (nekrolog autorstwa ks. Adama Pawłowskiego); A. Szymczak, Jeden z ostatnich, „Przewodnik Katolicki” 1993 nr 12, s. 3; „Orędownik Grodziski” 1926 nr 96, 1929 nr 3, 89, 96, 102, 103, 1930 nr 68; „Miesięcznik Kościelny Archidiecezji Poznańskiej” 1946, s. 193, 1947 s. 161, 132, 1950 s. 53; Rocznik Archidiecezji Poznańskiej na Rok Tysiąclecia, Poznań 1968, s. 136; Kronika Szkoły Powszechniej w Troszyczynie (zbiory autora); Relacja Heleny Adamczak (Różyciej) z Opalenicy w zbiorach autora

Bogumił Wojcieszak

Talarczyk Franciszek (1897 – 1951). Urodzony 2 stycznia 1897 r. w Budach pow. Krotoszyn, był synem rolnika Józefa T. i Elżbiety z Szulców. W Krotoszynie ukończył szkołę powszechną, nast. uczęszczał do gimnazjum polskiego w Ostrowie Wlkp. Był stypendystą Tow. Naukowej Pomocy im. K. Marcinkowskiego, należał do Tow. Tomasza Zana. Zaangażowany w miejscowym klubie sportowym „Vennetia”. W marcu 1916 r., jako uczeń niższej primy, zmobilizowany, służył w artylerii. Walczył na froncie zachodnim, w stopniu podoficera. Na wieść

o wybuchu powstania w Wielkopolsce zdezerterował i wrócił w rodzinne strony. Początkowo służył w Straży Ludowej, a nast. jako sierżant, został dowódcą kompanii rozdrażewskiej, która weszła w skład 12 pułku strzelców wlkp. Walczył o wyzwolenie Krotoszyna, Zdun, Borowic i Hochliny, a między 21 stycznia i 16 kwietnia 1919 r. dowodził plutonem 3. p. artylerii polowej wlkp. pod Lwówkiem, Kwilczem i w walkach o wyzwolenie Międzychodu. W końcu 1919 r. wyruszył z 17 pał. na front wschodni; dowodził kolejno bateriami 7, 8 i 9. Po zakończeniu wojny polsko – bolszewickiej w stopniu kapitana (ze starszeństwem z dn. 1 lipca 1923 r.) przeniesiony do Kalisza z zadaniem udziału w formowaniu 25 pułku artylerii lekkiej. Wrócił do Biedruska w składzie III dywizjonu 17 p. a. l. Wydzielony dywizjon tego pułku stacjonował w Ostrowie Wlkp. W latach 1930 – 1935 dowodził baterią szkolną w Szkole Podchorążych Rezerwy Artylerii we Włodzimierzu Wołyńskim, w 1935 r. awansowany do stopnia majora z przydziałem na stanowisko II – go zastępcy dowódcy 23 pułku artylerii lekkiej w Będzinie. 31 sierpnia 1939 r. skierowany na stanowisko d – cy II. dyonu 65 pułku artylerii lekkiej 55 Dywizji Piechoty Rezerw wchodzących w skład Grupy Operacyjnej „Śląsk” Armii Kraków. 19 września 1939 r. ranny w nogę w walkach pod Aleksandrowem, z ocalałą baterią starał się prze-

Franciszek
Talarczyk

drzeć z okrażenia w kierunku Lwowa, później Borysławia i Nowego Sącza. Mimo odniesionej rany, kierując ogniem na wprost, w rejonie Rawy Ruskiej wyprowadził baterię z okrażenia. 29 września 1939 r., po całkowitym wyczerpaniu amunicji, dostał się do niemieckiej niewoli. Przebywał w obozach oflag II B Choszczno (Arnswalde) i oflag II D Borne Sulinowo (Grossborn). Podczas pobytu w obozie prowadził tajne kursy dla oficerów artylerii, organizował też sprzęt dla konstruowania odbiorników radiowych. Po oswobodzeniu obozu przez I Armię W. P. wstąpił do Wojska Polskiego, był m. in. z – cą dowódcy pułku ds. liniowych 21 Zapasowego Pułku Artylerii. Następnie dowódca 82 Warszawskiego Pułku Artylerii Rezerwy Naczelnego Dowódcy WP i równocześnie dowódca garnizonu Tomaszów Mazowiecki – w stopniu podpułkownika. Był dowódcą artylerii 1 Warszawskiej Dywizji Piechoty im. T. Kościuszki, dowódcą artylerii Okręgu Wojskowego nr III w Poznaniu i w stopniu pułkownika dowódcą artylerii 2 Korpusu Armijnego. Zmarł 5 kwietnia 1951 r. w Poznaniu, spoczywa na Cmentarzu Garnizonowym Poznań – Cytadela. Odznaczony m. in. Orderem Virtuti Militari V kl. (DK 1403, 1967), Krzyżem Walecznych, Medalem Niepodległości, Złotym i Srebrnym Krzyżami Zasługi, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (pośm.). W 1925 r. zawarł związek małżeński z Marią Kluczyńską; syn Zdzisław (ur. 1927).

Roczniki Oficerskie: 1924, s. 684 (25 pap), 1928 s. 399 (25 pap), 1932, s. 187, 816; W. Steblik, *Walki Armii „Kraków” w odwrocie znad Nidy i Dunajca nad San 8 – 13.9.1939 r.* „WPH” 1970 nr 2, s. 181 (fot.); K.L. Galster, *Księga pamiątkowa artylerii*

polskiej 1914 – 1939. Londyn 1975; dokumentacja rodzinna, informacje wnuczki, Małgorzaty Talarczyk.

Marek Rezler

Teski Józef (1899 – 1975), urodził się 26 maja 1899 roku w Poznaniu, w rodzinie rzeźnika Joachima i Florentyny z domu Obst. Ukończył szkołę wydziałową. W marcu 1915 roku rozpoczął naukę w zawodzie ślusarsko – samochodowym w Firmie Benz i S – ka w Poznaniu, którą ukończył w sierpniu 1918 roku i pracował w tej firmie jako monter do chwili wybuchu Powstania Wielkopolskiego. 27 grudnia 1918 roku ochotniczo wstąpił do oddziałów powstańczych i brał m. in. w walkach o zdobycie lotniska w Ławicy k. Poznania. Później przydzielony został do 3 Kompanii Wartowniczej (Fort Prittwitz) i pod dowództwem podporucznika Lewickiego pełnił służbę wartowniczą przy składach amunicji. W lutym przeniesiony został do batalionu porucznika Hądzlika, z którym wysłany został na front zachodni Powstania Wielkopolskiego w okolice Kopanicy, Wielkiego Grójca i Nowej Wsi. Następnie batalion wszedł w skład 7 Pułku Strzelców Wielkopolskich w Pniewach. W 1920 roku przeniesiony został do 30 Brygady Strzelców Wielkopolskich i wkrótce został kierownicą generała Władysława Junga. Brał udział w wojnie z Rosjanami. Do

Józef
Teski

rezerwy zwolniony został w listopadzie 1921 roku. Od lutego 1922 roku do 1927 roku pracował w Firmie Wacław Żarnowski i S – ka w Poznaniu, jako szofer mechanik. Później, do 1928 roku pracował w tym samym charakterze w Centrali Przemysłu Rzeźniczego w Poznaniu. W latach 1928 – 1929 był zatrudniony w Firmie Autobruch. Od 1939 roku do sierpnia 1939 roku pracował w charakterze samodzielnego taksówkarza. W sierpniu 1939 roku został zmobilizowany i brał udział w walkach z Niemcami. Po zakończeniu działań wojennych w niewoli niemieckiej, przebywał m. in. w obozie w Kaisersteinbruch koło Linzu w Austrii (Stalag XVII a). W niewoli przebywał do marca 1940 roku. Po powrocie z niewoli, od lipca 1940 roku podjął pracę jako monter samochodowy w Zarządzie Budowy Dróg Reichsstrassenbaumamt w Poznaniu. Po zakończeniu II wojny światowej pracował w Miejskim Przedsiębiorstwie Wodociągów i Kanalizacji w Poznaniu. Na emeryturę przeszedł 30 kwietnia 1964 roku. Zmarł 16 kwietnia 1975 roku w Poznaniu i pochowany został na Cmentarzu Komunalnym na Miłostowie (pole 34, kwatera 3, rząd 10, grób nr 3). Odznaczony był Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1975), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1959) i Medalem Zwycięstwa i Wolności (1975). Od 21 lipca 1934 roku żonaty z Franciszką Żarnowska, którą miał dwie córki: Elżbietę Łucję (ur. 1935), inżyniera i Aleksandrę Teresę (ur. 1938), ekonomistkę.

Dokumenty i pamiątki ze zbiorów rodziny.

Elżbieta Teska, Aleksandra Teska

Tomczak Walenty (1899 – 1973), urodził się 7 lutego 1899 roku w Murzynowie Kościelnym (powiat Środa Wielkopolska), jako syn obuwnika Wojciecha i Agnieszki z domu Wojciechowska. Po ukończeniu szkoły powszechnej pracował w gospodarstwie rodziców. Od 1916 roku rozpoczął naukę zawodu ślusarza. W 1917 roku został powołany do armii pruskiej i walczył na froncie zachodnim we Francji. Po zakończeniu I wojny światowej, w styczniu 1919 roku wrócił do domu. 2 lutego 1919 roku ochotniczo wstąpił do oddziałów powstańczych, został przydzielony do III szwadronu 1 Pułku Strzelców Wielkopolskich (późniejszy 15 Pułk Ułanów Poznańskich). Walczył pod Miejską Górką, Sarnową i Rawiczem. Później został wysłany ze swoim oddziałem na front północny w okolicy Kcyni i Szubina. Brał udział w walkach z na froncie ukraińskim w okolicach Lwowa. Z wojska został zwolniony 23 marca 1920 roku. 1 czerwca 1920 roku rozpoczął pracę jako tele – monter w Urzędzie Pocht i Telefonów. Od 1933 do 1939 roku zatrudniony był jako monter na pocztowym posterunku technicznym w Agencji Pocztowo – Telefonicznej w Dopiewie. Podczas okupacji niemieckiej pracował jako listonosz w Dopiewie. Wykorzystując swoje stanowisko, pomagał Polakom w przesyłaniu pieniędzy i paczek żywnościowych (w tym wywiezionym na roboty do Niemiec). W 1944 roku został aresztowany przez Gestapo i po przesłuchaniach w Domu Żołnierza, 13 października 1944 roku został osadzony w obozie w Żabikowie jako więzień polityczny. Po wyzwoleniu wrócił do Dopiewa i podjął pracę w miejscowym Urzędzie Pocztowym. Na emeryturę przeszedł w 1959 roku. W okresie międzywojennym (w latach 1933 – 1939) był członkiem Związku

Powstańców Wielkopolskich, później Związku Weteranów Powstań Narodowych 1914 – 1919. Od 18 czerwca 1957 roku był członkiem ZBoWiD – u Koło w Dopiewie; pełnił funkcję wiceprezesa (od 28 marca 1971 roku) i prezesa (od 18 lutego 1973 roku). Za udział w Powstaniu Wielkopolskim 24 czerwca 1972 roku awansowany na stopień podporucznika Wojska Polskiego. Odznaczony był Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1959), Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918 – 1921, Brązowym Medalem Za Długoletnią Służbę (1939). W 1921 roku zawarł związek małżeński z Franciszką Staszewska (1903 – 1993). Z małżeństwa tego urodziło się pięćoro dzieci: Joanna (22 września 1922 – 21 września 2007) zamężna Lichota; Martyna (ur. 15 stycznia 1925) zamężna Kaczmarek; Irena (ur. 13 października 1926) zamężna Blachnierek; Maria (ur. 12 marca 1928) zamężna Bręk i Kazimierz (6 lutego 1933 – 18 listopada 1996). Zmarł 16 lipca 1973 roku w Dopiewie i został pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym.

Informacje i dokumenty rodzinne udostępnione przez Zofię Bręk z Poznania; Archiwum Związku Kombatanów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło w Dopiewie; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościński Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 112 – 113.

Eligiusz Tomkowiak

Tomkowiak Teodor (1883 – 1961), urodził się 29 października 1883 roku

w Wysoczce (gmina Buk, powiat Poznań) jako syn administratora prywatnego majątku Piotra i Marianny z domu Galas. Ukończył szkołę powszechną, później terminował w zawodzie rzeźnika. Od października 1905 do września 1907 roku służył w armii pruskiej w 8 Przybocznym Pułku Grenadierów im. Króla Fryderyka Wilhelma III (1 Brandenburski) we Frankfurcie nad Odrą. Po zwolnieniu z wojska pracował w wyuczonym zawodzie. Od lutego 1912 roku mieszkał w Dopiewie. Po wybuchu I wojny światowej, 2 sierpnia 1914 roku powołany do armii niemieckiej i wcielony do 4 Pułku Grenadierów Gwardii im. Królowej Augusty w Berlinie. Początkowo skierowany na front zachodni, walczył we Francji. W kwietniu 1915 roku wraz z Korpusem Gwardyjskim przesunięty z frontu zachodniego w okolice Gorlic i w maju tego roku brał udział w zwycięskiej Operacji Tarnowsko – Gorlickiej. 6 maja 1915 roku poważnie ranny został skierowany do szpitala polowego. Później leczony w szpitalach w Krakowie, Wrocławiu i w końcu trafił do szpitala w Poznaniu, gdzie był leczony operacyjnie przez doktora Ireneusza Wierzejewskiego. Po zakończeniu leczenia szpitalnego i miesięcznym urlopie zdrowotnym, ponownie skierowany na front zachodni. Uczestniczył w bitwie nad rzeką Sommą od 1 lipca do 18 listopada 1916 roku. Kontuzjowany na początku listopada 1916 roku

Teodor
Tomkowiak

przez kolejnych kilka miesięcy leczony w szpitalach na terenie Niemiec. Od kwietnia 1917 roku do końca wojny walczył na froncie zachodnim. Do domu mu wrócił w na początku grudnia 1918 roku i wraz z rodziną zamieszkał w Niepruszewie (gmina Buk). 2 stycznia 1919 roku ochotniczo wstąpił do Straży Ludowej w Buku. W szeregach kompanii bukowski Franciszka Szulca pełnił służbę wartowniczą i patrołową z Bronia w ręku na terenie miasta i gminy Buk. Ze służby wojskowej zwolniony w czerwcu 1919 roku. W okresie międzywojennym mieszkał w Niepruszewie i pracował w swoim zawodzie. Żona Józefa prowadziła sklep mięsno – wędliniarski. W październiku sklep został przez Niemców zlikwidowany, a Teodor Tomkowiak do końca wojny zajmował się transportem mleka od okolicznych niemieckich rolników do mleczarni w Buku. Po zakończeniu II wojny światowej utrzymywał siebie i rodzinę pracując w niewielkim gospodarstwie rolnym. Od listopada 1958 roku razem z żoną mieszkał u syna Bolesława w Fiałkowie (gmina Dopiewo). Za udział w I wojnie światowej odznaczony był pruskim Krzyżem Żelaznym II klasy. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim otrzymał Odznakę Za Waleczność Naczelnej Komendy Straży Ludowej. Od 6 lutego 1912 roku żonaty z Józefą Maćkowiak i miał dzieci: Helenę (6 stycznia 1913 – 12 marca 1935); Leona (1915 – 2006); Irenę (1918 – 1997) zamężna Jatczak; Stanisława (ur. 6 stycznia 1920); Gabrięłę (1922 – 2004) zamężna Pęcharzewska; Kazimierz (ur. 1924); Bolesław (1926 – 2007); Franciszek (1928 – 2008) i Grzegorz (1933 – 1949). Zmarł 18 stycznia 1961 roku w Fiałkowie i pochowany został na cmentarzu parafialnym w Dopiewie.

Archiwum Ministerstwa Obrony Narodowej Republiki Federalnej Niemiec (dawnego Ministerstwa Wojny z lat 1935 – 1938), dokumenty personalne (z 8 Przybocznego Pułku Grenadierów i 4 Pułku Grenadierów Gwardii), odznaczeniowe i leczenia w szpitalach wojennych (8/23/3476 – 4/24/4390 – 11 – 2008); Zaświadczenie Dowództwa Okręgu Korpusu Nr VII, Referat Historyczny nr 276 – I – 4988/39 z dnia 5 maja 1939 roku; Zaświadczenie wystawione przez Franciszka Szulca w czerwcu 1936 roku; dokumenty ze zbiorów rodziny; Kościński Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 113 – 114.

Eligiusz Tomkowiak

Trzeciński Adam (1899 – 1954), urodził się w Poznaniu 11 grudnia 1899 roku, jako syn kowala Andrzeja i Franciszki z domu Cykowiak. Ukończył szkołę powszechną, następnie terminował w zawodzie murarza. W 1917 roku powołany do armii pruskiej, brał udział w I wojnie światowej i walczył na froncie zachodnim we Francji. Po zakończeniu wojny, w grudniu 1918 roku wrócił do rodzinnego domu. 28 grudnia 1918 roku wstąpił ochotniczo do oddziału powstańczego zorganizowanego przez podporucznika Andrzeja Kopę w Dopiewie. Brał udział w zdobyciu stacji lotniczej w Ławicy koło Poznania. Później walczył pod Zbąszyniem. Następnie jego oddział został skierowany na Front Północny w okolice Nakła, Rynarzewa i Szubina. W czerwcu, razem z 10 Pułkiem Strzelców Wielkopolskich wyjechał na front ukraiński pod Lwów. Po powrocie do Wielkopolski uczestniczył w bojach pod Lesznem. Walczył też w wojnie polsko –

bolszewickiej 1920 roku na Wołyniu i pod Kijowem. Do rezerwy zwolniony został w 1921 roku. W okresie międzywojennym pracował jako murarz. Podczas II wojny światowej wywieziony na przymusowe roboty, pracował początkowo w Niemczech później w Austrii. Po powrocie z wojennej tułaczki pracował dorywczo i ciężko chorował. 29 maja 1922 roku w Słuszczu zawarł związek małżeński z Agnieszką Krych. Z małżeństwa tego urodziły się dzieci: Stanisław (15 kwietnia 1923 – 15 września 2001); Maria (26 grudnia 1924 – 15 września 1994); Kazimiera (15 stycznia 1927 – 1 października 2003); Zygmunt (ur. 21 grudnia 1932). Do śmierci mieszkał w Gołuskach. Zmarł 6 listopada 1954 roku w Kościanie.

Informacje i dokumenty przekazane przez Panią Bożenę Mikołajczak z Konarzewa; Kopa Andrzej, Udział powiatu zachodnio – poznańskiego w Powstaniu Wielkopolskim w roku 1918/1919, Poznań 1928, strona 22, pozycja 501; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 114 – 115.

Eligiusz Tomkowiak

Turek Andrzej (1900 –?), urodził się 31 października 1900 roku w Dopiewcu (powiat poznański) jako syn Feliksa i Jadwigi z domu Garczyńska. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Dopiewcu, pracował w gospodarstwie rolnym rodziców. 27 grudnia 1918 roku ochotniczo wstąpił do oddziałów powstańczych w Poznaniu. Brał udział w walkach pod Zdunami i Krotoszynem, gdzie został ranny. Po wyzdrowieniu, 26 stycznia 1919 roku wrócił do swojego oddziału i został przydzie-

lony do 1 Pułku Strzelców Wielkopolskich (późniejszy 55 pułk piechoty). 19 stycznia 1919 roku to dzień, w którym na czele pułku z rozkazu Głównego Dowódcy Sił Zbrojnych byłej Dzielnicy Pruskiej stanął pułkownik Daniel Konarzewski. Andrzej Turek razem ze swoją kompanią, krótko po zaprzysiężeniu pułku oraz wręczeniu mu ufundowanej przez miasto Poznań chorągwi bojowej, wyruszył pod dowództwem podpułkownika Gustawa Paszkiewicza w składzie Grupy Wielkopolskiej dowodzonej przez generała Daniela Konarzewskiego na odsiecz Lwowa; rozpoczęły się dni chwały, triumfu i sławy pułku. 15 marca 1919 roku wyładowany został pułk w Sądowej Wiszni, miasteczku położonym o 45 kilometrów na zachód od Lwowa, skąd o godzinie 5 – tej rano ruszył do natarcia. Uderzył i potężnym rozmachem zniósł od razu silnie ufortyfikowanego nieprzyjaciela, a 19 marca rozbił pierścień okalający Lwów, przy czym zadał Ukraińcom duże straty w zabitych, rannych i zdobytą znaczną ilość jeńców oraz sprzętu wojennego. Nie spoczywając na laurach, maszerował pułk dalej i przeszedł na linię Henrykówko – Gródek Jagielloński do walk pozycyjnych, które trwały cztery tygodnie, następnie uderzył powtórnie na Ukraińców i w dwudniowym zaciętym boju zdobył Glinnę – Nawajrę, a w dalszych bojach doszedł do linii obronnej na wschód od Lwowa. 25 maja 1919 roku wyruszył

Andrzej
Turek

pułk do wielkiej ofensywy i przyczynił się wybitnie do rozbicia głównych sił ukraińskich. Po zwycięstwie pod Lwowem i krótkim odpoczynku, wrócił pułk okryty sławą do Poznania. Po reorganizacji, uzupełnieniu swych stanów i uzbrojenia, wyruszył 29 lipca 1919 roku na front zachodni pod Leszno, gdzie stoczył szereg utarczek i potyczek z Niemcami. 8 października 1919 roku wyjechał z pułkiem na front wschodni do Bobrujska walczyć z Rosjanami. Z wojska został zwolniony w 1921 roku jako szeregowy. Po powrocie do domu pracował w gospodarstwie rolnym ojca, w Dopiewcu. W maju 1939 roku powołany do Obrony Narodowej. 24 sierpnia 1939 roku zmobilizowany, we wrześniu brał udział w Bitwie nad Bzurą. Ranny, 18 września 1939 roku został wzięty do niewoli niemieckiej pod Sochaczewem. Do 9 marca 1940 roku przebywał w różnych niemieckich szpitalach jenieckich (Stalag XA i XXIA). Z niewoli niemieckiej wrócił 9 sierpnia 1940 roku, jako trwale niezdolny do pracy. Po powrocie do Dopiewca pracował wraz z rodziną w swoim gospodarstwie rolnym. W 1972 roku przekazał gospodarstwo synowi. Odznaczony Odznaką Honorową Orlecia (1919).

Archiwum Związku Kombatanów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 115 – 116.

Eligiusz Tomkowiak

Turski Witold (1902 – 1970), urodził się 17 maja 1902 r. we Wrześni. W dzieciństwie duży wpływ na kształtowanie jego uczuć patriotycznych wy-

wierali rodzice oraz ciotka Leokadia Stankowska, która uczestniczyła w strajku szkolnym w 1905 r. we Wrześni. W 1918 r. przebywał w Inowrocławiu, gdzie uczył się zawodu fryzjerskiego. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego zaciągnął się w szeregi powstańców. Wstąpił do oddziału dowodzonego przez sierżanta Małeckiego. Po krótkim przeszkoleniu w zakresie posługiwania się bronią w dniach 2 – 6 stycznia 1919 r. uczestniczył w walkach o oswobodzenie Inowrocławia. Najpierw w zdobyciu budynku poczty, a następnie innych obiektów miejskich. Po drugiej wojnie światowej zamieszkał w Legnicy. Tam zmarł 12 lipca 1970 r.

Wspomnienia Powstańców Wielkopolskich zamieszkałych w Legnicy w 1966 r. (k. 31 i 1 mapa), Biblioteka PAN w Kórniku. Sygn. B. K. 12159. Dokumenty USC w Legnicy.

Czesław Kowalak

Undrych Jadwiga (1900 – 1980), urodzona 4 sierpnia 1900 roku w Gorzowie Wielkopolskim, jako córka Jana i Weroniki z domu Szwak. Rodzice zajmowali się żeglugą rzeczną, byli właścicielami dwóch barek (szkut) i trzech łodzi rybackich. Pochodziła z rodziny wielodzietnej, miała czterech braci i cztery siostry. Zimą 1918 roku mieszkała w Poznaniu, na barce zacu-

Jadwiga
Undrych

mowanej przy przeładowni rzecznej w okolicach mostu Chwaliszewskiego (Bolwerg). 27 grudnia 1918 roku brała udział w wiecu zorganizowanym przed Bazarem z okazji przyjazdu do Poznania Ignacego Paderewskiego. W nocy z 27 na 28 grudnia pomagała w przeprowadzie powstańców przez Wartę, w okolicach mostu chwaliszewskiego. Została przez pomyłkę ostrzelana przez patrol powstańczy, ponieważ powstańcy myśleli, że to przeprowadzają się żołnierze niemieccy. Jednym z uczestników patrolu był późniejszy mąż Jadwigi, Marian Kozłowski. Po śmierci ojca barki zostały sprzedane, a Jadwiga zamieszkała przy ulicy Wierzbowej 3. W 1924 roku zawarła związek małżeński z Marianem Kozłowskim. Z chwilą zawarcia małżeństwa zakończyła pracę zawodową w charakterze szwaczki i zajmowała się prowadzeniem domu. Urodziła troje dzieci: Władysława (ur. 1924), Teresę (ur. 1926) i Heliodora (ur. 1936). Nie należała do żadnych organizacji i nie udzielała się społecznie. Zmarła nagle 4 sierpnia 1980 roku. Pochowana została we wspólnym grobie z mężem na Cmentarzu Komunalnym na Junikowie (pole 19, rząd C, grób nr 6).

CAW, Odrzuc. 15.10.1935; dokumenty i pamiątki rodzinne.

Heliodor Kozłowski

Wachowiak Leon (1899 – 1970), urodził się 27 kwietnia 1899 roku w Sulmierzycach (powiat Krotoszyn), jako syn Ludwika i Franciszki Banasiewicz. W 1918 roku jako ochotnik wstąpił do oddziałów powstańczych w powiecie krotoszyńskim i brał udział w walkach z Niemcami na odcinku Odolanów – Sulmierzyce. Po zwolnieniu z wojska pracował jako mechanik

precyzyjny. W listopadzie 1939 roku aresztowany w Warszawie przez Gestapo, przez dwa lata przebywał na Pawiaku. Później do końca wojny był więziony w obozie koncentracyjnym w Gross – Rosen (numer obozowy 16897). Po zakończeniu II wojny światowej razem z rodziną zamieszkał w Dopiewcu. Od 11 listopada 1959 roku był członkiem ZBoWiD – u Koło Poznań Jeżyce. Był odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1959). 27 kwietnia 1925 roku w Poznaniu zawarł związek małżeński z Leokadią Heigelmann (28 listopada 1901 – 19 sierpnia 1974). Zmarł 19 stycznia 1970 roku w Dopiewcu i został pochowany na cmentarzu parafialnym w Dopiewie.

Archiwum Związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 116.

Eligiusz Tomkowiak

Walkowiak Feliks (1903 – 1939), urodził się 8 listopada 1903 roku w Środzie. Był synem urzędnika pocztowego Tomasza i Jadwigi z domu Czarna. Dzieciństwo spędził w domu rodzinnym wraz z 10 – ciergiem rodzeństwa. Uczęszczał do szkoły niemieckiej. Języka polskiego i historii

Feliks
Walkowiak

uczył się w domu od matki i starszego rodzeństwa. Był członkiem drużyny skautowej. Mając 16 lat wstąpił 28 grudnia 1918 roku w szeregi Powstańców Wielkopolskich do formowanego przed dr Ludwika Rządkowskiego batalionu średzkiego. 8 stycznia 1919 r. skierowany na front nad Notecią, walczył o Szubin. Brał udział w walkach na odcinku kcyńskim. Po przegrupowaniu w lutym 1919 r. wszedł w skład 8 Pułku Strzelców Wielkopolskich i uczestniczył w bitwach pod Paterkiem i Szubinem. W czerwcu 1919 r. przrzucony na front południowy do walk pod Krotoszynem. Latem, po uzupełnieniu składu 8 Pułku Strzelców Wielkopolskich przez ochotników z Pomorza przrzucony na front północny Czarnków – Chodzież, następnie skierowany na odcinek Budzyń – Sypniewo – Podstolice. Po krótkim odpoczynku (6–14 maja 1919 roku we Wrześni) i kolejnej reorganizacji, pod dowództwem p. por Feliksa Pomina stacjonował na odcinku Golejewo – Miejska Górka do stycznia 1920 r. 18 stycznia 1920 r. wraz z 62 pp i 2 szwadronem 15 Pułku Ułanów Poznańskich i 2 szwadronem 16 pułku ułanów, szosą na Wyrzysk podążył do Bydgoszczy tocząc potyczki z nieprzyjacielem. Awansowany do stopnia st. strzelca w składzie 62 pp brał udział w wojnie bolszewickiej. 6 maja 1920 r. z 15 Dywizją Piechoty skoncentrowaną na linii Brody – Krasne – Złoczów rozpoczął walki na Ukrainie. 8 maja 1920 r. brał udział w zajęciu Kijowa. 30 maja 1920 roku walczył nad Berezyną, później wycofany pod Warszawę. Po wojnie bolszewickiej stacjonował w Bydgoszczy. Od 2 czerwca do 28 czerwca 1930 r. odbywał ćwiczenia wojskowe w 58 pp. Nadrabiał zaległości w nauce prywatnie i na kursach. Został telegrafistą, następnie dyżurnym ruchu na stacji ko-

lejowej Nekla (trasa Warszawa – Poznań) W 1929 r. zawiera związek małżeński z Marianną Sobucką. Miał trzech synów; Kazimierz, Edward i Feliks. W okresie międzywojennym pełnił funkcję Prezesa koła Powstańców Wielkopolskich w Nekli (przynależnej do pow. średzkiego) będąc organizatorem państwowych uroczystości w wolnej Ojczyźnie. We wrześniu 1939 r. zwolniony ze służby wojskowej i odkomenderowany do pełnienia obowiązku zawiadowcy stacji Nekla. Rozstrzelany 20 października 1939 r. na Rynku w Kostrzynie Wlkp. Ekshumowany z dołów śmierci na cmentarz parafialny w Kostrzynie, gdzie spoczywa w alei Powstańców Wielkopolskich i ofiar II wojny światowej. Odznaczony Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918 – 1921 (1936). Synowie ufundowali Tablicę Pamiątkową umieszczoną w Poznaniu na Pomniku Państwa Polskiego.

Na podstawie materiałów i dokumentów rodzinnych.

Feliks Walkowiak

Wawrzyniak Jan (1896 – 1972), urodził się w Dopiewie 7 grudnia 1896 roku jako syn Józefa i Katarzyny. Ukończył szkołę średnią. Później pracował jako na stanowisku naczelnika poczty w okolicach Piły. Zorganizował w Wirach zebranie założycielskie Związku Weteranów Powstań Narodowych 1914 – 1919. Pełnił funkcję sekretarza tego koła w latach 1933 – 1939. Podczas okupacji hitlerowskiej przechowywał protokoły posiedzeń Zarządu i posiedzeń plenarnych Koła w Wirach Związku Powstań Narodowych 1914 – 1919. Był żonaty ze Stanisławą.

Mieloch Przemysław, Udział mieszkańców Gminy Komorniki w Powstaniu Wielkopolskim, Komorniki 2009, s. 71; zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 116.

Eligiusz Tomkowiak

Wegner Ignacy (1897 – 1992). Urodzony 30 stycznia 1907 r. w Łosińcu, był synem Józefa W., nauczyciela, i Marii z Szostaków. Po ukończeniu szkoły powszechnej i gimnazjum w Wągrowcu, a potem szkoły kadetów w Wołowie, służył zawodowo w armii niemieckiej, walczył m. in. na froncie wschodnim, w Prusach Wschodnich. W 1914 r. aspirant oficerski, w 1918 – zastępca oficera. 30 grudnia 1918 r. objął dowództwo oddziału powstańczego w Wągrowcu, a nast. kompanii budowniczej. 1 czerwca 1919 r. zweryfikowany w stopniu porucznika, uczestnik wojny polsko – bolszewickiej, był kilkakrotnie ranny, w latach 1921 – 1923 dowódca Okręgowego Zakładu Uzbrojenia nr 7 w Poznaniu. W maju 1925 przeniesiony do rezerwy w celu poratowania zdrowia, administrował majątkiem, ale od 13 maja 1926 r. ponownie w służbie czynnej. Był powiatowym komendantem wf i pw na powiaty szamotulski i międzychodzki, a w latach 1930–1939

komendantem OKU w Kaliszu, w stopniu kapitana; 31 lipca 1939 r. przeniesiony w stan spoczynku. We wrześniu 1939 r. zmobilizowany, służył w Grupie Operacyjnej we Włodzimierzu Wołyńskim, walczył pod Kobryniem i Kowlem. Uniknął niewoli, mieszkał w Grójcu. Przez kilka miesięcy 1940 r. więziony na zamku lubelskim. 30 marca 1945 r. objął stanowisko kierownika Wydziału Wojskowego UW w Poznaniu, w maju t. r. oddelegowany do Gorzowa Wlkp, był kierownikiem Wydziału Wojskowego w Zarządzie Miejskim i Starostwie Powiatowym, działał w Komisji Osadników Wojskowych i w Związku Inwalidów Wojennych. W 1968 r. przeszedł na emeryturę. Aktywny w miejscowym środowisku b. uczestników powstania wlkp. założył koło Związku Powstańców Wielkopolskich, liczące 143 członków (wszystkich ich przeżył), troszczył się o upamiętnienie powstania i uczestników walk z lat 1918 – 1919. W 1972 r. awansowany na majora, w 1983 – podpułkownika, w 1990 – pułkownika. Odznaczony m. in. Orderem Odrodzenia Polski 5 (1968), 4 (1978) i 3 klasy (1983), Krzyżem Walecznych, Krzyżem Niepodległości (1937), Srebrnym Krzyżem Zasługi (1926). Zmarł 15 listopada 1992 r. w Gorzowie, spoczywa na miejscowym cmentarzu komunalnym.

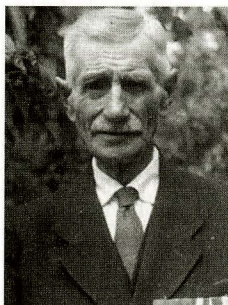
J. Zysnarski, Encyklopedia Gorzowa. Gorzów Wlkp., 2008, s. 669 – 670 (fot).

Marek Rezler

Wendland Franciszek (1886 –?), urodził się 5 stycznia 1886 roku w Atanazinie (powiat Chodzież). Syn Jana. W 1906 roku został powołany do armii pruskiej, służył w piechocie do 1908 roku. Po wybuchu I wojny

Ignacy
Wegner

Franciszek
Wendland

światowej wcielony do armii niemieckiej walczył na froncie zachodnim. Po powrocie do Polski, ochotniczo wstąpił do oddziału powstańczego i walczył na froncie północnym w stopniu sierżanta. Później brał udział w rewindykacji Pomorza. W okresie międzywojennym oraz podczas okupacji hitlerowskiej pracował w Trzcielinie jako kierownik krochmalni. Krochmalnia ta była jedną z większych i najlepszą w powiecie poznańskim. Przed 1939 rokiem był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich. Podczas II wojny światowej Franciszek Wendland część krochmalu przekazywał nielegalnie Polakom, z okolicznych miejscowości. Należał do ZBoWiD – u. Odznaczony był Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958), Medalem Pamiątkowym Za wojnę 1918 – 1921, Odznaką Frontu Pomorskiego i Odznaką Powstańca Broni Związku Powstańców Wielkopolskich. Żonaty z Joanną Gierzyga. Zmarł w Stęszewie i został pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym.

Informacje i dokumenty Krzysztofa Adamczaka z Dopiewa; Archiwum Związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Bio-

graficzny, Dopiewo 2010, s. 116 – 117.

Eligiusz Tomkowiak

Wendland Joanna (1889 – 1968), urodziła się 21 sierpnia 1889 roku w Szubinie. Córka Piotra. Podczas Po-

Joanna
Wendland

wstania Wielkopolskiego 1918 – 1919 pełniła funkcje sanitariuszki podczas walk w okolicach Szubina. W okresie międzywojennym mieszkała w Trzcielinie. Odznaczona była Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1964). Jej mężem był Franciszek Wendland. Zmarła 18 marca 1968 roku w Trzcielinie i jest pochowana na cmentarzu parafialnym w Stęszewie.

Informacje i dokumenty Krzysztofa Adamczaka z Dopiewa; Archiwum Związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 117.

Eligiusz Tomkowiak

Wiciak Antoni (1903 – 1967), urodził się w Pałędziu 10 stycznia 1903 roku jako syn Stanisława i Anastazji z domu Skrzypczak. Ukończył szkołę powszechną w Dopiewcu. Jako ochot-

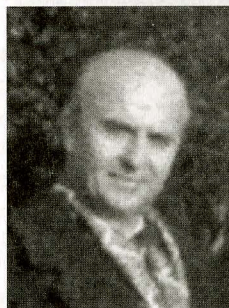
Antoni
Wiciak

nik wstąpił do oddziału powstańczego i brał udział w walkach pod Zbąszynem jako łącznik. W lutym 1919 roku wrócił do domu i pomagał ojcu w prowadzeniu gospodarstwa rolnego w Pałędziu. Później przejął to gospodarstwo po rodzicach. Był aktywnym działaczem społecznym. Należał do Polskiego Stronnictwa Ludowego. W okresie okupacji prześladowany przez hitlerowców, dwukrotnie aresztowany. Pozostał na swoim gospodarstwie do końca wojny. Pomagał więzionym w obozie jenieckim w Dopiewcu. Przeciwnik kolektywizacji, skazany przez sąd PRL w procesie pokazowym. Ciężko chory został zwolniony z więzienia. 23 listopada 1926 roku poślubił Helenę Roszak z Moraska koło Poznania. Z małżeństwa tego urodziło się siedmioro dzieci: Wanda Władysława, Teresa Urszula, Elżbieta Maria Alina (14 czerwca – 4 lipca 1931), Elżbieta Maria (3 kwietnia – 26 czerwca 1933), Hieronima Stanisława, Janusza Antoniego i Marię Gabrielę. Zmarł w Pałędziu 20 grudnia 1967 roku.

Informacje i dokumenty przekazane przez Wandę Rybską z Poznania; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 118.

Eligiusz Tomkowiak

Wiciak Józef (1898 – 1975), urodził się 27 lutego 1898 roku w Januszewicach (powiat Nowy Tomyśl), jako syn Jana i Katarzyny z domu Anioła. Po ukończeniu szkoły powszechnej pracował w rolnictwie. W 1916 roku został powołany do armii niemieckiej, wcielony do 54 Pułku Piechoty pruskiej i wysłany na front zachodni. W 1918 roku przyjechał na urlop do domu i na front już nie wrócił. Ochotniczo wstąpił do oddziałów powstańczych w Poznaniu i brał udział w zdobywaniu stacji lotniczej w Ławicy koło Poznania. Później został przydzielony do 3 kompanii 10 Pułku Strzelców Wielkopolskich, którego dowódcą był kapitan Andrzej Kopa z Trzcielina. Walczył pod Zbąszyniem. Następnie jego oddział został skierowany na Front Północny w okolicy Nakła, Rynarzewa i Szubina. W czerwcu, razem z pułkiem wyjechał na front ukraiński pod Lwów. Po powrocie do Wielkopolski uczestniczył w bojach pod Lesznem. Walczył też w wojnie polsko – bolszewickiej 1920 roku na Wołyniu i pod Kijowem. Do rezerwy zwolniony został w 7 lipca 1921 roku. Od 1924 roku pracował w firmie budowlanej Woźnicki w Poznaniu. Podczas II wojny światowej był zatrudniony w niemieckiej firmie budowlanej Praht w Poznaniu. Po wyzwoleniu, w latach 1945 – 1951 pracował w firmie Woźnicki, następnie w Miejskim Przedsiębiorstwie Robót Drogowych w Poznaniu. Na emerytu-

Józef
Wiciak

rę przeszedł w 1963 roku. 24 października 1969 roku wstąpił do ZBoWiD – u Koło w Dopiewie. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim, 24 czerwca 1972 roku mianowany na stopień podporucznika Wojska Polskiego. Odznaczony był Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1975), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1975) i Odznaką Honorową Miasta Poznania (1963). 7 lutego 1924 roku w Dopiewie zawarł związek małżeński ze Stanisławą Mazurek (26 września 1904 – 1 marca 1987) ze Skórzewa. Zmarł 9 października 1975 roku w Skórzewie i został pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym.

Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie, Odrzucone 31.01.1938; Archiwum Związku Kombatanów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 118 – 119.

Eligiusz Tomkowiak

Wiciak Ludwik (1893 – 1973), urodził się w 1893 roku w Palędziu jako syn Stanisława i Anastazji z domu Skrzypczak. Ukończył szkołę powszechną. Pracował w gospodarstwie

Ludwik
Wiciak

rolnym. W 1914 roku powołany do armii pruskiej brał udział w I wojnie światowej. Do Palędzia wrócił w grudniu 1918 roku. Ochotniczo wstąpił do oddziałów powstańczych w Poznaniu. Brał udział w walkach pod Zbąszyniem. Po zwolnieniu z wojska zakupił za pośrednictwem Banku Rolnego z Urzędu Ziemskiego gospodarstwo rolne o powierzchni 17 ha w Tomiczkach (gmina Stęszew). W 1939 roku wraz z rodziną uciekał z Tomiczek przez Niemcami. W 1940 roku wraz z rodziną i kilkoma innymi rolnikami z Tomiczek wysiedlony został na Lubelszczyznę. W 1942 roku dotarła do rodziny Wiciaków wiadomość księdza proboszcza Parafii Kępa Polska w okolicach Warszawy, że zwłoki 6 harcerzy z Poznania (w tym syn Henryk Wiciak), których Niemcy rozstrzelali 12 września 1939 roku i zakopali na miejscu morderstwa, zostały przeniesione na cmentarz parafialny. Po zakończeniu II wojny światowej w 1945 roku rodzina Wiciaków wróciła do Tomiczek i rozpoczęła pracę w swoim gospodarstwie rolnym. Był aktywnym członkiem Polskiego Stronnictwa Ludowego. Wielokrotnie szykanowany przez UB, kilkakrotnie aresztowany. Aktywny przeciwnik kolektywizacji. Był dwukrotnie żonaty. W 1921 roku ożenił się z Zofią Gryską (1897 – 1924), z którą miał dwóch synów: Henryka (urodzony w 1922 roku, rozstrzelany przez hitlerowców w 1939 roku) i Stanisława (ur. 1924). Ponownie zawarł związek małżeński w 1927 roku z Kazimierą z domu Bernaczyk, Z tego związku urodziło się dwoje dzieci: córka Eugenia (ur. 1928) i syn Zdzisław (ur. 1929). Zmarł 8 stycznia 1973 roku w Tomiczkach (gmina Stęszew, powiat poznański).

Informacje i dokumenty przekaza-

ne przez Wandę Rybską z Poznania; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 120.

Eligiusz Tomkowiak

Wiciak Stanisław (1895 – 1983), urodził się 19 kwietnia 1895 roku w Pałędziu jako syn Stanisława i Anastazji z domu Skrzypczak. Powołany do armii pruskiej w 1915 roku. W drodze na front zachorował i został umieszczony w szpitalu polowym, później wysłano go do szpitala w Berlinie. Po wyzdrowieniu został wysłany do Żagania, gdzie pełnił funkcję strażnika w tamtejszym obozie jenieckim. Następnie pilnował jeńców w majątku hrabiego Kurnatowskiego w Gościeszynie koło Wolsztyna. Następnie przebywał w szpitalach w Zgorzelcu i Legnicy oraz w sanatorium w Kowanówku koło Obornik. W listopadzie 1918 roku zwolniony z wojska z prawem do pobierania renty. Po powrocie do domu w Pałędziu, wspólnie z Ludwikiem Przybylskim z Pałędzia w grudniu 1918 roku wstąpił do Straży Ludowej w Poznaniu. Brał udział w walkach na ulicach Poznania, uczestniczył w zdobyciu stacji lotniczej w Ławicy koło Poznania. Później wyjechał na front pod Zbąszyń. W kwietniu razem ze swoją kompanią wyjechał na kilkudniowy odpoczynek do Wro-

Stanisław
Wiciak

nek. Od 4 maja 1919 roku jego kompania walczyła na froncie północnym pod Rynarzewem. Stanisław Wiciak pozostał w szpitalu we Wronkach. Po wyzdrowieniu znalazł się ponownie pod Zbąszyń. Od jesieni 1919 roku do stycznia 1920 roku przebywał na froncie pod Leszkiem. Z wojska został zwolniony w 1921 roku. Po zwolnieniu z wojska pracował na roli. Później nabył gospodarstwo rolne w Brzeznach Starych w powiecie wągrowieckim, gdzie gospodarował wraz z małżonką. Był członkiem Stronnictwa Ludowego i znanym działaczem społecznym. W okresie okupacji niemieckiej wysiedlony ze swojego gospodarstwa. Pracował jako robotnik. Wielokrotnie aresztowany przez hitlerowców, kilka razy był zakładnikiem. Pobity przez niemieckich policjantów, osiemnaście miesięcy spędził w szpitalu. Po zakończeniu II wojny światowej prześladowany przez komunistów, niesłusznie oskarżany. Zrehabilitowany w latach 70. XX wieku. Odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1975) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1970). 29 września 1926 roku poślubił Bolesławę Kozłowską (29 maja 1905 – 14 października 1991) z Pałędzia, z którą miał trzy córki: Georginę, Eleonorę i Alicję. Zmarł 18 lutego 1983 roku w Brzeźnie Starym (powiat Wągrowiec).

Informacje i dokumenty przekazane przez Wandę Rybską z Poznania; Wspomnienia Stanisława Wiciaka z okresu Powstania Wielkopolskiego, Brzezno Stare 1968, maszynopis; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 121 – 122.

Eligiusz Tomkowiak

Wieliński Antoni (1901 – 1976), urodził się 21 maja 1901 roku w Obrzycku (powiat Szamotuły) jako syn Marianny Wielińskiej. Ukończył szkołę powszechną. Później został urzędnikiem pocztowym. 9 stycznia 1919 roku wstąpił ochotniczo do oddziałów powstańczych i walczył w szeregach kompanii gostyńskiej. Później w szeregach 60 pp brał udział w walkach z Rosjanami na froncie wschodnim. Do rezerwy został zwolniony 11 stycznia 1921 roku. Po powrocie z wojny, podjął pracę w Urzędzie Pocztowym w Gostyniu Wielkopolskim. Od 1937 roku pracował w Urzędzie Pocztowym w Poznaniu, gdzie zamieszkał wraz z rodziną. W okresie międzywojennym był członkiem Związku Weteranów Powstań Narodowych RP 1914 – 1919, Koło w Gostyniu Wielkopolskim. Po II wojnie światowej należał do ZBoWiD – u. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919, 26 kwietnia 1972 roku mianowany na stopień podporucznika rezerwy Wojska Polskiego. Zmarł 1 lipca 1976 roku w szpitalu w Poznaniu i został pochowany na Cmentarzu Górczyńskim parafii p. w. Matki Boskiej Bolesnej (kwatery VLd, rząd 9, grób nr 20 a). Odznaczony był: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1972), Medalem Niepodległości (1937), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1966), Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918 – 1921, Medalem Dziesię-

ciolecia Odzyskanej Niepodległości, Srebrnym (1939) i Brązowym (1938) Medalem Za Długoletnią Służbę. Od 29 kwietnia 1924 roku żonaty z Jadwigą Gorwą, którą miał dwie córki: Walentynę (ur. 9 lutego 1925) i Zdzisławę zamężną Józwiak (ur. 13 listopada 1930).

Na podstawie dokumentów rodzinnych i informacji córki Zdzisławy Józwiak do druku przygotował

Eligiusz Tomkowiak

Wierchosławski Stanisław (1879 – 1969), urodził się 3 sierpnia 1879 r. w Redczycach w powiecie żnińskim jako syn Antoniego i Antoniny z domu Janickiej. Ukończył szkołę ludową w Reczycach, a następnie kontynuował naukę w Żninie w zawodzie handlowca. Jak większość młodych Polaków pod zaborem niemieckim został powołany do armii pruskiej. W szeregach niemieckiego wojska służył w latach 1901 – 1903. Po powrocie z wojska podjął pracę w zawodzie handlowca. Z momentem wybuchu I wojny światowej powołany został do wojska. Na front wyruszył w 1914 r. i do domu wrócił dopiero po czterech latach. 4 stycznia 1919 r. wstąpił w szeregi kompanii barcińskiej i walczył z bronią w ręku pod dowódcą Franciszkiem Zielińskim. Brał udział w walkach na froncie w okolicach Barcina, pełnił również

Antoni
Wieliński

Stanisław
Wierchosławski

służbę wartowniczą. Ze służby wojskowej zwolniony został 30 maja 1919 r. Po powrocie znów zajął się kupiectwem i prowadził sklep z galanterią. Poślubił Stanisławę z domu Szymańską urodzoną 6 września 1886 r. II wojna światowa odbiła się mocnym piętnem na Stanisławie Wierchosławskim. Podczas okupacji stracił dwóch synów. Zweryfikowany w stopniu starszy szeregowy. Był członkiem ZBoWiD Koło w Barcinie. Stanisław Wierchosławski zmarł 27 stycznia 1969 r.

Archiwum Zarządu Oddziału ZKRP i BWP w Bydgoszczy obecnie w CAW w Warszawie; USC Barcin, Akt Zgonu 8/1969

Kamila Czechowska

Witkowski Michał (1899 – 1973), urodził się 7 września 1899 roku w Plewiskach (powiat Poznań) w rodzinie Macieja i Konstancji z domu Linkowska. Ukończył szkołę powszechną w Plewiskach. W latach 1915 – 1917 był zatrudniony w majątku w Plewiskach. We wrześniu 1917 roku został powołany do służby wojskowej w armii pruskiej i po przeszkoleniu skierowany na front zachodni do Francji. Po zakończeniu I wojny światowej wrócił do garnizonu we Wrocławiu. Pod koniec grudnia 1918 roku otrzymał urlop i pojechał do rodzinnego domu w Plewiskach. 28 grudnia ochotniczo wstąpił do oddziału powstańczego zorganizowanego przez podporucznika Andrzeja Kopę w Dopiewie. 1 stycznia 1919 roku został przydzielony do pułku artylerii ciężkiej w Poznaniu na Sołacz. Brał udział w walkach pod Sierakowem, Międzychodem, Ostrowem Wielkopolskim, Krotoszynem, Odolanowem i Kępem. Po zakończeniu walk z Niemcami, wyjechał ze swoim od-

ziałem na front wschodni i uczestniczył w wojnie rosyjsko – polskiej 1920 roku. Do rezerwy został zwolniony w 1921 roku. Wrócił do Plewisk i pracował nadal w rolnictwie, w majątku w Głuchowie. We wrześniu 1939 roku brał udział w walkach z Niemcami. Po zakończeniu działań bojowych, wrócił do domu. Podczas II wojny światowej przymusowo zatrudniony w majątku Plewiska. W 1945 roku otrzymał ziemię z reformy rolnej i pracował w swoim gospodarstwie do 1965 roku. Mieszkał w Trzcielinie. W 1948 roku wstąpił do Związku Powstańców Wielkopolskich 1918 – 1919 w Poznaniu Koło w Dopiewie. Od 20 czerwca 1958 roku był członkiem ZBoWiD – u Koło w Dopiewie. Był odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Związek małżeński z Józefą Błaszczyk zawarł w 1922 roku. Zmarł 8 marca 1973 roku w Trzcielinie.

Archiwum Związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło w Dopiewie; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 122.

Eligiusz Tomkowiak

Włodarczak Antoni (1900 –?), urodził się 13 maja 1900 roku w Piekarach jako syn Jana i Marianny z domu Woroch. Ukończył niemiecką szkołę powszechną w Jeziorkach (1907 – 1914). Po zakończeniu nauki pracował w rolnictwie. 14 czerwca 1918 r. został powołany do armii niemieckiej, i wcielony do 37 pułku piechoty pruskiej stacjonującego w Międzyrzeczu. 17 grudnia 1918 r. zwolniony został z wojska

i wrócił do domu. 28 grudnia 1918 r. wstąpił jako ochotnik do oddziału powstańczego płk. A. Kopy w Dopiewie. 20 stycznia 1919 r. urlopowany z wojska. 17 lutego 1919 r. ponownie w wojskach powstańczych, tym razem w Kompanii Bukowskiej. Brał udział w bitwach pod Sierakowem, Miałami, Piaskami, Starganowem. 5 września 1919 r. został wysłany na front białoruski. Walczy w bitwach o Małodeczno, Bobrujsk, nad Berezyną i o Jasny Las. W czasie odwrotu wojsk polskich brał udział w potyczkach o Baranowicze i Dęblin pod Warszawą. Do rezerwy przeniesiony 30 września 1921 r. W grudniu 1937 r. składał wniosek o przyznanie mu Krzyża lub Medalu Niepodległości. Wniosek pozytywnie zaopiniowali A. Kopa i A. Szyfter oraz 2 innych świadków. Odznaczenia niepodległościowego nie otrzymał. Po wojnie mieszkał w województwie szczecińskim, gdzie zmarł i został pochowany.

CAW, KK i MN 6 – 1703; Kopa A., *Udział powiatu Zachodniopoznańskiego w Powstaniu Wielkopolskim w latach 1918 – 1919. Spis powstańców biorących udział w styczniu 1919 r.*, poz. 539, str. 22.

Grażyna Sielicka

Włodarczak Stanisław (1897 – ?), urodził się 21 marca 1897 roku w Piekarach, w rodzinie Jana i Marianny z domu Woroch. Starszy brat Antoniego. Po ukończeniu niemieckiej szkoły powszechnej w Jeziorkach pracował jako robotnik rolny w majątku Niemca H. von Tiedemanna. 15 października 1916 r. został powołany do służby w armii niemieckiej. W styczniu 1917 r. wysłano go na front do Macedonii, gdzie doczekał końca wojny. Na po-

czątku grudnia 1918 roku wrócił do rodzinnego domu. 27 grudnia 1918 r. wstąpił jako ochotnik do oddziału powstańczego płk. A. Kopy w Dopiewie. 25 stycznia 1919 r. został urlopowany z wojska. 17 lutego 1919 r. wstąpił ponownie do oddziału powstańczego tym razem w Buku. Walczył pod Budzynie, Chodzieżą, Łobżenicą, Wolsztynem. 14 lipca 1919 r. wraz z 7 Pułkiem Strzelców Wielkopolskich (61 pułk piechoty) skierowany zostaje na front wschodni. Walczył w bitwach pod Tarnopolem, Wilnem, Lidą i Białymstokiem. Brał udział w walkach na Wołyniu oraz na froncie białoruskim. Zwolniony został do rezerwy 10 maja 1921 r. Po powrocie z frontu ożenił się ze Stanisławą Nawrocką. W 1938 r. pracował jako robotnik rolny w Komornikach. W grudniu 1937 r. wystąpił do Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości z prośbą o przyznanie mu Medalu Niepodległości. Jego udział w Powstaniu Wielkopolskim potwierdził m. in. A. Kopa. W okresie powojennym zamieszkał w okolicach Świebodzina, gdzie zmarł.

CAW, KK i MN 115 – 34276 (*tam m. in. rękopis życiorysu*); Kopa A., *Udział powiatu Zachodniopoznańskiego w Powstaniu Wielkopolskim w latach 1918 – 1919. Spis powstańców biorących udział w styczniu 1919 r.*, *Poznań 1928*, poz. 543, str. 22.

Grażyna Sielicka

Wojciechowski Michał (? – ?), przed wybuchem Powstania Wielkopolskiego 1918/1919 był zatrudniony w pałacu Gustawa Henryka Donata hrabiego Brezy w Więckowicach jako służący. Jako ochotnik brał udział w Powstaniu Wielkopolskim, w Kompanii Kościańskiej. Walczył pod Lesz-

Michał
Wojciechowski

nem i Pawłowicami. Dalsze losy nieznane.

Album Pamiątkowy Powstańców Ziemi Zachodnich R. P. 1918 – 1921, Rok 1937, nr 1, str. 29; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 122.

Eligiusz Tomkowiak

Wolnowski Stanisław (1893 – 1940), kapitan Wojska Polskiego, urodził się 5 listopada 1893 roku w Konarzewie, w rodzinie właściciela ziemskiego Urbana i Doniali Piotrowskiej. Po ukończeniu 6 klas gimnazjum wyuczył się zawodu kupca. W latach 1914 – 1918 służył w armii niemieckiej i brał udział w I wojnie światowej. 7 lutego 1919 roku w stopniu sierżanta wstąpił do 1 Pułku Strzelców Wielkopolskich (późniejszy 55 pułk piechoty), wraz w którym brał udział w walkach

Stanisław
Wolnowski

podczas Powstania Wielkopolskiego. 24 czerwca tego roku otrzymał awans na podporucznika i został oficerem gospodarczym pułku. 8 września w trakcie walk w rejonie Żabiniki, przeważające siły bolszewików zdołały wdrzeć się na szosę Żabinka – Kamieniec. Wolnowski mając do dyspozycji dwa plutony, zaszedł nieprzyjaciela z prawego skrzydła i ostrzelał z dwóch karabinów maszynowych. Rosjanie zmuszeni zostali do wycofania się. Inicjatywa i odwaga Wolnowskiego przyczyniły się do radykalnej zmiany sytuacji na froncie, a w rezultacie zajęcia przez sąsiedni 58 Pułk Piechoty Wielkopolskiej, linii Twele – Kobryń. Za czyn ten Wolnowski otrzymał Order Virtuti Militari V klasy. Od 12 września 1919 roku był dowódcą 3 kompanii I batalionu. 21 września został ciężko ranny. Po wojnie awansowany do stopnia kapitana WP. W 1925 roku przeszedł do Korpusu Ochrony Pogranicza. Od 1932 roku w stanie spoczynku. Gospodarował na resztówce Tarnowa Łąka koło Rydzyny. W 1939 roku ochotniczo zgłosił się do oddziałów zapasowych Armii „Poznań”. Internowany przez Armię Czerwoną, został zamordowany przez NKWD w Katyniu, wiosną 1940 roku. Był żonaty i miał troje dzieci. Odznaczony był też cztery razy Krzyżem Walecznych i Złotym Krzyżem Zasługi.

Centralne Archiwum Wojskowe, VM 44 – 3397; ap. 3937; informacje córki Marii Magdaleny; Bogustaw Polak, Wolnowski Stanisław (1893 – 1940), (w:) Kawalerowie Virtuti Militari 1792 – 1945. Słownik biograficzny. Praca zbiorowa pod red. Bogustawa Polaka, Tom II (1914 – 1921), Część I (zeszyt próbny), Koszalin 1991, s. 160; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919, Dopiewo 2009,

s. 130 – 131; Kościański Z., Tomkowiak E., *Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 123; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie.*

Bogusław Polak

Wolny Franciszek (1902 – 1975), urodził się w miejscowości Wudzyń (powiat Bydgoszcz), w rodzinie Jana i Katarzyny z domu Borek. Ukończył szkołę powszechną w Grodzisku Wielkopolskim i od 1916 roku rozpoczął naukę w gimnazjum w Poznaniu. 2 stycznia 1919 roku ochotniczo wstąpił do oddziałów powstańczych w Poznaniu i przydzielony został do półbaterii Kazimierza Niezychowskiego. Brał udział w zdobyciu stacji lotniczej w Ławicy koło Poznania. Później brał udział w walkach na froncie północnym w okolicach Szubina. W lutym 1919 roku zachorował i był leczony w Szpitalu w Poznaniu. Po zwolnieniu ze szpitala wrócił do domu w Granówku (powiat Kościan), gdzie pracował jako księgowy. W 1922 roku został powołany do Wojska Polskiego i przydzielony do Marynarki Wojennej w Pucku. Do rezerwy zwolniony w 1925 roku. Od marca 1926 roku do chwili wybuchu II wojny światowej w 1939 roku pracował w Warszawskim Towarzystwie Żeglugi Rzecznej filia w Tczewie w charakterze kancelisty. W pierwszych dniach listopada 1939 roku został wraz z rodziną wysiedlony do Generalnej Guberni, gdzie mieszkał w powiecie siedleckim. Po zakończeniu okupacji hitlerowskiej, w maju 1945 roku wrócił do Wielkopolski i zamieszkał w Skórzewie (powiat poznański). Do 1948 roku pracował w firmach prywatnych, następnie w przedsiębiorstwach państwowych, ja-

ko pracownik umysłowy. W 1958 roku przeszedł na rentę inwalidzką. Przed 1939 rokiem był zweryfikowanym Powstańcem Wielkopolskim. 24 listopada 1967 roku został członkiem ZBoWiD – u Koło w Dopiewie. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim, 24 czerwca 1972 roku mianowany na stopień podporucznika Wojska Polskiego. Odznaczony Krzyżem Srebrnym Orderu Virtuti Militari nr 1062 (1921), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1975), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1974). W 1925 roku zawarł związek małżeński z Władysławą Hopa. Z małżeństwa tego urodziły się dzieci: Zygfryd, Krystyna zameżna Gierczyk i Zenon. Zmarł 1 marca 1975 roku w szpitalu w Poznaniu i został pochowany na cmentarzu parafialnym w Skórzewie.

Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie, Kartoteka Biura Historycznego DOK – VII w Poznaniu nr 11847; Archiwum Związku Kombatan-tów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło w Dopiewie; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 124.

Eligiusz Tomkowiak

Woroch Michał (1895 –?), urodził się 9 września 1895 roku w Jeziorkach, jako syn Tomasza i Antoniny ze Spartych. Uczęszczał do niemieckiej szkoły powszechnej w Jeziorkach. Brał udział w strajkach szkolnych w latach 1906 – 1908. Po ukończeniu szkoły pracował w gospodarstwie rolnym rodziców. 3 maja 1915 roku wcielony został do armii pruskiej i służył w 37 niemieckim

pułku piechoty. 28 grudnia 1918 roku wstąpił do oddziału powstańczego podporucznika Andrzeja Kopy w Dopiewie. Brał udział m. in. w zdobyciu Wolsztyna, jego dowódcą był wtedy podporucznik Antoni Szyfter. Od 15 stycznia 1919 roku służył w 1 rezerwowym pułku strzelców wielkopolskich (później 10 pułk strzelców wielkopolskich, a następnie 68 pp) w Poznaniu pod dowództwem por. Zygmunta Manysia. 5 maja 1919 roku brał udział w walkach pod Budzynie, a potem w krwawych walkach pod Rynarzewem. Walczył też w obronie Lwowa i na Wołyniu (od 26 czerwca 1919 r. do 30 sierpnia 1919 r.). Do 24 listopada 1920 r. w szeregach Wojska Polskiego brał udział w wojnie z bolszewikami. Po zwolnieniu ze służby wojskowej (w stopniu kaprała) do 1931 r. pracował jako kwalifikowany robotnik sanitarny. Później był bezrobotny. W okresie międzywojennym bezskutecznie starał się o Krzyż lub Medal Niepodległości. Dalsze losy Michała Worocha pozostają nieznane.

CAW, *Odrzucone* 2.06.1936; Kopa A., *Udział powiatu Zachodniopoznańskiego w Powstaniu Wielkopolskim w latach 1918 – 1919. Spis powstańców biorących udział w styczniu 1919 r.*, poz. 553, str. 23, Poznań 1928; Zdzisław Kościński, Eligiusz Tomkowiak, *Bukowianie w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919, Poznań – Buk* 2008, s. 133.

Grażyna Sielicka

Woškowiak Władysław (1901 – 1977), urodził się 4 czerwca 1901 roku w Śremie jako syn Albina i Barbary z domu Michalak. Ukończył szkołę ludową w Śremie. Od 15 maja 1916 roku do 1 stycznia 1918 roku pracował

w młynie parowym w Śremie. W maju 1918 roku powołany został powołany do armii pruskiej i w czerwcu tego roku został wysłany na front zachodni do Francji. W październiku zdezerterował z frontu i wrócił do Wielkopolski. Do wybuchu Powstania Wielkopolskiego ukrywał się. Ochotniczo wstąpił do I Kompanii Śremskiej i wysłany został na front. Walczył pod Rawiczem, gdzie został ranny. Leczony był w szpitalu w Marysinie (powiat Gostyń). Po wyzdrowieniu wrócił do swojej kompanii i brał udział w walkach pod Krotoszyńem i Kępem. Później służył w 11 Pułku Strzelców Wielkopolskich (69 pułk piechoty) i brał udział w wojnie polsko – bolszewickiej w 1920 roku. Do rezerwy został zwolniony w kwietniu 1923 roku. W okresie od 1 maja 1923 roku do 31 marca 1938 roku pracował w majątku Ociąż (powiat Ostrów Wielkopolski), później 1 kwietnia 1938 roku do 1 września 1939 roku w majątku Trzebaw (powiat Poznań). We wrześniu 1939 roku powołany do służby w Wojsku Polskim walczył z Niemcami w Bitwie nad Bzurą. Bronił Warszawy. Ranny, był leczony w szpitalu w Pruszkowie. Zwolniony ze szpitala w końcu października 1939 roku wrócił do domu. Do końca II wojny światowej był zatrudniony w majątku Trzebaw. Od 1 maja 1945 roku do chwili przejścia na rentę pracował w PGR w Konarzewie (gmina Dopiewo). 1 września 1964 roku został członkiem ZBoWiD –

Władysław
Woškowiak

u Koło w Dopiewie. Odznaczony był Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1975) i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1974). Był dwukrotnie żonaty. Zmarł 20 grudnia 1977 roku w Konarzewie i został pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym.

Archiwum Związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Koło w Dopiewie; Zbiory Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Kościański Z., Tomkowiak E., Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 124 – 125.

Eligiusz Tomkowiak

Wylegała Ludwik (1897 – 1935), urodził się 13 sierpnia 1897 roku w Kruszewie, pow. Czarnków, w rodzinie rolnika Jana i Julianny z domu Filoda. Miał troje braci: Franciszka, Teodora i Kazimierza oraz siostrę Petronelę. Od 6 do 14 roku życia uczęszczał do szkoły powszechnej w Kruszewie. Był uczestnikiem strajku szkolnego. Po zakończeniu szkoły podjął naukę w zawodzie rzeźnika. W lutym 1916 r. został powołany do wojska pruskiego, w którym przebywał do grudnia 1918 r. Po zakończeniu działań wojennych powrócił do swego garnizonu. Tam na

Ludwik
Wylegała

wiadomość otrzymaną od rodziców, że w *poznajskim wybuchnie powstanie* wziął 14 – dniowy urlop i przyjechał do Kruszewa. Do armii pruskiej nie miał zamiaru już wracać. W Kruszewie włączył się w nurt pracy niepodległościowej w szeregach miejscowego Sokola. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego walczył z braćmi Franciszkiem i Teodorem w miejscowym oddziale powstańczym na linii Noteci, pomiędzy Czarnkowem a Walkowicami. 6 stycznia 1919 r. brał udział w oswo-bodzeniu Czarnkowa i okolicy rozbrajając oddziały Grenzschutzu. W ramach 2 kompanii czarnkowskiej walczył na froncie poznajskim. Jego działalność powstańczą potwierdzili por. Pokrywka, dowódca batalionu czarnkowskiego, Teodor Wylęgała – wójt Kruszewa, woźny sądowy w Czarnkowie Pasiński i Stanisław Grupiński – burmistrz miasta Czarnkowa. Po zakończeniu walk powstańczych w składzie 9 kompanii 9 Pułku Strzelców Wielkopolskich (67 Pułk Piechoty Wielkopolskiej) walczył na froncie bolszewickim. W lipcu 1921 r. został zdemobilizowany, a w 1922 r. wstąpił do Straży Celnej, później Straży Granicznej. Służył w Nakle na stanowisku starszego strażnika granicznego. W tym czasie zamieszkiwał w Nakle n/Notecią przy ul. Staszica 10. W 1930 r. zawarł związek małżeński z Katarzyną z domu Wylegała z Roska. Mieli córkę Janinę urodzoną 1 października 1931 r. Za działalność niepodległościową został odznaczony i wyróżniony: Medalem Niepodległości, Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918 – 1921, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości, Odznaką Pamiątkową Straży Granicznej. Ludwik Wylegała zmarł ok. 1935 r. i został pochowany w Rosku. W tym samym roku zmarła jego żona Katarzyna i również została pochowana w Rosku. Gro-

by nie zachowały się do czasów współczesnych.

Na podstawie informacji uzyskanych od Marleny Krzemińskiej i dokumentów z CAW.

Wojciech Kicman

Zakrzewski Zdzisław (1870 – 1936), proboszcz w Golejewku, działacz narodowy, organizator i kronikarz powstania w powiecie rawickim. Urodził się 11 czerwca 1870 r. w Kokorzynie (pow. kościański), w ziemiańskej rodzinie Władysława i Wandy z Rawicz Kosińskich. Był synem Władysława, dziedzica Kokorzyna, posła na Sejm pruski i powstańca 1863 r. Jego matka była wprost linii wnuczką generała dywizji z czasów napoleońskich – Amilkara Kosińskiego. Pierwsze nauki pobierał w domu rodzicielskim, następnie w Kościanie pod opieką ks. Piotra Bączkowskiego. Od 1882 r. do Wielkanocy roku następnego uczęszczał do gimnazjum w Sulechowie, następnie - do roku 1888 - do gimnazjum leszczyńskiego. Po zdaniu egzaminu do tzw. sekundy wyższej udał się na uniwersytet wrocławski, gdzie studiował chemię i agronomię, odbywając przy tym praktykę rolniczą w Krzycku Małym i do sierpnia 1890 Chwałkowie. Dla względów zdrowotnych porzucił studia i powrócił do gimnazjum leszczyńskiego, gdzie w roku 1892 zdał maturę. Po odbyciu studiów seminaryjnych w Poznaniu i Gnieźnie 28 VI 1896 został wyświęcony przez abpa Stablewskiego i powołany na III mansjonarza i wikariusza do Śremu. Tu pracował przez trzy i pół roku przy boku ks. prałata Wawrzyniaka i brał żywy udział w pracy społeczno - narodowej. Zajmował się szczególnie

gorliwie Kołem Śpiewackim, założonym 8 VIII 1880 przez ks. Piotra Wawrzyniaka. Przejął prezesurę Koła, które posiadało wysoki poziom i bogaty repertuar, i sprawował ją w latach 1897-1899. Zorganizował zjazd okręgowy śpiewaków polskich w Śremie. Działalność w ruchu śpiewaczym kontynuował po przejściu w roku 1899 na wikariat do Kościana, gdzie objął prezesurę koła śpiewu. Z dniem 8 grudnia 1900 obejmował probostwo w Golejewku (powiat rawicki), gdzie duszpasterzował prawie ćwierć wieku. Po kilku zaledwie latach... *całym powiecie zastąpił jako obrońca polskości i nieustraszonego organizator życia gospodarczego i kulturalnego wsi polskiej.* W ramach tych działań podczas strajku szkolnego pojechał do Rzymu, gdzie uzyskawszy audiencję u Piusa X, przedstawił jako naoczny świadek sytuację dzieci polskich w państwie pruskim. W latach 1905-1906 był aktywnym członkiem patriotycznej organizacji „Straż”, pełnił obowiązki starosty tej organizacji na pow. rawicki. Dużą aktywność przejawiał w polskim ruchu wyborczym w pow. rawickim. W czerwcu 1903 przemawiał podczas wiecu wyborczego w Rawiczu. W styczniu następnego roku w czasie wiecu w Miejskiej Górze wybrano go do powiatowego komitetu wyborczego, w którym reprezentował okręg górecki. Wiadomo, że w listopadzie 1904 r. był prezesem tego komitetu i wysunięty został w wyborach uzupełniających

Zdzisław
Zakrzewski

cych jako kandydat na posła do Reichstagu. Wygłosił wtedy referat pt. *Nasze prawa wobec rządu pruskiego*. Przesuwając komitetowi powiatowemu, zwoływał zebrania i wiece w powiecie rawickim, m. in. w Miejskiej Górze (1906, 1908, 1911), w Szkaradowie (1907), w Golinie (1911), w Dubinie (1911), a także w Rawiczu (1913). Często wysuwano jego kandydaturę na posła do sejmu pruskiego w latach przed I wojną światową z rawickiego i gostyńskiego, a w 1913 z okręgu pow. wschodniego i zachodniego oraz obornickiego, a także z okręgu wschowsko-leszczyńsko-rawicko-gostyńskiego. Nie uzyskiwał mandatu z powodu przewagi kandydatów Niemców na pograniczu lub rezygnacji na rzecz pewniejszej od niego kandydatury polskiej. Wiadomo też, że od około 1903 roku przewodniczył Komitetowi Tow. Pomocy Naukowej im. K. Marcinkowskiego pow. rawickiego. W Golejewku był czynnym patronem Katolickiego Towarzystwa Robotników Polskich, liczącego w 1913 75 członków. Założył także 24 X 1909 i patronował Towarzystwu Młodzieży „Zgoda”, którego celem były zabawy ruchowe i ćwiczenia gimnastyczne. Prowadził też działania, których celem było podźwignięcie ekonomicznego potencjału ludności polskiej. Był prezesem, a w latach późniejszych wiceprezesem kółka rolniczego na parafię golejewską w Chojnie. W listopadzie 1908 zamieścił w „Dzienniku Poznańskim.” artykuł, w którym postulował uaktywnienie działalności kółek rolniczych i apelował o wydawanie przystępniejszej dla włościan wersji „Poradnika Gospodarskiego”. Był też współzałożycielem (1901) i dyrektorem zarządu Banku Ludowego w Golejewie oraz prezesem rady nadzorczej „Rolnika” w Miejskiej Górze, założonego 18 VI 1906, którego był

współzałożycielem. Działalność w tym obszarze kontynuował po odzyskaniu niepodległości. W latach 1910-1918 był prezesem Komitetu Tow. Czytelników Ludowych na powiat rawicki, reprezentował powiat na sejmikach oświatowych tej organizacji, organizowanych w Poznaniu. Należał także do Związku Towarzystw Dobroczynnych „Caritas” oraz Towarzystwa kolonii wakacyjnych „Stella”. Jego aktywność wykraczała poza pow. rawicki, brał bowiem udział także w niektórych wiecach poznańskich. Znajdował się m. in. w komitecie wiecu protestacyjnego przeciw ustawom antypolskim, jaki miał się odbyć w 1902 w Poznaniu. Z jego inicjatywy zwołano w czerwcu 1903 „katolicki wiec wyborczy” w Rawiczu, gdzie był jednym z mówców. W 1904 (14 VIII) zagał wiec protestacyjny w Jutrosinie w sprawie noweli do ustawy osadniczej, uniemożliwiającej Polakom budowanie na zakupionym gruncie. Odczytał rezolucję z protestem przeciw polityce rządu pruskiego. Następnego dnia zagał wiec w tej sprawie w Miejskiej Górze, przy obecności ok. 1000 osób. W 1904 (4 V) zasiadał w komitecie walnego wiecu na zabór pruski w Poznaniu, zwołanego w proteście przeciw antypolskim ustawom wyjątkowym. Od 1914 r. był członkiem Tajnego Komitetu Obywatelskiego w Rawiczu, którego celem była obrona interesów ludności polskiej w nowej sytuacji politycznej, po wybuchu wojny. W 1917 znajdował się w poznańskim ogólnozaborowym komitecie obchodu 100-lecia zgonu T. Kościuszki. Uroczystość z tej okazji zorganizował też 14 X 1917 r. w sali parafialnej w Golejewku. Ks. Zakrzewski odgrywał kierowniczą rolę w pow. rawickim, w okresie powstania wielkopolskiego i kształtowania się niepodległości. Niemcy mówili o nim, iż jest „najbardziej fanatycznym Polakiem

południowej Wielkopolski”. W końcu października 1918 otrzymał polecenie Centralnego Komitetu Obywatelskiego w Poznaniu utworzenia lokalnego komitetu. Podkreślić w tym miejscu należy, że silnie zniemczonym Rawiczu (ok. 80%) stacjonowały dwa bataliony 50 pułku piechoty i część 10 brygady artylerii polowej, dlatego też w RR-Ż przewagę mieli Niemcy, natomiast polską inicjatywą były Rady Ludowe, pretendujące do roli polskiej administracji państwowej. Ze względów konspiracyjnych centrum działalności niepodległościowej znajdowało się wtedy nie w Rawiczu, a na probostwie w Gołejewku. Tu zwołał ks. Zakrzewski 10 XI 1918 r. zebranie 28 mężów zaufania z powiatu, którzy zawiązali Powiatowy Komitet Obywatelski. 12 XI 1918 uczestniczył w tajnej naradzie starostów w Poznaniu, gdzie otrzymał instrukcje odnośnie do zakresu działania powiatowych rad ludowych i przygotowań do działań zbrojnych. Tajny Komitet Obywatelski 29 listopada 1918 r. przekształcił się w Powiatową Radę Ludową, której przewodnictwo powierzono ks. Zakrzewskiemu. W skład rady ponadto weszli: Stefan Suchocki – wiceprezes i pierwszy starosta powiatowy, Tadeusz Sikorski – sekretarz, Franciszek Bartkiewicz – zastępca sekretarza, ks. Ludwik Niedbał – skarbnik, Władysław Sczaniecki – komisarz Straży Ludowej, Ignacy Busza – zastępca komisarza Straży Ludowej. W literaturze podkreśla się, że przywódcy polscy zamieszkujący ziemię rawicką, realnie oceniając sytuację, nie wierzyli w zbrojne opanowanie powiatu. Miejscowi działacze niepodległościowi z ks. Z. Zakrzewskim na czele gotowi byli pertraktować z Niemcami, zgodnie ze wskazaniem poznańskiej Naczelnej Rady Ludowej, nie chcąc dopuścić do daremnego rozlewu krwi. Na wieść

o wybuchu powstania w Poznaniu i innych powiatach działacze rawiccy postanowili wstrzymać się na razie od wystąpienia zbrojnego. Ks. Zakrzewski był w pełni świadom skutków niepowodzenia źle przygotowanego ataku mającego wyzwolić Rawicz, czego też nie ukrywał przed swoimi współpracownikami. Wówczas to nikt z działaczy rawickich nie przeciwstawił się takiemu stanowisku. Trudno jednak zgodzić się z opinią, że ks. Zakrzewski był przeciwnikiem walki zbrojnej. Realnie oceniając możliwości chciał ją lepiej zorganizować, a przede wszystkim prowadzić ją na terenie całego powiatu. Podkreślić w tym miejscu należy, że dużym niebezpieczeństwem była groźba interwencji wojsk niemieckich, stacjonujących we Wrocławiu. Bliskość granicy ze Śląskiem potęgowała to zagrożenie. Ponadto Niemcy, obawiając się uderzenia polskiego na Rawicz, powołali Straż Ludową (*Volkswehr*), w skład której weszli rezerwiści armii niemieckiej, urzędnicy oraz gimnazjaliści starszych klas. Na początku stycznia batalion *Volkswehr* liczył ponad 600 ludzi. Ponadto realnym wzmocnieniem sił niemieckich stał się Grenschutz, którego ośrodek mobilizacyjny 7 stycznia właśnie w Rawiczu rozpoczął swoją działalność. Niemieckie dowództwo w Rawiczu w ciągu pierwszych dni stycznia 1919 roku zwolniło z szeregów wszystkich Polaków i przeprowadziło reorganizację 50 pułku piechoty. Ks. Zakrzewski zmienił stanowisko, gdy Niemcy zapowiedzieli przyłączenie Rawicza do Śląska. W tej sytuacji, 1 stycznia 1919 r. oświadczył, iż przerwie siłą dostawy żywności na terytory niemieckie, a 4 stycznia 1919 poparł formowanie się wojska powstańczego. Żądał przy tym wycofania się Niemców z Rawicza i oddania go powstańcom. Był niezwykle aktywny, organi-

zował wiece, informował o bieżącej sytuacji. Odwiedzał księży prześladowanych przez Niemców, odbywał spotkania z dowódcami powstańczymi z powiatu. Starał się o zaopatrzenie w żywność i uzbrojenie powstańców, mimo pogroźek ze strony Niemców.

Gdy z polecenia abpa E. Dalbora utworzono Komitet Ratunkowy dla pow. rawickiego. Ks. Zakrzewski brał czynny udział w jego, a przyznane przez arcybiskupa 10 tys. mk przeznaczył na pomoc uchodźcom i na zaopatrzenie w żywność i odzież 35 rodzin. W powiecie rawickim pozakładał 15 placówek (kół) Polskiego Czerwonego Krzyża, które zajmowały się rannymi powstańcami i pozbawioną środków utrzymania ludnością.

W 1919 uroczyste obchodzono rocznicę 3 Maja – odbyła się wówczas msza polowa w Miejskiej Górcie i wieczornica w Golejewku z udziałem wojska polskiego. Proboszcz golejewski zamieścił wtedy obszerny artykuł w „Dzienniku Poznańskim”, opisując dawniejsze dzieje i współczesną sytuację na pograniczu pow. rawickiego i Dolnego Śląska. Podczas wiecu 18 V 1919 r. w Miejskiej Górcie przemawiał dwukrotnie, najpierw o granicach zachodnich Polski, następnie o przyszłych wyborach. Ponieważ Rawicz znajdował się nadal w rękach Niemców, ks. Zakrzewski należał do przedstawicieli strony polskiej, prowadzącej pertraktacje z niemieckim burmistrzem i radnymi Rawicza w sprawie tego miasta władzom polskim (ostatecznie Niemcy opuścili Rawicz 17 stycznia 1920).

1 listopada 1924 roku został przeniesiony do Wolsztyna, otrzymując zarazem nominację na dziekana dekanatu zbąszyńskiego. Tu w ciągu siedmiu lat od 1924 do 1931 r. dokonał przy wielkiej ofiarności parafian i dziedziczki

Wolsztyna hr. Mycielskiej, restauracji wolsztyńskiej fary, które czyniły z wolsztyńskiego kościoła jedną z piękniejszych świątyń w Wielkopolsce. Pracował także społecznie – był patronem Stowarzyszenia Młodych Polek, a w 1931 powołał w Wolsztynie Parafialną Akcję Katolicką. Działał też w zarządzie Tow. Czytelni Ludowych pow. wolsztyńskiego, był prezesem, a następnie członkiem Rady Nadzorczej miejscowego Rolnika.

1 grudnia 1931 przeniesiony został na probostwo do Dolska, gdzie został do końca życia. W 1931 przyłączył się do ogłoszonego w prasie zbiorowego protestu przeciwko uwięzieniu w twierdzy brzeskiej i brutalnemu traktowaniu opozycji parlamentarnej. Był też (od 1933) inspektorem nauki religii w szkołach powszechnych pow. śremskiego.

W latach trzydziestych XX stulecia z krytyką ks. Z. Zakrzewskiego wystąpił Zygmunt Wieliczka, uważając, że nie było większych przeszkód, aby przejąć władzę w Rawiczu w końcu grudnia 1918 r. Złożoność sytuacji na ziemi rawickiej przedstawili w latach trzydziestych Stefan Jellenta i H. S. Schmitz, który był przewodniczącym niemieckiej Rady Ludowej w Rawiczu, a w czasie powstania był organizatorem i dowódcą rawickiego batalionu niemieckiej Straży Ludowej (zob. przywołana literatura).

Obok wielu zajęć kościelnych i społeczno - narodowych wiele czasu poświęcał ks. Zakrzewski piśmiennictwu. Oprócz relacji z powstania wielkopolskiego wydał drukiem m. in. następujące pozycje: *Infamis* (Poznań 1904); *Wiadomość historyczna o Bractwie Niepokalanego Poczęcia NMP przy kościele na Czestramie, czyli Golejewku* (Poznań 1906); *Czestram. Obrazek dramatyczny na tle historycznym*

w czterech aktach (Poznań 1908); *Z tej biednej ziemi (wierszem iproza)*. Ku uczczeniu 500-letniej rocznicy Grunwaldu (Kraków 1910); *Z przeszłości zakątki. Poemat w 3 częściach* (Poznań 1911); *Na krwawy chrzest. Poemat sceniczny w jednym żywym obrazie* (Golejewko 1917); *Pożar w Podlipiu. Współczesna sztuka ludowa ze śpiewami i tańcami w 4 aktach* (Poznań 1924, 1936); *Z dziejów Wolsztyna i okolicy* (Leszno 1932); *Eucharystyczna Droga Krzyżowa* (Śrem 1936). Jego utwór *Na krwawy chrzest* odegrano z powodzeniem w 1917 podczas obchodu kościuszkowskiego, zorganizowanego przez Stowarzyszenie Żeńskiej Młodzieży Kupieckiej w Domu Królowej Jadwigi w Poznaniu. Wystawiano też ten utwór w czasie podobnych obchodów we Wrześni, Mchach i in. miejscowościach. Ks. Zakrzewski był ponadto członkiem poznańskiego Tow. Miłośników Historii i Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Za działalność narodową i niepodległościową odznaczony pamiątkową Radą Ludową „Za waleczności”, odznaką Wojsk Wielkopolskich, medalem „Polska swemu Obrońcy”, Medalem Niepodległości i Krzyżem Oficerskim Polonia Restituta. Zmarł 22 V 1936, po czterodniowej chorobie na zapalenie płuc, pochowany został przy kościele w Dolsku.

Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu, Kuria Arcybiskupia KA 1332 (personalia); Ordynariat Arcybiskupi OA IX 31 („Straż”); Archiwum Państwowe w Poznaniu: Naczelne Prezydium Prowincji Poznańskiej 6150 s. 296, 298, 364, 6152 s. 330, 674, 6153, s. 74, 6154, s. 7, 75-77, 83-85, 86-89, Landrat Posen West 163, s. 279, 286, Landrat Schmiegel 747, s. 77; Prezydium Policji 2773 Die polnische Bewegung in Kreise Rawitsch), s.

104-113, 138-144 i passim, PP 3483 (passim), 4205 s. 25 (członkowie organizacji „Straż”); TPN 23, s. 205; - *Elenchus... 1895-1938*; Wojtkowski, Bibliografia; Spr. Zw. Spótek Zarób, za 1901 – 1919/1920, 1924 – 1932 (passim); -A. Czubiński, Powstanie wielkopolskie, s. 303; W. Jakóbczyk, *Studia*, t. III, s. 110, S. Jellenta, *Walki o Rawicz i Leszno w roku 1919 w świetle opracowań niemieckich*, Warszawa 1939; Karwat J., *Od idei do czynu*, s. 488-489; Kącki, *Udział duchowieństwa, „Novum”* 1971, nr 12, s. 69, 70, 72, 73, 106; G. Łukowski, *Zakrzewski Zdzisław (1870-1936) w: Słownik biograficzny powstańców wielkopolskich*, Poznań 2002, s. 420; E. Matyjas, *Od cinek rawicki frontu południowego Powstania Wielkopolskiego 1919 r. (Organizacja i działania bojowe)*, w: *Południowo-Zachodnia w Powstaniu Wielkopolskim, materiały z sesji naukowej z 3 XII 1978*, red. nauk. B. Polak, Leszno 1987; Z. Pilarczyk, *Powstanie Wielkopolskie 1918/1919 na Ziemi Rawickiej*, Rawicz 1999; Rzepecki, *Pobudka*, s. 52, 75; tenże, *Naprzód*, s. 77, 87H. S. Schmitz, *Kampfum Rawitsch, „Grenzmarkische Heimatsblätter”*, styczeń 1934; W. Sobisiak W., *Dzieje Ziemi Rawickiej*, Poznań 1967, s. 299, 303, 312; J. Walkusz, *Twórczość literacka duchowieństwa polskiego na ziemiach zaboru pruskiego w XIX – XX wieku (1848 – 1939)*, Lublin 2002; Z. Wieliczka Z., *Od Prosnego po Rawicz*, s. 166, 228, 230, 233, 240, 249, 265, 398; L. Wilczyński, *Zakrzewski Zdzisław Karol (1870 – 1936), pseud. Władysławita, proboszcz w Golejewku, następnie w Wolsztynie i Dolsku, działacz niepodległościowy, autor utworów scenicznych i historycznych*, w: *Księża spotecznicy w Wielkopolsce 1894 – 1919. Słownik biograficzny*, t. III, Gniezno 2002; *Veritate* 253 a; Woj-

ciak, s. 113, 157, 183, 187; Wojciechowska, *Materiały*, s. 405, 411; Wróblewski, *Polskie biblioteki*, s. 298; A. Zakrzewski, *Walka o Rawicz. Wapomnienia z Powstania Leszno 1922, Rawicz 1934, Rawicz 2009*. – „*Dziennik Berliński*” 1907 nr 165, 168, 170, 172, 174, „*Dziennik Poznański*” 1898 nr 151, 1900 nr 269, 1901 nr 69, 110, 1902 nr 142, 1903 nr 135, 1904 nr 9, 187, 188, 268, 1905 nr 136, 142, 196, 201, 236, 257, 286, 290, 1906 nr 63, 104, 136, 218, 282, 292, 1907 nr 2, 289, 1908 nr 47, 98, 116, 253, 1910 nr 156, 1911 nr 133, 1913 nr 37, 101, 118, 1914 nr 50, 145, 1915 nr 134, 146, 215, 1917 nr 166, 250, 251, 1919 nr 112, 118, 1934 nr 30; „*Gazeta Ostrowska*” 1913 nr 75, „*Gazeta Polska*” (Kościan) 1911 nr 257, „*Gazeta Robotnicza*” (Katowice) 1907 nr 91, „*Kościelny Dziennik Urzędowy*” 1896, s. 29; „*Kurier Poznański*” 1898 nr 150, 161, 1899 nr 169, 171, 217 i nast, 256, 1900 nr 105, 187, 193, 1901 nr 23, 157, 216, 274, 1902 nr 260, 282, 1903 nr 135, 137, 1904 nr 12, 25, 187, 267, 268, 1906 nr 20, 1907 nr 168, 172, 1931 nr 56; „*Miesięcznik Kościelny Archidiecezji Poznańskiej*” 1936, s. 403-404 (nekrolog); „*Posener Tageblatt*” 1907 nr 341, 347, 351, 360, „*Poradnik Gospodarski*” 1912 nr 12; „*Posener Zeitung*” 1901 nr 284, „*Praca*” 1906 nr 50, 1913 nr 22; „*Przegląd Oświatowy*” 1911 s. 94, 1912 s. 118, 62, 303, 312, 1913 s. 303, 1914 s. 120, 1916 s. 78, 125, 127, 138; „*Przegląd Wielkopolski*” 1913 nr 26; „*Przewodnik Katolicki*” 1906 nr 12, 1907 nr 50, 1910 nr 13, 1914 nr 15, 1915 nr 11; „*Robotnik*” 1910 nr 9, 1913 nr 19 (dod.); „*Rocznik Jubileuszowego Walnego Zebrania Centralnego Towarzystwa Gospodarczego w Wielkim Księstwie Poznańskim*”, R. XVI, Poznań 1911, s. 168; „*Rocznik Kółek Rolniczo*

– *Włościańskich*” XXXI do XL (passim); „*Śpiewak*” 1913, nr 7, „*Wiarus Polski*” 1905 nr 194, 1907 nr 164, 168; „*Wielkopolanin*” 1905 nr 137, 202, 258.

Bogumił Wojcieszak

Zemler Michał (1889 – 1973), urodził się 6 września 1889 roku w Rybojedzku w rodzinie Andrzeja i Wiktorii. Powołany do armii pruskiej brał udział w I wojnie światowej. Walczył na froncie zachodnim we Francji. Z wojny

Michał
Zemler

wrócił jako inwalida o niesprawnej nodze. Jako ochotnik wstąpił do oddziału powstańczego podporucznika Andrzeja Kopy w Dopiewie. Pełnił w nim służbę wartowniczą. Po powrocie z powstania kupił gospodarstwo rolne w Rybojedzku z parcelowanego w tej wsi majątku ziemskiego. Ożenił się z Marianną Tonder i miał z nią dzieci: Stanisława, Czesława, Kazimierza (ur. 1928), Czesławę i Józefa. Należał przed II wojną do Kółka Rolniczego w Tomicach. Zmarł 22 stycznia 1973 r. i spoczywa na cmentarzu parafialnym w Tomicach.

Informacje Zdzisława Zemlera z *lutygo 2009 r.*; *Album Pamiątkowy Powstańców i Niepodległościowców Ziemi Zachodnich RP 1918/1919*, nr 4, str. 128, Poznań 1938 r.

Grażyna Sielicka

Ziętkiewicz Ignacy (1890 – 1969), urodził się 29 grudnia 1890 r. w Pogorzeli. Uczestniczył w Powstaniu Wielkopolskim. Po drugiej wojnie światowej zamieszkał w Legnicy. Należał do Koła Powstańców Wielkopolskich przy Oddziale Miejskim ZBoWiD w Legnicy. W 1969 r. odznaczony pośmiertnie Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Zmarł 14 lutego 1969 r. w Legnicy. Jest pochowany na Cmentarzu Komunalnym w Legnicy.

Wspomnienia Powstańców Wielkopolskich zamieszkałych w Legnicy w 1966 r. (k. 31 i 1 mapa), Biblioteka PAN w Kórniku. Sygn. B K 12159. DokumentyUSC w Legnicy.

Czesław Kowalak

Zwoliński Wincenty (1899 – 1989), sierżant, podporucznik WP. Urodził się 10 grudnia 1899 r. w Gaju pow. Mogilno w wielodzietnej rodzinie rolniczej Józefa i Anastazji z d. Sowińskiej. Po ukończeniu w 1913 r. siedmioklasowej szkoły powszechnej w Poznaniu pomagał rodzicom w gospodarstwie rolnym. W 1917 r. powołany do armii niemieckiej. W grudniu 1918 r. w jednostce stacjonującej w Stargardzie. Po przyjeździe na urlop do Poznania czynnie włączył się w rozbrajanie Niemców. W dn. 3 marca 1919 r. wcielony do 3 p. strz. Wlkp. (późn. 57 pułku piechoty

Wincenty
Zwoliński

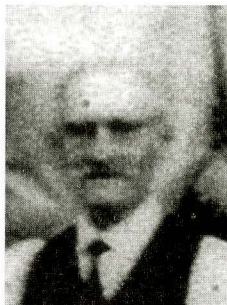
Wlkp.). Od 1 sierpnia 1919 r. do 20 grudnia 1920 r. na froncie bolszewickim. Brał udział w bitwach pod Radoszkowicami, Dęblinem, Łomżą, Brześciem Litewskim, Kobryniem, Baranowiczami i Lachowiczami. W l. 1924 – 1939 pełnił służbę w 7 pułku saperów Wlkp. Od 17 maja 1934 r. na stanowisku podoficera administracyjno-kancelaryjnego. Grał na klawirze w orkiestrze pułkowej. Od 11 listopada 1928 r. był tytularnym sierżantem. Egzamin sprawdzający dla podoficerów zawodowych administracyjnych (grupy III) z zakresu administracji materiałowej przed awansem na stopień sierżanta zdał 30 listopada 1937 r. We wrześniu 1939 r. brał udział w działaniach wojennych swojego oddziału. Trafił do niewoli niemieckiej, skąd powrócił do Poznania w październiku 1939 r. Pracował we własnym gospodarstwie, ale zobowiązany został do cotygodniowego meldowania się w siedzibie Gestapo. Od 1943 r. do zakończenia wojny ukrywał się w leśniczówce niedaleko Otusza. Po wojnie pracował jako handlowiec do czasu przejścia na emeryturę w 1964 r. W 1975 r. mianowany podporucznikiem. Zmarł 25 kwietnia 1989 r. i został pochowany na cmentarzu komunalnym na Junikowie w Kwaterze Powstańców Wielkopolskich. W 1923 r. zawarł związek małżeński z Teresą Błażejczak. Dzieci: Halina (ur. 28 listopada 1922), Zofia (ur. 28 stycznia 1927), Sławomiła (ur. 16 czerwca 1944), Dorota (ur. 15 stycznia 1947). Odznaczony w okresie międzywojennym: Brązowym Krzyżem Zasługi „za zasługi w służbie wojskowej”, Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918–1921, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości, Brązowym i Srebrnym Medalem za Długoletnią Służbę. Po wojnie odznaczony

Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym.

CAW, KZ 5 – 140, zaświadczenie nr 1031/TZ z dnia 9. VI. 2010 r.; dokumenty rodziny: świadectwo nr 23/37 r. z dnia 31 grudnia 1937 r. wydane przez Dowództwo Okręgu Korpusu Nr VII z egzaminu sprawdzającego dla podoficerów zawodowych administracyjnych (grupy III) z zakresu administracji materiałowej przed awansem na sierżanta, Świadectwo egzaminu nadzwyczajnego (które jest równoznaczne z ukończenia publicznej szkoły powszechnej siedmioklasowej) nr 534 z dnia 2 maja 1933 r. wydane przez Państwową Komisję Egzaminów Nadzwyczajnych w Szkołach Powszechnych w Poznaniu, oryginał dyplomu nadania Brązowego Medalu za Długoletnią Służbę, odpis dyplomu nadania Srebrnego Medalu za Długoletnią Służbę, odpis nadania Brązowego Krzyża Zasługi „za zasługi w służbie wojskowej”, legitymacja nadania Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego nr C – 75246 z 18 grudnia 1958 r., legitymacja nadania Krzyża Kawalerskiego Orderu Odrodzenia Polski nr 323 – 78 – 74 z dnia 12 kwietnia 1978 r.

Włodzimierz Becker

Żelazek Stanisław (1885 – 1971), urodził się 3 maja 1885 roku w Pałędzi jako syn gospodarza i młynarza Marcina Zielazka vel Żelazka (1851 – 1926) i Antoniny Kasprzak (1853 – 1927), którzy sprowadzili się do Pałędzia w 1880 roku. Dziad Stanisława – Andrzej Zielazek (1817 – 1879) przybył z Kielczewa (powiat Kościan) i od

Stanisław
Żelazek

1850 roku prowadził młyn w Skórczewie. Stanisław kontynuował tradycje młynarskie po ojcu i dziadku do 1928 roku. Zanim przejął ojcowiznę, uczył się zawodu cukiernika w Poznaniu w firmie Pfitznera. W 1918 roku został wybrany na delegata z Pałędzia do Polskiego Sejmu Dzielnicowego, który obradował w Poznaniu w dniach 3 – 5 grudnia 1918 roku. Brał udział w Powstaniu Wielkopolskim. Później w 1926 roku wraz z rodziną zamieszkał w Poznaniu przy ul. Górna Wilda i prowadził sklep warzywny. Był ojcem Mariana Żelazka (30 stycznia 1918 – 30 kwietnia 2006). Zmarł w Poznaniu 4 grudnia 1971 roku.

Zmiana nazwiska z Zielazek na Żelazek nastąpiła w latach 1876 – 1887, kiedy zamknięty został kościół w Skórczewie i uroczystości kościelne odbywały się w innych parafiach. Tam zapisywano dzieci Marcina Zielazka jako Żelazków i do wcześniejszej formy nazwiska już nie powrócono; Wacław Żelazek, *Wspomnienie o moim ojcu – Stanisławie Żelazku*; Kościński Z., Tomkowiak E., *Mieszkańcy Gminy Dopiewo w Powstaniu Wielkopolskim 1918 – 1919. Słownik Biograficzny, Dopiewo 2010, s. 126.*

Eligiusz Tomkowiak

Aneks

Spis biogramów zamieszczonych w: **„Powstańcy wielkopolscy... Biogramy uczestników powstania wielkopolskiego 1918/1919”**, tom I, Poznań 2005; tom II, Poznań 2006; tom III, Poznań 2007; tom IV, Poznań 2008; tom V, Poznań 2008 i tom VI, Poznań 2009.

A.

- Adamczak Ignacy (1878–1967), T. III, s. 9
Adamczak Ignacy (1897–1985), T. I, s. 12
Adamczak Maciej (1883–1966), T. II, s. 8
Adamczewski Hubert (1898 – 1965), T. V, s. 9
Adamczewski Tadeusz (1902–1979), T. I, s. 12
Adamczewski Tomasz Jan (1884 – 1939), T. II, s. 8
Adamczewski Walenty (1877 – 1967), T. V, s. 10
Adamczewski Wincenty (1869 – 1939), T. VI, s. 9
Adamkiewicz Sylwester (1900 – 1986), T. IV, s. 9
Adamski Stanisław Marcin (1895 – 1975), T. VI, s. 9
Adamski Stefan (1899 – 1975), T. IV, s. 9
Adamski Wojciech (ur. 1877, data śmierci nieznana), T. I, s. 13
Ajtner Edmund (1902 – 1984), T. V, s. 11
Ajtner Marian (1899 – 1983), T. V, s. 12
Alejski Bronisław (1900–1942), T. I, s. 13
Alejski Franciszek (1902–1992), T. I, s. 14
Aleksander Franciszek (1893–1975), T. III, s. 9; T. V, s. 12
Alkiewicz Jan Feliks (1896 – 1979), T. IV, s. 10
Alwin Franciszek (1879 – 1961), T. IV, s. 11
Ambroży Leon (1898 – 1992), T. V, s. 15
Anasiewicz Hieronim (1894 – 1971), T. IV, s. 13
Anders Władysław (1892–1970), T. III, s. 11
Andrzejewski Stanisław (1900 – 1982), T. VI, s. 11
Andrzejewski Stanisław (1902 – 1941), T. II, s. 9
Andrzejewski Stefan Marian (1899–1996), T. III, s. 21
Angierska Zofia, z domu Bogacka (1896 – 1987), T. II, s. 10
Antczak Nepomucen Jan (1893 – 1968), T. IV, s. 13
Antkowiak Teofil (1895 – 1947), T. VI, s. 12
Antoniewicz Adam (1888 – 1944), T. II, s. 10
Apolinarski Albin (1898 – 1992), T. VI, s. 13
Arudianow Jan (1889–1983), T. I, s. 14
Augustyniak Franciszek (1881 – 1975), T. II, s. 12; T. VI, s. 14
Augustyniak Stanisław (1895 – 1929), T. VI, s. 14
Augustyniak Szczepan (1896 – 1975), T. VI, s. 15

B.

- Bacik Kazimierz (1903 – 1977), T. I, s. 15
Baczewska Pelagia Marianna (1887 – 1970), T. V, s. 15
Bagrowski Franciszek (1901 – 1984), T. V, s. 16
Bajon Józef (1900 – 1977), T. IV, s. 14
Bajoński Jarosław (1887–1950), T. I, s. 15
Balcerk Walenty (1899 – 1966), T. IV, s. 15
Balcerkiewicz Stanisław (1901–1991), T. I, s. 16
Balcerzak Józef Franciszek (1898 – 1919), T. III, s. 22
Balcerzak Stanisław (1874 – 1933), T. III, s. 23
Balski Marian (1899 – 1919), T. V, s. 17

- Bałka Kazimierz (1885 – 1963), T. VI, s. 16
- Banachowicz Wojciech (1900 – 1979), T. III, s. 25
- Banasiak Antoni (1895 – 1954), T. V, s. 19
- Banasiak Jan (ur. 1897 – 1972), T. I, s. 17; T. V, s. 19
- Banaszak Jan (1899 – 1986), T. IV, s. 15
- Banaszak Józef (1897 – 1920), T. II, s. 12
- Baraniecki Kazimierz (1900 – 1940), T. IV, s. 16
- Baraniecki Ludwik (1897 – 1920), T. IV, s. 17
- Baranowski Edmund (1886–1939), T. I, s. 17
- Barczak Jan (1890 – 1961), T. VI, s. 17
- Barełkowski Stanisław (1893 – 1964), T. VI, s. 18
- Barłóg Władysław (1897–1985), T. I, s. 18
- Bartkowiak Antoni (1897 – 1922), T. I, s. 19
- Bartkowiak Antoni (1900 – 1985), T. III, s. 25
- Bartkowiak Franciszek (1894 – 1958), T. II, s. 13
- Bartkowiak Franciszek (1900 – 1989), T. V, s. 20
- Bartkowiak Franciszek (1901 – 1989), T. III, s. 26
- Bartkowiak Józef (1895 – 1942), T. II, s. 13
- Bartkowiak Władysław (1900–1920), T. I, s. 20
- Bartkowski Edmund (1894 – 1939), T. III, s. 27
- Bartkowski Marcin (1900 – 1955), T. VI, s. 19
- Basiński Franciszek (1858 – 1942), T. II, s. 14
- Baszkiewicz Franciszek (1887 – 1980), T. VI, s. 20
- Bauza Andrzej (1896 – 1948), T. I, s. 20
- Bączkowski Edward (1886 – 1944), T. VI, s. 21
- Bąk Jan (1894 – 1983), T. VI, s. 22
- Bąk Tomasz (1897 – 1973), T. II, s. 16
- Bąkowski Wawrzyn (1889 – 1981), T. II, s. 17
- Bednarski Franciszek (1894 – 1965), T. II, s. 17
- Beisert Jan Chrzyciel (1866 – 1923), T. II, s. 18
- Belzerowski Piotr (1895 – 1980), T. III, s. 28
- Benkel Maksymilian (1884 – 1940), T. I, s. 21
- Berger Marcin (1896 – 1966), T. III, s. 31
- Berski Stefan (1901 – ?), T. V, s. 21
- Berus Ludwik (1902 – 1945), T. VI, s. 23
- Beszterda Antoni (1895 – 1971), T. IV, s. 18
- Białas Michał (1898 – 1959), T. II, s. 19
- Białasik Teodor (1898 – 1959), T. III, s. 31
- Białożyński Jan (1901–1966), T. I, s. 22
- Biały Kazimierz (1888–1943), T. I, s. 22, T. II, s. 19
- Biczkowski Szczepan (1894 – 1973), T. III, s. 31
- Biegała Antoni (1899 – 1979), T. III, s. 33
- Biegański Jan (1896 – 1973), T. VI, s. 24
- Biegański Kazimierz (1902 – 1963), T. I, s. 22
- Bilażewski Zdzisław Karol Teodor (1893–1923), T. I, s. 23
- Biskupski Antoni (1890 – 1930), T. IV, s. 19
- Biskupski Jan (1881 – 1959), T. VI, s. 25
- Blachnierek Józef (1897 – 1979), T. VI, s. 26
- Bloch Ryszard (1900 – 1980), T. IV, s. 20
- Błaszczyk Czesław (1896 – 1955), T. V, s. 21
- Błaszczyńska Klara z d. Chojnacka (1891 – ?), T. III, s. 33
- Błażejczyk Tomasz (1869 – 1940), T. III, s. 34
- Błażyński Alojzy (1898 – 1934), T. III, s. 35
- Błoch Franciszek (1894–1974), T. I, s. 23
- Bobkiewicz Stanisław (1886 – 1938), T. IV, s. 21
- Bobrowski Antoni (1902 – 1983), T. IV, s. 22

- Bocian Jan (1895 – 1919), T. V, s. 22
 Bocian Michał (1885 – ?), T. I, s. 24
 Bociański Ludwik (1892–1970), T. I, s. 24
 Bogucki Franciszek (ok. 1892 – 1919), T. III, s. 36
 Bogusławski Edmund (1880 – 1940), T. IV, s. 23
 Bojanowski Teofil (1889 – ?), T. I, s. 25
 Bonowski Jan Niepomucen (1900 – 1971), T. III, s. 37
 Borczyński Stanisław (1896 – 1951), T. V, s. 23
 Borczyński Stefan (1864–1949), T. I, s. 26
 Boroch Franciszek (1899 – 1979), T. I, s. 26
 Borowczak Leon (1900–1981), T. VI, s. 26
 Borowski Walenty (1865 –1939), T. VI, s. 28
 Borysiak Józef (1900 – 1974), T. II, s. 20
 Borzych Franciszek (1890 – 1924), T. III, s. 37
 Brandecki Michał (1887 – 1971), T. I, s. 26
 Bratborski Jan (1895 – 1973), T. IV, s. 24
 Brembor Teodor (1890 – 1939), T. III, s. 39
 Brenienek Stefan (1888 – 1968), T. IV, s. 25
 Brett Andrzej (1898 – 1971), T. VI, s. 28
 Breza Alfons (1891 – 1934), T. VI, s. 30
 Breza Gustaw Henryk Donat (1880 – 1945), T. VI, s. 31
 Brojewski Kazimierz (1898 – 1969), T. III, s. 40
 Bromberek Jan (1896 – 1919), T. II, s. 21
 Brona Roman (1894 – 1961), T. V, s. 24, T. VI, s. 31
 Bross Janina (1896 – 1983), T. IV, s. 26
 Bross Kazimierz (1894 – 1939?), T. IV, s. 27
 Brożyński Franciszek (1866 – 1946), T. III, s. 40
 Bródka Antoni (1900 – 1974), T. II, s. 22
 Brust Piotr (1871 – 1937), T. III, s. 40
 Brychczyński Jan (1902–1984), T. IV, s. 28
 Brylak Antoni (1889–1949), T. I, s. 27
 Brzeziński Michał (1894 – 1981), T.IV, s. 30
 Buchwald Stanisław (1890 – 1977), T. III, s. 41
 Bucholz Edmund (1899 – 1981), T. VI, s. 32
 Buczkowski Stanisław (1884 – 1969), T. III, s. 42
 Budzyński Feliks (1901 – 1978), T. VI, s. 33
 Budzyński Franciszek (1875 – 1958), T. II, s. 22
 Bujewski Michał (1891 – 1949), T. IV, s. 30
 Bukolt Antoni (1887 – 1938), T. III, s. 42
 Buławski Mieczysław (1885–1949), T. I, s. 28, T. II, s. 24
 Burian Zbigniew Stanisław (1895 – 1976), T. II, s. 24
 Burzyński Franciszek (1895 – 1980), T. IV, s. 31
 Buschke Mikołaj (1901 – 1982), T. II, s. 25
 Buszkiewicz Irena z domu Szadkowska (1901 – 1999), T. II, s. 26
 Butler Witold (1889 – po 1929), T. VI, s. 33
 Büeler Leokadia Barbara (1888 – 1982), T. III, s. 43
 Bydałek Teresa (1900 – 1978), T. V, s. 25
- C.**
 Cegiełka Marcin (ur. 1879), T. I, s. 31; T. V, s. 25
 Chatliński Józefat (1883 – 1965), T. II, s. 26
 Chatliński Roman (1875 – 1965), T. II, s. 27
 Cerkaski Walerian (1887 – 1939), T. IV, s. 32
 Chałupka Antoni (1898 – 1976), T. VI, s. 34
 Chałupka Józef (1894 – 1919), T. VI, s. 35
 Chelmiński Teofil (1900 – 1979), T. VI, s.36

- Chlebowski Klemens Andrzej (1898 – 1976), T. II, s. 28; T. V, s. 25
- Chmielewski – Wieniawa Jerzy (1891 – 1945), T. II, s. 28
- Chojnacki Ignacy (1885 – 1944), T. III, s. 43
- Chosłowski Stefan Stanisław Seweryn (1889 – po 1947), T. V, s. 26
- Chowański Wojciech (1898 – 1975), T. II, s. 29
- Chrościnski Władysław (1894 – 1978), T. VI, s. 37
- Chrzanowski Leon (1894 – ?), T. II, s. 30
- Chudziński Mieczysław (1875 – 1936), T. II, s. 30
- Chwalisz Jan (1897 – 1980), T. II, s. 31
- Chytrowski Stanisław (1882–1940), T. I, s. 31
- Cibail Ludwik (1897–1964), T. I, s. 31
- Ciesielski Edward (1890 – 1960), T. III, s. 44
- Ciesielski Stanisław (1887 – 1972), T. III, s. 45
- Cieślewicz Michał (1881 – ?), T. I, s. 32
- Cieszyński Stefan (1899 – 1986), T. III, s. 46
- Ciszewski Józef (1901 – ?), T. IV, s. 34
- Cofta Jan (1900–1961), T. I, s. 33
- Cugeher (Zugehöer) Marian (1897–1967), T. I, s. 33
- Cyms Leon (1885 – 1931), T. IV, s. 35
- Cyranowska Waleria z domu Cylińska (1891 – ?), T. III, s. 47
- Czabański Bronisław (1888 – 1940), T. III, s. 47
- Czajkowski Florian (1899 – ?), T. IV, s. 36
- Czarliński Lech Leon, ps. "Lech z kropką" (1899 – po 1939), T. II, s. 32
- Czarnyszka Józef (1900 – 1987), T. II, s. 33
- Czechowski Ignacy (1877 – 1941), T. II, s. 34
- Czekała Franciszek (1895 – 1977), T. IV, s. 37
- Czepczyński Tadeusz (1899 – 1985), T. II, s. 35
- Czerniak Walerian Józef (1896–1972), T. I, s. 34
- Czerwiński Bronisław (1877–1966), T. I, s. 35
- Czub Jan (1892 – 1961), T. IV, s. 38
- Czubala Jakub (1893 – 1972), T. IV, s. 38
- Czwordon Władysław (1898 – 1978), T. I, s. 37
- Czyż Kazimierz (1891 – 1954), T. I, s. 38, T. II, s. 36
- Czyż Ludwik (1897–1966), T. I, s. 38
- D.**
- Dahlke Stanisław (1895 – 1979), T. III, s. 48
- Darnowski Jan (1879–1920), T. I, s. 38
- Daroń Edward (1899 – 1982), T. III, s. 49
- Dawid Jan (1894–1940), T. I, s. 39
- Dawidziński Walerian (1895 – 1957), T. VI, s. 38
- Dąbrowicz Leon (1901 – 1955), T. IV, s. 39
- Dąbrowski Jan (1879–1962), T. I, s. 39
- Dąbrowski Józef (1896–1980), T. I, s. 40
- Dąbrowski Józef (1899 – 1982), T. V, s. 27
- Dąbrowski Marcin (1901–1955), T. I, s. 40
- Dąbrowski Stanisław (1900–1945), T. I, s. 41
- Dąbrowski Szczepan (1897–1925), T. I, s. 42
- Degórska Leokadia z domu Raczkowska (1898 – ?), T. II, s. 37
- Dembski Jan (1891 – 1942), T. V, s. 28
- Dera Stanisław (1901 – 1980), T. I, s. 43
- Derczyński Stanisław (1899 – 1940), T. VI, s. 39
- Derwich Stanisław (1895 – 1976), T. II, s. 37
- Dębiec Helena z domu Vollmüller (1897 – 1990), T. III, s. 52
- Dębowski Bolesław (1894 – ?), T. I, s. 44
- Dirbach Józef (1872 – 1940), T. IV, s. 39
- Derczyński Stanisław (1899 – 1940), T. VI, s. 39
- Diering Franciszek (1890 – 1981), T. VI, s. 40

- Diering Maksymilian (1891 – 1928), T. VI, s. 41
- Diering Paweł Piotr (1893 – 1976), T. VI, s. 41
- Dirska Jan (1854 – 1941), T. I, s. 44
- Dirska Stanisław (1898 – 1944), T. V, s. 28
- Dirska Wacław (1888 – 1972), T. I, s. 45
- Długaszewski Stanisław Florian (1892 – 1974), T. V, s. 29
- Dmowski Roman Stanisław (1864 – 1939), T. V, s. 29
- Dobrowolski Stanisław (1893–1958), T. VI, s. 42
- Doktorczyk Franciszek (1900 – 1975), T. VI, s. 43
- Doktór Edmund (1893 – 1971), T. I, s. 45
- Dolaciński Wojciech (1901 – 1986), T. VI, s. 44
- Dolniak Walenty (1895 – 1967), T. VI, s. 45
- Dolata Stanisław (1896 – 1919), T. IV, s. 40
- Domagalski Stefan (1897 – 1971), T. I, s. 46
- Dominiak Jan (1893–1947), T. I, s. 46
- Dotka Jan (1897 – 1980), T. III, s. 53
- Dowbor Muśnicki Józef (1867 – 1937), T. V, s. 31
- Dratwiński Kazimierz Józef (1893 – 1920), T. II, s. 38
- Drażkiewicz Kazimierz (1899 – 1992), T. II, s. 39
- Drecki Jan (1888 – 1970), T. IV, s. 41
- Drewnik Cecylia (1891 – 1983), T. IV, s. 42
- Drewnik Ignacy (1896 – 1983), T. IV, s. 42
- Drewnik Stefan (1899 – 1974), T. IV, s. 44
- Dreżewski Antoni (1899 – 1975), T. IV, s. 44
- Drożdżyński Stanisław (1894 – 1965), T. IV, s. 45
- Drygas Bronisław (1884 – ?), T. II, s. 40
- Dubisz Franciszek (1899 – 1980), T. VI, s. 45
- Duchalski Antoni (1900 – 1987), T. I, s. 47
- Duczmal Stanisław (1899 – 1985), T. IV, s. 46
- Duda Stanisław (1901 – 1974), T. IV, s. 47
- Dudek Stanisław (1892–1940), T. I, s. 47
- Dudkówna Elżbieta (1898 – ?), T. II, s. 40
- Dutkiewicz Norbert (1898–1943), T. I, s. 48
- Dutkiewicz Wojciecha (1896–1990), T. I, s. 49
- Dworzak Ludwik (1901 – 1980), T. V, s. 38
- Dwornicki Walenty (1881 – 1942), T. IV, s. 48
- Dwornik Antoni (1898–1979), T. II, s. 41
- Dybizbański Edward (1899 – 1919), T. VI, s. 47
- Dykczał Nikodem (1877 – 1958), T. V, s. 38
- Dypczyński Walenty (1886 – 1959), T. III, s. 54
- Działak Ignacy (1896–1971), T. I, s. 50; T. V, s. 40
- Dzidek Marian Stanisław (1891 – 1938), T. II, s. 42
- Dziegiecki Marian (1886 – ?), T. III, s. 57
- Dziekan Józef (1896–1962), T. I, s. 50
- Dziembowski Jerzy Adam (1892 – 1958), T. IV, s. 49
- Dziembowski Kazimierz Feliks (1860 – 1920), T. V, s. 40
- Dziembowski Kazimierz Stanisław Władysław (1888 – 1963), T. V, s. 41
- Dziembowski Leon (1903 – 1975), T. III, s. 58
- Dziembowski Mieczysław Alfred Franciszek (1868 – 1939), T. V, s. 42
- Dziembowski Stefan (1898 – 1968), T. V, s. 43
- Dziembowski Walenty (1870 – 1933), T. IV, s. 50
- Dziembowski Władysław (1902 – 1975), T. IV, s. 51
- Dziembowski Zygmunt Florian Władysław (1888 – 1945), T. V, s. 44
- Dzierzgowski Michał (1902–1940), T. I, s. 51
- Dzierżykraj – Lipowicz Stanisław (1905 – 1967), T. VI, s. 48
- Dzięcioł Alfons (1897 – 1973), T. III, s. 59

Dzióbkowski Wincenty (1884–1979), T. I, s. 52

E.

Ebel Kazimierz (1876 – 1967), T. IV, s. 51

Eichstaedt Sylwester (1878 – 1961), T. III, s. 60

Elias Marcin (1892–1963), T. VI, s. 49

Elmanowicz Stanisław (1900 – 1975), T. II, s. 43

Erdmann Florian (1894 – ?), T. IV, s. 53

F.

Fabrowski Zygmunt (1893–1940), T. I, s. 52

Falszewicz Walenty (1895–1974), T. I, s. 53

Fankidejski Władysław (1890 – 1939), T. I, s. 54

Feige Szczepan (1877 – 1958), T. V, s. 45

Felcyn Stanisław (1899–1980), T. VI, s. 50

Feldamnn Franciszek (1894 – 1956), T. II, s. 44

Feldmann Roman (1898 – 1939), T. I, s. 55

Felich Jan (1898 – 1976), T. III, s. 61

Felsman Stanisław (1901 – 1978), T. II, s. 44

Fengler Antoni (1893–1982), T. I, s. 56

Fengler Józef (1894 – 1960), T. II, s. 45

Figas Franciszek (1895–1983), T. VI, s. 51

Figaszewski Franciszek (1880 – 1957), T. IV, s. 54

Filipiak Jan (1881 – 1946), T. III, s. 61

Filipowski Bolesław (1884 – 1969), T. I, s. 57

Fiołka Fryderyk (1870 – 1942), T. I, s. 58; T. V, s. 46

Firlej Antoni (1886 – 1976), T. III, s. 62

Firlej Walenty (1884 – 1973), T. VI, s. 54

Flaczyński Stanisław (1893 – 1975), T. IV, s. 55

Florkowski Antoni (1901–1975), T. II, s. 46

Folaron Julian (1901 – 1981), T. III, s. 63

Franek Franciszek (1892–1973), T. VI, s. 55

Franikowski Józef (1899 – 1959), T. I, s. 58

Frankowski Józef (1896 – 1973), T. IV, s. 55

Frankowski Tadeusz (1897 – 1966), T. VI, s. 56

Frąckowiak Antoni (1898 – 1984), T. V, s. 46, T. VI, s. 58

Frąckowiak Jan (1898–1970), T. I, s. 59

Frąk Augustyn (1892 – 1975), T. V, s. 47

Frąszczak Antoni (1898 – 1969), T. VI, s. 58

Frątczak Antoni (1898 – 1969), T. V, s. 48

Frydrych Bolesław (1900 – 1990), T. IV, s. 56

Frykowski Roch (1880 – 1958), T. I, s. 59

G.

Gabler Władysław (1890 – 1973), T. V, s. 49

Gabrys Edmund (1905 – 1944), T. V, s. 53

Gabrys Idzi (1877 – 1957), T. V, s. 53

Gajdecki Roman (1898 – 1985), T. III, s. 64

Gajska Ludwik (1893 – 1939), T. V, s. 53

Galant Franciszek (1900–1972), T. I, s. 59

Galasiński Piotr (1899 – ?), T. IV, s. 58

Galon Jan (1873–1964), T. I, s. 60

Galon Stanisław (1895 – 1974), T. III, s. 65

Galon Stanisław (1899–1977), T. II, s. 47

Gałecki Stanisław (1896 – 1952), T. V, s. 54

Garstecki Roman (1894 – 1977), T. II, s. 48

Garstecki Wincenty (1892–1973), T. I, s. 61

Gawroński Antoni (1901 – 1984), T. III, s. 66

Gawroński Franciszek (1890 – 1979), T. III, s. 66

Gawroński Jan (1894 – 1950), T. III, s. 66

Gertych (Gertig) Józef (1874 – 1935), T. II, s. 48

Gibasiewicz Stanisław (1904 – 1986), T. II, s. 49

Gibasiewicz Telesfor (1889 – 1981), T. I, s. 62

- Giel Idzi (1900 – 1943), T. V, s. 55
- Glinkiewicz Franciszek (1875–1936), T. I, s. 63
- Gładysz Stanisław Kostka (1866 – 1934), T. II, s. 51
- Gmerek Władysława (1898 – 1993), T. II, s. 52
- Godek Ludwik (1886 – 1977), T. I, s. 63
- Golczak Franciszek (1897 – 1919), T. II, s. 53
- Goldbeck Leon (1895–1979), T. VI, s. 59
- Golus Władysław (1900 – 1971), T. I, s. 64
- Gomuła Andrzej (1898 – 1976), T. II, s. 53
- Gorgolewski Bogusław (1895 – 1967), T. I, s. 65
- Gorgolewski Franciszek (1901 – 1976), T. V, s. 56
- Gorzelnia Roman (1900 – 1946), T. III, s. 68
- Gościński Jan (1895 – 1960), T. II, s. 54
- Gośliński Leon (1900 – 1964), T. VI, s. 60
- Górecki Florian (1902 – 1944), T. VI, s. 61
- Górecki Marcei (1894 – 1969), T. III, s. 69
- Górny Mieczysław Wincenty (1885 – 1927), T. II, s. 55
- Górski Teodor (1876 – 1938), T. III, s. 70
- Górski Wacław (1895 – 1983), T. V., s. 56
- Grabarczyk Franciszek (1898 – 1954), T. I, s. 65
- Grabias Czesław (1900 – 1985), T. VI, s. 64
- Grabias Józef (1886 – 1968), T. VI, s. 65
- Grabias Stanisław (1895 – 1978), T. VI, s. 66
- Grabowski Stefan (1900 – 1992), T. III, s. 73
- Grabowski Wojciech (1867 – 1934), T. V, s. 57
- Gracz Michał (1891 – 1973), T. III, s. 74
- Graczykowski Tomasz (1886 – 1959), T. V., s. 58
- Graf Teofil (1895 – 1980), T. I, s. 65
- Grafik Stefan (1898 – 1982), T. V, s. 60
- Graetz Czesław (1894 – 1940), T. IV, s. 59
- Grajewski Józef (1900 – 1988), T. VI, s. 67
- Graszyński Alfons (1879 – 1943), T. II, s. 56
- Gregorowicz Zygmunt (1883 – ?), T. II, s. 58,
- Grembowski Jan (1898 – 1962), T. IV, s. 60
- Gretkiewicz Stanisław (1897 – 1982), T. I, s. 66
- Grębowicz Stanisław (1902 – 1977), T. IV, s. 60
- Grobelny Jan Nepomucen (1868–1940), T. II, s. 59
- Grobelny Józef Edward (1873 – 1949), T. V, s. 61
- Grobelny Józef Kazimierz (1899 – 1958), T. II, s. 60
- Grochowski Stefan (1899–1945), T. I, s. 67
- Grośty Wojciech (1866 – 1926), T. II, s. 61
- Grubczyński Józef (1895 – 2001), T. III, s. 74
- Gruchocki Wincenty (1897 – 1985), T. V, s. 63
- Grudzielski Kazimierz (1856 – 1921), T. V, s. 63
- Gruszczyński Antoni (1875 – 1940), T. IV, s. 61
- Gruszka Michał (1897–po1968), T. I, s. 68
- Gryczyński Stanisław (1892 – 1974), T. III, s. 75
- Grygiel Albin (1898–1957), T. I, s. 69
- Grygiel Antoni (1900 – 1992), T. III, s. 75; T. IV, s. 61
- Grzeczka Piotr Paweł (1880 – 1955), T. III, s. 77
- Grzelczak Marian (1899–1991), T. I, s. 69
- Grzempa Andrzej (1894 – 1985), T. II, s. 62; T. III, s. 79
- Grzeszkowiak Roman (1894 – ?), T. II, s. 63
- Grześkowiak Leon (1900–1975), T. I, s. 70

Grześkowiak Walenty (1901 – 1989), T. V, s. 65
 Grześkowski Władysław (1890–1973), T. I, s. 71
 Grzęda Jan (1896 – 1994), T. I, s. 71
 Gucza Bronisław (1887 – 1939), T. VI, s. 67
 Gucze Franciszek (1892 – 1979), T. V, s. 67
 Gust Roman (1863 – 1948), T. II, s. 64
 Gutkowski Apolinary (1868 – 1955), T. III, s. 79
 Gutkowski Franciszek (1900–1941), T. I, s. 72
 Gutkowski Józef (1901 – 1983), T. III, s. 80
 Guździół Wojciech (1899 – 1962), T. VI, s. 68

H.

Haber Kazimierz (1872 – 1933), T. V, s. 68
 Hałas Franciszek (1898 – 1989), T. III, s. 81
 Hałas Jakub (1897 – 1974), T. III, s. 82
 Hałas Piotr (1901 – ?), Franciszek. IV, s. 62
 Hanke Edward (1895 – 1975), T. V, s. 70
 Hanke Emilia (1895 – 1984), T. V, s. 71
 Hańczewski Stefan (1899–1973), T. I, s. 73
 Hałas Adam (1896 – 1970), T. VI, s. 69
 Hałas Maksymilian (1902 – 1977), T. VI, s. 69
 Hałas Szczepan (1898 – 1976), T. VI, s. 70
 Hasała Andrzej (1899 – 1968), T. II, s. 64
 Haupa Wawrzyn (1867 – 1961), T. II, s. 64
 Hejnowicz Mieczysław (1890–1939), T. I, s. 73, T. II, s. 65
 Hetmanowski Józef (1901 – 1985), T. II, s. 66
 Heyn Franciszka (1889 – 1963), T. VI, s. 70
 Hoppe Janina z domu Przybyszewska (1896 – 1985), T. II, s. 68

Horowski Czesław (1893–1958), T. I, s. 74

I.

Idaszewski Leon (1878–1956), T. II, s. 69
 Idziak Franciszek (1900 – 1971), T. IV, s. 63
 Ignaszewski Kazimierz (1894 – 1959), T. III, s. 82
 Ignaszewski Władysław (1898 – 1973), T. III, s. 83
 Imbiorowicz Michał (1893 – 1971), T. IV, s. 63
 Inerowicz Władysław (1903 – 1988), T. I, s. 76
 Insiński Jan (1901 – 1965), T. III, s. 84
 Insiński Józef (1897 – 1969), T. III, s. 84

J.

Jachmann Jan (1884 – 1946), T. IV, s. 64
 Jachmann Walenty (1888 – 1919), T. IV, s. 65
 Jachowski Tadeusz (1893–1966), T. II, s. 72
 Jackowiak Józef (1900 – 1992), T. IV, s. 66
 Jackowiak Ludwik (1895 – 1987), T. IV, s. 67
 Jadomski Stefan Roman (1874 – 1923), T. III, s. 85
 Jagielski Władysław (1901 – 1994), T. I, s. 76; T. IV, s. 67
 Jagużny Adam (1905 – 1985), T. I, s. 77
 Jahns Antoni (1883 – 1960), T. IV, s. 68
 Jakubiak Antoni (1900 – 1979), T. VI, s. 70
 Jakubowicz Stanisław (1897–1967), T. I, s. 77; T. II, s. 74
 Jakubowski Stefan (1895 – 1985), T. V, s. 72
 Janasik Władysław (1896 – 1967), T. VI, s. 72
 Janaszewski Tadeusz (1890 – 1966), T. III, s. 86
 Janiak Ludwik (1899 – 1957), T. V, s. 73
 Janiak Wawrzyn (1895 – 1977), T. I, s. 78
 Jankiewicz Marian (1897 – 1967), T. IV, s. 69

- Jankowska Aniela z domu Ziółkowska (1880 – 1970), T. III, s. 87
- Jankowski Bolesław Kazimierz (1901 – 1942), T. II, s. 75
- Jankowski Jakub (1900 – 1979), T. II, s. 75
- Janus Antoni (1891 – 1942), T. IV, s. 70
- Janus Józef (1900 – 1960), T. I, s. 78
- Januskiewicz Roman (1899 – 1979), T. VI, s. 72
- Januskiewicz Tadeusz (1894 – 1963), T. VI, s. 73
- Jarczewska Jadwiga (1891 – 1977), T. V, s. 74
- Jarczewski Stanisław (1897 – 1958), T. III, s. 88
- Jarecki Józef (1892 – 1976), T. III, s. 89
- Jarmiński Jan (1893 – 1965), T. III, s. 90
- Jaroszyński Sylwester (1886 – 1958), T. IV, s. 71
- Jasicki Alfons (1898 – 1975), T. VI, s. 74
- Jasiński Józef (1854–1933), T. I, s. 79
- Jasiński Stefan (1885 – 1962), T. II, s. 76
- Jaskulski Michał (1901 – 1982), T. VI, s. 75
- Jaśkowiak Franciszek (1895 – 1953), T. VI, s. 76
- Jaworski Wojciech (1893 – 1971), T. III, s. 91
- Jazdon Hipolit (1884 – 1957), T. II, s. 77
- Jedwabny Stanisław (1884 – 1974), T. VI, s. 77
- Jedwabski Franciszek (1895 – 1975), T. VI, s. 78
- Jerchel Michał (1892 – 1940), T. I, s. 80
- Jerzak Franciszek (1889 – 1962), T. III, s. 92
- Jesionkowski Franciszek (1901 – 1981), T. III, s. 93
- Jeske Stanisław (1888 – 1984), T. V, s. 74
- Jeszke Henryk Wacław (1884 – 1955), T. III, s. 94
- Jewiak Piotr (1896 – 1971), T. VI, s. 80
- Jędrzejewski Franciszek (1892 – 1982), T. I, s. 81
- Jęsień Walenty (1895 – 1919), T. IV, s. 71; T. V, s. 76
- Joras Franciszek (1882 – 1930), T. V, s. 77
- Józefowski Józef (1901 – 1962), T. III, s. 94
- Jóźwiak Józef (1896 – 1971), T. VI, s. 80
- Jóźwiak Leon (1890 – 1953), T. VI, s. 81
- Jóźwiak Piotr (1895–1984), T. I, s. 81
- Judek Józef (1886 – 1968), T. VI, s. 81
- Judek Roman (1898–1981), T. I, s. 82
- Juniczak Kazimierz (1900 – 1997), T. II, s. 77
- Jurkiewicz Franciszek (1902 – 1972), T. I, s. 83
- Jurkowski Antoni Alojzy (1885 – 1952), T. II, s. 80
- K.**
- Kabat Walenty (1885 – 1943), T. VI, s. 83
- Kaczmarek Franciszek (1895 – 1937), T. III, s. 96
- Kaczmarek Jan (1880–1939), T. I, s. 83
- Kaczmarek Jan (1899–1919), T. VI, s. 84
- Kaczmarek Maksymilian (1896 – 1975), T. III, s. 97
- Kaczmarek Stefan (1897 – 1953), T. III, s. 97
- Kaczmarek Tadeusz (1897 – 1974), T. VI, s. 84
- Kaczmarek Wiktor (1895 – 1952), T. II, s. 81
- Kaczor Jan (1895 – 1972), T. IV, 72; T. V, s. 77
- Kadow Marian (1886–1950), T. I, s. 84
- Kahl Leon Józef (1898 – 1939), T. VI, s. 85
- Kaiser Franciszek (1902–1969), T. I, s. 84
- Kaiser Józef (1898–1975), T. II, s. 83
- Kaja Władysław (1894 – 1939), T. III, s. 98
- Kalemba Jan (1899 – 1989), T. I, s. 85
- Kalinowski Michał (1901–?), T. VI, s. 86
- Kaliszewski Władysław (1886 – 1964), T. I, s. 85
- Kalkstein – Osłowski Adam (1892–1984), T. II, s. 83
- Kałek Józef (1899 – 1987), T. III, s. 100
- Kałek Władysław (1897 – 1984), T. IV, s. 74
- Kałwiński Józef (1892 – 1969), T. I, s. 86

- Kamiński Bolesław Ignacy (1888–1937), T. I, s. 86
- Kamiński Edmund (1903 – 1939), T. IV, s. 74
- Kamiński Józef (1879 – 1971), T. IV, s. 75
- Kamiński Ludwik (1899 – 1974), T. VI, s. 86
- Kamiński Władysław (1892 – 1971), T. VI, s. 87
- Kantecki Ludwik (1877 – 1963), T. I, s. 87
- Kapella Kazimierz (1884 – zm. po 1933 r.), T. I, s. 88
- Karczewski Roman (1901 – 1963), T. VI, s. 87
- Karolewski (Królewski) Władysław (ur. 1899), T. I, s. 89
- Karpiński Antoni (1855 – 1945), T. III, s. 100
- Karpiński Stanisław (1888 – 1976), T. II, s. 85
- Karpiński Władysław (1895–1940), T. I, s. 89
- Karpiński Zygmunt (1892 – 1981), T. III, s. 101
- Kasperski Florian (1880–1960), T. I, s. 90
- Kasprowicz Bolesław Michał (1859 – 1943), T. II, s. 85
- Kasprowicz Bolesław Piotr (1895 – 1982), T. III, s. 102
- Kasprzak Jan (1875–1948), T. VI, s. 88
- Kasprzak Marian (1900–1995), T. VI, s. 89
- Kawalka Feliks (1901–1983), T. I, s. 90
- Kawczyński Józef (1899 –1920), T. I, s. 91
- Kaźmierczak Antoni (1901 – 1983), T. III, s. 104
- Kaźmierczak Franciszek (1889 – 1978), T. III, s. 104
- Kaźmierski Bolesław (1879 – 1945), T. II, s. 87
- Kaźmierczak Jan (1897 – 1972), T. IV, s. 76
- Kemnitz Michał (1892 – 1982), T. V, s. 79
- Kempski Józef (1896 – przed 1977), T. I, s. 91
- Kędzieja Leon (1884 – 1958), T. III, s. 105
- Kędzierski Anatol (1880 – 1964), T. V, s. 80
- Kędzierski Lucjan (1881 – 1919), T. V, s. 81
- Kędziora Stanisław (1894–1920), T. I, s. 91
- Kiciński Adam (1900–1977), T. I, s. 92
- Kiełbasiewicz Leon (1899–1995), T. I, s. 92
- Kiełczewski Karol (1899 – 1978), T. I, s. 93
- Kiełczewski Stanisław (1893 – 1984), T. I, s. 94
- Kiełczewski Stefan (1901 – 1986), T. III, s. 106
- Kijak Jan (1886 – 1968), T. III, s. 106
- Kitkowski Zygfryd (1899 – 1960), T. VI, s. 90
- Kłaga Ignacy (1894–1972), T. I, s. 95
- Klecha Piotr (1901 – 1987), T. V, s. 82
- Kledzik Józef (1887 – 1948), T. II, s. 89
- Klemczak Edmund (1886 – 1939), T. IV, s. 77
- Klepacz Józef (1899 – 1979), T. I, s. 95
- Klera Jan Nepomucen (1886 – 1951), T. II, s. 90
- Klewenhagen Brunon (1882–1940), T. I, s. 96
- Klich Edmund (1891 – 1967), T. III, s. 107
- Kliem Michał (1898 – 1942), T. IV, s. 79
- Klinik Józef (1890 – 1940), T. IV, s. 80
- Kłorek Ludwik (1897 – 1982), T. III, s. 108
- Klucz Władysław (1897 – 1940), T. II, s. 91
- Kłaczyński Kazimierz (1882 – 1941), T. III, s. 108
- Kłosowski Andrzej (1895–1945), T. I, s. 96, T. II, s. 91
- Kłosowski Henryk (1901–1986), T. I, s. 97

- Knast Dionizy (1899 – 1972), T. II, s. 92
- Kobusiński Stefan (1899 – 1974), T. IV, s. 80
- Kobusiński Wojciech (1897 – 1982), T. IV, s. 82
- Kocur Adam Bronisław (1894 – 1965), T. III, s. 109
- Koczorowski Karol hrabia, h. Rogala (1884 – 1952), T. IV, s. 82
- Koczorowski Maciej h. Rogala (1884 – 1928), T. IV, s. 84
- Koczorowski Napoleon h. Rogala (1861 – 1930), T. IV, s. 85
- Kodur Czesław (1896–1966), T. VI, s. 91
- Kolasiński Jerzy (1891 – 1970), T. V, s. 83
- Kolendowicz Wacław (1877 – 1949), T. III, s. 110
- Kołodziej Antoni (1896 – 1970), T. I, s. 98
- Komasiński Michał (1887 – 1971), T. III, s. 110
- Komorowski Franciszek (1886 – 1956), T. V, s. 84
- Konarski Sylwester (ur. 1894), T. I, s. 98
- Konarzewski Daniel (1871 – 1935), T. V, s. 85
- Konewka Józef (1899 – 1940), T. II, s. 93
- Konicki Stanisław (1895–1977), T. VI, s. 92
- Konicki Sylwester (1899 – 1986), T. VI, s. 92
- Konieczny Antoni (1900 – 1980), T. III, s. 112
- Konieczny Jan (1892 – 1967), T. II, s. 94
- Konieczny Stanisław (1878 – 1946), T. II, s. 94
- Konieczny Stanisław (1898 – 1986), T. III, s. 112
- Kończal Franciszek (1894–1940), T. I, s. 98
- Kończal Stanisław (1898 – 1958), T. IV, s. 86
- Kopa Andrzej (1879 – 1956), T. II, s. 95
- Kopczyński Józef (1896 – 1979), T. IV, s. 87
- Kopliński Władysław (1875 – 1937), T. V, s. 86
- Korbal Stanisław (1895 – ?), T. IV, s. 88
- Kornobis Wiesław (1900 – 1969), T. VI, s. 93
- Kosicki Czesław (1902 – 1980), T. V, s. 87
- Kosicki Józef (? – ?), T. II, s. 98
- Kosicki Kazimierz (1900 – 1920), T. II, s. 98
- Kosicki Piotr (1896 – 1961), T. II, s. 99
- Kosicki Stanisław (1898 – 1949), T. VI, s. 93
- Kosicki Wawrzyn (1887 – 1955), T. II, s. 99
- Kosiński Feliks (1889 – 1974), T. V, s. 88
- Kosiński Wojciech (1897 – 1976), T. II, s. 100
- Kosmala Stanisław (1897 – 1973), T. II, s. 101
- Kosmowski Antoni (1899–1940), T. I, s. 98
- Kossowski Józef (1887 – 1967), T. V, s. 88
- Kostrzewa Stanisław (1896–1976), T. VI, s. 94
- Koszewski Stanisław (1895–1970), s T. I., s. 99
- Koszutski (Leszczyc – Koszutski) Konstanty Albin (1882–1939), T. I, s. 99
- Kośmider Stanisław (1889–1958), T. I, s. 101
- Kowalczyk Adam (1894–1940), T. I, s. 101
- Kowalczyk Franciszek (1890 – 1961), T. II, s. 102
- Kowalczyk Marcin (1899 – 1994), T. III, s. 113
- Kowalczyk Stefan (1898 – 1955), T. I, s. 102
- Kowalewski Sylwester (1899 – 1985), T. VI, s. 95
- Kowalewski Zygmunt (1897 – 1944), T. VI, s. 95
- Kowalski Franciszek (1900 – 1920), T. I, s. 102
- Kowalski Kazimierz Józef (1896 – 1972), T. V, s. 89
- Koza Stanisław III (1882 – 1960), T. II, s. 103
- Kozak Antoni (1898 – 1919), T. V, s. 90
- Koziczyński Andrzej (1890 – 1974), T. VI, s. 96

- Kozierowski Stanisław, Dołęga z Kozieroga Łasczka Kozierowski, Kozierowski ze Skórzewa (1874–1949), T. VI, s. 97
- Kozłowski Jan (1894–1974), T. VI, s. 99
- Kozłowski Stanisław (1903 – 1990), T. I, s. 102
- Krajewski Andrzej (1891 – 1982), T. I, s. 103
- Kramarczyk Leon (1896 – 1984), T. I, s. 104
- Kramer Franciszek (1899–1946), T. II, s. 103
- Kramer Ludwik (1900–1972), T. II, s. 104
- Kranz Józef (1884 – 1939), T. IV, s. 90
- Krawczyński Franciszek (1894–1976), T. II, s. 104
- Krenz Paweł (1896 – 1955), T. II, s. 105
- Kręczyński Franciszek (1885 – 1961), T. IV, s. 90
- Kroll Jan (1898 – 1996), T. IV, s. 91
- Król Bolesław (1898 – 1942), T. II, s. 106
- Król Ignacy (1891 – 1962), T. III, s. 113
- Król Władysław (1896 – 1945), T. III, s. 115
- Króliczak Wojciech (1893 – 1976), T. V, s. 91
- Kruk Antoni (1896 – 1949), T. VI, s. 100
- Kruk Franciszek (1891 – 1964), T. VI, s. 101
- Krukowski Albin (1902 – 1982), T. III, s. 116
- Krumrey Franciszek (1902 – 1974), T. VI, s. 102
- Kruszka Leon (1897 – 1960), T. IV, s. 92
- Kryger Marian (1901 – 1982), T. V, s. 92
- Kryjon Franciszek (1901 – 1987), T. V, s. 94
- Kryszak Walenty (1897 – 1920), T. I, s. 104
- Krzesiński Stefan (1897 – 1960), T. I, s. 105
- Krzewina Zygmunt (1898 – 1976), T. I, s. 105; T. II, s. 107
- Krzykała Florian (1901 – 1941), T. V, s. 95
- Krzykała Wawrzyn (1871 – 1941), T. I, s. 107
- Krzyżankiewicz Mieczysław (1882 – 1952), T. III, s. 117
- Księżniakiewicz Walenty (1892 – 1970), T. IV, s. 93
- Kubacki Antoni (1880–1956), T. I, s. 108
- Kubera Czesław Antoni (1894 – 1965), T. I, s. 108
- Kubicki Kazimierz (1869 – 1945), T. VI, s. 103
- Kucal Czesław (1903 – 1973), T. III, s. 120
- Kuczkowski Władysław (1898 – 1942), T. II, s. 109; T. III, s. 121
- Kuik Józef (1897–1969), T. VI, s. 104
- Kujawa Franciszek (1893–1976), T. I, s. 108
- Kujawa Ludwik (1900 – 1966), T. II, s. 110
- Kukiełka Stanisław (1894–1974), T. VI, s. 106
- Kulczyński Władysław (1898 – ?), T. IV, s. 93
- Kuliński Franciszek (1899 – 1981), T. VI, s. 107
- Kuliszak Stanisław (1882 – 1939), T. IV, s. 95
- Kulse Leonard (1893 – 1940), T. VI, s. 108
- Kupka Sylwester (1897 – 1969), T. IV, s. 96
- Kurczewski Piotr (1890–1983), T. I, s. 109
- Kurczewski Władysław (1898 – 1979), T. II, s. 111
- Kurkowiak Piotr (1900 – 1964), T. IV, s. 97
- Kurnatowska Maria z domu Mielżyńska (1869 – 1925), T. II, s. 112
- Kuroszczyk Piotr (1879 – 1947), T. I, s. 109
- Kurowski Aleksander (1879–1958), T. I, s. 110
- Kurpisz Leon (1900 – 1919), T. V, s. 95
- Kurzański Józef (1870–1925), T. I, s. 110
- Kusz Józef (1896 – 1919), T. II, s. 113
- Kuśnierczak Jan (1893 – 1977), T. IV, s. 97

Kwasek Jerzy (1900 – 1994), T. III, s. 122
 Kwiatkowski Stanisław (1890 – 1976), T. VI, s. 109
 Kwiatkowski Wiktor (1901 – 1978), T. V, s. 95
 Kwiatkowski Wojciech (1893–1919), T. VI, s. 110

L.

Lakner (Lackner) Marian (1880 – 1936), T. III, s. 126
 Lange Julian Bolesław (1873 – 1954), T. V, s. 96
 Lange Marian Józef (1901–1943), T. I, s. 112, T. II, s. 114
 Lasik Stanisław (1897 – 1963), T. IV, s. 98
 Laskowski Jan (1872–1939), T. VI, s. 110
 Latanowicz Marcin (1897 – 1985), T. III, s. 127
 Latosiński Stanisław (1893 – 1942), T. IV, s. 99
 Lechna Andrzej (1894 – 1943), T. III, s. 127
 Lechna Wiktor (1898 – 1971), T. II, s. 115
 Lemański Walenty (1900–1919), T. VI, s. 111
 Leopold Wincenty (1891 – 1974), T. III, s. 128
 Lester Władysław (1898–1941), T. II, s. 116
 Leszczyński Leon (1880–1950), T. I, s. 112
 Leśny Stanisław (1894 – 1977), T. III, s. 129
 Lewandowski Ignacy (1895 – 1982), T. IV, s. 100
 Lewandowski Zenon Eugeniusz (1859–1927), T. I, s. 113
 Linke Antoni (1902 – 1982), T. VI, s. 112
 Lipiński Walenty (1897 – 1978), T. V, s. 98
 Lis Wincenty (1890 – 1944), T. IV, s. 101
 Lis Władysław (1900 – 1980), T. III, s. 129
 Lisiecki Bolesław (1885–1954), T. I, s. 114

Lisiecki Hieronim (1899 – 1980), T. VI, s. 113
 Lissowski Antoni (1889 – 1977), T. III, s. 130
 Litwiński Wiktor (1873 – 1952), T. III, s. 130
 Liwerski Edward (1895 – 1972), T. VI, s. 115
 Londońska Maria Tekla z d. Dutkiewicz (1892–1978), T. I, s. 115
 Lorkiewicz Michał (1897 – 1919), T. V, s. 99
 Lose Stanisław (1899 – 1970), T. V, s. 101
 Lowak Henryk (1885–1958), T. I, s. 116
 Lubryka Władysław (1900 – 1979), T. V, s. 105
 Ludwiczak Antoni (1901–1958), T. I, s. 116
 Łulczyński Jan (1886 – 1919), T. II, s. 116

Ł.

Łamaszewski Franciszek Adam (1894 – 1981), T. IV, s. 102
 Łapacz Józef (1899 – ?), T. IV, s. 103
 Łaszczyński Walenty (1896 – 1975), T. III, s. 132
 Łaszczyński Wojciech (1897–1961), T. II, s. 116
 Łącki – Korzbok Stanisław (1866 – 1937), T. IV, s. 105
 Łobza Wacław (1900 – 1968), T. VI, s. 116
 Łojek Józef (1893 – 1981), T. IV, s. 107
 Łuczak Józef (1898 – 1975), T. III, s. 132
 Łuczak Walenty (1898 – 1983), T. V, s. 105
 Łuczewski Bernard (1903 – 1989), T. V, s. 109
 Łukaszewski Franciszek (1894 – 1948), T. VI, s. 116
 Łukowicz Stefan Szczepan (1894 – 1941), T. IV, s. 107
 Łusiewicz Stefan (1888 – 1958), T. IV, s. 108
 Łuś Franciszek (1885 – ?), T. I, s. 116

M.

Machaj Józef (1903 – 1988), T. I, s. 117

- Machajewski Franciszek (1897 – 1970), T. IV, s. 109
- Machajewski Marian (1899 – 1975), T. IV, s. 109
- Machajewski Stanisław (1900 – 1965), T. IV, s. 111; T. V, s. 111
- Machowiak Franciszek (1890 – 1975), T. III, s. 133
- Machowiak Jan (1899 – 1919), T. III, s. 134
- Machowski Jan (1894–1972), T. II, s. 117
- Machoy Hipolit (1893 – 1970), T. V, s. 113
- Machoy Maria (1894 – 1951), T. IV, s. 112
- Maciaszek Stanisław (1872 – 1930), T. II, s. 118
- Maćkowiak Edmund (1901–1940), T. I, s. 117
- Maćkowiak Stanisław (1891 – 1971), T. VI, s. 117
- Maeusel Antoni (1883–1947), T. II, s. 119
- Magowski Jan (1899–1951), T. VI, s. 119
- Magowski Mieczysław (1886–1964), T. VI, s. 119
- Magowski Władysław (1890–1961), T. VI, s. 120
- Maik Ludwik (1899 – 1971), T. IV, s. 113
- Maj Jan Andrzej (1895–1919), T. VI, s. 121
- Majchrzak Józef (1902 – 1975), T. III, s. 134
- Majewicz Feliks (1901 – 1990), T. III, s. 135; T. V, s. 114
- Majewski Walery (1905 – 1999), s T. I, s. 118
- Mallow Bogdan (1902 – 1944), T. IV, s. 113
- Mallow Wiktor Emanuel (1861 – 1933), T. IV, s. 114
- Małecki Lucjan (1899–1979), T. I, s. 118
- Małecki Tomasz (1895 – 1984), T. IV, s. 115
- Małecki Wojciech (1897 – 1968), T. I, s. 119
- Małek Władysław (1864 – 1935), T. IV, s. 116
- Małuszek Jan Antoni (1889 – 1977), T. VI, s. 121
- Małyszczak Ludwik (1898 – 1983), T. III, s. 135
- Mańczak Józef (1896 – 1940), T. V, s. 115
- Mańczak Ludwik (1884–1945), T. I, s. 120
- Marcinkowski Roman (1874–1929), T. I, s. 120
- Marcinkowski Stanisław (1882 – 1939), T. III, s. 136
- Markwitz Władysław (1897 – 1992), T. VI, s. 123
- Marosz Władysław (1901 – 2000), T. III, s. 137
- Marszał Wiesław (1896–1963), T. I, s. 121
- Marszałek Paweł Jan Tymoteusz (1891 – 1962), T. I, s. 122
- Maryński Felicjan (1892 – 1920), T. I, s. 123
- Marzyński Antoni (1897 – 1963), T. II, s. 120
- Masłowski Zygmunt (1897 – 1932), T. IV, s. 116
- Mataczyński Roman (1892 – 1970), T. III, s. 139
- Matuszek Stanisław (1898 – 1970), T. V, s. 116; T. VI, s. 124
- Matuszewski Ignacy (1895 – 1987), T. III, s. 141
- Matysiak Gracjan (1897 – 1987), T. IV, s. 117
- Mausch Kazimierz (1891 – 1927), T. V, s. 117; T. VI, s. 125
- May Józef (1893 – 1977), T. IV, s. 118
- Mąderek Stanisław (1902 – 1961), T. VI, s. 126
- Mądry Wincenty (1879 – 1962), T. II, s. 121
- Mellenbrock Edmund Marian (1892 – 1977), T. VI, s. 127
- Menczyński Michał (1900 – 1986), T. V, s. 118
- Mende Edmund (1875 – 1933), T. II, s. 122
- Menzel Antoni (1903 – 1982), T. III, s. 141
- Mędlewski Julian (1896 – 1975), T. III, s. 142
- Mędlewski Wiktor (1861 – 1924), T. III, s. 143
- Mickiewicz Wincenty (1867 – 1940), T. II, s. 130

- Michalak Walenty (1890 – 1962), T. III, s. 143
- Michalczyk Antoni (1900 – 1988), T. V, s. 119
- Michalczyk Stanisław (1892 – 1940), T. VI, s. 128
- Michalski Andrzej Józef (1882–1960), T. I, s. 123
- Michalski Antoni (1885 – 1965), T. II, s. 123
- Michalski Jan (1886 – 1949), T. II, s. 123
- Michalski Jan (1899 – 1945), T. IV, s. 119
- Michalski Józef (1900–1994), T. I, s. 124
- Michalski Kazimierz (1883 – 1956), T. I, s. 125
- Michalski Piotr (1895 – 1962), T. I, s. 127
- Michalski Stanisław Leon (1882 – 1953), T. II, s. 124
- Michalski Stefan (1872 – 1926), T. VI, s. 129
- Michałowski Franciszek (1898 – 1990), T. II, s. 125
- Michałowski Ignacy (1871 – 1945), T. III, s. 144
- Michałowski Nikodem (1896 – 1987), T. I, s. 127
- Mieczkowski Leon (1871 – 1931), T. V, s. 120
- Miedziński Stanisław (1894 – 1945?), T. IV, s. 120
- Mielcarek Antoni (1899 – 1970), T. II, s. 126
- Mielcarek Jan (1898–1989), T. II, s. 127
- Miękus Józef (1891 – 1945), T. IV, s. 121
- Migaszewski Antoni (1900 – ?), T. II, s. 128
- Miklaszewski Włodzimierz (1897 – 1919), T. I, s. 128
- Mikoliński Kazimierz (1894 – 1965), T. VI, s. 130
- Mikołajczak Ludwik (1898–1979), T. I, s. 128
- Mikołajczak Tomasz (1879 – 1955), T. V, s. 121
- Mikołajczyk Stanisław (1895–1971), T. VI, s. 131
- Mikołajewicz Stanisław (1901 – 1919), T. IV, s. 122
- Milewski Jan (1893 – 1971), T. II, s. 128
- Milewski Józef (1892 – 1940), T. VI, s. 131
- Milewski Ludwik (1869 – 1940), T. II, s. 129
- Milewski Michał (1875 – 1935), T. IV, s. 122
- Miński Stefan (1900 – 1987), T. V, s. 121
- Misiek Stanisław (1901–1998), T. I, s. 129
- Miśkiewicz Antoni (1890 – 1977), T. IV, s. 123
- Mizera Antoni (1892–1972), T. I, s. 130; T. V, s. 122
- Młynarz Józef (1895 – 1947), T. V, s. 122
- Mocek Ludwik (1906 – 1990), T. IV, s. 124
- Mocek Szymon (1888 – 1960), T. I, s. 130
- Moczko Ludwik (1877 – 1949), T. I, s. 131
- Moder Wojciech (1891 – 1972), T. III, s. 145
- Modlibowski Józef Walenty (1889 – 1942), T. III, s. 145; T. VI, s. 132
- Modrak Hieronim (1892 – ?), T. I, s. 132
- Modrzyk Stanisław (1898 – 1980), T. II, s. 131
- Morawski Czesław (1882 – 1954), T. III, s. 146
- Morawski Kazimierz (1884 – 1934), T. III, s. 146
- Mosiewicz Władysław (1880 – ?), T. III, s. 147
- Moś Ignacy (1872 – 1959), T. I, s. 132
- Motała Władysław (1886 – 1974), T. VI, s. 134
- Mróz Józef (1898–1986), T. VI, s. 135
- Multana Ignacy (1897 – 1984), T. IV, s. 125
- Musiał Franciszek (1900 – 1973), T. II, s. 132,
- Musioł Stefan (1897 – 1987), T. II, s. 134,
- Muszyński Józef (1899 – 1978), T. VI, s. 136
- Muszyński Szczepan (1890–1939), T. I, s. 133,
- Myssak Stanisław (1897 – 1966), T. IV, s. 125

N.

- Nadolny Leon (1897 – 1978), T. V, s. 123
Najdoch Stanisław (1897 – 1974), T. VI, s. 137
Namysłowski Czesław (1890 – 1956), T. VI, s. 137
Napiecek Leon (1899 – 1975), T. III, s. 148
Napierała Klemens (1900 – 1986), T. III, s. 150
Napierała Roman (1876 – 1941), T. II, s. 135
Narożny Stanisław (1888–1929), T. I, s. 133
Nawracała Stanisław (1898 – 1983), T. VI, s. 138
Nawrocik Franciszek (1901 – 1920), T. II, s. 136
Nawrocik Jan (1895–1920), T. I, s. 133
Nawrocki Ludwik (1893 – 1964), T. VI, s. 139
Niedbalski Jan (1899 – 1992), T. VI, s. 140
Niedźwiedziński Bronisław (1882 – 1946), T. III. S. 151
Niedźwiedziński Ignacy (1873 – 1941), s. 152
Niegołęwska Wanda (1877 – 1970), T. I, s. 134
Niełacny Franciszek (ur. 1899), T. I, s. 136
Niemier Stanisław (1899 – 1949), T. V, s. 125
Niesobski Leon (1897 – 1967), T. I, s. 136
Niesobski Władysław (1897 – 1945), T. V, s. 126
Nietrzełka Ignacy (1892 – 1980), T. I, s. 137
Nietsche Roman (1876 – 1947), T. II, s. 136
Nieznany Powstaniec Wielkopolski – Grób Nieznanego Powstańca Wielkopolskiego w Bydgoszczy, T. III, s. 153
Nieżychoński Kazimierz (1892 – 1987), T. V, s. 127
Niklas Jan (1893 – 1961), T. VI, s. 141
Norkiewicz Andrzej (1899 – 1974), T. VI, s. 142

- Nowacki Antoni (1900 – 1994), T. VI, s. 142
Nowaczyk Franciszek (1899 – 1983), T. II, s. 137
Nowaczyk Ludwik (1902 – 1940), T. VI, s. 143
Nowaczyk Władysław (1896 – 1919), T. II, s. 138
Nowaczyk Wojciech (1896–1980), T. II, s. 139
Nowak Antoni (1896 – 1988), T. II, s. 140
Nowak Franciszek (1889 – 1945), T. III, s. 157
Nowak Jan (1894 – 1940), T. II, s. 140
Nowak Michał (1900 – 1976), T. VI, s. 144
Nowak Mikołaj (1889 – 1972), T. II, s. 141
Nowak Stanisław (1883 – 1939), T. III, s. 158
Nowak Tadeusz (1898 – 1942), T. II, s. 142
Nowakowski Franciszek (1892 – 1973), T. VI, s. 145
Nowicki Andrzej (1877 – 1950), T. II, s. 143
Nowicki Edmund (ur. 1891 – 1969), T. I, s. 137; T. V, s. 128
Nowicki Ludwik (1885 – 1978), T. V, s. 129
Nyka Ignacy (1899 – 1977), T. V, s. 129
Nykiel Kazimierz (1895 – 1942), T. II, s. 143

O.

- Obrębowicz Mieczysław (1889–1920), T. I, s. 137
Obrębowicz Tadeusz (1885–1940), T. I, s. 138
Ochocki Stanisław (1897 – 1981), T. III, s. 158
Ogrodowicz Antoni (1892–1970), T. I, s. 139
Ogrodowski Wacław (1903 – 1969), T. I, s. 140
Okoniewski Wincenty (1894–1979), T. I, s. 140
Okoniewski Wojciech (1894 – 1969), T. II, s. 144

- Okraśiński Paweł (1893 – 1971), T. VI, s. 146
- Okupniak Tomasz (1895 – ?), T. IV, s. 126
- Olejniczak Walenty (1897 – ?), T. I, s. 141
- Olekszak Stanisław Józef (1900–1933), T. I, s. 142
- Olejniczak Andrzej (1901 – 1988), T. VI, s. 147
- Olejniak Michał (1895 – 1984), T. IV, s. 128
- Olejniak Wojciech (1899 – 1929), T. IV, s. 129
- Olszanowski Ludwik (1899 – 1995), T. VI, s. 148
- Olszewska Maria (1900 – 1989), T. III, s. 160
- Olszewski Ludwik (1897 – 1987), T. II, s. 146
- Olszewski Władysław (1895 – 1943), T. III, s. 162
- Omiński Stefan (1889–1967), T. I, s. 142
- Oreś Michał (1898 – 1997), T. I, s. 143
- Orłowski Zdzisław (1892 – 1982), T. III, s. 164
- Orzeł Władysław (1892 – 1963), T. IV, s. 130
- Osmański Franciszek (1886–1959), T. I, s. 143
- Osowski Tomasz (1899 – 1986), T. V, s. 131
- Ostroróg–Gorzeński Zbigniew (1869–1926), T. II, s. 147
- Owczarski Józef (1893–1940), T. I, s. 144
- Owoc Wincenty (1891 – 1960), T. I, s. 144
- Ozdyk Franciszek (1897 – 1919), T. III, s. 166
- P.**
- Pachciarz Franciszek (1899 – 1976), T. II, s. 149
- Pacholski Andrzej (1897–1930), T. I, s. 145
- Pachura Leon (1895–1967), T. VI, s. 149
- Paderewski Ignacy Jan (1860 – 1941), T. V, s. 132
- Pajkert Jan (1886 – ?), T. I, s. 145
- Pajkert Stanisław (1899 – 1986), T. VI, s. 150
- Pajzderski Antoni (1884 – 1937), T. III, s. 168
- Palacz Adam (1902–1958), T. I, s. 146
- Paluch Mieczysław (1882 – 1942), T. V, s. 133
- Pardua Czesław (1893 – 1979), T. IV, s. 131
- Parucki Józef (1900 – 1988), T. II, s. 150
- Pasiński Franciszek (1902 – 1975), T. VI, s. 150
- Pasiński Józef (1900 – 1972), T. VI, s. 152
- Pastecki Ludwik (1892 – 1980), T. VI, s. 152
- Paszkiewicz Gustaw (1893 – 1955), T. V, s. 137
- Paszyński Alojzy (1900–1968), T. II, s. 151
- Patalas Władysław (1900 – 1939), T. IV, s. 131
- Pater Ludwik (1899 – 1958), T. IV, s. 132
- Patera Jan (1901 – 1976), T. II, s. 152
- Patyk Ludwik (1887 – 1954), T. II, s. 153
- Paul Władysław (1883 – 1952), s. T. VI, 153
- Pawelczak Władysław (1889 – 1954), T. III, s. 170
- Pawlaczyk Stanisław (1900 – 1958), T. III, s. 171
- Pawlak Stefan (ur. 1895), T. I, s. 147
- Pawłety Franciszek (1899 – 1977), T. II, s. 154
- Pawłowski Stanisław (1901 – 1997), T. I, s. 147
- Pawuła Antoni (1891 – 1989), T. II, s. 155; T. IV, s. 133
- Pazgrat Franciszek (1901 – 1919), T. II, s. 157
- Pazgrat Walenty (1895 – 1919), T. II, s. 158
- Pecold Marian (1901 – 1985), T. V, s. 138
- Peksa Stefan (1897 – 1973), T. II, s. 158
- Pempera Franciszek (1902 – 1948), T. II, s. 159
- Pempera Marcin (1886 – 1980), T. II, s. 160

- Perkielewicz Wincenty (1902 – 1973), T. V, s. 140
- Perkiewicz Franciszek (1898 – 1980), T. IV, s. 135
- Perl Franciszek (1897 – 1957), T. III, s. 172
- Pękała Stanisław (1899 – 1956), T. III, s. 174
- Piasecki Ignacy (1901 – 1956), T. V, s. 140
- Piasecki Jan (1878 – 1937), T. IV, s. 135
- Piasecki Stanisław (1899 – 1983), T. I, s. 148
- Piasecki Szczepan (1894 – 1970), T. V, s. 141
- Piątek Andrzej (1901 – 1950), T. V, s. 141
- Piątkowski Wojciech (1886 – 1944), T. VI, s. 154
- Piechocki Edmund (1883–1931), T. I, s. 148
- Pieszak Józef (1886 – 1941), T. IV, s. 136
- Pietraszak Kazimierz (1893 – 1978), T. III, s. 175
- Pietrykowski Tadeusz (1895 – 1940?), T. IV, s. 137
- Pietrykowski Wincenty (1898 – 1940), T. VI, s. 155
- Pietrzyński Bolesław (1897 – 1974), T. II, s. 160
- Pilaczyński Mieczysław (1883–1943), T. I, s. 149
- Piłsudski Józef Klemens (1867 – 1935), T. V, s. 142
- Pinczak Jan (1898–1987), T. I, s. 150, T. II, s. 161
- Pinecki Zygmunt (1885 – 1930), T. III, s. 175
- Pińczak Ignacy (1896–1971), T. I, s. 150
- Pioszczyński Walenty (1896 – ?), T. I, s. 150
- Piotrowski Walenty (1896 – 1919), T. VI, s. 156
- Piórek Lucjan (1891 – 1958), T. II, s. 161
- Pituła Stefan (1890 – 1957), T. I, s. 151
- Piwecki Wojciech (1901–1994), T. I, s. 152
- Plewka Stanisław (1898–2003), T. I, s. 153
- Pluciak Wawrzyniec (1891 – 1967), s T. VI, s. 156
- Pluciński Jan (1889 – 1969), T. IV, s. 138
- Płonczyński Władysław (1898–1977), s T. VI, s. 157
- Płoszyński Franciszek (1869 – 1949), T. IV, s. 139
- Pniewski Wiktor (1891 – 1974), T. V, s. 145
- Pochanke Józef (1888 – 1942), T. IV, s. 140
- Podhorski Włodzimierz, Zygmunt, Benedykt, Piotr (1884 – 1941), T. IV, s. 141
- Pogorzelska Zofia Helena (1899–1987), T. I, s. 154
- Pohl Feliks (1889–1987), T. VI, s. 157
- Polowy Florian (1894 – 1987), T. III, s. 176
- Polus Jan (1898 – 1973), T. VI, s. 158
- Połomski Andrzej (1898 – 1987), T. V, s. 147
- Pomorski Konrad (1875–1939), T. I, s. 155
- Popielski Franciszek (? – ?), T. III, s. 177
- Popielski Ignacy (1896 – ?), T. III, s. 177
- Poprawa Wincenty (1889–1960), T. I, s. 156
- Poprawski Franciszek (1893 – 1970), T. II, s. 162
- Poprawski Jan (1898–1970), T. II, s. 163
- Poprawski Marian (1885 – 1940), T. II, s. 163
- Poprawski Stanisław (1894 – 1969), T. IV, s. 143
- Poprawski Teofil Józef (1876 – 1938), T. II, s. 164
- Pospieszalski Antoni (1885 – 1953), T. IV, s. 144
- Poznań Stanisław (1888 – 1963), T. II, s. 165
- Poznański Andrzej (1898 – 1984), T. II, s. 165
- Prałat-Czarnecka Apolonia (1888–1956), T. VI, s. 159
- Prauziński Leon (1895 – 1940), T. V, s. 147
- Preisler Michał (1880 – 1975), T. IV, s. 144

- Priebe Henryk (1884 – 1966), T. VI, s. 160
- Pruchniewski Franciszek (1878 – 1937), T. II, s. 165
- Prusinowski Czesław (1893 – 1924), T. VI, s. 162
- Prymas Jan (1899 – 1919), T. VI, s. 163
- Prymas Kazimierz (1897 – 1979), T. VI, s. 163
- Przewoźny Jan (1898–1933), T. I, s. 156
- Przeździecki Wacław Jan (1883 – 1964), T. V, s. 148
- Przybylski Jan (1897 – 1945), T. V, s. 150
- Przybylski Józef (1900 – 1963), T. IV, s. 146
- Przybylski Sylwester (1893 – 1970), T. III, s. 178
- Przybył Bolesław (1900–1988), T. II, s. 166
- Przybył Franciszek (1900–1940), T. I, s. 157
- Przybyła Wincenty (1890 – 1974), T. II, s. 167
- Przydanek Antoni (1898 – 1985), T. II, s. 167
- Przydróżny Franciszek (1897–1978), T. VI, s. 164
- Przygoda Jan (1881–1977), T. I, s. 158
- Przykucki Stanisław (1874 – 1951), T. III, s. 179
- Przyłucki Czesław (1889 – 1942), T. IV, s. 146
- Przystański Sylwester (1901 – 1972), T. II, s. 168
- Przywecki Michał (1898 – 1976), T. II, s. 169
- Psik Jan (1899 – 1945), T. II, s. 169
- R.**
- Raczkowski Benedykt (1897 – 1968), T. V, s. 151; T. VI, s. 165
- Raczkowski Paweł (1901 – 1972), T. V, s. 152, T. VI, s. 167
- Raczkowski Sylwester (1899 – 1987), T. III, s. 180
- Radojewski Andrzej (1895–1983), T. VI, s. 167
- Radtke Zygmunt (1902 – 1944), T. VI, s. 168
- Radziński Franciszek (1884 – 1949), T. II, s. 169
- Raczkowski Walenty (1892 – 1947), T. V, s. 153
- Rafiński Maksymilian (1893–1949), T. I, s. 158
- Rajczak Antoni (1899 – 1967), T. VI, s. 169
- Rajewicz Jan (1900 – 1992), T. II, s. 170
- Rapier Władysław (1900 – 1978), T. V, s. 153
- Ratajczak Aleksander (1894–1983), T. I, s. 158
- Ratajczak Franciszek (1900 – 1994), T. II, s. 170
- Ratajczak Ignacy (1896–1984), T. I, s. 159
- Ratajczak Jan (1896 – 1954), T. V, s. 153
- Ratajczak Józef (1897 – 1942), T. V, s. 154
- Ratajczak Józef (1900 – 1979), T. IV, s. 147
- Rebelski Franciszek (1899–1919), T. VI, s. 170
- Refermat Wacław (1896 – 1966), T. VI, s. 170
- Refermat Wojciech (1899 – 1966), T. VI, s. 171
- Reinholz Józef (1884–1939), T. I, s. 160
- Reinke Teofil (1890 – 1962), T. III, s. 181
- Reinsch Leon (1901 – 1984), T. III, s. 182
- Reysowski Maksymilian (1898 – 1942), T. III, s. 183
- Rękosiewicz Hipolit (1901–1943), T. I, s. 160
- Rogacz Stanisław (1896 – 1971), T. II, s. 171
- Rogała Wojciech (1899 – 1994), T. I, s. 162
- Rogalewski Adam (1886 – 1951), T. II, s. 172
- Rogalewski Michał (1888 – 1953), T. I, s. 162
- Rohde Bernard Ludwik (1886 – 1967), T. II, s. 173
- Rohde Jan (1877–1958), T. I, s. 163

- Rojda Jan (1895 – 1983), T. II, s. 174; T. III, s. 184
- Rokicki Franciszek (1898 – 1966), T. I, s. 163
- Romanowski Józef (1900–1986), T. I, s. 163
- Romel Jan (1891 – 1975), T. III, s. 185
- Rosadziński Adam (1900 – 1923), T. I, s. 165
- Rosik Jan (1894 – 1981), T. IV, s. 147
- Rosochowicz Bonifacy (1869 – 1946), T. IV, s. 148
- Rosołek Franciszek (1874 – 1951), T. II, s. 174
- Rosołek Tomasz (1898–po 1984), T. I, s. 165
- Rossa Wiktor (1889 – 1942), T. III, s. 186
- Rost Franciszek (1890 – 1940), T. IV, s. 151
- Roszczak Wacław (1891–1920), T. VI, s. 171
- Rozwalka Jan (1898–1967), T. II, s. 175
- Rożek Franciszek (1896 – 1986), T. II, s. 176
- Rożek Jan (1886 – 1940), T. IV, s. 152
- Rożek Marcin (1885 – 1944), T. V, s. 156
- Rubas Jan (1901 – 1940), T. IV, s. 153
- Rubaszewski Bolesław (1903 – 1945), T. II, s. 177
- Ruciński Stanisław (1896 – 1977), T. III, s. 188
- Rudnicki Adam (1890 – 1930), T. IV, s. 155
- Ruge Tadeusz (1886–1939), T. I, s. 165
- Rum Walenty (1899 – 1984), T. VI, s. 172
- Runk Alojzy (1898 – 1971), T. V, s. 157
- Rybarczyk Piotr (ur. 1894), T. I, s. 166
- Rybarczyk Piotr (1894–1989), T. I, s. 166
- Rybicki Kazimierz (1897 – 1985), T. III, s. 189
- Rychlik Stefan (1891 – 1967), T. IV, s. 155
- Rychłowski Lucjan (1902 – 1965), T. V, s. 158
- Rynkowski Roman (1890–1971), T. I, s. 167
- Rynkowski Wawrzyniec (1900 – 1979), T. IV, s. 156
- Rzepa Jan (1899–2005), T. I, s. 168
- Rzyski Andrzej (1888 – 1954), T. II, s. 178
- Rzyski Karol (1885 – 1956), T. II, s. 178
- Rzyski Stanisław (1878 – 1942), T. II, s. 178
- Rzyski Władysław (1880 – 1926), T. II, s. 179
- S.**
- Samberger Walenty (1877 – 1935), T. III, s. 194
- Sander Edmund (1901 – 1988), T. II, s. 179
- Sander Franciszek (1874 – 1939), T. II, s. 180
- Sass Jan (1898–1971), T. VI, s. 173
- Sauer Reinhold (1900–1940), T. I, s. 169
- Sawala Marcin (1898–1953), T. I, s. 169
- Schmidt Adam (1881 – 1945), T. II, s. 180
- Schmidt Telesfor (1869 – 1942), T. VI, s. 173
- Sekulski Stefan (1899 – 1959), T. II, s. 182
- Semba Józef (1898 – 1984), T. V, s. 158
- Seyda Antoni Florian (1858 – ?), T. V, s. 159
- Sękowski Antoni (1861 – 1940), T. VI, s. 175
- Siciński Adam Julian (1895 – 1975), T. I, s. 170
- Sieciński Karol (1879 – ?), T. IV, s. 157
- Sieradzki Sylwester (1895 – 1982), T. VI, s. 177
- Sierchuła Tomasz (1896 – 1930), T. IV, s. 158
- Sikorska Apolonia z d. Płoszyńska (1875 – 1951), T. III, s. 194
- Sikorska Janina Władysława (1901 – 1975), T. V, s. 160
- Sikorski Andrzej (1873 – 1939), T. III, s. 195
- Sikorski Franciszek (1905 – 1982), T. III, s. 196
- Sitarz Leon (1900–1989), T. I, s. 170
- Siuda Stanisław (1880 – 1945), T. IV, s. 159

- Skąpski Konstanty Zdzisław (1894 – 1971), T. III, s. 197; T. VI, s. 177
- Skibiński Stanisław (1892 – 1975), T. III, s. 199
- Skibiński Wawrzyn (1901 – 1981), T. III, s. 200
- Skiercki Jan Niepomucen (1895 – 1968), T. VI, s. 179
- Skonieczny Wincenty (1898 – 1976), T. III, s. 201
- Skorupka Leon (1901 – 1940), T. II, s. 183
- Skotarczak Franciszek Ksawery (1901 – 1980), T. VI, s. 180
- Skowroński Józef (?–1919), T. VI, s. 181
- Skrzydlewski Józef (1896 – 1952), T. IV, s. 160
- Skrzydlewski Tadeusz Alfons (1897 – 1970), T. IV, s. 162
- Skrzypczak Franciszek (1900 – 1955), T. III, s. 202
- Skrzypczak Jan (1886 – 1947), T. VI, s. 181
- Skrzypczak Ludwik (1886 – 1953), T. IV, s. 163
- Skrzypczak Piotr (1896 – 1971), T. III, s. 202
- Skrzypczak Stanisław (1900 – 1920), T. I, s. 171
- Skrzypek Józef (1900 – 1986), T. II, s. 184
- Sławiński Jan (1893 – 1919), T. VI, s. 182
- Sławiński Jan Nepomucen (1895 – 1981), T. I, s. 171
- Sławiński Szczepan (1898 – 1966), T. VI, s. 183
- Słowińska Klara (1907–1999), T. I, s. 172
- Słowiński Marcin (1883–1940), T. I, s. 174
- Smarsz Władysław (1890–1977), T. I, s. 174
- Smektała Jan Stanisław (1890 – 1959), T. I, s. 175
- Sment Roman (1898–1988), T. I, s. 176
- Smukalski Augustyn (1873–1948), T. I, s. 177
- Snadny Feliks (1910 – 1977), T. III, s. 204
- Sobański Bronisław (1898 – 1974), T. II, s. 184
- Sobański Franciszek (1894 – 1970), T. II, s. 186
- Sobczak Władysław (1887–1943), T. I, s. 177
- Sobieński Franciszek (1900 – 1986), T. III, s. 205
- Sobolewski Józef (1901–1945), T. I, s. 178
- Sokołowski Emund (1894 – 1975), T. VI, s. 184
- Soloch Marcin (1897 – 1939), T. I, s. 179
- Sołtysiak Franciszek (1900 – 1980), T. IV, s. 164
- Sołtyński Ludwik (1845 – 1928), T. V, 161
- Sondenhoff Maksymilian (1890–1940 ?), T. I, s. 179
- Soszyński Jan (1899–1986), T. I, s. 180
- Sowiński Stanisław (?), T. VI, s. 184
- Sporny Jan (1902 – 1990), T. III, s. 205
- Springer Ludwik (1897 – 1973), T. VI, s. 185
- Spychałowicz Wojciech (1882–1928), T. VI, s. 186
- Stachecki Antoni (1899 – 1973), T. IV, s. 165
- Stachecki Bolesław (1896 – 1977), T. IV, s. 166
- Stachecki Jan (1896 – 1920), T. IV, s. 166
- Stachecki Ludwik (1895 – ?), T. IV, s. 167
- Stachecki Mikołaj (1891 – 1986), T. III, s. 207
- Stachecki Piotr (1900 – 1977), T. IV, s. 168
- Stachecki Stanisław (1898 – 1928), T. II, s. 187
- Stachecki Walerian (1900 – 1978), T. IV, s. 169
- Stachowiak Adam (1894–1978), T. I, s. 180
- Stachowiak Kazimierz (1887 – 1942), T. IV, s. 170
- Stachowiak Paweł (1898 – 1940), T. II, s. 188
- Staniszewski Bolesław (1880 – 1942), T. IV, s. 171

- Stankowski Antoni (1898 – 1989), T. IV, s. 173
- Stankowski Kazimierz Antoni (1878 – 1929), T. IV, s. 174
- Stanowski Adam (1871 – ?), T. IV, s. 176
- Stark Władysław (1886 – 1939), T. IV, s. 177
- Starosta Franciszek (1895 – 1978), T. IV, s. 178
- Starybrat Leon (ok. 1890 – 1920), T. I, s. 181
- Staszewski Leonard Maksymilian (1877 – 1983), T. III, s. 208
- Stawny Jakub (1899 – 1977), T. IV, s. 178
- Stawski Jan Paweł (1895 – 1968), T. I, s. 181
- Stawski Stanisław (1903 – 1980), T. V, s. 162
- Stawski Walerian (1897 – 1940 ?), T. I, s. 182
- Stefaniak Antoni (1899 – 1985), T. IV, s. 178
- Stefański Franciszek (1893 – 1976), T. V, s. 162
- Stein Feliks (1888 – po 1937 r.), T. I, s. 182
- Stepczyński Cezary (1894 – 1983), T. III, s. 210
- Stepczyński Kazimierz (1881 – 1939), T. II, s. 189
- Stepczyński Leon (1893 – 1981), T. III, s. 210
- Sterna Jan (1890 – 1942), T. II, s. 191
- Stęplewski Józef Władysław (1899 – 1940), T. II, s. 191
- Stęszewski Czesław (1893 – 1973), T. III, s. 211
- Stolpe Stanisław (1891 – 1952), T. III, s. 212; T. V, s. 163
- Straburzyński Maksymilian (1886 – 1976), T. I, s. 184
- Stroiński Ludwik Franciszek (1865 – 1937), T. III, s. 213
- Stroiński Stanisław (1872–1954), T. I, s. 185
- Stróżyk Józef (1890–1951), T. I, s. 186
- Stróżyk Józef (1897–1984), T. II, s. 192
- Struta Jan (1900 – 1988), T. II, s. 193
- Stryczyński Jan (1866 – 1939), T. I, s. 186
- Stypiński Ignacy (1892 – 1984), T. V, s. 165
- Stypiński Jan (1897 – 1984), T. V, s. 165
- Strzelecki Adam (1898 – 1977), T. I, s. 187
- Strzyżewski Jan (1893 – 1982), T. III, s. 213
- Strzyżewski Piotr (1899 – 1977), T. III, s. 215
- Strzyżewski Wiktor (1892 – 1979), T. IV, s. 180
- Styburski Stanisław (1898 – 1976), T. IV, s. 181
- Styczyński Tadeusz 1870 – 1942), T. IV, s. 182
- Styczyński Władysław (1900 – 1980), T. III, s. 216
- Suchocki Stanisław Leopold (1855 – 1927), T. I, s. 188
- Suchora Jakub (1897 – 1949), T. I, s. 189
- Sumiński Leon (1874–1942), T. I, s. 189
- Surdyk Marcelli (1901 – ?), T. III, s. 216
- Susała Kazimierz (1895–1920), T. I, s. 190
- Szadkowski – Rola Jan Kanty (1883 – 1955), T. II, s. 194
- Szafarkiewicz Stanisław (1888–1919), T. I, s. 193
- Szała Antoni (1888 – 1961), T. II, s. 196
- Szała Stanisław (1881–1968), T. I, s. 193, T. II, s. 196
- Szała Stanisław (1895–1977), T. I, s. 194
- Szałek Stanisław (1885 – 1955), T. III, s. 217
- Szatkowski Hipolit (1895–1971), T. I, s. 194
- Szczepaniak Franciszek (1897 – 1971), T. I, s. 195
- Szczerbicki Alfons (1899 – 1975), T. IV, s. 187
- Szcześniak Kazimierz (1885 – 1945), T. IV, s. 188
- Szkudlarz Antoni (1900 – 1980), T. I, s. 195; T. IV, s. 190
- Szmania Szczepan (1897 – 1982), T. I, s. 196

- Szmatuła Piotr (1892 – 1959), T. V, s. 166
 Szpręga Augustyn (1896–po 1939), T. II, s. 197
 Szukalski Alfons (1890 – 1942), T. IV, s. 190
 Szukalski Franciszek Ksawery (1878 – 1956), T. IV, s. 191
 Szulc Antoni (1870 – 1945), T. VI, s. 188
 Szulc Antoni (1898 – 1971), T. III, s. 217
 Szulc Franciszek (1893–1940), T. I, s. 197
 Szulc Stefan (1899 – 1969), T. IV, s. 193
 Szulc Stanisław (1899 – 1970), T. V, s. 167
 Szulc Teodor (1883 – 1968), T. III, s. 219
 Szulc Władysław (1888 – 1939), T. V, s. 168
 Szumacher Stanisław (1892 – ?), T. III, s. 220
 Szych Jan (1887–1959), T. VI, s. 191
 Szyfter Józef (1893 – 1940), T. II, s. 198
 Szyfter Paweł (1993–1940), T. VI, s. 192
 Szyfter Stanisław (1891 – 1949), T. IV, s. 194
 Szyfter Wincenty (1897 – 1965), T. IV, s. 195
 Szyfter–Ubysz Zofia (1897–1968), T. VI, s. 193
 Szymanek Franciszek (1899–1962), T. II, s. 198
 Szymanowski Jan (1890 – 1926), T. III, s. 220
 Szymanowski Stefan Ludwik (1896 – 1969), T. I, s. 198
 Szymanowski Teofil (1870 – 1955), T. V, s. 171; T. VI, s. 193
 Szymański Franciszek (1884 – 1949), T. VI, s. 194
 Szymański Jan (1894 – – 1987), T. II, s. 199
 Szymański Kazimierz (1898 – 1965), T. IV, s. 195
 Szymański Leonard (1900–1973), T. II, s. 200
 Szymański Sylwester (1897–1967), T. VI, s. 195
 Szymański Wacław (1896–1965), T. I, s. 199
 Szymczak Bolesław (1890 – 1978), T. IV, s. 196
 Szymkowiak Jan (1900 – 1999), T. II, s. 200
 Szymkowiak Maksymilian (1896–1986), T. VI, s. 196
 Szymkowiak Stanisław (1901 – 1988), T. II, s. 202
 Szymkowiak Tomasz (1900 – 1994), T. V, s. 171
 Szymkowiak Walenty (1894 – 1970), T. III, s. 221
 Szyper Stanisław (1888 – 1949), T. IV, s. 196
 Szyperski Julian (1894 – 1967), T. III, s. 222
 Szyszka Piotr (1874 – 1965), T. II, s. 202
 Ś.
 Ślebioda Stanisław (1890 – 1967), T. VI, s. 197
 Śledzikowski Franciszek (1901–1962), T. I, s. 199
 Śledzikowski Julian (1903 – 1959), T. III, s. 223
 Śledzikowski Mieczysław (1875–1941), T. I, s. 201
 Śledzikowski Stanisław Antoni (1901 – 1948), T. IV, s. 197
 Ślęzak Mikołaj (1897 – 1983), T. I, s. 202
 Śliwa Walenty (1880–1961), T. I, s. 202
 Śliwiński Czesław (1898–1973), T. I, s. 203
 Śliwiński Stanisław Bernard (1883 – 1941), T. II, s. 203
 Śliwiński Władysław (1895 – 1986), T. III, s. 224
 Ślósarczyk Stefan (1886 – 1949), T. II, s. 206
 Śmierzchalska Władysława (1891 – 1963), T. IV, s. 198
 Śmigielski Antoni (1899 – 1988), T. VI, s. 197
 Śramkiewicz Kazimierz (1875–1954), T. I, s. 204
 Świdorski Dominik (1898 – 1977), T. I, s. 205

Świerczyk Wojciech (1898 – 1987), T. IV, s. 199
 Świtalski Ludwik (1887 – 1969), T. VI, s. 199
 Świetlik Władysław (1882 – 1953), T. V, s. 172
 Świtoń Stanisław (1899 – 1994), T. V, s. 173

T.

Taczak Stanisław (1874 – 1960), T. V, s. 173
 Talarczyk Ignacy (1889–1945), T. VI, s. 200
 Tanaś Stanisław (1900 – 1966), T. IV, s. 200
 Targowski Jan (1895 – 1993), T. II, s. 206
 Tarkowski Jan (1899 – 1964), T. III, s. 225
 Tądrowski Wilhelm Kleofas (1883 – 1967), T. IV, s. 201
 Telega Franciszek (1897 – 1977), T. II, s. 207
 Terczewski Ignacy (1882 – 1919), T. V, s. 180
 Tetzlaff Bronisław (1895 – 1940), T. II, s. 208
 Thiel Michał (1900 – 1975), T. IV, s. 202
 Thomas Paweł Bartłomiej (1891 – 1969), T. IV, s. 204
 Tomaszewski Aleksander (1891 – 1970), T. III, s. 226
 Tomaszewski Józef (1897 – 1983), T. III, s. 229
 Tomaszewski Kazimierz (1881–1938), T. I, s. 205
 Tomaszewski Stanisław (1890 – 1939), T. III, s. 230
 Tomaszewski Władysław (1894 – 1973), T. III, s. 230
 Tomczak Jan (1897 – 1969), T. V, s. 180
 Tomczak Marcin (1896 – 1959), T. VI, s. 200
 Tomczak Roman (1900–1973), T. I, s. 207
 Tomiak Stanisław (1894 – 1975), T. IV, s. 205
 Tomys Józef (1893 – 1940), T. II, s. 209

Tonder Michał (1899 – 1975), T. II, s. 209
 Torz Stanisław (1899 – 1982), T. VI, s. 201
 Torzecki Feliks (1898–1942), T. VI, s. 201
 Traeger Albert (1892–1953), T. I, s. 207
 Trafas Antoni (1898 – 1983), T. III, s. 233
 Tretyń Andrzej (1881 – 1920), T. IV, s. 207
 Trojanowski Sylwester (1891 – 1940), T. VI, s. 202
 Tryjanowski Stanisław (1890 – ?), T. III, s. 234
 Tryjanowski Wincenty (1897–1967), T. VI, s. 204
 Trzeciakowski Józef (1871 – 1951), T. III, s. 235
 Trzeciakowski Marian (1899 – 1977), T. III, s. 235
 Tulisza Piotr (1898 – 1967), T. IV, s. 207
 Turostowski Franciszek (1901 – 1987), T. VI, s. 204
 Tyc Szczepan (1899 – 1992), T. I, s. 208

U.

Umbreit Henryk (1902–1983), T. I, s. 208
 Urbanek Roman (1899 – 1987), T. II, s. 210
 Urbański Roman (1897 – 1920), T. I, s. 210

V.

Voelkel Stanisław (1886 – 1976), T. III, s. 236
 Vogel Dionizy (1896 – 1986), T. IV, s. 208
 Vogel (Fogel) Franciszek (1897 – 1970), T. I, s. 210
 Vogiel Wacław (1881–1953), T. I, s. 211

W.

Wachowiak Jan (1892 – 1968), T. IV, s. 210
 Wachowski Tomasz (1899 – 1939), T. VI, s. 206
 Walczak Józef (1890 – ?), T. II, s. 210
 Walczak Szczepan (1899 – 1984), T. III, s. 237

- Wałęsiak Józef (1893 – ?), T. III, s. 138
 Wałęsiak Władysław (1901 – 1976), T. III, s. 239
 Walicki Józefat (1894 – 1978), T. II, s. 211
 Waligórski Kazimierz (1898 – 1941), T. III, s. 240
 Walkiewicz Bolesław (1898 – 1968), T. VI, s. 206
 Walkowiak Andrzej (1898 – 1971), T. II, s. 212
 Walkowski Hipolit (1896 – 1961), T. IV, s. 210
 Wallicht Hipolit (1885 – 1933), T. III, s. 241
 Walter Jan (1895 – 1984), T. II, s. 212
 Walter Leon (1868 – 1939), T. II, s. 214
 Wawrzyniak Franciszek (1891–1980), T. I, s. 212
 Wawrzyniak Ignacy (1900–1983), T. I, s. 212
 Wawrzyniak Tomasz (1895 – 1947), T. III, s. 242
 Wawrzyniak Władysław (1900 – 1990), T. III, s. 242
 Wegner Witold Józef (1894 – 1920), T. V, s. 181
 Weychan Julian (1889 – 1973), T. IV, s. 211
 Wejmann Wincenty (1892 – 1981), T. V, s. 182
 Wesołek Czesław (1896 – 1966), T. V, s. 183
 Wesołowski Tadeusz (1903 – 2000), T. II, s. 214
 Wężyk Henryk (1891 – 1920), T. I, s. 213
 Wężyk Józef (1871 – 1946), T. V, s. 184
 Wężyk Wojciech (1890–1920), T. I, s. 213
 Wiatrolik Leopold (1890 – 1957), T. III, s. 244
 Wichrowski Witold Antoni (1884–1940), T. I, s. 214
 Wiczorek Nepomucen (1889–1920), T. I, s. 215
 Wielich Józef (1889 – 1969), T. II, s. 215
 Wiertel Albin (1903 – 1985), T. II, s. 216
 Wierusz Maria (1900 – 1968), T. I, s. 216;
 T. V, s. 185
 Wierzhaczewski Franciszek (1884 – 1947), T. III, s. 245
 Wierzejewski Ireneusz (1881 – 1930), T. V, s. 185
 Wiewiórowski Władysław (1883–1919), T. I, s. 216
 Więckowiak Józef (1897–1972), T. II, s. 217
 Wilczek Stanisław (1896 – 1976), T. III, s. 246
 Winiński Franciszek (1883 – ?), T. V, s. 188
 Winiński Stanisław (1886 – 1972), T. V, s. 188
 Winiński Władysław (1901 – 1919), T. V, s. 189
 Wiśniewski Hipolit (1901 – 1979), T. III, s. 246
 Wiśniewski Leonard (1897–1985), T. I, s. 217
 Wiśniewski Michał (1898 – 1961), T. II, s. 217
 Wiśniewski Walenty (1894–1977), T. I, s. 218
 Witkowski Ludwik (1898 – 1981), T. IV, s. 212
 Witt Władysław (1900–1969), T. I, s. 218
 Wittchen Nikodem (1889–1940), T. I, s. 218
 Wize Krzysztof (1900 – ?), T. VI, s. 208
 Włodarkiewicz Jan Józef (1897 – 1954), T. II, s. 218
 Wodniakowski Antoni Władysław (1877 – 1935), T. I, s. 219
 Wojasiak Franciszek (1896 – 1924), T. IV, s. 214
 Wojciechowski Józef (1901 – 1989), T. II, s. 218
 Wojciechowski Kazimierz (1900 – 1984), T. IV, s. 215
 Wojczak Melchior (1886 – 1958), T. V, s. 189
 Wojtasik Piotr (1891 – 1979), T. I, s. 220
 Wojtczak Antoni (1902 – 1973), T. V, s. 190

- Wojtkowiak Marcin (1899 – 1979), T. II, s. 219
- Wojtkowiak Stefan (1901 – 1945), T. II, s. 221
- Woliński Jan (1895–1971), T. I, s. 221
- Woliński Władysław (1883 – 1953), T. III, s. 246
- Wolniczak Antoni (1898 – 1982), T. II, s. 222
- Wolniewicz Władysław (1890 – 1978), T. IV, s. 216
- Wolny Ignacy (1899–1945), T. I, s. 221
- Wolski Tadeusz (1897 – 1983), T. IV, s. 217
- Woltman Józef (1892 – 1974), T. IV, s. 218
- Wołyński Wacław (1897 – 1986), T. II, s. 222
- Wołyński Władysław (1897 – 1966), T. III, s. 247
- Wosiński Stanisław (1899–1969), T. VI, s. 209
- Woszak Andrzej (1893 – 1935), T. VI, s. 210
- Woźniak Jan (1885 – 1974), T. IV, s. 221
- Woźniak Kazimierz (1896 – 1968), T. II, s. 223
- Woźniak Władysław (1887 – 1975), T. V, s. 192; T. VI, s. 211
- Woźny Adam (1879 – 1939), T. IV, s. 221
- Woźny Kazimierz Henryk (1895 – 1940), T. IV, s. 224
- Wróbel Leon (1892–1962), T. IV, s. 225; T. V, s. 193
- Wróblewski Józef (1879 – 1920), T. III, s. 248
- Wróblewski Józef (1896 – 1975), T. III, s. 249
- Wróblewski Kazimierz (1898 – 1934), T. III, s. 250
- Wrycza Józef (1884 – 1961), T. III, s. 251
- Wrzałski Józef (1894 – 1983), T. V, s. 193
- Wujec Józef (1882 – 1980), T. III, s. 254
- Wyduba Sylwester (1893–1958), T. VI, s. 211
- Wyrembelski Jan (1887 – 1953), T. I, s. 222
- Wyrwa Bronisław (1890–1970), T. I, s. 223
- Wyrwa Czesław (1900 – 1942), T. V, s. 193
- Wysocki Bronisław (1863–1931), T. I, s. 224
- Wysocki Jan (1899 – 1981), T. II, s. 223
- Wysocki Józef (1879 – ?), T. II, s. 225
- Wysocki Kazimierz (1892–1940), T. I, s. 224
- Występski Antoni (1895 – 1919), T. VI, s. 212
- Występski Franciszek (1896 – 1980), T. VI, s. 213
- Występski Jan (1891 – 1947), T. VI, s. 213
- Występski Stefan (1899 – 1972), T. VI, s. 214
- Z.**
- Zabłocki Wacław (1879–1973), T. I, s. 225
- Zabór Stanisław (1883 – 1981), T. IV, s. 226
- Zajdowicz Stanisław (1897 – 1969), T. V, s. 194
- Zakrzewski – Wyskota Stanisław (1902 – 1986), T. III, s. 254
- Zapłata Franciszek (1897 – 1993), T. IV, s. 226
- Zaraneł Franciszek (1884 – 1975), T. IV, s. 227
- Zawal Józef (1895 – 1962), T. IV, s. 228
- Zegar Ignacy (1897 – 1968), T. II, s. 226
- Zemski Adam (1895 – 1919), T. V, s. 194
- Zeidler Bronisława (1896 – 1991), T. VI, s. 214
- Zeidler Konstanty (1862 – 1954), T. VI, s. 215
- Zenktelek Kazimierz (1884 – 1955), T. IV, s. 228
- Ziała Michał (1899 – 1981), T. I, s. 226
- Zielewicz Stefan (1897 – 1963), T. IV, s. 231
- Zielewicz Władysław (1886 – 1984), T. II, s. 226

Zieliński Bolesław (1900 – 1988), T. IV, s. 231
 Zieliński Franciszek (1893 – 1927 ?), T. I, s. 226
 Zieliński Franciszek (1898 – 1951), T. VI, s. 216
 Zieliński Klemens (1877 – 1939), T. V, s. 194
 Zieliński Szczepan (1898 – 1979), T. III, s. 257
 Zielke Stefan (1897–1958), T. I, s. 227
 Zięta Józef (1900 – 1974), T. VI, s. 216
 Znaniecki Michał (1885–1933), T. I, s. 227
 Zydor Jan (1890 – 1971), T. III, s. 258
 Zygmantowski Stanisław (1894 – 1979), T. V, s. 196
 Zygmantowski Kazimierz (1902 – 1972), T. III, s. 259
 Zygmunt Franciszek (1889 – 1957), T. II, s. 228

Ż.

Żak Wawrzyn (1901–1977), T. I, s. 228
 Żbikowski Bolesław (1878 – 1952), T. VI, s. 217
 Żelazny Walenty (1891 – 1960), T. II, s. 228
 Żmizdiński Aleksander (1847 – 1931), T. IV, s. 234
 Żuchelkowski Edmund (1898–1939), T. I, s. 228
 Żurawski Antoni (1893 – 1980), T. V, s. 197
 Żurawski Marian (1902 – 1977), T. III, s. 260
 Życki Antoni (1856 – 1924), T. I, s. 229
 Życki Tadeusz (1896 – 1920), T. I, s. 230
 Żymiałkowski Feliks (1903 – 1988), T. VI, s. 219
 Żymiałkowski Kazimierz (1898 – 1958), T. VI, s. 220

SPIS TREŚCI

1. Przedmowa – dr Zdzisław Kościański	5
2. Skróty językowe i ogólne	7
3. Skróty bibliograficzne	8
4. Biogramy	
Adam Stanisław (1901 – ?)	9
Adamczak Jan (1899 – ?)	9
Agaciak Jakub (1893 – ?)	10
Andrzejewski Michał (1896 – ?)	10
Apolinarski Franciszek (1900 – ?)	10
Augustyniak Wojciech (1882 – ?)	11
Badke Jan (1896 – po 1976)	11
Banach Stanisław (1898 – 1987)	12
Bartkowiak Jan (1882 – po 1969)	13
Bartol Józef (1889 – 1939)	13
Baum Antoni (1892 – 1982)	16
Baum Jan (1896 – ?)	17
Bazyli Franciszek (1892 – 1972)	18
Bąkowski Stanisław (1894 – ?)	18
Bengsch Jan (1880 – 1962)	19
Bessert Roman (1888–1946)	19
Bessert Telesfor (1893 – 1951)	21
Biegański Bolesław (1898 – po 1989)	21
Bober Piotr (1899 – 1978)	22
Bogdański Józef (1898 – 1941)	23
Braun Augustyn Marian (1885 – 1951)	24
Bubacz Piotr (1896 – ?)	25
Budzisz Jan (1898 – 1973)	26
Busza Ignacy (1880 – 1920)	28
Ceglarek Jan (1891 – ?)	31
Ceglarek Michał (1899 – 1981)	31
Chudzicki Franciszek (1890 – 1973)	32

Cielewicz Maksymilian (1894 – ?)	33
Cieślak Antoni (1900 – 1961)	33
Cwojdzinski Ignacy (1890 – ?)	34
Cykowiak Andrzej (1897 – 1978)	34
Czapczyk Antoni (1880 – 1955)	35
Czarnecki Michał (1900 – 1979)	36
Czub Stanisław (1898 – 1980)	37
Czyż Walenty (1899 – 1978)	37
Czyż Władysław (1888 – ?)	38
Dadaczyński Roman (1899 – 1940)	39
Danielak Jan (1882 – ?)	40
Darcz Stanisław (1898 – ?)	40
Dębicki Bolesław (1901 – 1978)	41
Dębicki Jan (1899–1970)	41
Dobry Jan (1896–1971)	42
Dominiczak Leonard (1897 – 1971)	43
Dominiczak Wacław (1901 – 1920)	44
Dominiczak Walenty Józef (1893 – 1960)	45
Dybiona Ignacy (1897 – 1986)	47
Dybiona Marcin (1891 – 1971)	47
Dypczyński Karol (1877 – 1963)	48
Dyzert Stanisław (1897 – 1977)	49
Fabiś Franciszek (1889 – 1972)	50
Filozof Stanisław (1901 – 1980)	51
Firlej Walenty (1884 – 1973)	52
Fliciński Ludwik (1900 – 1972)	53
Florczak Stefan Szczepan (1894 – 1978)	54
Gawron Ignacy (1902 – 1982)	54
Gawroński Jan (1898 – 1978)	55
Gębaczka Józef (1891 – ?)	56
Gielnik Marcin (1891 – 1967)	56
Gieryna Franciszek Ksawery (1885 – 1976)	57
Golczak Józef (1899 – 1982)	57
Golimowski Franciszek (1890 – 1979)	58
Gostyński Franciszek (1889 – 1967)	58
Górski Franciszek (1889 – 1971)	59

Gracyalny Edward (1899 – 1975)	60
Gracz Jan (1901 – 1989)	61
Gryska Kazimierz (1894 – 1983)	61
Heleniak Władysław (1894 – 1969)	62
Herra Franciszek (1900 – 1986)	62
Hoffmann Ludwik (1893 – 1978)	63
Hoffmann Władysław (1884 – 1967)	64
Jabłoński Jakub (1898 – 1967)	64
Jakubowski Franciszek (1885 – ?)	65
Janowicz Leon (1899 – ?)	65
Janyga Władysław (1901 – 1978)	66
Janyszkowiak Jan (1900 – 1975)	67
Jaszyk Ludwik (1898 – 1978)	67
Jaśkiewicz Franciszek (1893 – 1979)	68
Jaśkowiak Józef (1892 – 1979)	68
Jaśkowiak Józef (1900 – 1965)	69
Jerzyński Bolesław (1898–1975)	69
Jokiel Józef (1894 – 1979)	71
Józefowski Józef (1901–1962)	71
Jóźwiak Ignacy (1894 – 1969)	73
Jurczyński Wawrzyn (1891 – 1977)	73
Kachlicki Józef (1892 – 1983)	75
Kaczmarek Antoni (1902 – 1986)	76
Kaczmarek Franciszek (1887 – ?)	77
Kaczmarek Stanisław (1888 – 1969)	78
Kaczmarek Władysław (1899 – 1964)	78
Kaczor Jan (1900 – 1957)	80
Kalemba Józef (1892 – 1934)	80
Kalemba Stanisław (1897 – 1942)	81
Kaminiarczyk Feliks (1900 – 1989)	82
Kandulski Władysław (1900 – 1971)	82
Karpiński Wojciech (1893 – 1957)	83
Karwatka Jan (1892 – ?)	84
Kaszub Ludwik (1898 – 1981)	84
Kierończyk Szczepan (1901 – 1963)	85
Kitkowski Wincenty (1901 – 1985)	86

Klemczyński Andrzej (1887–1970)	89
Klorek Antoni (1893 – ?)	90
Klorek Antoni (1900 – 1984)	90
Kluczyński Józef (1893 – 1961)	91
Kluczyński Marcin (1901 – 1984)	91
Knajdek Antoni (1897 – 1975)	92
Kociemba Franciszek (? – 1919)	94
Kołaczkiewicz Stanisław (1900 – ?)	94
Kołpowski Antoni (1880 – 1957)	94
Kołpowski Tadeusz (1899 – 1978)	95
Kominowski Stanisław (1900 – ?)	95
Konopka Józef (1896 – ?)	96
Kopaszewski Józef (1894 – 1982)	96
Kortus Ignacy (1897 – 1976)	97
Kostrzewski Józef (1892 – 1978)	98
Kotlarek Walenty (1897 – 1979)	98
Kowalczyk Jan (1889 – 1942)	99
Kowalski Franciszek (1875 - 1946)	100
Koza Franciszek (1893 – ?)	101
Kozłowski Marian (1895 – 1974)	101
Kramski Walenty (1899 – ?)	102
Krupka Franciszek (1895 – 1967)	103
Krupka Franciszek (1902 – 1987)	103
Kruszka Leon (1897 – 1960)	104
Krysmann Stanisław (1902 – ?)	105
Krzyżanowski Franciszek (1861 – 1947)	106
Kubala Marcin (1885 – 1972)	108
Kubiak Maksymilian (1891 – 1970)	108
Kubiak Władysław (1878 – ?)	109
Kubicki Leon (1871 – 1961)	109
Kudlaszyk Józef (1891 – 1977)	110
Kuik Jan (1895 – 1970)	111
Kuik Józef (1899 – 1977)	111
Kuik Stanisław (1898 – 1951)	113
Kutzner (Kucner) Jan (1900 – 1973)	113
Lechna Antoni (1890 – ?)	114
Lechna Bartłomiej (1895 – ?)	114
Lechna Jan (1879 – 1945)	115

Lechna Wojciech (1856 – 1920)	115
Lehmann Michał (1900 – 1956)	116
Lehmann Wincenty (1898 – 1982)	116
Lemański Piotr (1892 – 1970)	117
Lis Idzi (1883 – 1969)	117
Lisiak Walenty (1900 – 1976)	118
Lorenz Antoni (1893 – 1974)	119
Luliński Teodor (1884 – 1968)	120
Łukaszewski Franciszek (1898 – 1968)	120
Łukaszewski Paweł (1900 – 1967)	121
Maćkowiak Andrzej (1900 – 1940)	121
Maik Jan (1892 – 1967)	122
Majchrzak Stanisław (1886 – 1967)	122
Malicki Tomasz (1901 – 1980)	123
Mały Stefan (1888 – ?)	124
Marchelek Piotr (1900 – ?)	125
Marciniec Józef (1890 – 1971)	125
Masiakowski Leon (1892 – 1939)	128
Matuszewski Jan (1895 – 1978)	132
Matuszewski Marcin (1900 – 1995)	132
Matuszewski Stanisław (1900 – 1973)	133
Matysiak Szczepan (1880 – ?)	134
Mądry Władysław (1900 – 1969)	134
Michalski Franciszek (1899 – 1940)	134
Michałowski Franciszek (1898 – 1990)	136
Mieszala Jan (1897 – 1948)	137
Milewska Lucyna Józefa Antonina (1889 – 1920)	137
Milewska Sabina (1893 – 1965)	138
Milewski Alfred Witold Teofil (1893–1959)	140
Milewski Janusz Witold (1887 – 1953)	140
Milewski Józef (Inek) (1892 – 1940)	141
Milewski Witold (1891 – 1931)	142
Mnich Franciszek (1888 – 1972)	143
Molenda Bolesław (1895–1977)	144
Molik Jan (1900 – 1985)	146
Mołdryk Emil (1900 – 1961)	149
Mytko Józef (1898 – 1979)	150

Napieralski Bolesław (1894 – 1953)	150
Napierała Wacław (1893 – 1951)	151
Niedzielski Ignacy (1890 – 1969)	151
Nowaczyk Franciszek (1898 – 1978)	152
Nowak Franciszek (1900 – 1974)	153
Nowak Jan (1899 – 1977)	153
Nowak Stanisław (1892 – ?)	154
Nowak Teofila z domu Bonia (1902 – 1984)	154
Nowak Władysław (1899 – ?)	155
Nowicki Alojzy (1899 – 1978)	156
Nowicki Andrzej (1895 – 1976)	156
Orzańkiewicz Józef (1900–1989)	157
Osowski Ludwik (1900 – ?)	158
Pacyński Władysław (1895 – 1980)	158
Pięta Franciszek (1900 – 1973)	159
Przemorski Franciszek (1893 – 1954)	160
Przemorski Kazimierz (1901 – 1978)	160
Przybecki Jan (1882 – 1964)	162
Przybylski Adam (1888 – ?)	162
Przybyła Marcin (1894 – 1987)	163
Przydanek Maksymilian (1900 – 1974)	164
Psarski Zygmunt (1886 – 1954)	164
Pytlak Andrzej (1898 – 1978)	166
Rabski Zygmunt (1885 – 1930)	166
Radzicki Antoni (1902 – 1939)	167
Rajczak Antoni (1899 – 1967)	168
Ratajczak Ignacy (1900 – 1960)	169
Ratajczak Józef (1901–1980)	170
Rogalczyk Walenty (1901 – 1940)	170
Roszyk Antoni (1892 – 1964)	171
Rozmiarek Stanisław (1899 – 1973)	172
Ruta Jan (1885 – 1965)	173
Rybarczyk Jan (1896 – 1979)	173
Sałata Władysław (1896 – 1943)	174
Schwartz Wincenty (1900 – po 1970)	175

Serek Jan (1898–1987)	175
Skotarczak Franciszek Ksawery (1901 – 1980)	176
Skotarczak Ignacy (1890–1919)	176
Smoliński Antoni (1901 – 1969)	177
Sobala Ignacy (1898 – 1977)	177
Sobociński Walenty (1898 – 1946)	178
Sołtysiak Franciszek (1900 – 1969)	179
Stanisławski Kazimierz (1890 – 1947)	180
Stanisławski Stanisław (1896 – 1940)	181
Starosta Stanisław (1902 – 1992)	182
Stebner Franciszek (1898 – 1986)	183
Stróżyk Julian (1893 – 1919)	183
Stróżyk Walenty (1899 – 1980)	184
Styperek Jan (1899 – ?)	184
Styperek Maksymilian (1893 – 1974)	185
Styperek Stanisław (1896 – 1933)	186
Styziński Walenty (1900 – 1977)	186
Sutarski Idzi Aegidius (1882 – 1935)	187
Suwaliński Franciszek (1895 – ?)	189
Szała Walenty (1897 – 1987)	190
Szeszycki Seweryn (1897 – 1975)	191
Szulc Anna (1872 – 1949)	193
Szulczewski Jerzy Wojciech (1879 – 1969)	194
Szymański Franciszek (1900 – ?)	197
Szymczak Antoni (1899 – 1993)	198
 Talarczyk Franciszek (1897–1951)	 200
Teski Józef (1899 – 1975)	201
Tomczak Walenty (1899 – 1973)	202
Tomkowiak Teodor (1883 – 1961)	203
Trzcński Adam (1899 – 1954)	204
Turek Andrzej (1900 – ?)	205
Turski Witold (1902 – 1970)	206
 Undrych Jadwiga (1900 – 1980)	 206
Wachowiak Leon (1899 – 1970)	207
Walkowiak Feliks (1903–1939)	207
Wawrzyniak Jan (1896 – 1972)	208

Wegner Ignacy (1897–1992)	209
Wendland Franciszek (1886 – ?)	209
Wendland Joanna (1889 – 1968)	210
Wiciak Antoni (1903 – 1967)	210
Wiciak Józef (1898 – 1975)	211
Wiciak Ludwik (1893 – 1973)	212
Wiciak Stanisław (1895 – 1983)	213
Wieliński Antoni (1901 – 1976)	214
Wierzchosławski Stanisław (1879 – 1969)	214
Witkowski Michał (1899 – 1973)	215
Włodarczak Antoni (1900 – ?)	215
Włodarczak Stanisław (1897 – ?)	216
Wojciechowski Michał (? – ?)	216
Wolnowski Stanisław (1893 – 1940)	217
Wolny Franciszek (1902 – 1975)	217
Woroch Michał (1895 – ?)	218
Wośkowiak Władysław (1901 – 1977)	219
Wylegała Ludwik (1897 – 1935)	220
 Zakrzewski Zdzisław (1870 – 1936)	 221
Zemler Michał (1889 – 1973)	226
Ziętkiewicz Ignacy (1890 – 1969)	227
Zwoliński Wincenty (1899–1989)	227
 Żelazek Stanisław (1885 – 1971)	 228

5. Aneks: Spis biografów zamieszczonych w: „Powstańcy wielkopolscy... . Biogramy uczestników powstania wielkopolskiego 1918/1919”, tomy I – VI, Poznań 2005 – 2009	229
--	-----

**Zarząd Główny
Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918/1919**

**dziękuje serdecznie wszystkim przyjaciołom, darczyńcom
za przekazanie 1% swego podatku PIT
na rzecz idei upamiętniania Powstania Wielkopolskiego.**

Dzięki uzyskaniu wsparcia Towarzystwo będzie mogło
kontynuować prace związane z dokumentowaniem
oraz upowszechnianiem dziejów jego uczestników,
między innymi przez kontynuację publikacji

**„Powstańcy Wielkopolscy. Biogramy uczestników Powstania
Wielkopolskiego 1918-1919”.**

Dziękujemy za wierność tradycji i jej wartościom.

WOJEWÓDZKA BIBLIOTEKA
PUBLICZNA W POZNANIU

DIGITALIZACJA

000-157497-00-0

ISBN 978-83-927042-7-0